

Η ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ

ΜΙΧΑΗΛ Ε. ΝΤΑΓΓΙΝΗΣ

Η ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ

Νομολογιακή και θεωρητική ανάλυση

της κατ' άρ. 63 επ. ΚΠΔ παράστασης
του Δημοσίου στην ποινική δίκη

Με τις τροποποιήσεις του νέου ΚΠΔ
& του Ν. 4637/2019

Πρόλογος: Αλέξανδρος Δημάκης

Επίκουρος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

ΑΘΗΝΑ 2020

Π.Ν.

ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ

Μιχαήλ Νταγγίνης

**Η υποστήριξη της κατηγορίας από το ελληνικό Δημόσιο
Νομολογιακή και θεωρητική ανάλυση της κατ' άρθ. 63 επ. ΚΠΔ παράστασης του Δημοσίου
στην ποινική δίκη**

ISBN 978-618-203-002-8

Π.Ν.

ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ

Copyright © 2020, Π.Ν. Σάκκουλας Α.Ε.

Διάθεση:

- Ακαδημίας 43, 106 72 Αθήνα, τηλ.: 210-3256.000 Fax: 210-3312.710
 - Ευελπίδων 81, 113 62 Αθήνα, τηλ.: 210-8828.800, fax: 210-8841.967
 - Κυρ. Λουκάρεως 25-27, 114 71, τηλ.: 210-6412.240, fax: 210-6456.206
- <http://www.sakkoulas.com>
e-mail: mail@sakkoulas.com

Η Πνευματική Ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν. 2121/1993 (όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή μηχανική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή, η φωτοαντύπωσή του και η ηχογράφησή του με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Η εκτύπωση έχει γίνει σε 100% ανακυκλωμένο χαρτί

Στην οικογένειά μου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παράσταση του ελληνικού Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος και ήδη, υπό τον νέο ΚΠΔ, η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας είναι ένα ζήτημα το οποίο διαχρονικά έχει δώσει αφορμή για προβληματισμό τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία. Η συζήτηση αυτή έχει διευρυνθεί τα τελευταία έτη και αντικατοπτρίζει την παρατηρουμένη στη νομολογία τάση για επέκταση του δικαιώματος παραστάσεως του Δημοσίου, παρά τις αντιρρήσεις οι οποίες διατυπώνονται από πολλούς συγγραφείς, αλλά και εκπροσώπους της πράξεως.

Η παρούσα μελέτη του κ. Μιχαήλ Νταγγίνη βασίζεται στη διπλωματική εργασία την οποία είχε εκπονήσει στο πλαίσιο της κατευθύνσεως Ποινικού Δικαίου – Ποινικής Δικονομίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εργασία η οποία είχε βαθμολογηθεί με άριστα. Πέρα από τη συγκέντρωση και συστηματική ταξινόμηση του πλούσιου νομολογιακού υλικού, ενίοτε αδημοσίετου μέχρι σήμερα, η μελέτη διακρίνεται ιδίως από την προσπάθεια του συγγραφέως να υποβάλει σε αυστηρό κριτικό έλεγχο, υπό το πρίσμα των γενικών αρχών οι οποίες διέπουν τον θεσμό της πολιτικής αγωγής, τις λύσεις στις οποίες έχει καταλήξει η θεωρία και ιδίως η νομολογία. Η κριτική αυτή εκτείνεται και στην ανάλυση ορισμένων καινοτομιών του νέου ΚΠΔ, οι οποίες δεν είναι απηλλαγμένες θεωρητικών αντιρρήσεων.

Πιστεύω, λοιπόν, ότι για τους παραπάνω λόγους το πόνημα αυτό του κ. Νταγγίνη μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμο τόσο για τον θεωρητικό της Ποινικής Δικονομίας όσο και για τον εφαρμοστή του Δικαίου, ο οποίος έρχεται συχνά αντιμέτωπος με την προβληματική της παραστάσεως του Δημοσίου σε μια ποινική δίκη. Με τις σκέψεις αυτές, εύχομαι στον συγγραφέα καλή συνέχεια στην επιστημονική του πορεία!

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2020

Αλέξανδρος Δημάκης
Επίκουρος Καθηγητής Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει συνολικά τον θεσμό της παράστασης του ελληνικού Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας (της «παράστασης πολιτικής αγωγής» του Δημοσίου υπό τον παλαιό ΚΠΔ), εστιάζοντας στα προβλήματα που αυτός παρουσιάζει σε θεωρητικό και, ιδίως, σε νομολογιακό επίπεδο. Η αξιολόγηση λαμβάνει χώρα υπό το φως των νέων διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Ν. 4637/2019, με τη δέουσα έμφαση σε εκείνα τα σημεία όπου ο νέος ΚΠΔ αλλάζει τα μέχρι τώρα ισχύοντα.

Η μελέτη αποτελεί προϊόν βαθιάς και πολύμηνης επεξεργασίας, ενημέρωσης και αναθεώρησης της διπλωματικής εργασίας που εκπόνησα στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος Ποινικού Δικαίου & Ποινικής Δικονομίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για το ακαδημαϊκό έτος 2017/2018, υπό την ακαδημαϊκή επίβλεψη και αρωγή του Επίκουρου Καθηγητή κ. Αλέξανδρου Δημάκη.

Για την πλήρη ενημέρωση του αναγνώστη παρατίθεται πλούσια νομολογία, καθώς και οι απόψεις της ελληνικής θεωρίας διαχρονικά επί κάθε επί μέρους ζητήματος. Εν τέλει, στόχος είναι η συμβολή στην επίλυση ζητημάτων που παραμένουν αμφιλεγόμενα, καθώς και η υπόδειξη σφαλμάτων που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα και τη φύση του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας, και που πολλές φορές δείχνουν να αποτελούν συνειδητές επιλογές σκοπιμότητας.

Στο σημείο αυτό, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ιδιαίτερες, από καρδιάς ευχαριστίες στον Επίκουρο Καθηγητή κ. Αλέξανδρο Δημάκη, η καθοδήγηση και συνεισφορά του οποίου υπήρξε κεφαλαιώδης για τη συγγραφή, επεξεργασία και έκδοση του παρόντος πονήματος, καθώς και στον δικηγόρο κ. Απόστολο Τομαρά, για τις πατρικές συμβουλές του, την πίστη του και την καθημερινή συμβολή του στην εξέλιξή μου ως νέου επιστήμονα.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2020

Μιχάλης Νταγγίνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Αλ. Δημάκη.....	7
Προλογικό σημείωμα.....	9
Συντομογραφίες	11
 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19
1. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑ- ΡΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΓΕΝΙΚΩΣ.....	22
1.1. Νομοθετικό κριτήριο (Το νέο άρ. 63 ΚΠΔ)	22
1.2. Νομολογιακό κριτήριο: η αμεσότητα της ζημίας.....	24
1.2.1. Η πρώτη όψη του κριτηρίου: η ζημία ως «προσωπικό βίωμα».....	24
1.2.2. Η δεύτερη όψη του κριτηρίου: ο προστατευτικός σκοπός της ποινικής διάταξης.....	26
1.3. Ειδικότερα: νοείται η ηθική βλάβη ως έννοια για το Δημόσιο;	28
2. Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑ- ΤΗΓΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ.....	31
2.1. Εγκλήματα που θίγουν ατομικά έννομα αγαθά	31
2.1.1. Το πρόβλημα της εκβίασης από υπάλληλο	32
2.1.2. Η εκβίαση από υπάλληλο υπό τον προϋσχύσαντα Ποινικό Κώδικα.....	34
2.2. Εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά	36
2.2.1. Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία (άρ. 235-260 ΠΚ)	37
2.2.2. Εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα (άρ. 216-223 ΠΚ).....	45
2.2.3. Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (άρ. 264-289 ΠΚ)	50
3. Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑ- ΤΗΓΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΝΟΜΩΝ	51
3.1. Αιγιαλός (Ν. 2971/2001).....	51
3.2. Αρχαιότητες (Ν. 3028/2002 και Ν. 5351/1932)	51
3.3. Αυθαίρετα (Ν. 1337/1983)	54
3.4. Δασικά αδικήματα (Ν.Δ. 86/1969 και Ν. 998/1979)	54
3.5. Δημόσια κτήματα (Α.Ν. 1539/1938).....	59
3.6. Λαθρεμπορία (Ν. 2960/2001) & Φορολογικά αδικήματα (Ν. 4174/2013)	60
3.6.1. Λαθρεμπορία	60
3.6.1.1. Ο νομοθετικός περιορισμός του παλαιού Τελωνειακού Κώδικα	60

Περιεχόμενα

3.6.1.2. Η λύση του νομοθέτη και η διαμόρφωση της νομολογίας υπό το παλαιό νομικό καθεστώς.....	62
3.6.1.3. Η ρύθμιση του ζητήματος υπό τις νέες διατάξεις του ΚΠΔ.....	65
3.6.1.4. Παθόν είναι το Δημόσιο ή η ΕΕ σε δίκες λαθρεμπορίας;.....	65
3.6.2. Φορολογικά αδικήματα.....	70
3.6.3. Ποια η αστική αξίωση του Δημοσίου που το νομιμοποιεί ενεργητικά σε δίκες λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής;.....	72
3.7. Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (Ν. 4557/2018)	77
3.7.1. Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού που προσβάλλει το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος.....	78
3.7.2. Η προβληματική του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως εννόμου αγαθού και η σχέση αυτού με την παράσταση του Δημοσίου ...	90
3.7.3. Το συμπέρασμα για την παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας στο ξέπλυμα.....	98
3.7.4. Χωρεί παράσταση του Δημοσίου για το ξέπλυμα όταν βασικό αδίκημα είναι η δωροδοκία;.....	99
3.7.5. Η θέση της νομολογίας για την παράσταση του Δημοσίου στο ξέπλυμα.....	102
3.8. Περιβάλλον (Ν. 1650/1986).....	110
3.8.1. Ο προστατευτικός σκοπός των περιβαλλοντικών διατάξεων ως κριτήριο αξιολόγησης του άρθ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986.....	111
3.8.2. Πότε πρέπει να γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου;.....	115
3.8.3. Η θέση της νομολογίας: αντινομίες και πρόταση υπέρβασής τους ..	117
3.9. «Πόθεν έσχες» (Ν. 3213/2003).....	118
3.9.1. Η θέση της νομολογίας	119
3.9.2. Κριτική της ανωτέρω θέσης και αναζήτηση του προστατευόμενου εννόμου αγαθού	121
α. Υπόχρεοι σε δήλωση «πόθεν έσχες» και υπάλληλοι: έννοιες επαλλάσσουσες, όχι ταυτόσημες.....	122
β. Ο σκοπός του νομοθέτη μέσα από την ιστορική διαδρομή των νόμων περί «πόθεν έσχες»	125
γ. Η αντανakλαστική προστασία πλείστων εννόμων αγαθών από το νόμο περί «πόθεν έσχες»	129
3.9.3. Το συμπέρασμα για το έννομο αγαθό του νόμου περί «πόθεν έσχες».....	133
3.10. Τήρηση λογιστικών βιβλίων και παροχή υπηρεσιών από φοροτεχνικούς υπαλλήλους.....	135
3.11. Χρέη προς το Δημόσιο.....	135

4. Η ΟΙΟΝΕΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗ/ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΑΔΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΑΡ. 64 ΚΠΔ...	140
4.1. Εισαγωγικά: Ο διαχρονικά μικτός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής ως ερμηνευτικός οδηγός.....	140
4.2. Το Δημόσιο ως (οιονεί) καθολικός διάδοχος.....	144
4.2.1. Η ιδιάζουσα περίπτωση των κληρονόμων/καθολικών διαδόχων ως ρωγμή στο κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας	145
α. Το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς.....	145
β. Το ισχύον νομικό καθεστώς.....	150
4.2.2. Η ποινική όψη της υποστήριξης της κατηγορίας ως απαραίτη- τος όρος νομιμοποίησης ή ως «διακοσμητικό στοιχείο»; Η κρι- τική στο άρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ	151
4.3. Νομοθετικά και νομολογιακά παραδείγματα του προβλήματος.....	158
α. Το άρ. 1 παρ. 9 του Ν. 3867/2010	158
β. Το άρ. 10 του Ν. 4224/2013.....	161
i. Η θεμελιώδης αντίφαση της διάταξης υπό τον παλαιό ΚΠΔ	161
ii. Η διάταξη υπό την ισχύ του νέου ΚΠΔ	164
γ. Η περίπτωση της ΕΡΤ.....	166
5. Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΩΣ ΜΕΤΟΧΟΥ ΑΛΛΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	168
α. Η υπόθεση της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ»	169
β. Η υπόθεση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου	176
γ. Η υπόθεση της Ολυμπιακής Αεροπορίας	180
6. ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ	183
6.1. Μπορεί το Δημόσιο να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον υπό τον νέο ΚΠΔ, δυνάμει του Ν.Δ. 2711/1953;	183
6.2. Ποιος εκπροσωπεί το Δημόσιο στα ποινικά δικαστήρια;	186
6.3. Τα δύο δικονομικά προνόμια του άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953	193
6.3.1. Η μη τήρηση της κατ' άρ. 68 παρ. 1 ΚΠΔ πενθήμερης προθεσμίας προ της ισχύος του νέου ΚΠΔ.....	193
6.3.2. Η μη γνωστοποίηση της εξέτασης μαρτύρων	195
6.4. Ειδικές διατάξεις που αναγνωρίζουν το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου.....	197
Βιβλιογραφία.....	201
Αλφαβητικό ευρετήριο	211

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αδημ.	αδημοσίευτη
ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρία
ΑιτΕκθ	Αιτιολογική Έκθεση
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
Α.Ν.	Αναγκαστικός Νόμος
αναλυτ.	αναλυτικά
Αντεισ	Αντισταγγελέας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο
αριθ.	αριθμός
Αρμ	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
βλ.	βλέπε
β.δ.	βασιλικό διάταγμα
ΓενΜ	Γενικό Μέρος
Γνωμ	Γνωμοδότηση
ΔΕΚΟ	Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί
ΔιαΤΕισ	Διάταξη Εισαγγελέως
ΔΟΥ	Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών
ΔΦορΝ	Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας (περιοδικό)
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Π.Δ.	Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου
ΕθνΤελΚ	Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας
ΕιδΜ	Ειδικό Μέρος
Εισ	Εισαγγελέας
ενδεικτ.	ενδεικτικά
επ.	επόμενα
επιμ.	επιμέλεια
ΕρμΠΚ	Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα
ΕΡΤ	Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση
ΕΣ	Ελεγκτικό Συνέδριο
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΥ	Εθνικό Σύστημα Υγείας

Συντομογραφίες

Εφ	Εφετείο/Εφετών
κεφ.	κεφάλαιο
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος (περιοδικό)
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
λ.χ.	λόγου χάριν
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ν.π.	νομικό πρόσωπο
ΝΠΔΔ	νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου
ΝΠΙΔ	νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
Ολ	Ολομέλεια
ό.π.	όπως παραπάνω
ΟΤΑ	οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης
παρ.	παράγραφος
παρατ.	παρατηρήσεις
περ.	περίπτωση
ΠερΔικ	Περιβάλλον και Δίκαιο (περιοδικό)
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
πλαγιάρ.	πλαγιάριθμος
Πλημ.	Πλημμελειοδικείο/Πλημμελειοδικών
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος (περιοδικό)
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
ΠΟΛ	Πολυγραφημένη Υπουργική Εγκύκλιος
πολιτ.	πολιτική
ΠολΠρωτ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
πρβλ.	πράβαλε
π.χ.	παραδείγματος χάριν
Σ.	Σύνταγμα/-τος
σελ.	σελίδα/-ες
σ.σ.	σημείωση συντάκτη
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
σχετ.	σχετικά
Συμβ	Συμβούλιο
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
τ.	τεύχος
τόμ.	τόμος

Συντομογραφίες

υποσημ.	υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BT-Drs	Bundestagsdrucksache
CPP	Code de procédure pénale
JuS	Juristische Schulung (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο «πολιτικώς ενάγων» (πλέον, υπό το νέο ΚΠΔ, ο υποστηρίζων την κατηγορία), ως παθών ή ζημιωθείς από το έγκλημα, διαδραματίζει έως σήμερα έναν απολύτως καίριο για την ποινική διαδικασία ρόλο. Η επιρροή του στην εξέλιξη μίας ποινικής υπόθεσης, ιδίως στην επ' ακροατηρίω διαδικασία, είναι κεφαλαιώδης. Η δικονομική θέση που του επιφυλάσσει ο Έλληνας νομοθέτης, τα δικαιώματα που φέρει και η κατ' ουσίαν συμμετοχή του ως «αντιδίκου» του κατηγορουμένου¹, ο οποίος υποστηρίζει την κατηγορία², καθιστά την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας πεδίο συγκρουόμενων συμφερόντων: από τη μία, το συμφέρον εκείνου που (θεωρεί ότι) ζημιώθηκε από το έγκλημα να συμμετάσχει στην ποινική δίκη, ενώ από την άλλη, το συμφέρον του κατηγορουμένου να θέσει «εκτός μάχης» έναν βασικό δικονομικό αντίπαλο, κάνοντας έτσι ευνοϊκότερη την υπερασπιστική του θέση³. Η συγκρουσιακή αυτή κατάσταση, καθιστά απολύτως αναγκαία την πλήρη αποσαφήνιση των ορίων και των προϋποθέσεων της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας, ώστε να αποφεύγονται δογματικά αντιφατικές, ασυνεπείς και αδικαιολόγητες ερμηνείες, οι οποίες (κατά κανόνα) επιβαρύνουν σημαντικά τη θέση του κατηγορουμένου.

Στον επιστημονικό διάλογο για την πολιτική αγωγή, εξέχουσα θέση κατέχει διαχρονικά το δικαίωμα παράστασης του ελληνικού Δημοσίου. Σε μία εποχή που το δημόσιο συμφέρον, ιδίως στη δημοσιονομική του όψη, πλήττεται από πλήθος εγκλημάτων, και που το κοινωνικό αίτημα για «κάθαρση» φαντάζει επιτακτική

1. Για «ιδιώτη-κατήγορο», ο οποίος είναι «υποκείμενο» της ποινικής δίκης, κάνει λόγο εύστοχα ο *Ανδρουλάκης*, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, 2012, σελ. 78. Στον αδικηθέντα ως «διάδικο με σημαντικό ρόλο και αληθινό αντίδικο του κατηγορουμένου» αναφέρεται ο *Παπαδαμάκης*, *Ποινική Δικονομία*, 2019, σελ. 136. Στο θύμα ως «ενεργό υποκείμενο της ποινικής δίκης» αναφέρεται ο *Παπαγεωργίου-Γονατάς*, *Πολιτική Αγωγή – Υποστήριξη της Κατηγορίας: «Σχέση μείζονος προς έλασσον»*, *ΠοινΧρ* 2012, σελ. 481.

2. Για τον «πείσμονα και μονόπλευρο αγώνα για την απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου» κάνει λόγο η *Ψαρούδα-Μπενάκη*, *Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη*, 2015, σελ. 1. Για έναν «αμιγώς ποινικό χαρακτήρα (σ.σ.: της πολιτικής αγωγής), συνιστάμενο στην υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο» κάνει λόγο ο *Δημάκης*, *Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή*, *ΠοινΧρ* 2010, σελ. 529 επ.

3. Έτσι και ο *Αθ. Κονταξής*, *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Συνδυασμός θεωρίας και πράξης)*, τόμ. Ι, 2006, σελ. 638, κατά τον οποίο: «Από τη φύση και το σκοπό της πολιτικής αγωγής καθίσταται σαφές ότι ο πολιτικώς ενάγων αντιδικεί με τον κατηγορούμενο. Υπάρχει δηλ. σύγκρουση, μάχη μεταξύ πολιτικώς ενάγοντος και κατηγορουμένου».

αναγκαιότητα, είναι προφανές το αυξημένο ενδιαφέρον του Δημοσίου να συμμετέχει στις οικείες ποινικές διαδικασίες ώστε να προστατεύσει τα συμφέροντά του. Και πράγματι, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, υπάρχουν δίκες όπου η παράσταση του Δημοσίου θεωρείται αυτονόητη και δεν παρουσιάζει δικονομικά προβλήματα, όπως λ.χ. όταν τελείται μία απάτη σε βάρος του. Τι γίνεται όμως όταν τα πράγματα περιπλέκονται; Είναι, επί παραδείγματι, δικαιολογημένη η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας σε εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά, όπως το περιβάλλον; Μπορούν, χρησιμοποιώντας ένα άλλο παράδειγμα, αξιώσεις προερχόμενες όχι από τον χώρο αστικού, αλλά από εκείνον του διοικητικού δικαίου, όπως οι φορολογικές, να αποτελέσουν έρεισμα για την παράσταση του Δημοσίου σε δίκες για φοροδιαφυγή; Είναι, επίσης, λογικό να παρίσταται το Δημόσιο ως νομικό πρόσωπο αμέσως ζημιωθέν σε δίκες για εγκλήματα, από τα οποία αμέσως εθίγησαν άλλα νομικά πρόσωπα, ανήκοντα στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, ή ακόμη και ανώνυμες εταιρίες;

Τα ανωτέρω ερωτήματα, όπως και πολλά ακόμη, διόλου τυχαία είναι. Αντιθέτως, αντανακλούν μερικά από τα πολλά δογματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η παράσταση του Δημοσίου στα ποινικά δικαστήρια, ιδίως εν όψει της συνεχούς διεύρυνσης του σχετικού δικαιώματος από το νομοθέτη και τη νομολογία, σε περιπτώσεις που δοκιμάζουν –αν όχι καταλύουν– τη συστηματική συνοχή της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας ως δικονομικού θεσμού.

Στο *πρώτο κεφάλαιο* της μελέτης παρατίθενται συνοπτικά τα κριτήρια που γενικώς χρησιμοποιούν η νομοθεσία, η νομολογία και η θεωρία ώστε να προσδιορίσουν τον κύκλο των δικαιουμένων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων. Στη βάση αυτών των κριτηρίων θα εξετασθεί εν συνεχεία το πότε και πού μπορεί να παραστεί το Δημόσιο προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Στο *δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο* αναλύονται εκείνα τα εγκλήματα του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων αντίστοιχα, στα οποία γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου, ώστε να εξετασθεί εάν η παράσταση αυτή συνάδει με τα πάγια κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο* αναλύεται, τόσο από θεωρητική όσο και από νομοθετική/νομολογιακή σκοπιά, το πρόβλημα της παράστασης του Δημοσίου ως (οιονεί) καθολικού διαδόχου ή ειδικού διαδόχου ενός άλλου νομικού προσώπου, το οποίο υπέστη άμεσα τη ζημία από το έγκλημα.

Στο *πέμπτο κεφάλαιο* εξετάζεται η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου/χρηματοδότη εκείνου του νομικού προσώπου, το οποίο υπέστη πρωτογενώς τη ζημία από το έγκλημα.

Στο *έκτο κεφάλαιο* εξετάζονται ειδικά δικονομικά ζητήματα που αφορούν την παράσταση του Δημοσίου, όπως το ποιος το εκπροσωπεί στην ποινική δίκη, το

εάν αυτό εξακολουθεί να μπορεί να προβάλει αστικές αξιώσεις δυνάμει του Ν.Δ. 2711/1953, καθώς και το τι δικονομικά προνόμια διαθέτει.

Πρέπει να παρατηρηθεί προκαταβολικά ότι, παρά την αντικατάσταση του όρου «πολιτική αγωγή» από την «παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας» και την κατάργηση της εισαγωγής αστικών αξιώσεων στην ποινική δίκη, τα κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του «πολιτικώς ενάγοντος» παρέμειναν άθικτα, κάτι που συνεπάγεται μικρή επιρροή στα μέχρι τώρα ισχύοντα επί της παράστασης του Δημοσίου. Όποιες δε αλλαγές του ΚΠΔ επιφέρουν διαφοροποιήσεις από ό,τι μέχρι πρότινος ίσχυε, επισημαίνονται και αναλύονται ειδικώς. Αυτονόητο είναι, τέλος, ότι ο όρος «πολιτική αγωγή» διατηρείται σε όσες περιπτώσεις αφορούν στο χρονικό διάστημα πριν τη θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ.

1. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Κεφαλαιώδες ζήτημα για τον θεσμό της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας είναι αυτό της ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία, του προσδιορισμού δηλαδή του κύκλου των δικαιουμένων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων. Η εύρεση των κριτηρίων προσδιορισμού του κύκλου αυτού και, κυρίως, ο τρόπος με τον οποίο αυτά ερμηνεύονται στην εκάστοτε περίπτωση, έχουν διχάσει θεωρία και νομολογία. Παράκατω, θα αναλυθούν συνοπτικώς τα βασικά κριτήρια στα οποία έχει καταλήξει η ελληνική επιστήμη (σε συνδυασμό με τις νέες νομοθετικές προβλέψεις) για το επιτρεπτό της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας, ώστε να ελεγχθεί εν συνεχεία εάν η νομολογιακή αντιμετώπιση της παράστασης του Δημοσίου συμβαδίζει με αυτά.

1.1. Νομοθετικό κριτήριο (Το νέο άρ. 63 ΚΠΔ)

Το βασικό κριτήριο προσδιορισμού των προσώπων που μπορούν να παραστούν προς υποστήριξη της κατηγορίας δίνει ο ίδιος ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, στο νέο άρ. 63. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό: «Οι δικαιούμενοι κατά τον αστικό κώδικα σε αποζημίωση ή αποκατάσταση από το έγκλημα ή σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, [...] μπορούν να παραστούν στο ποινικό δικαστήριο προς υποστήριξη της κατηγορίας».

Όπως ήδη επισημάναμε εισαγωγικά, ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, καίτοι αντικαθιστά τον όρο «παράσταση πολιτικής αγωγής» με αυτόν της «παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας»⁴, καθιστώντας την υποστήριξη της κατηγορίας το μόνο πλέον αίτημα που μπορεί να προβληθεί στο ποινικό δικαστήριο⁵, αφήνει εντούτοις ίδια και अपαράλλακτα τα κριτήρια της ενεργητικής νομι-

4. Η ανάλυση των λοιπών δικονομικών προϋποθέσεων της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας θα γίνει μόνο σε εκείνα τα σημεία που αφορούν στην παράσταση του Δημοσίου.

5. Θυμίζουμε ότι το παλαιό άρ. 63 ΚΠΔ όριζε ότι «Η πολιτική αγωγή για την αποζημίωση και την αποκατάσταση από το έγκλημα και για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης μπορεί να ασκηθεί στο ποινικό δικαστήριο από τους δικαιούμενους σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, εφαρμόζεται δε αναλόγως η παράγραφος 3 του άρθρου 34 [...]», κάτι που σήμαινε ότι υπό το παλαιό καθεστώς, η πολιτική αγωγή ησκέτο διά της εισαγωγής αστικής αξιώσεως στο ποινικό δικαστήριο (αξίωση αποζημίωσης, αποκατάστασης της ζημίας, χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης) και μόνο κατ' εξαίρεση, σε ρητά αναφερόμενες στον νόμο περιπτώσεις, επιτρεπόταν η πα-

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

μοποίησης του πάλαι ποτέ πολιτικώς ενάγοντος. Η συνειδητή αυτή επιλογή του νομοθέτη αναγνωρίζει –ορθά– την πλούσια επιστημονική και νομολογιακή επεξεργασία των κριτηρίων αυτών, κατά τρόπο που συγκροτούν μία σταθερή βάση αξιολόγησης της ενεργητικής νομιμοποίησης, με αφετηρία τη νομιμοποίηση κατά το αστικό δίκαιο⁶. Έτσι, και η νέα διάταξη του άρ. 63 ΚΠΔ προσδιορίζει τον κύκλο των δικαιούμενων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων, παραπέμποντας στις αστικές διατάξεις περί αδικοπραξίας. Στο σχετικό κεφάλαιο του Αστικού Κώδικα (άρ. 914 επ.) και ιδίως στα άρ. 914 και 932 ΑΚ, προβλέπεται αφενός η υποχρέωση αποζημίωσης από αδικοπραξία, αφετέρου η δυνατότητα επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (ιδίως όταν προσεβλήθη η υγεία, η τιμή, η αγνεία ή η ελευθερία του ζημιωθέντος) ή ψυχικής οδύνης. Επειδή, λοιπόν, κάθε έγκλημα που στρέφεται εναντίον ενός προσώπου συνιστά και αδικοπραξία, αυτός που δικαιούται αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση κατά τον Αστικό Κώδικα, δικαιούται κατ' αρχήν να παραστεί στην ποινική δίκη⁷, για την υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να τονισθεί, προς αποφυγή παρανοήσεων, ότι μπορεί μεν ο πάλαι ποτέ πολιτικώς ενάγων να παρίσταται πια μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας, το αν νομιμοποιείται, ωστόσο, να παραστεί στην ποινική δίκη εξαρτάται κανονικά, όπως και υπό το προηγούμενο δικονομικό καθεστώς, από τους όρους του αστικού δικαίου. Το ότι ο υποστηρίζων την κατηγορία δεν εισάγει πλέον αξίωση αποζημίωσης ή ηθικής βλάβης στο ποινικό δικαστήριο, δεν σημαίνει ότι η ύπαρξη αυτής της αξίωσης δεν μας απασχολεί – το ακριβώς αντίθετο! Μονόδρομος ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία είναι η κατά το αστικό δίκαιο ύπαρξη ενεργού αξίωσης αποζημίωσης ή ηθικής βλάβης. Είναι όμως επαρκής η χρησιμοποίηση

ράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο.

6. Όπως αναλυτικώς επισημαίνει η οικεία ΑιΤΕΚθ του νέου ΚΠΔ: «Ως καταλληλότερο από συστηματική και πρακτική άποψη κρίθηκε από την Επιτροπή, ύστερα από πολλαπλές συνεδριάσεις, ένα μοντέλο πολιτικής αγωγής, το οποίο θα υιοθετεί μεν για τον καθορισμό του κύκλου των ενεργητικώς νομιμοποιούμενων προσώπων το παραδοσιακό (και νομολογιακώς επεξεργασμένο και αποκρυσταλλωμένο) αστικό κριτήριο, ώστε να διατηρηθούν τα νομολογιακά κεκτημένα, πλην όμως θα αποσυνδέει την πολιτική αγωγή από την ανάγκη εισαγωγής αστικής αξίωσης στο ποινικό δικαστήριο», ενώ σε άλλο σημείο της αναφέρεται ότι «ως κριτήριο για την επιλογή των δικαιουμένων παράστασης προσώπων επελέγη το αστικό, το οποίο έχει υποστεί μια μακρά νομολογιακή επεξεργασία, με κυριότερη την αξίωση της “αμεσότητας” της ζημίας και τη σύνδεσή της με τον προστατευτικό σκοπό της παραβιασθείσας ποινικής διάταξης [...] Η επιλογή του αστικού κριτηρίου για την αρχική νομιμοποίηση, αντί ενός ποινικού, έγινε τόσο για λόγους πρακτικούς που συνδέονται με την πλούσια επεξεργασμένη νομολογία περί του κύκλου των δικαιουμένων να παραστούν προσώπων [...]».

7. Βλ. και Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 136· Α. Κωνσταντινίδη, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2015, σελ. 188· Αθ. Κονταξή, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, τόμ. Ι, 2006, σελ. 641.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

μόνο του άρ. 63 ΚΠΔ και των σχετικών αστικών διατάξεων για τον προσδιορισμό των δικαιούμενων σε υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων;

1.2. Νομολογιακό κριτήριο: η αμεσότητα της ζημίας

Πέραν του κριτηρίου που ο ίδιος ο νόμος επιλέγει και το οποίο ταυτίζει τον δικαιούμενο σε υποστήριξη της κατηγορίας με αυτόν που δικαιούται αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση από αδικοπραξία (εδώ: από το έγκλημα), η νομολογία έχει διαμορφώσει ένα ακόμη πάγιο, διφυές, όπως θα δούμε, κριτήριο: αυτό της αμεσότητας της ζημίας. Το κριτήριο αυτό, προερχόμενο από τη γαλλική νομοθεσία⁸ και νομολογία, αποτελεί πάγια νομολογιακή αρχή⁹, έχει διττή υπόσταση και εξακολουθεί να υφίσταται κανονικά και υπό τις νέες προβλέψεις του ΚΠΔ.

1.2.1. Η πρώτη όψη του κριτηρίου: η ζημία ως «προσωπικό βίωμα»

Η πρώτη όψη του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας συνίσταται στο ότι μεταξύ του εγκλήματος και του αδικηθέντος/παθόντος, η ζημία θα πρέπει να είναι προσωπική, άμεση, και όχι έμμεση, εξ αντανάκλασας λόγω ζημίας τρίτου κ.ο.κ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, ο πολιτικός ενάγων απαιτείται να αντλεί το δικαίωμα αποζημίωσης ευθέως και αμέσως από «προσωπικό βίωμα» της εγκληματικής προσβολής και όχι από κάποια ενδιάμεση σχέση ή αντανάκλαστικά και έμμεσα¹⁰. Αυτό επιτάσσει ο μικτός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής¹¹, που μπορεί μεν να εκκινεί

8. Άρ. 2 εδ. α' ΓαλλΚΠΔ (CPP), το οποίο ορίζει ότι: «Η πολιτική αγωγή για την επανόρθωση της ζημίας που προκάλεσε ένα κακούργημα, πλημμέλημα ή πταίσμα ανήκει σε όλους εκείνους που υπέφεραν προσωπικώς από τη ζημία που προκάλεσε αμέσως η παράβαση», βλ. σχετ. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 45.

9. Βλ. εντελώς ενδεικτικά: ΟΛΑΠ 1/1994, ΝοΒ 1994, σελ. 459 επ. = ΠοινΧρ 1994, σελ. 208 επ. = Υπεράσπιση, 1994, σελ. 587 επ. = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1228/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1149/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 981/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 875/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 556/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 468/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 365/2017, ΠοινΧρ 2018, σελ. 211· ΑΠ 207/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1699/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1377/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 584/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 665/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 824/2013, ΠοινΧρ 2014, σελ. 614· ΑΠ 128/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 118/2011, ΠοινΧρ 2012, σελ. 35· ΑΠ 99/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1253/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 532 = ΠοινΛογ 2004, σελ. 1552 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1008/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 435· ΣυμβΑΠ 820/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 314· ΣυμβΑΠ 537/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 161· ΣυμβΑΠ 851/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 257· ΣυμβΑΠ 887/1994, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

10. ΑΠ 1010/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1096/2017, ΠοινΧρ 2019, σελ. 52 = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1446/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26· ΑΠ 474/2006, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. και Οικονομίδη, Ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση στην πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2001, σελ. 200 επ.

11. Για τους λόγους που κατά τη γνώμη μας ο μικτός χαρακτήρας (με πρωτεύοντα πια

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

από τη νομιμοποίηση κατά τους όρους του αστικού δικαίου, μετατρέπεται όμως τον πολιτικώς ενάγοντα σε ενεργό υποκείμενο της ποινικής δίκης, που πρωτοστατεί στην προσπάθεια κήρυξης της ενοχής του κατηγορουμένου. Έτσι, δικαιούμενος κατ' αρχήν σε δήλωση παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας είναι μόνον ο αμέσως ζημιωθείς από το έγκλημα και όχι κάποιος τρίτος που μπορεί μεν να υπέστη βλάβη, αλλά πάντως αντανakλαστικά, μέσω της βλάβης του παθόντος. Παραδείγματος χάρη, ο γονέας που υπέστη εν τοις πράγμασι ηθική βλάβη εξαιτίας του σφοδρού τραυματισμού του παιδιού του από αυτοκίνητο τρίτου, δεν μπορεί να παρασταθεί «ιδίω ονόματι» προς υποστήριξη της κατηγορίας για το αναμφίβολο ψυχικό του κόστος, ακριβώς γιατί προσωπική και άμεση ζημία από το έγκλημα υπέστη μόνο το παιδί του¹². Αντιστοίχως, όταν τελείται οικονομικό έγκλημα σε βάρος ενός νομικού προσώπου, τότε μόνο αυτό δικαιούται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, ως αμέσως ζημιωθέν από το έγκλημα, και όχι τα μέλη του¹³, τα οποία μόνον εξ αντανakλάσεως ζημιώθηκαν μέσα από την πρωτογενή ζημία του νομικού προσώπου.

Είναι προφανές ότι η άμεση, προσωπική ζημία που απαιτεί η νομολογία, περιστέλλει τον κύκλο των δικαιούμενων σε υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων έναντι αυτών που δικαιούνται αποζημίωση κατά το αστικό δίκαιο. Έτσι, εκδοχείς, υποκατάστατοι, κληρονόμοι, δανειστές κ.ά. που κατά το αστικό δίκαιο μπορούν να διεκδικήσουν αποζημίωση, δεν μπορούν (ή δεν θα έπρεπε να μπορούν) να δηλώσουν παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στο ποινικό δικαστήριο, ακριβώς λόγω της έλλειψης άμεσης και προσωπικής, μη αντανakλαστικής ζημίας από το έγκλημα¹⁴. Για παράδειγμα, κρίθηκε ότι οι δανειστές δεν μπορούν να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες σε δίκη υπεξαίρεσης του πλειστηριάσματος από

τα ποινικά του χαρακτηριστικά) εξακολουθεί να υφίσταται και στον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας, βλ. κεφ. 4.1.

12. Για το παράνομο της παράστασης των γονέων ατομικώς σε δίκη εγκλήματος σε βάρος του ανηλίκου τέκνου τους, βλ. ΑΠ 1283/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1737/1990, ΝοΒ 1991, σελ. 617 = ΠοινΧρ 1991, σελ. 736 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1059/1990, ΝοΒ, 1990, σελ. 1197 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

13. Όλως ενδεικτικά: ΟΛΑΠ 5/1994, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 981/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1218/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1296/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 462/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 63 επ· ΣυμβΑΠ 678/1989, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1144/1987, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Για το όλο θέμα βλ. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 139-141· Κριτσέλη, Ζητήματα νομιμοποίησης του νομικού προσώπου ως πολιτικώς ενάγοντος στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1405 επ.

14. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 2012, σελ. 87 και 365· Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 137· Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2017, σελ. 439· Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σελ. 194· Ο ίδιος, Επίκαιροι προβληματισμοί σχετικά με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, σε: Τιμ. τόμ. για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 973· Θρ. Κονταξής, Παράσταση πολιτικής αγωγής – Η έννοια της αμεσότητας και οι λογικές υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2003, σελ. 821 επ· Μαργαρίτης, Πολιτική αγωγή: Θάνατος του δικαιούχου και δικαίωμα παραστάσεως των κληρονόμων του, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1307 επ.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

συμβολαιογράφο, καίτοι το ποσόν αυτό προοριζόταν για την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους από τον οφειλέτη¹⁵. Ωστόσο, σύμφωνα με την πάγια θέση της ελληνικής νομολογίας, το δικονομικό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας φαίνεται να κάμπτεται στις περιπτώσεις των καθολικών διαδόχων, δηλαδή των κληρονόμων και των οιονεί καθολικών διαδόχων νομικών προσώπων, όπου και γίνεται δεκτή η παράστασή τους, παρά το γεγονός ότι δεν υφίστανται άμεση, πρωτογενή ζημία από έγκλημα. Για το θέμα αυτό, όμως, και τις υποστηριζόμενες θέσεις σε θεωρία και νομολογία, θα γίνει λόγος αναλυτικά παρακάτω¹⁶.

1.2.2. Η δεύτερη όψη του κριτηρίου: ο προστατευτικός σκοπός της ποινικής διάταξης

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι, παρά τις επί μέρους εξαιρέσεις, η ποινική νομολογία, τουλάχιστον σε επίπεδο διακηρύξεων, περιστέλλει τον κύκλο των πολιτικώς εναγόντων, αξιώνοντας, πέραν της ύπαρξης αστικής αξίωσης κατ' άρ. 63 ΚΠΔ, και το στοιχείο της άμεσης και προσωπικής ζημίας από το έγκλημα. Συνεπώς, μόνον ο αμέσως ζημιωθείς από το έγκλημα μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας στην ποινική δίκη. Η διαπίστωση του ποιος είναι αυτός, φαντάζει σχετικά απλή όταν το έννομο αγαθό που προσβάλλεται είναι ατομικό. Σε μια σωματική βλάβη του άρ. 308 ΠΚ, για παράδειγμα, δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας έχει αυτός που την υπέστη (δηλ. ο παθών), το αυτό και στην εξύβριση του άρ. 361 ΠΚ κ.ο.κ. Τα πράγματα ωστόσο περιπλέκονται όταν έχουμε να κάνουμε με υπερατομικά/κοινωνικά έννομα αγαθά, στα οποία δεν φαίνεται κατ' αρχήν να υπάρχει παθών, καθώς το προστατευόμενο έννομο αγαθό δεν είναι ατομικό. Σε αυτές τις περιπτώσεις χωρεί παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας; Και αν ναι, ποια η δικαιολογητική βάση της ενεργητικής νομιμοποίησης, δεδομένης της απαίτησης της νομολογίας για άμεση ζημία;

Το πρόβλημα αυτό έρχεται να λύσει η *δεύτερη όψη* του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας. Σύμφωνα με αυτή, θεμέλιο της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη αποτελεί εκείνη η ζημία, την οποία αποσκοπεί να αποτρέψει η ποινική διάταξη. Ανιχνεύοντας, λοιπόν, το προστατευτικό βεληνεκές της εκάστοτε ποινικής διάταξης, δηλαδή το ποια έννομα αγαθά και ποια συμφέροντα έχει ως σκοπό να προστατεύσει, βρίσκουμε το αν εν τέλει εκείνος που εθίγη από ένα έγκλημα μπο-

15. ΑΠ 1578/2013, ΠοινΧρ 2014, σελ. 450 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου κρίθηκε ότι οι δανειστές των καθ' ων η εκτέλεση είναι εμμέσως ζημιωθέντες, και ότι αμέσως ζημιωθέντες είναι μόνο οι καθ' ων η εκτέλεση, στην κυριότητα των οποίων ανήκε το πλειστηρίασμα (χωρίς δικαίωμα διαχείρισης), καθώς και ο Συμβολαιογραφικός Σύλλογος του Εφετείου Θράκης, για τα αναλογικά του δικαιώματα.

16. Βλ. κεφ. 4 σχετικά με τη συμμετοχή του Δημοσίου σε ποινικές δίκες ως οιονεί καθολικού διαδόχου.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

ρεί να παραστεί στην ποινική δίκη¹⁷. Τα προστατευόμενα από την εκάστοτε ποινική διάταξη συμφέροντα, υπερβαίνουν τη στενή έννοια των εννόμων αγαθών και αποτελούν αντικείμενο αξιολόγησης του ποινικού δικαστή, ο οποίος, στα εγκλήματα που αφορούν υπερατομικά έννομα αγαθά, εξετάζει αν υπάρχει παραλλήλως και σκοπός προστασίας ατομικών συμφερόντων, τα οποία συμπροστατεύει η ποινική διάταξη. Ένα κλασικό παράδειγμα προς κατανόηση των ανωτέρω συνιστά το έγκλημα της πλαστογραφίας (άρ. 216 ΠΚ), το οποίο προστατεύει μεν υπερατομικό έννομο αγαθό (υπόμνημα, ασφάλεια και ακεραιότητα των εγγράφων συναλλαγών), παράλληλα όμως γίνεται –ορθά– δεκτό ότι προστατεύει και το εκάστοτε πρόσωπο του οποίου η υπογραφή πλαστογραφείται ή η περιουσία θίγεται/ απειλείται από την πλαστογραφία. Έτσι, ερμηνεύοντας τον σκοπό/προστατευτικό εύρος της ποινικής διάταξης της πλαστογραφίας, η νομολογία δέχεται παγίως ότι χωρεί παράσταση πολιτικής αγωγής σε δίκη για το ως άνω έγκλημα¹⁸.

Η θεωρία του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, απηχίει τη γερμανική διδασκαλία του αστικού δικαίου για την έννοια του «παρανόμου» και της «νομικής αιτιότητας» (Rechtswidrigkeitszusammenhang) μεταξύ (παράνομης) συμπεριφοράς και ζημίας¹⁹ στην αδικοπραξία. Κατά την εν λόγω διδασκαλία, δικαιούμενος σε αποζημίωση είναι μόνο εκείνος, του οποίου το δικαίωμα ή συμφέρον που εθίγη ανήκει στη σφαίρα προστασίας του κανόνα δικαίου που παραβιάσθηκε²⁰. Το αυτό, λοιπόν, ισχύει και στο ποινικό δίκαιο, εφόσον άλλωστε το έγκλημα συνιστά παράλληλα και αδικοπραξία, ενώ η ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία συνεχίζει να ερείδεται, κατά το άρ. 63 ΚΠΔ, στις διατάξεις του αστικού δικαίου²¹.

17. Βλ. τις σχετικές αναπτύξεις του Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 363 επ. και της Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, σελ. 78 επ. Βλ. και τη σχετική διατύπωση της ΟΛΑΠ 1769/1986, ΠοινΧρ 1981, σελ. 664 επ.: «Τοιούτο δικαίωμα (σ.σ.: σε παράσταση πολιτικής αγωγής) έχει, κατά τα άρθρα 914 και 932 ΑΚ, ό αμέσως ζημιωθείς ή υποστάς ηθικήν βλάβην ή ψυχικήν οδύνην συνεπεία υπαιτίου παρ' άλλου προσβολής δικαιώματος ή εννόμου συμφέροντος του προστατευομένου υπό κανόνων δικαίου ου μόνον αστικής φύσεως, άλλα και διοικητικού ή ποινικού περιεχομένου τεθειμένων όμως ούχι αποκλειστικώς χάριν τού γενικού συμφέροντος αλλά και χάριν ιδιωτικών συμφερόντων».

18. ΟΛΑΠ 3/2008, ΠοινΧρ 2008, σελ. 404: «Αμέσως ζημιούμενος από το έγκλημα της πλαστογραφίας δεν είναι μόνο εκείνος, του οποίου πλαστογραφήθηκε η υπογραφή ή νοθεύθηκε το έγγραφο του οποίου είναι εκδότης, αλλά και όποιος ζημιώνεται αμέσως από τη χρήση του», ΑΠ 207/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1245/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 665/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αναλυτικά για το προστατευτικό βεληκεές της πλαστογραφίας βλ. κεφ. 2.2.2.

19. Βλ. σχετ. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 49 επ.

20. Βλ. Oetker, σε: Münchener Kommentar zum BGB, 2019, άρ. 249 BGB, πλαγιάρ. 120 επ. Για τη διδασκαλία του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου βλ. και Wagner, σε: Münchener Kommentar zum BGB, άρ. 823 BGB, πλαγιάρ. 452-461, 2017.

21. Βλ. σχετ. και Κ. και Δ. Καυκά, Ενοχικών Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τόμ. Β', 1975, σελ. 697 επ.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

Είναι προφανές ότι η δεύτερη αυτή όψη του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, που αφορά στο προστατευτικό εύρος της ποινικής διάταξης, διευρύνει τον κύκλο των δικαιούμενων σε υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων, υπερβαίνοντας την έννοια του παθόντος και του εννόμου αγαθού, που θα έκαναν αδύνατη την παράσταση σε περιπτώσεις υπερατομικών εννόμων αγαθών²². Με το κριτήριο αυτό, πέραν του παθόντος, του φορέα δηλαδή του εννόμου αγαθού, θέση στην ποινική δίκη έχει και ο αδικηθείς, εκείνος, δηλαδή, τα συμφέροντα του οποίου προστατεύονται από ποινικές διατάξεις που αφορούν κατ' αρχήν σε υπερατομικά έννομα αγαθά²³.

Όπως είναι λογικό, η λεπτομερής αναφορά στα επί μέρους εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά, εκφεύγει του ερευνητικού αντικειμένου της παρούσης μελέτης, εις ό,τι δεν αφορά στο ελληνικό Δημόσιο. Παρακάτω, θα εξετασθεί, αναλυτικώς και κατ' έγκλημα, η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας, με ερμηνευτικό οδηγό ενεργητικής νομιμοποίησης τα κριτήρια που αναλύθηκαν ανωτέρω. Πρώτα, όμως, πρέπει να απαντηθεί ένα εισαγωγικό ερώτημα, που στο παρελθόν απασχόλησε τη θεωρία.

1.3. Ειδικότερα: νοείται η ηθική βλάβη ως έννοια για το Δημόσιο;

Όπως αναλυτικά προελέχθη, ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία νοείται μόνο εάν αυτός είναι δικαιούμενος σε αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση κατά τις διατάξεις του αστικού δικαίου (άρ. 63 ΚΠΔ). Εισαγωγικά, λοιπόν, κρίνεται σκόπιμο να αξιολογηθεί το εάν η κατ' άρ. 932 ΑΚ ηθική βλάβη είναι συμβατή ως έννοια με το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου. Στο παρελθόν, υπεστηρίχθη ότι, καίτοι τα νομικά πρόσωπα έχουν την αξίωση ηθικής βλάβης, όταν προσβάλλεται η πίστη, η επαγγελματική τους υπόληψη ή το μέλλον τους, τέτοιο δικαίωμα δεν αναγνωρίζεται στο Δημόσιο, διότι, ως Κράτος, δεν δύναται να υποστεί ηθική βλάβη²⁴, καθώς και διότι η βλάβη τους συνεχεται με αυτή του κοινωνικού συνόλου²⁵. Υπέρ αυτής της άποψης κινήθηκαν και πιο πρόσφατες θέσεις της θεωρίας, κατά τις οποίες η ηθική βλάβη, ως έννοια, σε συνδυασμό με τα προστατευόμενα έννομα αγαθά στα οποία παραπέμπει το άρ. 932 ΑΚ (υγεία,

22. Κατά τη σχετική διατύπωση της ΟΛΑΠ 1769/1986, ΠοινΧρ 1987, σελ. 292: «Τέτοιοι δε (σ.σ.: δικαιούμενοι σε παράσταση πολιτικής αγωγής) [...] είναι όσοι ζημιώνονται άμεσα από την αξιόποινη πράξη, με την έννοια ότι η παραβίαση της ποινικής διατάξεως επιφέρει προσβολή σε ορισμένο δικαίωμα του προσώπου, το οποίο προστατεύεται από τη διάταξη που παραβιάσθηκε και βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο με αυτήν, χωρίς να απαιτείται αναγκάως ο ζημιούμενος να είναι και ο παθών εκ του εγκλήματος».

23. Για τον –καθιερωμένο, πλέον, επιστημονικά– όρο του «αδικηθέντος» βλ. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ 77, 87, 363-364.

24. Βλ. Κ. και Δ. Καυκά, Ενοχικών Δίκαιον, σελ. 912.

25. Κωνσταντάρas, Ποινική Δικονομία, τόμ. Ι, 1959, σελ. 347.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

τιμή, αγνεία, ελευθερία κ.ά.), δεν προσιδιάζει στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, λαμβανομένης υπ' όψιν της νομικής φύσης και οργάνωσης αυτού, καθώς και της παντελούς ελλείψεως του προσωπικού στοιχείου, στοιχεία που οδηγούν στο να μη θίγεται με οποιονδήποτε τρόπο το κύρος του από μεμονωμένες αξιόποινες πράξεις²⁶. Περαιτέρω, ειδικά για τα δασμοφορολογικά αδικήματα, έχει υποστηριχθεί στο παρελθόν τόσο νομολογιακά, όσο και θεωρητικά, ότι δεν είναι δυνατή η επαγωγή ηθικής βλάβης για το Δημόσιο, διότι με τη θέσπισή τους επιδιώκεται πολιτειακός σκοπός, θέση που πάντως βρίσκει απέναντί της το σύνολο πλέον της νομολογίας, καθώς και σημαντικό κομμάτι της θεωρίας²⁷. Τέλος, έχει υποστηριχθεί μεμονωμένα ότι εν τοις πράγμασι η ηθική βλάβη του Δημοσίου είναι τις περισσότερες φορές ανύπαρκτη, ένεκα του ότι το Δημόσιο είναι ένας «αντιπαραγωγικός, διεφθαρμένος, αναποτελεσματικός, γραφειοκρατικός, δυσκίνητος, κομματικά ελεγχόμενος οργανισμός»²⁸. Ερωτάται λοιπόν εάν και σε ποιες περιπτώσεις δύναται να υποστεί το Δημόσιο ηθική βλάβη εξ ενός εγκλήματος.

Για την απάντηση σε αυτό το ερώτημα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι το Δημόσιο δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως μία αόριστη πολιτειακή έννοια, αλλά ως ένα πολύ συγκεκριμένο νομικό πρόσωπο, όπως αυτό αναγνωρίζεται από το νομοθέτη²⁹. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι, πέραν της υπηρεσιακής του δραστηριότητας, στη σύγχρονη κοινωνικοοικονομική ζωή το Δημόσιο εμφανίζεται πολλάκις να αναπτύσσει και οικονομική δραστηριότητα, αντίστοιχη εκείνης των υπολοίπων νομικών προσώπων (ακόμη και των ΝΠΙΔ), λ.χ. διατηρώντας μετοχές σε ΑΕ, επενδύοντας σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα, προβαίνοντας σε αγοραπωλησίες υπό τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου κ.λπ. Επομένως, και επ' αυτού ισχύει η παγίως νομολογημένη και γενικώς αναγνωρισμένη από την ελληνική επιστήμη άποψη ότι τα νομικά πρόσωπα δύνανται να υποστούν ηθική βλάβη, όταν προσβάλλεται η πίστη, η τιμή, το όνομά τους, η φήμη, η υπόληψή τους, το μέλλον τους, η δραστηριότητά τους κ.ο.κ.³⁰

26. Βλ. Παναγιωτόπουλο / Γεωργαλή / Ζήση, Περί της παραστάσεως του Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος επί λαθρεμπορίας, Αρμ 1983, σελ. 730 επ. Οι απόψεις αυτές απηχούν παλαιότερες θέσεις της θεωρίας περί μη ηθικής βλάβης για τα νομικά πρόσωπα εν γένει, διότι «δεν υφίστανται σωματικών ή ψυχικών πόνο», βλ. Γαζή, Γενικά Αρχαί του Αστικού Δικαίου, τεύχος Α', τόμ. Β' 2, 1970, σελ. 62.

27. Για την προβληματική αυτή βλ. αναλυτ. κεφ. 3.6.

28. Θρ. Κονταξής, Είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής στα «εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος»;, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ.

29. Για το Δημόσιο ως νομικό πρόσωπο και τη διάκρισή του από λοιπά πρόσωπα του ευρύτερου δημοσία τομέα, βλ. κεφ. 2.2.1.

30. Γεωργιάδης, Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, 2014, σελ. 663· Βαθρακοκόλης, Ερμηνεία-Νομολογία Αστικού Κώδικα, τόμ. Γ', ημίτομ. Γ', 2006, σελ. 1082 και 1098· Πατεράκης, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, 2001, σελ. 133 και 285 επ.· Γεωργιάδου, Αδικοπραξίες, 2009, σελ. 137· Φίλιος, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, 2009, σελ. 469-470· Ζέπος,

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

Ειδικότερα, το Δημόσιο μπορεί κατ' αρχήν να υποστεί ηθική βλάβη, η οποία, ένεκα της φύσης του ως νομικού προσώπου προορισμένου να ασκεί κρατική εξουσία και να εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, συνίσταται στην προσβολή του κύρους των υπηρεσιών του, της φήμης και της ακεραιότητάς του, της πίστης των πολιτών σε αυτό και στην αποτελεσματικότητά του. Η εν λόγω ηθική βλάβη είναι ουσιώδης και απομειώνει ένα καίριο συστατικό στοιχείο της εύρυθμης λειτουργίας των υπηρεσιών του Δημοσίου, που δεν είναι άλλο από την εμπιστοσύνη των πολιτών σε αυτές, στον σύννομο και αθέμιτο χαρακτήρα τους³¹. Όταν ένα έγκλημα διαπράττεται σε βάρος του Δημοσίου, αυτό δείχνει ανίκανο να προστατεύσει τα συμφέροντά του, να εγγυηθεί τη διαφάνεια και την ακεραιότητά του, φαντάζει δε αναποτελεσματικό και ενίοτε διεφθαρμένο³². Στη βάση αυτών των λόγων, η νομολογία παγίως δέχεται τη δυνατότητα επέλευσης ηθικής βλάβης στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, όπως θα γίνει αντιληπτό και από την κατ' έγκλημα ανάλυση που θα ακολουθήσει³³. Ούτε, φυσικά, μπορεί ένα πραγματολογικό επιχείρημα περί εκτεταμένης διαφθοράς να λειτουργεί ως λόγος μη ύπαρξης ηθικής βλάβης· αντιθέτως, αυτό το επιχείρημα είναι που καθιστά ακόμη πιο επιτακτική την ποινική διαλεύκανση των υποθέσεων που αφορούν το Δημόσιο, με τη συμμετοχή του τελευταίου, ώστε να παραδώσει ξανά τις υπηρεσίες του καθαρές, σύννομες και αποτελεσματικές στους πολίτες.

Ενοχικών Δίκαιον, Β' Μέρος Ειδικόν, 1965, σελ. 759· Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, σελ. 476.

31. Την εμπιστοσύνη των συναλλασσομένων πολιτών στην εύρυθμη λειτουργία της υπηρεσίας χαρακτηρίζει ως «υπαρκτικό» της στοιχείο ο Μπιτζιλέκης, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, 2001, σελ. 3 επ. Βλ. αναλυτ. τις σκέψεις του για το θέμα αυτό στην υποσημ. 58.

32. Περισσότερα για αυτό βλ. στο κεφ. 2.2.1. σχετικά με τα υπηρεσιακά εγκλήματα, και στο κεφ. 3.6.3. σχετικά με τα δασμοφορολογικά αδικήματα.

33. Στα κατ' έγκλημα αναλυθέντα της παρούσας μελέτης παραπέμπουμε και για τις ειδικότερες θέσεις μας σχετικά με την ηθική βλάβη του Δημοσίου (βλ. κεφ. 2, 3), λ.χ. στις δασμοφορολογικές παραβάσεις. Εδώ εξετάζεται το αν δικαιούται κατ' αρχήν το Δημόσιο να παρασταθεί προς υποστήριξη της κατηγορίας λόγω ηθικής βλάβης.

2. Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

2.1. Εγκλήματα που θίγουν ατομικά έννομα αγαθά

Στα εγκλήματα που θίγουν ατομικά έννομα αγαθά, η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας εκ μέρους του Δημοσίου ως νομικού προσώπου το οποίο υφίσταται τη ζημία, προφανώς περιουσιακής/ιδιοκτησιακής φύσης, δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες³⁴. Στις περιπτώσεις αυτές, το Δημόσιο μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, νομιμοποιούμενο κατά το αστικό δίκαιο τόσο λόγω της αξίωσης αποζημίωσης που έχει, όσο και λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστη.

Έτσι, όταν επί παραδείγματι θίγεται η ιδιοκτησία του Δημοσίου διά μιας κλοπής ή η περιουσία του διά της τέλεσης απάτης ή απιστίας, είναι αυτονόητο ότι αυτό μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, δεδομένου ότι εθίγη ένα ατομικό του αγαθό από το τελεσθέν έγκλημα, και επομένως υπάρχει αξίωση αποκατάστασης από την αδικοπραξία που έλαβε χώρα. Η ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου ερείδεται εν προκειμένω όχι μόνο στην αξίωση αποζημίωσης που έχει εκ της περιουσιακής βλάβης που υπέστη, αλλά και στην ηθική βλάβη που υπέστη³⁵, ένεκα του αντικτύπου που έχει η άδικη πράξη στην πίστη των πολιτών σε αυτό, στη φήμη και το κύρος του³⁶. Καίτοι η εν λόγω μορφή παράστασης δεν παρουσιάζει κατ' αρχήν ερμηνευτικές δυσχέρειες, καθόσον μιλάμε για ατομικά έννομα αγαθά (τα κατ' εξοχήν δεκτικά παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας), ιδιαίτερος προβληματισμός έχει προκληθεί για την παράσταση του Δημοσίου στο έγκλημα της εκβίασης, όταν αυτή τελείται από υπάλληλο.

34. Αντιθέτως, πρόβλημα δημιουργείται στην περίπτωση της συμμετοχής του Δημοσίου σε ποινικές δίκες, όπου την πρωτογενή βλάβη υπέστησαν άλλα νομικά πρόσωπα, δημοσίου, αλλά και ιδιωτικού δικαίου, όπως θα δούμε αναλυτικώς στα κεφ. 4 και 5.

35. Περισσότερα για τη σχέση της ηθικής βλάβης με το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, βλ. στο κεφ. 1.3.

36. Ενδεικτικά, παρατίθενται αποφάσεις κατά τις οποίες το Δημόσιο παρέστη ως πολιτικώς ενάγον, για αποζημίωση ή/και ηθική βλάβη, σε δίκες για αδικήματα απάτης (άρ. 386 ΠΚ) σε βάρος του, σε μερικές δε εξ αυτών το Δικαστήριο εξήτασε ειδικώς το ζήτημα της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, κρίνοντάς τη ως νόμιμη: ΑΠ 233/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 232/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 627/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 108/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1277/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1077/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 275/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 32/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 762/1996, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1380/1989 ΠοινΧρ 1990, σελ. 658· ΑΠ 997/1989, ΠοινΧρ 1990, σελ. 300· ΠεντΕφΘρ 103/2011, Αδηνμ· ΠεντΕφΑθ 2068/2001, Αδηνμ.

2.1.1. Το πρόβλημα της εκβίασης από υπάλληλο

Ο προβληματισμός γύρω από την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στο έγκλημα της εκβίασης προκλήθηκε το πρώτον από την υπ' αριθ. 2048/2007 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁷, κατά την οποία «Η εκβίαση που τελείται από δημόσιο υπάλληλο με μέσο, για την επίτευξη του απειλουμένου κακού, την κακή χρήση της ανατεθείσας, στο δράστη, δημόσιας εξουσίας, αποτελεί αδίκημα που στρέφεται και κατά του Δημοσίου, διότι επάγεται κλονισμό της εμπιστοσύνης των πολιτών στη σύννομη και εύρυθμη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών οπότε το Δημόσιο, ως φορέας του παραπάνω αγαθού, να είναι δυνατόν να υποστεί ηθική βλάβη από το έγκλημα και να δικαιούται, έτσι, να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική διαδικασία». Με άλλα λόγια, ο Άρειος Πάγος υπεστήριξε εν προκειμένω ότι η τέλεση εκβίασης κατά τρίτου προσώπου, συνιστά περίπτωση άμεσης βλάβης κατά του Δημοσίου, μόνο και μόνο επειδή την πράξη αυτή τέλεσε δημόσιος υπάλληλος, δυνάμει της ιδιότητας που είχε ως φορολογικός ελεγκτής³⁸. Η ως άνω ερμηνεία συναντάται παρεμπιπτόντως και στην υπ' αριθ. 819/2015 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁹, κατά την οποία «στην ειδική περίπτωση, όμως, όπου η εκβίαση διαπράττεται από δημόσιο υπάλληλο και το μέσον για την επίτευξη του απειλουμένου κακού είναι η κακή χρήση από το δράστη δημόσιο υπάλληλο της παρεχόμενης σ' αυτόν δημόσιας εξουσίας, τότε η εκβίαση αποτελεί ταυτοχρόνως και έγκλημα, το οποίο στρέφεται κατά του Δημοσίου, διότι επάγεται και κλονισμό της εμπιστοσύνης των πολιτών ως προς τη σύννομη και εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών του. Το Δημόσιο, επομένως, ως φορέας του εννόμου αυτού αγαθού, είναι δυνατόν να υποστεί ηθική βλάβη από το έγκλημα της εκβίασεως που διαπράττει δημόσιος υπάλληλος και να δικαιούται την ικανοποίησή της κατά τα άρθρα 59 και 932 ΑΚ»⁴⁰.

Η ερμηνευτική διεργασία για την εξαγωγή κάποιου βέβαιου συμπεράσματος είναι εν προκειμένω διαδικασία επίπονη. Θα πρέπει, νομίζω, να συμφωνήσουμε, ότι εδώ μπορεί να νοηθεί «ηθική βλάβη» του Δημοσίου ως έννοια⁴¹, ώστε να

37. ΠοινΧρ 2008, σελ. 729.

38. Για «καταφανώς εσφαλμένη άποψη», η οποία, αν γενικευθεί, «κάθε φορά που κάποιος υπάλληλος κατά την άσκηση των καθηκόντων του τελεί μία αξιόποινη πράξη (π.χ. αστυνομικός τελεί ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, σωφρονιστικός υπάλληλος φυλακών βιάζει κρατούμενη κ.ο.κ.), θα έπρεπε το Δημόσιο να θεωρηθεί παθόν και να μπορεί να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον», κάνει ορθά λόγο ο Δημάκης, Η απειλή στο έγκλημα της εκβίασεως, 2014, σελ. 15, υποσημ. 50.

39. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

40. Η ίδια ερμηνεία επαναλαμβάνεται και στην παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 4695/2016 απόφαση της υπ' αριθ. 978/2018 πρωτοβάθμιας απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών (αδην.).

41. Περισσότερα για την ηθική βλάβη του Δημοσίου ως έννοια βλ. στο κεφ. 1.3.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

εξετασθεί το αν αυτό νομιμοποιείται ενεργητικά να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας. Ο φορολογικός ελεγκτής που χρησιμοποιεί ως μέσο εκβίασης τη δύναμη και τις εξουσίες που του παρέχει η υπηρεσία του, πλήττει πράγματι την εντιμότητα και τη χρηστότητα των δημοσίων υπηρεσιών, συνεπώς και την εικόνα και την αξιοπιστία τους έναντι των πολιτών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η συμπεριφορά του, παρατεθειμένη ως ιστορικό, βλάπτει ηθικά το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, εμφανίζοντάς το ως έναν εγκληματογόνο, διεφθαρμένο οργανισμό.

Ωστόσο, αυτή η γενική διαπίστωση δεν μπορεί από μόνη της να νομιμοποιήσει ενεργητικά το Δημόσιο προς υποστήριξη της κατηγορίας. Και τούτο, διότι η ενεργητική νομιμοποίηση κρίνεται στη βάση συγκεκριμένου εγκλήματος, όχι γενικώς και αορίστως, συνεπώς –κατά την πάγια θέση της ελληνικής νομολογίας– εν προκειμένω θα πρέπει να αναζητηθεί ο προστατευτικός σκοπός του εγκλήματος της εκβίασης⁴². Η τελευταία, τόσο ως αντικείμενο προσβολής όσο και στο προστατευτικό της εύρος, με οποιοδήποτε δηλαδή από τα νομολογιακά κριτήρια προσδιορισμού της αμεσότητας της ζημίας, περιλαμβάνει την περιουσία που θίγεται, καθώς και την προσωπική ελευθερία του εξαναγκασθέντος⁴³. Συνεπώς, στον προστατευτικό σκοπό του παραδείγματός μας, φαίνεται να εμπίπτει μόνον ο πολίτης, σε βάρος του οποίου τελέσθηκε η εκβίαση. Μόνο αυτός, ως αμέσως ζημιωθείς από το έγκλημα μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων. Η όποια βλάβη της ακέραιης δημόσιας υπηρεσίας είναι μία καθαρά αντανakλαστική συνέπεια της συμπεριφοράς του δράστη, ανίκανη να οδηγήσει σε παραλλαγή του προστατευτικού σκοπού της εκβίασης. Διότι, αν δεχόμασταν άμεση βλάβη της υπηρεσίας απευθείας διαμέσου του άρ. 385 ΠΚ, τότε, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, ο προστατευτικός σκοπός της εκβίασης θα έπρεπε να επεκταθεί σε κάθε νομικό πρόσωπο, του οποίου τη φήμη/δύναμη/όνομα εκμεταλλεύεται ο εκβιάζων ώστε να επιτύχει τον σκοπό του. Αν, για παράδειγμα, ο διευθυντής μίας βιομηχανίας απειλεί με απόλυση έναν υφιστάμενό του, προκειμένου αυτός να παραιτηθεί από τη διεκδίκηση νομίμων αποδοχών του, δεδομένου του ότι και εδώ έχουμε μία καθαρή περίπτωση αμαύρωσης του ονόματος της βιομηχανίας στην αγορά, που επάγεται ηθική βλάβη, θα έπρεπε να γίνει δεκτή η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας του εν λόγω νομικού προσώπου στη σχετική δίκη. Είναι προφανές ότι μία τέτοια ερμηνεία δεν υποστηρίζεται από κανένα και δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην πράξη. Επομένως, παρά την όποια δικαιιοπολιτική ανοχή ενδέχεται να έχει μία τέτοια παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, η δογματική

42. Για τον προστατευτικό σκοπό και το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας βλ. κεφ. 1.2. και ιδίως 1.2.2.

43. Βλ. σχετ. *Δημάκη*, Η απειλή, σελ. 8 επ.· *Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 2016, σελ. 352 επ.· *Παπαδαμάκη*, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 2016, σελ. 29 επ.· *Γάφο*, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τ. Στ', 1967, σελ. 113.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

αξιολόγηση του θεσμού αυτού δεν μπορεί παρά να καθιστά τη σχετική παράσταση του Δημοσίου παράνομη.

2.1.2. Η εκβίαση από υπάλληλο υπό τον προΐσχύσαντα Ποινικό Κώδικα

Υπό τον προϋφιστάμενο Ποινικό Κώδικα, όταν το έγκλημα της εκβίασεως τελείτο από υπάλληλο, τα πράγματα ήταν διαφορετικά, λόγω του καταργηθέντος πλέον άρθρου 262 ΠΚ, περίπτωση η οποία αξίζει να αναφερθεί για λόγους επιστημονικής πληρότητας και, κυρίως, κατανόησης όσων άλλαξαν και καθιστούν πλέον αδύνατη τη σχετική παράσταση. Σύμφωνα με το καταργηθέν άρ. 262 ΠΚ: «Αν ο υπάλληλος ασκώντας την υπηρεσία του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του γίνει με πρόθεση υπαίτιος κακουργήματος ή πλημμελήματος που προβλέπεται σε άλλο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, το ανώτατο όριο της ποινής που αναγράφει ο νόμος για την πράξη αυξάνεται κατά το μισό, δεν μπορεί όμως να ξεπεράσει το ανώτατο όριο που είναι γενικά ορισμένο για το κάθε είδος ποινής». Ανεξαρτήτως των όποιων –ευλόγων ή μη– δικαιιοπολιτικών ενστάσεων, είναι σαφές ότι εδώ ο νομοθέτης δεν είχε εισαγάγει μία επιβαρυντική περίπτωση που απλώς επηρέαζε την επιμέτρηση της ποινής, αλλά, επαυξάνοντας το πλαίσιο ποινής, προσδίδοντας, δηλαδή, πρόσθετη απαξία στην πράξη, είχε μετατρέψει κάθε έγκλημα που τελεί υπάλληλος χρησιμοποιώντας τη δύναμη και την εξουσία της υπηρεσίας του, σε μη γνήσιο περί την υπηρεσία έγκλημα⁴⁴. Το «απόθεμα» αυτής της πρόσθετης απαξίας δικαιολογείτο, κατά τρόπο πασιδηλο, από την έγνοια του νομοθέτη να προστατεύσει το αθέμιτο και σύννομο της υπηρεσίας, η οποία (υπηρεσία) αναμφίβολα θίγεται όταν υποβιβάζεται σε μέσο τέλεσης αξιοποιώντων πράξεων. Δεδομένης λοιπόν της προΐσχύσας διάπλασης ενός νέου ιδιαίτερου εγκλήματος, που αποτελούσε διακεκριμένη παραλλαγή της βασικής μορφής της εκβίασης, δεν απέμενε άλλη λύση από το να γίνει δεκτό ότι ο προστατευτικός σκοπός της εκβίασης από υπάλληλο, υπό τις προϋποθέσεις του άρ. 262 ΠΚ, εξτείνεται και στο αγαθό της υπηρεσίας, φορέας του οποίου είναι το Δημόσιο, το οποίο κατά συνέπεια υφίστατο άμεση (ηθική) βλάβη και μπορούσε να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων⁴⁵. Διαφορετική ερμηνεία επί του θέματος, όσο και αν η ανωτέρω ήγειρε δικαιιοπολιτικές επιφυλάξεις, δεν μπορεί να υπάρξει. Και αυτό γιατί δεν νοείται για τη διάταξη του

44. Έτσι ακριβώς ο Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα*, σελ. 115 επ., ο οποίος θεωρεί ότι με το άρ. 262 ΠΚ ο νομοθέτης «αποφεύγει την περιπτώσιολογική διαμόρφωση μη γνήσιων υπηρεσιακών εγκλημάτων, καθιστώντας με τη γενική αυτή διάταξη, κάθε πλημμέλημα ή κακούργημα, που τελείται από υπάλληλο με τις πιο πάνω προϋποθέσεις, μη γνήσιο περί την υπηρεσία έγκλημα», ενώ πιο κάτω υπογραμμίζει ότι η διάταξη αυτή «δεν έχει τον χαρακτηρισμό μίας επιμετρητικής απλώς διάταξης, όπως λ.χ. οι περί υποτροπής διατάξεις, αλλά καθιστά κάθε άλλο έγκλημα τελούμενο από υπάλληλο, υπηρεσιακό».

45. Περισσότερα για το έννομο αγαθό της υπηρεσίας και το Δημόσιο ως φορέα της βλ. στο κεφ. 2.2.1.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

άρ. 262 ΠΚ άλλος προστατευτικός σκοπός πέραν του αναφερομένου. Επομένως, το να παραβλέψει κανείς αυτή τη νομοθετική επιλογή, επιλέγοντας να μην εκτείνει αναλόγως τον προστατευτικό σκοπό του εγκλήματος στη βάση του άρ. 262 ΠΚ, συνιστούσε ερμηνεία *contra legem*, που δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή. Πλέον, η κατάργηση του άρ. 262 ΠΚ με το νέο Ποινικό Κώδικα, καθιστά το όλο ζήτημα άνευ ουσίας, καθόσον η εκβίαση περιορίζεται στους όρους του άρ. 385 ΠΚ, ανεξαρτήτως του αν την τελεί υπάλληλος ή οιοσδήποτε άλλος πολίτης, κάτι που εξηγεί και τη μη δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου.

Το ζήτημα, ωστόσο, δεν τελειώνει εδώ. Κρίσιμη είναι η ακόλουθη παρατήρηση, η οποία αφορά γενικώς στην ενεργητική νομιμοποίηση και για αυτό τον λόγο διατηρεί και σήμερα την πρακτική της σημασία σε περιπτώσεις ανάλογες της εδώ σχολιαζόμενης: η διάπλαση ενός νέου, μη γνησίου περί την υπηρεσία εγκλήματος, το οποίο δεν συνιστούσε απλώς επιβαρυντική κατάσταση, θα έπρεπε να οδηγεί στην ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου, μόνον εφόσον ο κατηγορούμενος δικαζόταν για την πράξη αυτή! Διότι αν το κατηγορητήριο διελάμβανε μόνο την «κοινή» εκβίαση του άρ. 385 ΠΚ (και ως εκ τούτου το Δικαστήριο ασχολούνταν μόνο με αυτή), τότε τα πράγματα αλλάζουν: κατά την πάγια αρεοπαγίτική νομολογία, το επιτρεπτό της πολιτικής αγωγής κρίνεται από το κατηγορητήριο που διαλαμβάνει την αξιόποινη πράξη⁴⁶. Απουσία λοιπόν της εν λόγω πράξης από το κατηγορητήριο σήμαινε κρίση του επιτρεπτού της πολιτικής αγωγής μόνο στη βάση της εκβίασης του άρ. 385 ΠΚ, η οποία κατά τα ανωτέρω, δεν περιλαμβάνει στον προστατευτικό της σκοπό την υπηρεσία και τη χρηστότητά της.

Καταληκτικά, η ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου, αυστηρώς ιδωμένη στο πλαίσιο του άρ. 385 ΠΚ, δεν μπορεί να γίνει δεκτή για τους λόγους που αναφέραμε. Αυτό σημαίνει ότι υπό το νέο Ποινικό Κώδικα, η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας επί εκβιάσεως είναι απαγορευμένη. Κάτι τέτοιο μπορούσε να γίνει δεκτό μόνο υπό τον παλαιό Ποινικό Κώδικα και μόνο στις περιπτώσεις που το κατηγορητήριο διελάμβανε την εκβίαση συνδυασμένη με το άρ. 262 ΠΚ, το οποίο διέπλεθε ένα νέο εγκληματικό τύπο, ένα μη γνήσιο αδίκημα περί την υπηρεσία. Κατ' αυτή την αλληλουχία των συλλογισμών, και εφόσον οι παρατεθείσες αρεοπαγίτικές αποφάσεις αφορούσαν μόνο στην πράξη του άρ. 385 ΠΚ, χωρίς ουδεμία αναφορά στο άρ. 262 ΠΚ, εσφαλμένως έγινε και υπό τον παλαιό ΠΚ δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, καίτοι τα πραγματικά περιστατικά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα πληρέστερο κατηγορητήριο, διά του οποίου θα ήταν δυνατή η παράσταση αυτή. Ένα ελλิปές, όμως, κατηγορητήριο έχει τις ανάλογες δικονομικές συνέπειες και για τον θεσμό της πολιτικής αγωγής.

46. ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 979/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 207/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 65/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 510/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Έτσι και ο Ανδρουλάκης, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Νομολογία κατ' άρθρον), 2015, σελ. 79.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

συνέπειες που δεν μπορούν να εξοβελισθούν, επιβαρύνοντας τη θέση του κατηγορουμένου, απλώς και μόνο επειδή το ευνοούν τα πραγματικά περιστατικά.

2.2. Εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά

Τα εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά δεν έχουν κατ' αρχήν κάποιον παθόντα, ο οποίος να μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, όπως συμβαίνει στα εγκλήματα που θίγουν ατομικά έννομα αγαθά. Η τέλεση λ.χ. ψευδούς κατάθεσης (ψευδορκίας υπό τον παλαιό ΠΚ) του άρθρου 224 ΠΚ θίγει το υπερατομικό/κοινωνικό έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης, το οποίο δεν μπορεί να εξειδικευθεί σε ορισμένο υλικό φορέα ώστε να χωρεί κατ' αρχήν παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας. Τι γίνεται, όμως, όταν με το έγκλημα αυτό θίγεται από τους ισχυρισμούς του ψευδώς καταθέτοντος και κάποιο πρόσωπο; Στην περίπτωση αυτή, όπως και γενικώς στα εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά, εφαρμογή βρίσκει η θεωρία του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου, υπό την έννοια της ανίχνευσης των συμφερόντων που αποσκοπεί να προστατεύει η εκάστοτε ποινική διάταξη, πέραν του προστατευτέου εννόμου αγαθού⁴⁷. Εφόσον υπάρχει τέτοιο προστατευτέο έννομο συμφέρον, ο φορέας του μπορεί να δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας *ως αδικηθείς*, ο οποίος έχει υποστεί άμεση βλάβη⁴⁸. Στο έγκλημα της ψευδούς κατάθεσης που εξετάζουμε εν προκειμένω, γίνεται δεκτό παγίως ότι πέραν του εννόμου αγαθού της ορθής απονομής της Δικαιοσύνης, προστατεύονται και τα ατομικά συμφέροντα εκείνων που θίγονται από τα ψεύδη. Ειδικότερα, κατά την κρατούσα νομολογία, δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής υπό τον παλαιό ΚΠΔ είχε (μόνο) ο διάδικος εναντίον του οποίου κατατέθηκαν ενόρκως ψεύδη, και όχι ο οποιοσδήποτε άλλος τρίτος, εις βάρος του οποίου επίσης ελέγχθησαν ψεύδη⁴⁹, διότι η ψευδορκία ως έγκλημα επηρεάζει άμεσα μόνο τα συμφέροντα και τις σχέσεις των διαδίκων κατά τη μεταξύ τους αντιδικία – εξ ου λοιπόν και η ανάλογη επέκταση του προστατευτικού σκοπού του εγκλήματος και σε αυτούς. Δεν έχει λείψει, ωστόσο, και εκείνη η μερίδα της νομολογίας που επεκτείνει το κύκλο των δικαιούμενων σε πολιτική αγωγή και σε τρίτους, μη διαδίκους, των οποίων η τιμή προσεβλήθη από τα ψεύδη⁵⁰. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, βλέπουμε ότι η επέκταση της προστασίας

47. Βλ. αναλυτ. για αυτό στο κεφ. 1.2. και ιδίως στο 1.2.2.

48. Έτσι, κατά τον Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 364, τα πρόσωπα αυτά «καίτοι δεν είναι παθόντες, είναι και αυτοί αδικηθέντες από το έγκλημα». Βλ. και υποσημ. 23.

49. ΑΠ 1010/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1330/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1096/2017, ΠοινΧρ 2019, σελ. 52 = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 830/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 820/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 337/2002, ΠοινΧρ 2002, σελ. 980 = ΝοΒ 2002, σελ. 1520 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1609/2000, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 509/1971, ΠοινΧρ 1972, σελ. 64-66.

50. Σε αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να κινείται η μείζων πρόταση της ΑΠ 63/2014,

και σε ατομικά έννομα συμφέροντα στο έγκλημα της ψευδούς κατάθεσης είναι ένας ανεξαιρέτος κανόνας.

Παρακάτω, λοιπόν, θα αναλυθούν εκείνα τα εγκλήματα, που αν και θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά, προστατεύουν παραλλήλως και τα έννομα συμφέροντα του ελληνικού Δημοσίου ως νομικού προσώπου, και επομένως καθιστούν δυνατή την παράσταση αυτού ως υποστηρίζοντος την κατηγορία. Πρώτα θα αναφερθούν τα εγκλήματα που εντάσσονται στο Ειδικό μέρος του Ποινικού Κώδικα και στο επόμενο κεφάλαιο εκείνα που ευρίσκονται σε ειδικούς ποινικούς νόμους.

2.2.1. Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία (άρ. 235-260 ΠΚ)

Τα υπηρεσιακά αδικήματα ως προστατευόμενο έννομο αγαθό τους έχουν την ακέραιη και σύμφωνα με το νόμο άσκηση υπηρεσίας, δημόσιας, δημοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ), με άλλα λόγια την καλή και σύννομη λειτουργία της υπηρεσίας⁵¹. Φορέας του εννόμου αγαθού της δημόσιας

διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου, στην οποία αναφέρεται πως «στο έγκλημα της ψευδορκίας, της ψευδούς ανώμοτης κατάθεσης μάρτυρα και της ψευδούς αναφοράς σε αρχή, ως πολιτικός ενάγων νομιμοποιείται να παρασταθεί εκείνος, του οποίου με την ψευδή κατάθεση ή την ψευδή αναφορά σε αρχή προσβάλλεται ατομικό έννομο αγαθό και όχι του κοινωνικού συνόλου» και γίνεται δεκτή η παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος ένεκα του ότι «θίγεται η προσωπικότητά του». Βλ. έτσι και την παλαιότερη νομολογία: ΑΠ 526/1975, ΠοινΧρ 1975, σελ. 850-851· ΑΠ 169/1960, ΠοινΧρ 1960 σελ. 400· ΕφΑθ 3006/1954, ΠοινΧρ 1954, σελ. 367. Σύμφωνα και ο Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, τόμ. Α', 1976, σελ. 468. Η κρατούσα θέση της νομολογίας φαντάζει αναμφίβολα ορθότερη, καθώς συλλαμβάνει σωστά το κριτήριο του προστατευτικού σκοπού των ανωτέρω ποινικών διατάξεων. Κεντρικό προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η ορθή απονομή της Δικαιοσύνης, η οποία πραγματώνεται μέσω της δίκαιης δικαστικής κρίσης επί της υπόθεσης, που αφορά άμεσα μόνο στους διαδίκους. Μόνο τα συμφέροντα των διαδίκων επηρεάζονται άμεσα από την εκάστοτε δικαστική κρίση. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, το προστατευτικό εύρος των σχετικών διατάξεων εκτείνεται και σε αυτούς. Το αν παραλλήλως θίγεται και η τιμή τρίτων μη διαδίκων, μπορεί κάλλιστα να συνιστά λόγο παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας σε άλλο σχετικό έγκλημα (π.χ. εξύβριση, συκοφαντική δυσφήμιση), άλλα όχι σε έγκλημα περί την απονομή της δικαιοσύνης, καθόσον τα συμφέροντά τρίτων δεν βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τη συγκεκριμένη περίπτωση απονομής της δικαιοσύνης (όπως συμβαίνει με τους διαδίκους).

51. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 133· Σπινέλλης, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία, 1988, σελ. 16· Γιαρένη, Η έννοια του παρανόμου οφέλους στο υπηρεσιακό έγκλημα της παράβασης καθήκοντος (άρθρο 259 ΠΚ) και το ζήτημα της παράστασης πολιτικής αγωγής, ΠοινΔικ 2007, σελ. 96 επ. Για εκτενή ανάλυση περί του εννόμου αγαθού των υπηρεσιακών εγκλημάτων, βλ. Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά εγκλήματα, σελ. 1 επ. Κατ' άλλη διατύπωση που συναντά κανείς στην ΑΠ 753/2017, διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου, προστατεύεται «το γενικότερου ενδιαφέροντος έννομο αγαθό της καθαρότητας, του εννόμου και του ακεραίου της διεξαγωγής της δημοσίας υπηρεσί-

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

υπηρεσίας θεωρείται το ελληνικό Δημόσιο, καθόσον σε αυτό υπάγονται οι κρατικές υπηρεσίες (Υπουργεία κ.ά.) και, επομένως, κατά πάγια νομολογία, αυτό νομιμοποιείται ενεργητικά να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον εκ της ηθικής βλάβης που υφίσταται, λόγω της μείωσης του κύρους και της φήμης του, που επέρχεται διαμέσου της προσβολής των υπηρεσιών του⁵². Αξίζει να επισημανθεί ότι το σχετικό δικαίωμα του νομικού προσώπου του Δημοσίου αυτονοήτως εκτείνεται μέχρι την προσβολή εκείνων των υπηρεσιών που του ανήκουν, όπως π.χ. τα Υπουργεία. Τυχόν προσβολή των υπηρεσιών άλλων νομικών προσώπων του εν ευρεία εννοία δημοσίου τομέα, όπως π.χ. ενός Δήμου ή ενός ΝΠΔΔ, προφανώς νομιμοποιεί ενεργητικά το αντίστοιχο νομικό πρόσωπο, σε βάρος του οποίου τελέσθηκε το υπηρεσιακό έγκλημα⁵³. Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 6 του Ν. 1256/1982 για τον προσδιορισμό του δημοσίου τομέα, όπως αυτός επανοριοθετήθηκε από το άρθρο 51 παρ. 1 Ν. 1892/1990, το Δημόσιο εκπροσωπεί κρατικές ή δημόσιες υπηρεσίες (Υπουργεία, υπηρεσίες ανήκουσες σε αυτά κ.ά.), όντας νομικό πρόσωπο διακριτό, αυτοτελές και ξεχωριστό από άλλα νομικά πρόσωπα που επίσης συναπαρτίζουν τον εν ευρεία εννοία δημόσιο τομέα, όπως είναι τα κάθε είδους ΝΠΔΔ, εξαιρουμένων των Χρηματιστηρίων Αξιών, της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς και της Επιτροπής Εποπτείας της Ιδιωτικής Ασφάλισης, οι Ο.Τ.Α., κρατικές ή δημόσιες και παραχωρηθείσες επιχειρήσεις, καθώς και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου δημοσίου χαρακτήρα που επιδιώκουν κοινωφελείς ή άλλους δημόσιους σκοπούς, όπως η ΔΕΗ, η ΕΡΤ κ.ο.κ., οι τράπεζες που ανήκουν στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, είτε στο σύνολό τους είτε κατά πλειοψηφία κ.ά.⁵⁴. Όταν λοιπόν αναφερόμαστε στην παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας, αναφερόμαστε μόνο στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, όπως αυτό ορίζεται εν στενή εννοία, και όχι στα λοιπά αυτοτελή νομικά πρόσωπα που συναπαρτίζουν τον εν ευρεία εννοία

ας». Η ΑιΤΕΚθ του νέου Ποινικού Κώδικα, άλλωστε, αναφέρει ότι «Υπό τον τίτλο της “υπηρεσίας” προστατεύεται η αχρημάτιστη και σύννομη χρήση της κρατικής εξουσίας από τους φορείς της».

52. ΑΠ 468/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 205/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 351/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1171/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 2/2008, ΠοινΧρ 2008, σελ. 828· ΔιατΕισΠρωτΑθ 14204/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

53. Βλ. όμως ενδεικτικώς ΑΠ 410/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου παρέστη ως πολιτικώς ενάγουσα η Δημοτική Επιχείρηση Υδρευσης - Αποχέτευσης Κομοτηνής (ΔΕΥΑΚ) σε αδίκημα παράβασης καθήκοντος· ΑΠ 147/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου παρέστη ως πολιτικώς ενάγον το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων-Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών (ΙΚΑ-ΕΤΑΜ) για το αδίκημα της υπεξαίρεσης στην υπηρεσία· ΑΠ 784/2008, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, όπου παρέστη ως πολιτικώς ενάγον το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών για το αδίκημα της δωροδοκίας· ΑΠ 367/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου ως πολιτικώς ενάγουσα παρέστη η Τράπεζα ΑΤΕ για το αδίκημα της παράβασης καθήκοντος.

54. Για τη νομοθεσία και τη σχετική νομολογία βλ. και *Πρεβεδούρου*, Υποστήριξη διδασκαλίας- Γενικό Διοικητικό Δίκαιο: Έννοια και οριοθέτηση του δημοσίου τομέα (01.03 και 06.03.2017, 26/27.02.2018), στη διαδικτυακή ιστοσελίδα: www.prevedourou.gr

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

δημόσιο τομέα⁵⁵. Τυχόν παράστασή του για υπηρεσιακό έγκλημα σε βάρος άλλου νομικού προσώπου του δημοσίου τομέα εν ευρεία εννοία, όπως π.χ. ενός ΝΠΔΔ, καθιστά την παράσταση του Δημοσίου παράνομη λόγω ύπαρξης καθαρά ανταντακλαστικής σε βάρος του βλάβης.

Βάσει του νέου Ποινικού Κώδικα, τα εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία χωρίζονται σε δύο επί μέρους κατηγορίες: η μεν πρώτη αφορά στη χρήση της υπηρεσίας για ιδιωτικό όφελος (άρ. 235-238 ΠΚ), η δε δεύτερη αφορά στην κατάχρηση της υπαλληλικής ιδιότητας (άρ. 239-260 ΠΚ). Με τις νέες αυτές διακρίσεις επέρχονται ορισμένες ουσιώδεις αλλαγές από πλευράς ουσιαστικού δικαίου, οι οποίες, ωστόσο, δεν φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας. Η σημαντικότερη εκ των αλλαγών είναι η κατάργηση από το οικείο κεφάλαιο εκείνων των υπηρεσιακών-περιουσιακών αδικημάτων, τα οποία επάγονταν άμεση περιουσιακή ζημία για το Δημόσιο⁵⁶, δηλαδή της *απιστίας στην υπηρεσία* (καταργηθέν άρ. 256 ΠΚ) και της *υπεξαίρεσης στην υπηρεσία* (καταργηθέν άρ. 258 ΠΚ). Σύμφωνα με την οικεία Αιτιολογική Έκθεση «στα άρθρα αυτά (σ.σ.: 256-258 ΠΚ) περιγράφονται πράξεις που θίγουν πρωτίστως περιουσιακά αγαθά και όχι την ίδια τη λειτουργία της υπηρεσίας, ή πράξεις με τις οποίες παραβιάζονται συγκεκριμένες υποχρεώσεις που βαρύνουν τους δημοσίους υπαλλήλους, χωρίς όμως η προσβολή της υπηρεσίας να είναι σε τέτοιο βαθμό σοβαρή ώστε να απαιτείται η απειλή ποινικών κυρώσεων. (Μπιτζιλέκης, Υπηρεσιακά εγκλήματα, β' έκδ., 2001, σ. 304 επ. και 465 επ.)».

Η παραπάνω αιτιολογία πρέπει να συμπληρωθεί με την αυτονόητη επισήμανση ότι και υπό τον παρόντα ΠΚ απειλούνται βαρύτερες ποινικές κυρώσεις για τους δράστες περιουσιακών αδικημάτων, όταν αυτά στρέφονται εναντίον της δημόσιας περιουσίας ή της περιουσίας ΟΤΑ ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Επομένως, δεν είναι ορθό ότι δεν απαιτείται η απειλή ποινικών κυρώσεων, αλλά, κατ' ακριβέστερη διατύπωση, η ένταση της προσβολής της υπηρεσίας δεν είναι τέτοια, ώστε να δικαιολογεί την αυτονόμηση αδικημάτων (ως υπηρεσιακών), τα οποία πρωτευόντως και κυρίως στρέφονται κατά της περιουσίας. Προφανώς και η υπεξαίρεση π.χ. 500.000 ευρώ από έναν δημοτικό υπάλληλο ή η διαγραφή φορολογικών προστίμων 1.000.000 ευρώ από έναν προϊστάμενο ΔΟΥ, είναι συμπεριφορές με σοβαρότατη απαξία, ικανές να δικαιολογήσουν βαρύτερες ποινικές κυρώσεις, ακριβώς γιατί θίγουν και το κοινωνικό έννομο αγαθό της ακεραιότητας και της χρηστής λειτουργίας της υπηρεσίας. Σε περιπτώσεις σαν και αυτές, όπου το περιουσιακό αδίκημα τελείται από υπάλληλο και στρέφεται κατά της δημόσιας περιουσίας, έχουμε να κάνουμε με βασικά εγκλήματα εναντίον της ιδιοκτησίας και

55. Βλ. σχετ. και τις διακρίσεις του Σπηλιωτόπουλου, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τόμ. Ι, 2011, σελ. 15.

56. Σε αντίθεση π.χ. με τη δωροδοκία ή την κατάχρηση εξουσίας, που δεν ζημιώνουν άμεσα την περιουσία του Δημοσίου.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

της περιουσίας, τα οποία, προσβάλλοντας παράλληλα και τη χρηστή και σύννομη λειτουργία της υπηρεσίας, φέρουν επαυξημένο άδικο και τιμωρούνται ως ιδιαιτέρως διακεκριμένα⁵⁷. Αλλά και σε περιπτώσεις που η δημόσια περιουσία βάλλεται από έναν τρίτο, «εξωτερικό εχθρό», ο οποίος π.χ. καταφέρνει να εξασφαλίσει με απάτη μία κρατική επιχορήγηση, τότε, παράλληλα με την περιουσία, θίγεται και η εμπιστοσύνη των πολιτών στην αποτελεσματικότητα και διαφάνεια του Δημοσίου ως υπαρκτικό στοιχείο της υπηρεσίας· εδώ, η μειωμένη εμπιστοσύνη των πολιτών φθείρει την ίδια την υπόσταση και τη λειτουργία της υπηρεσίας⁵⁸. Έτσι, με τα ανωτέρω διακεκριμένα εγκλήματα, δεν θίγεται απλώς και μόνον η ιδιοκτησία του Δημοσίου καθ' εαυτήν, αλλά παραλλήλως η λειτουργία, η ακεραιότητα και το κύρος της υπηρεσίας απέναντι στους πολίτες, στοιχεία που δικαιολογούν το επαυξημένο άδικο για το οποίο έγινε λόγος.

Τα ανωτέρω πρακτικά σημαίνουν ότι, υπό το νέο ΠΚ, σε εγκλήματα σαν αυτά, το Δημόσιο ή κάποιο άλλο εκ των νομικών προσώπων που έχουν στην κυριότητά τους «δημόσια περιουσία», μπορούν να παραστούν προς υποστήριξη της κατη-

57. Έτσι και οι: Γάφος, Εγκλήματα κατά της υπηρεσιακής χρηστότητας, ΠοινΧρ 1961, σελ. 456-457 και ιδίως υποσημ. 28· Ψαρούδα-Μπενάκη, Περί «των ιδιαιτέρων τεχνασμάτων» επί του εγκλήματος της υπεξαίρεσης εν υπηρεσία, ΠοινΧρ 1972, σελ. 741, η οποία αναφέρει ότι «ο λόγος της ειδικής προβλέψεως του εγκλήματος της υπεξαίρεσης εν υπηρεσία και της αυστηρότερης τιμωρήσεως αυτού έναντι της κοινής υπεξαίρεσης δεν είναι διότι χρήζει εντονωτέρας προστασίας η περιουσία του Δημοσίου, αλλά διότι χρήζει διαφυλάξεως η υπηρεσιακή χρηστότης των υπαλλήλων».

58. Βλ. χαρακτηριστικά Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά εγκλήματα, σελ. 3 επ., ο οποίος λέγει ότι «στα υπηρεσιακά εγκλήματα η εμπιστοσύνη των πολιτών [...] δεν αποτελεί απλώς συνέπεια, αλλά συγκαθορίζει και την ίδια τη λειτουργία της υπηρεσίας, αφού παύει έτσι πλέον το κοινό να συναλλάσσεται ή να απευθύνεται σ' αυτήν. [...] Η διάχυτη καχυποψία των τελευταίων απέναντι στην υπηρεσία, η μη αναφορά τους σ' αυτήν ή η αναζήτηση άλλων τρόπων και μεθόδων (συνήθως εξωθεσμικών ή αδιαφανών) επίλυσης των κοινωνικών τους προβλημάτων, αναιρεί την ίδια την υπηρεσία και τον λειτουργικό της ρόλο. Η εδραίωση δηλαδή της εμπιστοσύνης των συναλλασσομένων με την υπηρεσία αποτελεί λειτουργικό στοιχείο της τελευταίας [...]». Βλ. επίσης την ανάλυση του ίδιου, Σχολιασμός στην ενότητα των εγκλημάτων διαφθοράς, σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ III, 2015, σελ. 600: «Η υπηρεσία είναι σχέσεις ανθρώπων, σχέσεις εσωτερικές μεταξύ υπηρετούντων προσώπων, που διαμορφώνουν και εκφράζουν την βούληση της υπηρεσίας βάσει ενός συγκεκριμένου σκοπού, και σχέσεις εξωτερικές μεταξύ των υπηρετούντων τον σκοπό αυτόν και των πολιτών που είναι οι τελικοί αποδέκτες της υπηρεσιακής λειτουργίας και της υλοποίησης του σκοπού της. Άρα το πώς οι πολίτες διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους και τη σχέση τους με την υπηρεσία, είναι προσδιοριστικό στοιχείο που συνέχει και συγκροτεί την ίδια την υπηρεσία ως κοινωνική πραγματικότητα, ως θεσμικό δεδομένο της κοινωνικής συμβίωσης. Και το πώς συμπεριφέρονται οι πολίτες είναι αποτέλεσμα του βαθμού εμπιστοσύνης σε αυτή και στην θεσμική της αποστολή. [...] Αυτή η εμπιστοσύνη [...] δεν είναι ένα ψυχολογικό στοιχείο αλλά μια βιούμενη σχέση, ένα οντολογικό - κοινωνικό δεδομένο, υπαρκτικό στοιχείο της ίδιας της υπηρεσίας».

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

γορίας, τόσο φυσικά λόγω της περιουσιακής ζημίας που υπέστησαν, όσο και ένεκα της προσβολής της φήμης και του κύρους τους έναντι τρίτων. Με άλλα λόγια, η κατάταξή των ως άνω αδικημάτων ως περιουσιακών, δεν αναιρεί το ότι εξακολουθεί να υφίσταται ένα «πλεονάζον υπηρεσιακό άδικο», διαμέσου της αμαύρωσης του κύρους και της καθαρότητας της υπηρεσίας, κάθε φορά που ένα έγκλημα στρέφεται κατά του Δημοσίου, δίδοντας την αίσθηση ενός διεφθαρμένου, διάτρητου και εγκληματογόνου κρατικού μηχανισμού. Εν όψει των ανωτέρω, το Δημόσιο μπορεί κανονικά να παραστεί στα εν λόγω περιουσιακά αδικήματα προς υποστήριξη της κατηγορίας, τόσο λόγω των αξιώσεων αποζημίωσής του εκ της περιουσιακής βλάβης που υπέστη, όσο και λόγω των αξιώσεων ηθικής του βλάβης εκ της προσβολής του αγαθού της υπηρεσίας, όπως συνέβαινε μέχρι τώρα⁵⁹. Τα παραπάνω, βεβαίως, λέγονται χάριν διευκρίνισης της φύσης των αξιώσεων που νομιμοποιούν την παράσταση του Δημοσίου σε τέτοια εγκλήματα, καθόσον πλέον οι αξιώσεις αυτές δεν προβάλλονται στο ποινικό δικαστήριο· μόνο αίτημα κατ' άρθ. 63 ΚΠΔ είναι η υποστήριξη της κατηγορίας.

Δεκτή γίνεται επίσης αυτονοήτως η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στα εγκλήματα της *παθητικής και ενεργητικής δωροδοκίας* (άρ. 235, 236 ΠΚ)⁶⁰, της *ψευδούς βεβαιώσεως* (άρ. 242 ΠΚ)⁶¹, της *παράβασης καθήκοντος* (άρ. 259 ΠΚ), καθώς και της *κατάχρησης εξουσίας* (άρ. 239 ΠΚ).

Ειδικώς στην *παράβαση καθήκοντος*, εκ της οποίας δύναται να επέλθει άμεση ζημία στην περιουσία του Δημοσίου (π.χ. παράλειψη διενέργειας φορολογικού ελέγχου), είναι αυτονόητο ότι πέραν της δήλωσης παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας λόγω ηθικής βλάβης, σχετικό δικαίωμα υπάρχει και λόγω ύπαρξης

59. ΑΠ 268/1989, ΠοινΧρ 1989, σελ. 846-849.

60. ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 468/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 205/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1171/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 925/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 2/2008, ΠοινΧρ 2008, σελ. 828· ΑΠ 489/1996, ΠοινΧρ 1997, σελ. 635, στην οποία έγινε δεκτή η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και στην ενεργητική δωροδοκία, με την αιτιολογία ότι «από τις διατάξεις των άρθρων 235 και 236Α του Π.Κ. προκύπτει ότι το προστατευόμενο από τις διατάξεις αυτές έννομο αγαθό είναι η σύννομη, καθαρή, υγιής και ακέραιη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών η οποία πλήσσεται όχι μόνο στην περίπτωση της παθητικής δωροδοκίας αλλά και της ενεργητικής, που προβλέπεται από το άρθρο 236α του Π.Κ., αφού και στην περίπτωση αυτή είναι άμεσος και προφανής ο κίνδυνος διαφθοράς του υπαλλήλου από τον δράστη της εγκληματικής πράξης της ενεργητικής δωροδοκίας και του κλονισμού της εμπιστοσύνης των πολιτών από τέτοιες πράξεις προς τη σύννομη και εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών του».

61. ΑΠ 1051/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου επισημαίνεται ότι «από το έγκλημα της ψευδούς βεβαιώσεως, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 242 ΠΚ, άμεσα ζημιούμενος από την παραπάνω πράξη και δικαιούμενος να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική διαδικασία για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, είναι και το νομικό πρόσωπο στην υπηρεσία του οποίου υπηρετεί ο υπάλληλος που το τέλεσε».

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

αξίωσης αποζημίωσης, όταν επήλθε εν τέλει (ή απειλήθηκε) βλάβη της περιουσίας του⁶².

Επί αυτού του θέματος αξίζει να επισημανθεί μία φαινομενική νομολογιακή αντινομία, η οποία οφείλεται μάλλον σε ατυχείς διατυπώσεις και που πάντως χρήζει διευκρίνισης για λόγους αποφυγής παρερμηνειών. Ένα μέρος της νομολογίας υποστηρίζει ότι, δεδομένου του ότι θίγεται το γενικότερου ενδιαφέροντος έννομο αγαθό της διατήρησης της εμπιστοσύνης των πολιτών στην καλή λειτουργία και καθαρότητα της δημόσιας υπηρεσίας, φορέας του οποίου είναι το Δημόσιο, το τελευταίο μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον στη βάση της ηθικής βλάβης που υφίσταται όταν τελείται η παράβαση καθήκοντος⁶³. Αντιθέτως, ένα άλλο μέρος της νομολογίας «θολώνει» το τοπίο, χρησιμοποιώντας την εξής διατύπωση: «σε περίπτωση δε που το έγκλημα τούτο έχει διαπραχθεί σε βάρος του Δημοσίου, τούτο, ως παθόν δικαιούται ν' ασκήσει την πολιτική αγωγή του ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, επιδιώκοντας είτε την αποκατάσταση της τυχόν περιουσιακής του ζημίας, είτε χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης, που υπέστη εκ της προσβολής του κύρους και της αξιοπιστίας του από την αξιόποινη συμπεριφορά του υπαλλήλου του, είτε και τα δύο»⁶⁴.

Η έκφραση «σε περίπτωση δε που το έγκλημα τούτο έχει διαπραχθεί σε βάρος του Δημοσίου, τούτο ως παθόν δικαιούται να ασκήσει πολιτική αγωγή» προβληματίζει, διότι φαίνεται να αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο έλλειψης δικαιώματος παράστασης του Δημοσίου, όταν το έγκλημα διαπράττεται π.χ. σε βάρος τρίτου. Η κατ' άρ. 259 ΠΚ παράβαση καθήκοντος περιλαμβάνει ως στοιχείο της υπερχειλούς υποκειμενικής της υπόστασης τον σκοπό προσπορισμού στον δράστη ή άλλον παράνομου οφέλους ή βλάβης του κράτους ή κάποιου άλλου. Έτσι δημιουργείται η εξής σύγχυση: μήπως η σχολιαζόμενη έκφραση «έχει διαπραχθεί σε βάρος του Δημοσίου» ταυτίζεται με τον σκοπό βλάβης του κράτους του άρ. 259 ΠΚ, και έτσι το Δημόσιο μπορεί να παραστεί για την υποστήριξη της κατηγορίας μόνο όταν ο δράστης είχε σκοπό βλάβης του κράτους και όχι όταν είχε σκοπό βλάβης τρίτου; Η σύγχυση αυτή, μάλιστα, εντείνεται εκ του ότι, κατά σχεδόν απaráεγκλιτο κανόνα, το Δημόσιο παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον σε δίκες παράβασης καθήκοντος, όταν προκληθήκε (ή επιχειρήθηκε να προκληθεί) περιουσιακή βλάβη σε βάρος του, ήτοι όταν πράγματι υπάρχει βλάβη του κράτους!

Ωστόσο, μια τέτοια ερμηνεία δεν είναι ορθή. Και τούτο, διότι η παράβαση καθήκοντος δεν είναι περιουσιακό αδίκημα, ώστε να θεωρείται ως έννομο αγαθό η περιουσία, και μόνο επί (σκοπού) προσβολής της να μπορεί το Δημόσιο να παρίσταται ως παθόν· είναι υπηρεσιακό αδίκημα και ο κολασμός του σκοπεύει στην προ-

62. ΑΠ 1780/2002, ΠοινΧρ 2003, σελ. 692· Γιαρένη, ΠοινΔικ 2007, σελ. 96 επ.

63. ΑΠ 351/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 925/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΔιατΕισΠρωτΑθ 14204/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

64. ΑΠ 1366/2008, διαδικτυακός ιστότοπος ΑΠ· ΑΠ 1780/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

στασία του γενικότερου συμφέροντος της ομαλής και απρόσκοπτης λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας⁶⁵. Εφόσον, λοιπόν, ο υπάλληλος συμπεριφέρεται κατά τρόπο που θίγει την ακεραιότητα και το κύρος της υπηρεσίας του, απομειώνοντας την εμπιστοσύνη των πολιτών προς αυτή, είναι σαφές πως το έννομο αγαθό της υπηρεσίας προσβάλλεται, και το Δημόσιο, ως φορέας αυτού, μπορεί να παραστεί για την υποστήριξη της κατηγορίας. Αν δεχθούμε διαφορετική ερμηνεία, οδηγούμαστε στο παράδοξο να θεωρείται το Δημόσιο ως φορέας του εννόμου αγαθού της υπηρεσίας σε κάποια υπηρεσιακά αδικήματα (π.χ. δωροδοκία), ενώ να μη θεωρείται ως τέτοιος σε κάποια άλλα (όπως η παράβαση καθήκοντος)! Μία τέτοια, όμως, «λύση» δεν μπορεί παρά να προσβάλλει τη συστηματική συνοχή του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας στα υπηρεσιακά εγκλήματα⁶⁶. Την απάντηση δίνει, άλλωστε, το ίδιο το τμήμα της νομολογίας που επιλέγει την ανωτέρω προβληματική διατύπωση, καθόσον δέχεται την παράσταση του Δημοσίου και σε υποθέσεις που δεν επιχειρήθηκε πρόκληση βλάβης σε βάρος αυτού⁶⁷! Κατά συνέπεια, το Δημόσιο, ως φορέας του εννόμου αγαθού της υπηρεσίας, το οποίο σε κάθε περίπτωση θίγεται όταν διαπράττεται το υπηρεσιακό έγκλημα της παράβασης καθήκοντος, δικαιούται να παραστεί για την υποστήριξη της κατηγορίας λόγω της ηθικής βλάβης που υφίσταται εκ της μείωσης του κύρους, της φήμης, της ακεραιότητάς του και της προσβολής της εικόνας που έχουν οι πολίτες για αυτό, ανεξαρτήτως του αν επιχειρήθηκε και (περιουσιακή) βλάβη σε βάρος του.

Μετά ταύτα, η ανωτέρω σχολιαζόμενη διατύπωση «σε περίπτωση δε που το έγκλημα τούτο έχει διαπραχθεί σε βάρος του Δημοσίου», έχει απλώς την έννοια της διάκρισης που αναφέραμε εισαγωγικά: ότι, δηλαδή, η παράβαση καθήκοντος στρέφεται σε βάρος του νομικού προσώπου του Δημοσίου μόνο όταν την τελεί

65. Έτσι οι Μπουρόπουλος, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, τόμ. II, Ειδικόν μέρος, τ. Β', 1962, σελ. 386· Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη, Τα αξιολογικά στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος, 1971, σελ. 236, κατά την οποία η διάταξη του άρ. 259 ΠΚ προστατεύει «το συμφέρον της πολιτείας και της κοινωνίας εις την νόμιμον άσκησιν της δημοσίας εξουσίας».

66. Γι' αυτό τον λόγο, ορθά οι ΑΠ 351/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ και ΑΠ 925/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, τοποθετούμενες επί των λόγων ενεργητικής νομιμοποίησης του Δημοσίου στην παράβαση καθήκοντος, αναφέρουν πως «το Δημόσιο δε, όταν δικάζεται υπάλληλός του [...] για αδίκημα παραβάσεως καθήκοντος ή παθητικής δωροδοκίας νομιμοποιείται σε παράσταση πολιτικής αγωγής [...]», ταυτίζοντας έτσι τους όρους και τις προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης επί των δύο αυτών εγκλημάτων.

67. Βλ. χαρακτηριστικά την ΑΠ 1366/2008, διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου, στην οποία γίνεται δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε υπόθεση, που αφορά σε παράβαση καθήκοντος καθηγήτριας Λυκείου και μέλους Λυκειακής Επιτροπής, η οποία δεν αντέδρασε στην προσπάθεια εξαφάνισης σημειώματος, από το οποίο απεδεικνύετο ότι αντέγραφε μαθητής κατά τις προαγωγικές εξετάσεις της Β' Λυκείου, με σκοπό «να μη τιμωρηθεί ο εν λόγω μαθητής, αλλά να ευνοηθεί και να αδικηθούν οι άλλοι μαθητές» – υπόθεση δηλαδή που ουδεμία σχέση έχει με σκοπό βλάβης του Δημοσίου!

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

υπάλληλός του, και, αντιστοίχως, στρέφεται σε βάρος άλλων νομικών προσώπων του ευρύτερου δημοσίου τομέα, π.χ. ενός Δήμου ή ενός ΝΠΔΔ, όταν την τελεί υπάλληλος ο οποίος ανήκει σε αυτά, κάτι που οδηγεί στην αντίστοιχη κάθε φορά νομιμοποίηση εκείνου του φορέα που εκπροσωπεί την υπηρεσία.

Σε συνάφεια με τον ανωτέρω προβληματισμό βρίσκεται και η νέα παρ. 5 στο έγκλημα της *ψευδούς βεβαίωσης* (άρ. 242 ΠΚ), σύμφωνα με την οποία: «Αν οι πράξεις των προηγούμενων παραγράφων στρέφονται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού Δημοσίου, των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και το συνολικό όφελος ή η συνολική βλάβη υπερβαίνουν το ποσό των 120.000 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες ημερήσιες μονάδες. Οι πράξεις αυτές παραγράφονται μετά είκοσι έτη». Εν προκειμένω, η χρήση του όρου «άμεσα» για πράξεις που στρέφονται κατά του ελληνικού Δημοσίου, έχει την έννοια της άμεσης περιουσιακής βλάβης του τελευταίου διαμέσου μίας ψευδούς βεβαίωσης⁶⁸, όπως λ.χ. όταν ένας υπάλληλος καταστρέφει κατά την παρ. 2 του άρθ. 242 ΠΚ έγγραφα, τα οποία στοιχειοθετούν την οφειλή 200.000 ευρώ ενός συγγενικού του προσώπου προς το Δημόσιο. Η εν λόγω διάταξη προσετέθη ώστε να διαπλαστεί μία βαρύτερης απαξίας διακεκριμένη παραλλαγή της ψευδούς βεβαίωσης, όταν αυτή θίγει άμεσα τη δημόσια περιουσία⁶⁹, κάτι που προφανώς δεν συμβαίνει σε κάθε περίπτωση τέλεσης του εν λόγω εγκλήματος. Η άμεση περιουσιακή βλάβη δεν θα πρέπει να συγχέεται εννοιολογικά με την άμεση «υπηρεσιακή βλάβη», την οποία υφίσταται πάντοτε το Δημόσιο ως φορέας του εννόμου αγαθού της υπηρεσίας, όταν την ψευδή βεβαίωση τελεί υπάλληλός του. Ως εκ τούτου, η παρ. 5 του άρθ. 242 ΠΚ, προσδίδοντας πρόσθετη απαξία σε ένα βασικό υπηρεσιακό αδίκημα, δεν επηρεάζει το γενικό δικαίωμα του Δημοσίου να παρίσταται σε δίκες ψευδούς βεβαίωσης που τελούν υπάλληλοί του.

Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας στην περίπτωση της παρ. 4 του άρθ. 242 ΠΚ (που αφορά σε όποιον εν γνώσει του χρησιμοποιεί το έγγραφο που είναι πλαστό ή νοθευμένο ή έχει υπεξαχθεί⁷⁰), όταν η χρησιμοποίηση του εγγράφου δεν

68. Βλ. ΑιτΕκθ του νέου ΠΚ, η οποία αναφέρει πως «περιγράφεται ως ιδιαίτερα διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος η τέλεση της πράξης κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού Δημοσίου, των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, όταν το αντικείμενό της υπερβαίνει συνολικά τις 120.000 ευρώ».

69. Η παρ. 5 του άρθ. 242 ΠΚ δείχνει να αποτελεί ανάστροφη όψη των διακεκριμένων παραλλαγών των περιουσιακών αδικημάτων σε βάρος του Δημοσίου. Εκεί, όπως είδαμε παραπάνω, το έννομο αγαθό της υπηρεσίας είναι αυτό που προσδίδει την πρόσθετη απαξία στο βασικό περιουσιακό αδίκημα· εδώ, την πρόσθετη απαξία στο βασικό υπηρεσιακό αδίκημα δίνει το έννομο αγαθό της περιουσίας.

70. Ως πλαστό νοείται εδώ το διανοητικό πλαστό έγγραφο, δηλαδή η ψευδής βεβαίωση που εκδίδει ο υπάλληλος σύμφωνα με την παρ. 1 του ίδιου άρθρου, και όχι το υλικά πλαστό

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

γίνεται ενώπιον του Δημοσίου, αλλά, αντιθέτως, ενώπιον άλλου νομικού προσώπου ή αρχής, π.χ. ενώπιον Δικαστηρίου, με τις έννομες συνέπειες να επέρχονται σε βάρος τρίτου· παραδείγματος χάρη, όταν ο δράστης Α χρησιμοποιεί ενώπιον του Δικαστηρίου ένα πιστοποιητικό που βεβαιώνει ψευδώς ότι αυτός είναι άπορος, με σκοπό την έκδοση ευνοϊκότερης απόφασης περί διατροφής σε βάρος της συζύγου του Β. Στην περίπτωση αυτή, το Δημόσιο δεν παραπλανήθηκε από τον δράστη κατά τη χρήση του διανοητικά πλαστού εγγράφου, ήτοι κατά την πλήρωση της παρ. 4 του άρ. 242 ΠΚ, καθόσον η χρήση του έγινε ενώπιον άλλου προσώπου ή αρχής (εδώ του Δικαστηρίου), με σκοπό την πρόκληση εννόμων συνεπειών σε βάρος τρίτου (της Β). Έτσι, το Δημόσιο δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στα πρόσωπα που προστατεύει η ως άνω διάταξη και δεν υφίσταται άμεση βλάβη από το έγκλημα αυτό⁷¹. Άλλο ζήτημα είναι, βέβαια, η επαγωγή άμεσης βλάβης από την τέλεση της ψευδούς βεβαίωσης της παρ. 1 του άρ. 242 ΠΚ, την οποία τέλεσε ο υπάλληλος που εξέδωσε το ανωτέρω πιστοποιητικό, πράξη για την οποία χωρεί, όπως είδαμε παραπάνω, παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας.

Από όλα τα παραπάνω, βλέπουμε μία ευρεία δυνατότητα υποστήριξης της κατηγορίας από το Δημόσιο στα εγκλήματα που στρέφονται κατά της υπηρεσίας, καθόσον του προκαλούν ηθική, ενίοτε δε και περιουσιακή, βλάβη. Προβληματισμό, ωστόσο, δημιουργεί η επέκταση της δυνατότητας παράστασης του Δημοσίου σε δίκες υπηρεσιακών εγκλημάτων που αφορούν άλλα ΝΠΔΔ, περιπτώσεις δηλαδή κατά τις οποίες φορέας της υπηρεσίας δεν είναι το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, αλλά ακόμη και σε δίκες εγκλημάτων σε βάρος ΝΠΙΔ! Για αυτό το θέμα, όμως, που τείνει να λάβει ανησυχητικές διαστάσεις προϊόντος του χρόνου, θα γίνει ανάλυση σε ξεχωριστό κεφάλαιο κατωτέρω⁷².

2.2.2. Εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα (άρ. 216-223 ΠΚ)

Από αυτή την κατηγορία εγκλημάτων, το νομολογικό ενδιαφέρον συγκεντρώνει, όπως είναι προφανές, σχεδόν εξ ολοκλήρου η δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου στο αδίκημα της *πλαστογραφίας* (άρ. 216 ΠΚ), όταν αυτή στρέφεται σε βάρος του. Μάλιστα, με το νέο ΠΚ προσετέθη η παρ. 4 στο άρ. 216 ΠΚ σε αντικατάσταση του καταργηθέντος Ν. 1608/1950, κατά την οποία «Αν οι πράξεις των παραγράφων 1 και 2 στρέφονται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού Δημοσίου, των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή των οργανισμών τοπικής

έγγραφο κατ' άρ. 216 ΠΚ. Το αυτό ισχύει και για την έννοια του νοθευμένου εγγράφου, βλ. σχετ. Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά εγκλήματα, σελ. 436· ΑΠ 1349/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

71. Έτσι ακριβώς και ο Μπιτζιλέκης, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, σελ. 437, ο οποίος αναφέρει ότι: «Η συστηματική του ένταξη (σ.σ.: της παρ. 4 του άρ. 242 ΠΚ) συνεπώς στα εγκλήματα περί την υπηρεσία είναι προβληματική, αφού ούτε από δημόσιο υπάλληλο τελείται ούτε κάποια συγκεκριμένη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας θίγει [...]».

72. Βλ. αναλυτ. κεφ. 4 και 5.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

αυτοδιοίκησης και το συνολικό περιουσιακό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνει συνολικά τις 120.000 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες ημερήσιες μονάδες. Οι πράξεις αυτές παραγράφονται μετά είκοσι έτη».

Το έγκλημα της πλαστογραφίας (άρ. 216 ΠΚ) προστατεύει κατ' αρχήν υπερατομικό έννομο αγαθό (υπόμνημα, ασφάλεια και ακεραιότητα των εγγράφων συναλλαγών), παράλληλα όμως γίνεται –ορθά– δεκτό ότι συμπροστατεύει το εκάστοτε πρόσωπο του οποίου η υπογραφή πλαστογραφείται ή η περιουσία θίγεται/ απειλείται από την πλαστογραφία⁷³. Η νομολογία, λοιπόν, θέτοντας σε εφαρμογή το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, θεωρεί ότι με τη διάταξη του άρθρου 216 ΠΚ, πέραν εκείνου του οποίου η υπογραφή πλαστογραφείται, προστατεύεται και το συμφέρον εκείνου ο οποίος υπέστη (ή προοριζόταν να υποστεί) τις έννομες συνέπειες του ως άνω εγκλήματος, εκείνου, δηλαδή, εναντίον του οποίου στρέφεται ουσιαστικά το έγκλημα⁷⁴. Τέτοιο πρόσωπο είναι, για παράδειγμα, εκείνος του οποίου η περιουσία ζημιώνεται (ή προοριζόταν να ζημιωθεί) από την πλαστογραφία, καθώς και εκείνος που παραπλανάται από το πλαστό/νοθευμένο έγγραφο. Κατά τα ανωτέρω, το Δημόσιο έχει παραστεί ως πολιτικώς ενάγων σε δίκες πλαστογραφίας (συνήθως λόγω ηθικής βλάβης) ένεκα του ότι παραπλανήθηκε από τη χρήση νοθευμένων γραπτών μαθητών ΤΕΛ για την εισαγωγή τους σε ΤΕΙ⁷⁵, του ότι εμ-

73. Βλ. τις σχετικές αναπτύξεις Μυλωνόπουλου, Τα εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα, 2005, σελ. 38 επ.

74. Κατά την ΟΛΑΠ 3/2008, ΠοινΧρ 2008, σελ. 404, «αμέσως ζημιούμενος από το έγκλημα της πλαστογραφίας δεν είναι μόνο εκείνος, του οποίου πλαστογραφήθηκε η υπογραφή ή νοθεύθηκε το έγγραφο του οποίου είναι εκδότης, αλλά και όποιος ζημιώνεται αμέσως από τη χρήση του», διατύπωση, φυσικά, η οποία συνιστά ταυτολογία και η οποία επαναλαμβάνεται παγίως από το Ανώτατο Ακυρωτικό, βλ. ενδεικτικά ΑΠ 310/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 232/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1668/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 122/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 21/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. και Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 120 επ.

75. ΑΠ 633/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Κατά τη γνώμη όμως του μειοψηφούντος Αρεοπαγίτη Σ. Μοσχολέα, «τις έννομες συνέπειες από την παραπλάνηση των καθηγητών-διορθωτών, με το νοθευμένο γραπτό του αναιρεσείοντος-κατηγορουμένου, δεν επρόκειτο να υποστεί το ελληνικό Δημόσιο, άλλα έτερος συνυποψήφιος του κατηγορουμένου, που με την εισαγωγή του τελευταίου στα Τ.Ε.Ι. της χώρας, λόγω της υψηλής βαθμολογίας του, χωρίς εξετάσεις, θα αποκλειόταν να εισαχθεί σε αυτά (τα Τ.Ε.Ι.)». Την άποψη αυτή χαρακτηρίζει ορθή η Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 123-124, υποσημ. 359. Ωστόσο, η ορθότητα της ως άνω άποψης αμφισβητείται. Είναι λογικό μεν έτερος συνυποψήφιος, ο οποίος υπέστη ή επρόκειτο να υποστεί τις έννομες συνέπειες της πλαστογραφίας, λόγω της οποίας δεν εισήχθη αυτός στα Τ.Ε.Ι., να μπορεί να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων· είναι, όμως, ακατανόητο γιατί αυτό να παρεμποδίζει το σχετικό δικαίωμα του Δημοσίου, το οποίο εν προκειμένω υπήρξε παραπλανώμενο. Από αυτό (διαμέσου των υπαλλήλων του) ελέγχονται τα γραπτά, αυτό βαθμολογεί τους μαθητές για την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Εφόσον, λοιπόν, έλαβε χώρα παραπλάνηση, στοιχείο της νομοτυπικής υπόστασης

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

φανίστηκε –παραπλανημένο– να λειτουργεί πλημμελώς και ανευθύνως κατά την διεξαγωγή τελειωνειακών ελέγχων⁷⁶, και, βεβαίως, του ότι υπέστη (ή επρόκειτο να υποστεί) περιουσιακή βλάβη από την πλαστογραφία⁷⁷. Αντιθέτως, η παράσταση του Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος κρίθηκε παράνομη στην περίπτωση όπου λογιστικός υπάλληλος είχε αναλάβει τη συμπλήρωση και υποβολή των δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος δύο πελατών του, και αφού συμπλήρωσε στα σχετικά έντυπα τα αληθή οικονομικά στοιχεία-φορολογητέα εισοδήματα αυτών, εν αγνοία τους έθεσε με σφραγίδα στην τελευταία σελίδα εκάστης των δύο δηλώσεων, στη θέση του παραλαβόντος υπαλλήλου της ΔΟΥ, τα στοιχεία «Κ. ΕΦΟΡΙΑΚΟΣ ΤΕ/Γ», και κατ' απομίμηση υπογραφή αυτού, παρότι στην πραγματικότητα δεν υπήρχε υπάλληλος με τέτοιο όνομα και ουδέποτε οι δηλώσεις αυτές προσκομίσθηκαν από τον κατηγορούμενο στις αρμόδιες ΔΟΥ, ακολουθώντας δε έκανε χρήση των δύο υπ' αυτού ως άνω πλαστογραφημένων δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος παραδίδοντάς τις στους πελάτες του, προκειμένου να τους διαβεβαιώσει ότι τις είχε υποβάλει στην αρμόδια φορολογική αρχή, ως ώφειλε. Η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου επιτράπη σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, ωστόσο ο Άρειος Πάγος⁷⁸, με μία ερμηνεία ουσίας, έκρινε ότι δεν υφίσταται *in concreto* ηθική βλάβη του Δημοσίου, καθόσον έννομες συνέπειες από την εν λόγω πράξη μπορούσαν να υποστούν μόνο οι πελάτες του κατηγορουμένου, και όχι προφανώς ο ανύπαρ-

της πλαστογραφίας, κατά τρόπο που θίγει ευθέως το κύρος του Δημοσίου και αμαυρώνει το αδιάβλητο των σχετικών εξετάσεων, εγγυητής των οποίων είναι το Δημόσιο, μπορεί κάλλιστα να παρασταθεί και αυτό ως πολιτικώς ενάγον. Άλλωστε, και η ίδια η Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 122, δέχεται ότι και ο παραπλανώμενος μπορεί να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων. Είναι, τέλος, χαρακτηριστικό, ότι και η νομολογία κάνει δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής τρίτων παραπλανωμένων νομικών προσώπων, σε υποθέσεις παρόμοιας υφής, βλ. ΑΠ 665/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

76. ΑΠ 2482/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, όπου, παρά την ύπαρξη περιουσιακής βλάβης, το Δημόσιο παρέστη λόγω ηθικής βλάβης που συνίσταται «στη μείωση του κύρους αξιοπιστίας του έναντι των πολιτών και στην εξασθένηση της εμπιστοσύνης αυτών προς το Ελληνικό Δημόσιο ως προς την δυνατότητά του κατά την ενάσκηση των αρμοδιοτήτων του και την έκρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών του να περιστέλλει την φοροδιαφυγή και την αποφυγή καταβολής δασμών και να επιτυγχάνει την είσπραξη των εσόδων του προς προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος», ήτοι για λόγους που αφορούν στην ηθική του βλάβη ως το παραπλανώμενο από την πλαστογραφία νομικό πρόσωπο· ΑΠ 1880/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 629 επ., όπου, παρά την ύπαρξη περιουσιακής βλάβης, το Δημόσιο παρέστη ένεκα της προσβολής του κύρους του ως το παραπλανώμενο νομικό πρόσωπο, καθ' ύλην αρμόδιο να διεξαγάγει τελωνειακούς ελέγχους, οι οποίοι φάνηκε να τελούνται «πλημμελώς και ανευθύνως» λόγω των πράξεων πλαστογραφίας.

77. ΑΠ 249/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 648/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1558/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 2151/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 153/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1880/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 629 επ.· ΑΠ 724/1988, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

78. ΑΠ 1056/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

κτος υπάλληλος Δ.Κ. ή το Δημόσιο. Στην ομολογουμένως οριακή και ερμηνευτικά ιδιαίτερος δύσκολη αυτή περίπτωση, επαινετέα είναι η εστίαση του Ακυρωτικού στο εάν από τα πραγματικά περιστατικά προκύπτει *in concreto* ηθική βλάβη του Δημοσίου, εφαρμόζοντας ένα μοντέλο ενεργητικής νομιμοποίησης στη βάση της ουσιαστικής διάγνωσης της ηθικής βλάβης (και όχι στη βάση τυπικών απλώς διαπιστώσεων), κάτι που δυστυχώς δεν συνηθίζεται νομολογιακά⁷⁹.

Τέλος, δέον να επισημανθεί ότι η αναφορά της παρ. 4 του άρθρου 216 ΠΚ σε πράξεις πλαστογραφίας που στρέφονται «άμεσα» κατά του νομικού προσώπου του Δημοσίου, έχει την έννοια της άμεσης περιουσιακής βλάβης, η οποία, λόγω του ποσού της (άνω των 120.000 ευρώ), παραλλάσσει το ποινικό πλαίσιο της βασικής μορφής της πλαστογραφίας. Συνεπώς, ο όρος «άμεσα» στην παρ. 4 έχει περιουσιακό περιεχόμενο και δεν σχετίζεται με τη δικονομική έννοια της άμεσης βλάβης, την οποία υφίσταται, ήδη από τη βασική μορφή της πλαστογραφίας, ο αμέσως ζημιωθείς, σύμφωνα με όσα αναπτύξαμε παραπάνω⁸⁰.

Δυνατή πρέπει να θεωρείται η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας και στην *πλαστογραφία και κατάχρηση ενσήμων* (παλαιό άρθρο 218 ΠΚ), η οποία πλέον έχει μεταφερθεί στο κεφάλαιο των εγκλημάτων σχετικά με το νόμισμα και συγκεκριμένα στο νέο άρθρο 208Γ ΠΚ. Το αδίκημα αυτό προστατεύει τη γνησιότητα των ενσήμων ως επισήμων εγγράφων δηλωτικών αξίας⁸¹, τα οποία αποδεικνύουν την καταβολή των αντιστοίχων τελών, εισφορών, φόρων, δασμών κ.ο.κ. στους οικείους φορείς (Δημόσιο, Ν.Π.Δ.Δ. κ.ά.). Η πλαστογραφία και κατάχρηση των ενσήμων αυτών συνεπάγεται τη ματαίωση εισπράξεων από τους οικείους δικαιούχους φορείς, οι οποίοι κατ' αυτό τον τρόπο υφίστανται άμεση (περιουσιακή) βλάβη. Συνεπώς, πέραν του υπερατομικού εννόμου αγαθού που προστατεύουν γενικώς τα σχετικά με τα υπομνήματα εγκλήματα, το αδίκημα του άρθρου 218 ΠΚ προστατεύει και εκείνον τον φορέα, του οποίου η περιουσία θίγεται από τη μη είσπραξη των εσόδων που «βεβαιώνει» το πλαστό ένσημο. Για τον λόγο αυτό, η νομολογία κάνει παγίως δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής των νομικών προσώπων που κατά περίπτωση θίγονται άμεσα από την ανωτέρω πράξη⁸².

Όσον αφορά στην *υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (άρθρο 220 ΠΚ), από τη νομοτυπική υπόσταση του εγκλήματος προκύπτει, ότι, όπως στην πλαστογραφία, έτσι και εδώ, μπορεί να υπάρξει ένα παραπλανηθέν/εξαπατηθέν τρίτο πρόσωπο (τόσο

79. Περισσότερα για την ηθική βλάβη του Δημοσίου ως έννοια βλ. στο κεφ. 1.3.

80. Βλ. επίσης το σχετ. ζήτημα και στο πλαίσιο του αδικήματος της ψευδούς βεβαίωσης στο κεφ. 2.2.1, σελ. 44.

81. ΣυμβΑΠ 246/1990, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 125.

82. ΑΠ 1249/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου παρέστη το ΝΠΔΔ με την επωνυμία «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ (ΕΛΤΑ)»· ΑΠ 1884/2005, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, όπου παρέστη το Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία «ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ (ΙΚΑ)»· ΑΠ 1563/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου παρέστη το ΝΠΔΔ με την επωνυμία «Οργανισμός Ασφαλίσεως Ελεύθερων Επαγγελματιών - Ταμείο Ασφαλίσεως Εμπόρων (Ο.Α.Ε.Ε.-Τ.Α.Ε.)».

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

κατά το στάδιο της βεβαιώσεως ψευδούς περιστατικού όσο και κατά το στάδιο της εξαπάτησης διά της χορηγήσεως ψευδούς βεβαιώσεως), καθώς και ένα πρόσωπο, ίδιο ή διαφορετικό του εξαπατηθέντος, το οποίο υπέστη (ή θα υποστεί) τις έννομες συνέπειες της χρήσης (ή της χορήγησης) της ψευδούς βεβαιώσεως. Η νομολογία –ορθώς– θεωρεί ότι η προστατευτική εμβέλεια του άρ. 220 ΠΚ εκτείνεται σε όλα τα ανωτέρω πρόσωπα, τόσο δηλαδή στον παραπλανηθέντα⁸³, όσο και σε αυτόν εναντίον του οποίου στρέφονται οι έννομες συνέπειες του εγκλήματος⁸⁴. Επομένως, αν το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου εμπίπτει σε κάποια από τις ανωτέρω κατηγορίες, τις οποίες προστατεύει η διάταξη του άρ. 220 ΠΚ, είναι προφανές ότι, κατ' αντιστοιχία όσων συμβαίνουν στην πλαστογραφία, αυτό ζημιώνεται άμεσα και επομένως μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Δεκτό πρέπει να γίνεται κατά την αλληλουχία των ανωτέρω συλλογισμών η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας και στο αδίκημα των *ψευδών ιατρικών πιστοποιήσεων* (άρ. 221 ΠΚ), όταν η έκδοση ή η χρήση των πιστοποιήσεων αυτών αποσκοπεί στην εξαπάτηση και εν γένει βλάβη του νομικού προσώπου του Δημοσίου.

Όσον αφορά στην *υπεξαγωγή εγγράφου* (άρ. 222 ΠΚ), βασικό στοιχείο της νομοτυπικής υπόστασης του αδικήματος είναι ο σκοπός βλάβης τρίτου, υπό την έννοια της αχρήστευσης της αποδεικτικής δύναμης που φέρει το έγγραφο, το οποίο αυτός έχει ως κύριος, συγκύριος ή απλώς δικαιούχος επίδειξης ή παράδοσής του (εγγράφου)⁸⁵. Κατ' επέκταση, στην προστατευτική σφαίρα της διατάξεως περιλαμβάνονται οπωσδήποτε εκείνα τα συμφέροντα του προσώπου, τα οποία επιχειρεί να υπονομεύσει η υπεξαγωγή εγγράφου. Όταν λοιπόν ο σκοπός βλάβης αφορά

83. ΑΠ 315/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, στην οποία γίνεται δεκτό ότι «τέτοια χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης του μπορεί να ζητήσει από το ποινικό δικαστήριο, παριστάμενο σ' αυτό ως πολιτικώς ενάγων, επί του εγκλήματος της υφαρπαγής ψευδούς βεβαιώσεως το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που θίγονται άμεσα ιδιωτικά του συμφέροντα, όπως εκείνο, στο οποίο ο δράστης προσκόμισε την βεβαίωση που υφάρπαξε, επιδιώκοντας, από την πράξη του αυτή, κάποιο όφελος».

84. ΑΠ 273/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, στην οποία έγινε δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου μεταξύ άλλων και για το έγκλημα του άρ. 220 ΠΚ, χωρίς πάντως να απασχολήσει το Δικαστήριο ζήτημα σχετικό με την πολιτική αγωγή. Στην προκειμένη υπόθεση ο δράστης έκανε χρήση ψευδούς βεβαιώσεως ενώπιον του ΣΤΕ με σκοπό να το παραπλανήσει για έκδοση απόφασης από την οποία θα εβλάπτετο η περιουσία του Δημοσίου. Βλ. και ΑΠ 1657/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, στην οποία έγινε δεκτό ότι «επί του προβλεπομένου από το άρθρο 242 παρ. 1, 3 του ΠΚ εγκλήματος της ψευδούς βεβαιώσεως, κατ' ακολουθία δε και της υφαρπαγής αυτής, μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων και ιδιώτης, όταν αυτά στρέφονται και κατ' αυτού, με την έννοια, ότι το ψευδές γεγονός που στοιχειοθετεί το έγκλημα, μπορεί να έχει έννομες συνέπειες ως προς εκείνον (ατομικώς) σε βάρος του οποίου θα χρησιμοποιηθεί ή ότι είναι εκείνος που υφίσταται τη σκοπούμενη βλάβη (ο παράνομος βλαβείς)».

85. ΑΠ 443/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 551/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

2. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα του ΠΚ

στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, αυτονοήτως αυτό μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, κάτι που γίνεται δεκτό και από τη νομολογία⁸⁶.

2.2.3. Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (άρ. 264-289 ΠΚ)

Στην κατηγορία των κοινώς επικινδύνων εγκλημάτων, η παρεχόμενη ποινική προστασία μετατίθεται από το σημείο της επέλευσης βλάβης σε κάποιο έννομο αγαθό, σε αυτό της επέλευσης μιας μορφής κινδύνου – αφηρημένου, δυνητικού ή συγκεκριμένου⁸⁷. Με άλλα λόγια, μόνη η διακινδύνευση του εννόμου αγαθού εν προκειμένω, χωρίς την επέλευση βλάβης, συνιστά πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του κοινώς επικινδύνου εγκλήματος. Έτσι, ο φορέας του εννόμου αγαθού που τέθηκε εν κινδύνω, δικαιούται σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας⁸⁸. Κατά συνέπεια, όταν φορέας των εννόμων αγαθών που εμπίπτουν στο προστατευτικό βεληνεκές των εγκλημάτων αυτών είναι το Δημόσιο, αυτό νομιμοποιείται ενεργητικά να παραστεί στο ποινικό δικαστήριο υποστηρίζοντας την κατηγορία.

Είναι αλήθεια, πάντως, ότι η εν λόγω κατηγορία εγκλημάτων δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη νομολογία όσον αφορά στην παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου. Ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα που επιβεβαιώνει τα όσα υποστηρίξαμε ανωτέρω συναντάμε στο έγκλημα του *εμπρησμού δάσους* (άρ. 265, 266 παρ. 2 ΠΚ), όπου έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία ότι το Δημόσιο μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον, διότι το δάσος ανήκε στην κυριότητά του⁸⁹.

86. ΑΠ 21/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 604/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1102/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

87. *Μοροζίνης*, Κίνδυνος και επικινδυνότητα ως στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, ΠοινΧρ 2015, σελ. 486 επ.

88. *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 142 επ· *Δημάκης*, Η πολιτική αγωγή κατά το σχέδιο του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ΠοινΧρ 1995, σελ. 1141 επ. Βλ. και ΑΠ 1825/2003, ΠοινΧρ 2004, σελ. 713 επ.: «[...] επί τελέσεως εμπρησμού από πρόθεση από τον οποίον προέκυψε κίνδυνος για άνθρωπο άμεσα ζημιούμενος από την πράξη αυτή είναι εκείνος που εξετάθη στο κίνδυνο προσβολής της ζωής ή της σωματικής του ακεραιότητας από τη πράξη αυτή».

89. ΑΠ 753/1978, ΝοΒ 1978, σελ. 977. Έτσι και *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 143.

3. Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΝΟΜΩΝ

Πέραν των εγκλημάτων του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας σε εγκλήματα που προβλέπονται σε ειδικούς ποινικούς νόμους. Όπως θα καταδειχθεί κατωτέρω, σε κάποια από τα εγκλήματα αυτά, η παράσταση του Δημοσίου δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ερμηνευτικές δυσχέρειες, ενώ σε άλλα, όπως για παράδειγμα το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος ή το «πόθεν έσχες», η διανοητική διεργασία εύρεσης του προστατευτικού τους σκοπού, από τον οποίο και εξαρτάται το επιτρεπτό της υποστήριξης της κατηγορίας, είναι εξαιρετικά δυσχερής. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, ιδίως σε αδικήματα μείζονος δημοσίου ενδιαφέροντος, όπου η νομολογία δείχνει να υιοθετεί εμβλαμματικές λύσεις, με σκοπό τη συμμετοχή του Δημοσίου στις δίκες αυτές, κάτι που αναμφίβολα δοκιμάζει τη συστηματική συνοχή του θεσμού της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας. Η αναφορά σε αδικήματα ειδικών ποινικών νόμων, στα οποία επιτρέπεται –καθώς και σε άλλα που δεν γίνεται δεκτή– η παράσταση του Δημοσίου, ακολουθεί αμέσως κατωτέρω και θα λάβει χώρα με αλφαβητική σειρά.

3.1. Αιγιαλός (Ν. 2971/2001)

Στο άρ. 29 του Ν. 2971/2001 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις σε βάρος εκείνου που επιφέρει μεταβολές στον αιγιαλό. Χρήσιμο για τη διακρίβωση του προστατευτικού βεληνεκούς του προρρηθέντος άρθρου είναι το άρ. 2 παρ. 1 του ως άνω νόμου, στο οποίο ορίζεται ότι «ο αιγιαλός, η παραλία, η όχθη και η παρόχθια ζώνη είναι πράγματα κοινόχρηστα και ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, το οποίο τα προστατεύει και τα διαχειρίζεται». Συνεπώς, η μεταβολή ενός κοινόχρηστου πράγματος που ανήκει κατά κυριότητα στο Δημόσιο, είναι προφανές ότι επάγεται βλάβη (ηθική, πιθανόν και περιουσιακή) σε βάρος αυτού, και επομένως δύναται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, η νομολογία έχει κάνει δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στο αδίκημα αυτό⁹⁰.

3.2. Αρχαιότητες (Ν. 3028/2002 και Ν. 5351/1932)

Το έννομο αγαθό που προστατεύει η νομοθεσία για την προστασία των αρχαιοτήτων είναι κατ' αρχήν η πολιτιστική κληρονομία της χώρας, όπως αυτή εκ-

⁹⁰. ΑΠ 1123/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 293 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

φράζεται διαχρονικά μέσα από το σύνολο των πολιτιστικών αγαθών (υλικών και άυλων) που βρίσκονται εντός των ορίων της ελληνικής Επικράτειας⁹¹. Δεδομένου του υπερατομικού χαρακτήρα του εν λόγω εννόμου αγαθού, η ύπαρξη συγκεκριμένου παθόντος από την προσβολή του δεν είναι νοητή. Μόνη λοιπόν η προσβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι ικανή να οδηγήσει στη νομιμοποίηση κάποιου προσώπου ως υποστηρίζοντος την κατηγορία. Ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι με τις διατάξεις περί αρχαιοτήτων προστατεύονται παραλλήλως τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ως περιουσιακά/ιδιοκτησιακά στοιχεία. Ως εκ τούτου, είναι δυνατή η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας από εκείνο το (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο, στην περιουσία/ιδιοκτησία του οποίου ανήκουν τα ανωτέρω στοιχεία.

Κατά το άρ. 1 εδ. α' Ν. 5351/1932, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Ν. 3028/2002, προκύπτει ότι στην ιδιοκτησία του ελληνικού κράτους ανήκουν όλα τα αρχαία, που βρίσκονται στην Ελλάδα από τους αρχαιολογικούς χρόνους και εφεξής⁹². Συνεπώς, το Ελληνικό Δημόσιο, έχοντας στην ιδιοκτησία/περιουσία του τα ανωτέρω πολιτιστικά στοιχεία, δύναται να παραστεί για την υποστήριξη της κατηγορίας, όταν προσβάλλονται τα ιδιοκτησιακά/περιουσιακά του δικαιώματα επί αυτών⁹³. Από δικονομικής απόψεως, μάλιστα, έχει γίνει δεκτό υπό τον προϊσχύσαντα ΚΠΔ ότι στη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής (λόγω ηθικής βλάβης) του παθόντος Ελληνικού Δημοσίου δεν είναι καν αναγκαίο, για το ορισμένο αυτής, να γίνει ιδιαίτερη εξειδίκευση της προβαλλόμενης ηθικής βλάβης, γιατί είναι φανερό πως αυτή αναφέρεται στην πίστη, το κύρος και τη φήμη αυτού⁹⁴ – παραδοχή που συνεπάγεται και τη μη υποχρέωση ιδιαίτερης εξειδίκευσης των λόγων στους οποίους στηρίζεται η ηθική βλάβη του Δημοσίου κατά το άρ. 84 του ισχύοντος ΚΠΔ.

Ένα ερώτημα που ανακύπτει, είναι το αν χωρεί αυτοτελώς παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας για το κακούργημα της παράνομης ανασκαφής ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας (λαθραίας ανασκαφής) του άρ. 61 παρ. 1 του Ν. 3028/2002, κατά το οποίο «Όποιος χωρίς προηγούμενη άδεια διενεργεί ανασκαφή με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών». Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από το ποιο έννομο αγαθό και ποια συμφέροντα προστατεύει η ανωτέρω διάταξη. Αναμφίβολα, προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η πολιτιστική κληρονομία, ενώ για την πλήρωση

91. Μπουρμάς, Προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, (επιμ. Μαργαρίτη / Σατλάνη), 2015, σελ. 23 επ.

92. ΑΠ 1272/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 931/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

93. ΑΠ 1198/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1144/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1358/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1272/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 931/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1551/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1344/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 895/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1510/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 684/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΤριμΕφΚρητ 269/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· Μπανταβάνου, Αρχαιότητες, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Σάμιου / Παύλου), 2012, σελ. 21.

94. ΑΠ 1891/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

του εγκλήματος δεν απαιτείται η επέλευση συγκεκριμένου κινδύνου –πολλώ δε μάλλον βλάβης– για κάποιο συγκεκριμένο πολιτιστικό στοιχείο. Έτσι, ορθότερη άποψη είναι αυτή που εν προκειμένω κάνει λόγο για έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης, το οποίο δεν απαιτεί επέλευση συγκεκριμένου κινδύνου για κάποιο στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς⁹⁵. Αν η νομοτυπική υπόσταση του εγκλήματος απαιτούσε συγκεκριμένο κίνδυνο για κάποιο πολιτιστικό στοιχείο ανήκον στο Δημόσιο, τότε θα μπορούσε να γίνει λόγος για παράλληλη προστασία και των ιδιοκτησιακών/περιουσιακών συμφερόντων του Δημοσίου. Και αυτό, διότι το τελειωμένο έγκλημα θα έπρεπε τουλάχιστον να προκαλεί έναν συγκεκριμένο, από κίνδυνο για την ιδιοκτησία/περιουσία του Δημοσίου, ένεκα του οποίου το τελευταίο θα εξημιούτο άμεσα, έστω ηθικά, και έτσι θα μπορούσε να δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας. Εδώ, όμως, η διάταξη δεν απαιτεί τίποτα τέτοιο – αρκεί απλώς ο υπερχειλής σκοπός ανεύρεσης ή αποκάλυψης αρχαίων για την τελείωση του εγκλήματος, ακόμη και εάν η διενεργηθείσα λαθρανασκαφή δεν δημιουργήσει εν τέλει τον παραμικρό κίνδυνο για κάποιο πολιτιστικό αγαθό. Τα παραπάνω επιρρωνύνονται από το ότι σε υποθέσεις, όπου εκ της λαθρανασκαφής ευρέθησαν και υπεξηρέθησαν εν τέλει αρχαία, η νομολογία δέχεται την ύπαρξη αληθινής συρροής⁹⁶. Αν όμως το άρ. 61 παρ. 1 Ν. 3028/2002 απαιτούσε συγκεκριμένο κίνδυνο για κάποιο πολιτιστικό στοιχείο, τότε η μετέπειτα πράξη υπεξαίρεσης θα απωθούσε, ως πράξη βλάβης, αυτή της συγκεκριμένης διακινδύνευσης, κατά τους κανόνες της φαινομενικής συρροής⁹⁷! Αντιθέτως, η αληθινή συρροή των δύο αδικημάτων μαρτυρεί το ότι τα περιουσιακά/ιδιοκτησιακά συμφέροντα του Δημοσίου τίθενται εκτός του προστατευτικού βεληνεκού της διάταξης του άρ. 61, η οποία προστατεύει γενικώς την πολιτιστική κληρονομία και μόνο. Εφόσον η τελευταία αποτελεί υπερατομικό έννομο αγαθό, η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας για το έγκλημα αυτό δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή.

95. Έτσι και ο Μπουρμάς, ό.π., σελ. 72.

96. ΑΠ 1144/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

97. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμ. II, 2008, σελ. 378· Μανωλεδάκης, Ποινικό Δίκαιο (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι / Καστανίδου-Συμεωνίδου), Επιτομή Γενικού Μέρους, 2005, σελ. 293. Έτσι και Καστανίδου-Συμεωνίδου, παρατ. στην ΑΠ 1205/2000, ΠοινΔικ 2001, σελ. 715 επ., κατά την οποία «η συρροή ενός εγκλήματος διακινδύνευσης με ένα έγκλημα βλάβης είναι πάντοτε φαινομενική, όταν τα δύο εγκλήματα στρέφονται εναντίον της ίδιας μονάδας έννομου αγαθού. Με βάση την αρχή της σιωπηρής επικουρικότητας, το έγκλημα διακινδύνευσης απωθείται πάντα υπέρ του εγκλήματος βλάβης, εφόσον στο πρώτο περιγράφεται μία ηπιότερη προσβολή του έννομου αγαθού που μπορεί να οδηγήσει σταδιακά στη βλάβη του». Βλ. και Παύλου, Η μετεξέλιξη της διακινδυνεύσεως σε βλάβη και τα ανακύπτοντα ζητήματα συρροής, ΠοινΧρ 2001, σελ. 961 επ.

3.3. Αυθαίρετα (Ν. 1337/1983)

Το ζήτημα αυτό απασχόλησε τη νομολογία στην υπ' αριθ. 1123/2010 απόφαση του Αρείου Πάγου⁹⁸. Με την απόφαση αυτή, κρίθηκε ότι κακώς έγινε δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε δίκη που, μεταξύ άλλων, αφορούσε και στο αδίκημα του άρθ. 17 παρ. 8 του Ν. 1337/1983, καθόσον με τη διάταξη αυτή, «με την οποία τιμωρούνται [...] οι ιδιοκτήτες ή οι εντολείς κατασκευής αυθαιρέτων κτισμάτων, οι μηχανικοί που συντάσσουν τις σχετικές μελέτες ή έχουν την επίβλεψη και οι εργολάβοι κατασκευής τους, προστατεύονται ως εκ του επιδιωκόμενου σκοπού της διατάξεως, ο οποίος έγκειται στην προστασία του περιβάλλοντος, τα έννομα αγαθά του κοινωνικού συνόλου και όχι τα άτομα μεμονωμένης (sic). Επομένως από την ως άνω πολεοδομική παράβαση που συνιστά και ποινικό αδίκημα δεν γεννάται αξίωση αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης υπέρ τρίτου προσώπου φυσικού ή νομικού, ως μη άμεσα ζημιουμένου από την εν λόγω πράξη»⁹⁹. Δεδομένου, λοιπόν, ότι το αδίκημα αυτό προστατεύει μόνο το υπερατομικό έννομο αγαθό του περιβάλλοντος, η ύπαρξη αστικής αξίωσης εκ μέρους νομικού προσώπου, όπως είναι το Δημόσιο, θεωρείται ότι δεν περιλαμβάνεται στο προστατευτικό βεληνεκές της διάταξης.

Το ερώτημα, βέβαια, που εύλογα ανακύπτει αφορά στο έννομο αγαθό του περιβάλλοντος: εφόσον στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος είναι δυνατή η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας, γιατί αναλογικά να μη γίνει δεκτή η παράστασή του και σε αυτή την περίπτωση, όπου θίγεται το ίδιο έννομο αγαθό; Περισσότερα, όμως, για το ζήτημα της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε δίκες περιβαλλοντικών εγκλημάτων, και για τις αμφιβόλου ορθότητας πρωτοβουλίες του νομοθέτη επί του ζητήματος, θα ειπωθούν στον οικείο τόπο¹⁰⁰.

3.4. Δασικά αδικήματα (Ν.Δ. 86/1969 και Ν. 998/1979)

Με τη διάταξη του άρθρου 1 του β.δ. της 17.11/01.12.1836 «περί ιδιωτικών δασών», σε συνδυασμό με εκείνες των άρθρων 2 και 3 του ίδιου διατάγματος, αναγνωρίσθηκε η κυριότητα του Δημοσίου επί των εκτάσεων που αποτελούσαν δάση¹⁰¹, εκτός από κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις, η αναφορά των οποίων εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσης μελέτης. Εξάλλου, οι δασικές εκτάσεις,

98. ΠοινΧρ 2011, σελ. 293 επ.

99. Τη σκέψη αυτή (επί πολιτικής αγωγής ιδιώτη) συναντά κανείς και στη ΣυμβΑΠ 502/1988, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντίθετα, δεκτή χωρίς προβληματισμό επί του θέματος έγινε η πολιτική αγωγή του Δημοσίου στην ΑΠ 817/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, μεταξύ άλλων και για το αδίκημα της αυθαίρετης δόμησης.

100. Βλ. κεφ. 3.8.

101. ΑΠ 987/2017 (πολιτ.), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1753/2017 (πολιτ.), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣτΕ 805/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ο ορισμός των οποίων δίδεται σήμερα στην ερμηνευτική δήλωση του άρ. 24 του Συντάγματος¹⁰², αποτελούν, σύμφωνα με το άρ. 2 παρ. 3 του Ν. 998/1979 δημόσιες εκτάσεις, οι οποίες ανήκουν κατά τεκμήριο στην κυριότητα του Δημοσίου (άρ. 62 Ν. 998/1979). Είναι προφανές λοιπόν ότι για αδικήματα που στρέφονται κατά δασικών εκτάσεων που ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, το τελευταίο μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, όπως αντιστοίχως συμβαίνει και σε αδικήματα κατά του αιγιαλού¹⁰³ κ.ο.κ.

Οι ποινικές διατάξεις που προβλέπουν δασικά αδικήματα βρίσκονται διάσπαρτες σε διάφορα δασικά νομοθετήματα. Έτσι, νομίμως, θεωρείται, για παράδειγμα, ότι παρίσταται το Δημόσιο σε δίκες παράνομης εκχέρωσης δασικής έκτασης κατ' άρ. 71 παρ. 3 εδ. α' και β' του Ν. 998/1979¹⁰⁴. Το ίδιο δικαίωμα έχει το Δημόσιο και για αδικήματα που προβλέπονται στον Δασικό Κώδικα (Ν.Δ. 86/1969), δικαίωμα που άλλωστε απορρέει ρητά από το άρ. 294 παρ. 1 αυτού, όπου και ορίζεται ότι «Το Δημόσιον δύναται να παραστή άνευ προδικασίας ως πολιτικώς ενάγων και να προσκομίση παν αποδεικτικών μέσον διά του δασάρχου ή οιουδήποτε δασικού οργάνου ή δημοσίου υπαλλήλου, εφ' όσον ήθελε δοθή εντολή υπό του νομάρχου»¹⁰⁵. Από την ανωτέρω διάταξη, σε συνδυασμό με το άρ. 588 παρ. 1 ΚΠΔ¹⁰⁶, προκύπτει, λοιπόν, ότι υπάρχει δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας για τα δασικά αδικήματα του Δασικού Κώδικα, και μάλιστα διά του δασάρχη ή άλλου δασικού οργάνου¹⁰⁷, όχι δηλαδή αποκλειστικά διά των μελών του ΝΣΚ ή δικηγόρων, ως γενικώς ισχύει¹⁰⁸. Έτσι, στο παρελθόν έχει

102. «Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασης τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά». Αναλυτ. για την έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης βλ. *Καράκωστα*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2011, σελ. 134 επ.

103. Βλ. κεφ. 3.1.

104. ΑΠ 1135/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 747/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

105. Υπό την πρόβλεψη του άρ. 588 παρ. 1 ΚΠΔ, το σχετικό δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής μετατρέπεται σε δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας.

106. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι: «Όπου σε ειδικούς νόμους προβλέπεται δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής οι δικαιούμενοι παρίστανται μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 63 επ. του παρόντος κώδικα».

107. Βλ. σχετ. τις υπ' αριθ. πρωτ. 1618/56906/30.05.2011 και υπ' αριθ. πρωτ. 3361/112380/04.10.2011 αποφάσεις του Προϊσταμένου της Διεύθυνσης Δασών Ν. Λάρισας, ανηρτημένες στον διαδικτυακό ιστότοπο του προγράμματος «Διαύγεια», με τις οποίες δίδεται ειδική εντολή και πληρεξουσιότητα σε Δασοπόνους να δηλώσουν παράσταση πολιτικής αγωγής του Ελληνικού Δημοσίου, κατά την προδικασία και στο ακροατήριο, τόσο για θετική ζημία όσο και για ηθική βλάβη, σε δίκες δασικών αδικημάτων.

108. Βλ. σχετ. ΓνωμΝΣΚ 223/2003, Διαδικτυακός ιστότοπος Νομικού Συμβουλίου του

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

κριθεί νόμιμη επί παραδείγματι η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε δίκη για παράνομη υλοτομία, λόγω των αξιώσεων αποζημίωσής του στη βάση της εμπορικής αξίας της ποσότητας ξυλείας που υλοτομείται¹⁰⁹, αλλά και λόγω της ηθικής βλάβης που υφίσταται.

Ερμηνευτικά προβλήματα έχουν προκαλέσει οι διατάξεις περί θήρας, ιδίως για το αν αυτή αποτελεί δασικό αδίκημα, εμπίπτον στο προστατευτικό πλαίσιο του Δασικού Κώδικα (Ν.Δ. 86/1969) ή όχι. Τυχόν καταφατική απάντηση θα σήμαινε και ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου κατ' άρ. 294 παρ. 1 του Δασικού Κώδικα περί παράστασης πολιτικής αγωγής στα αδικήματα θήρας. Κατά το παρελθόν, υπεστηρίχθη ότι οι παραβάσεις των περί θήρας διατάξεων (άρ. 287 Δασικού Κώδικα) «περιέχονται μεν τώρα στο Δασικό Κώδικα, άρθρα 287, 288 και 289, πλην όμως καμιά σχέση δεν έχουν με τα δημόσια δάση, γι' αυτό άλλωστε και ο νόμος περί θήρας στο παρελθόν, ρυθμιζονταν από ειδικό νόμο (Α.Ν. 1926/1939 και ο Α.Ν. 525/1968), Κων. Σταθόπουλος, ΕισΠλΚυπαρ «Περί της εννοίας των δασικών και αγροτικών αδικημάτων» ΠοινΧρ Κ 551)»¹¹⁰. Ως εκ τούτου, μη λογιζομένης της θήρας ως δασικού αδικήματος, το Δημόσιο δεν νομιμοποιείται σε παράσταση πολιτικής αγωγής.

Ωστόσο, η υπ' αριθ. 223/2003 Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους¹¹¹, πραγματευόμενη το υπό κρίση ζήτημα, κατέληξε στην αντίθετη άποψη. Κατ' αυτήν, η ένταξη της θήρας στον Δασικό Κώδικα πρέπει να ερμηνευθεί στη βάση του ότι ο νομοθέτης «θέλησε να προσδώσει σε όλα τα περί θήρας πλημμελήματα δασικό χαρακτήρα». Το ότι, μάλιστα, δυνάμει του άρ. 267 του Δασικού Κώδικα, η διαχείριση των ζητημάτων θήρας ανήκει στα δασικά όργανα και στη δασοθηροφυλακή, είναι ένα ακόμη, κατά το ΝΣΚ, επιχείρημα υπέρ του ότι –και βάσει του λειτουργικού και οργανικού κριτηρίου της αρμοδιότητας– η θήρα εντάσσεται στα δασικά αδικήματα. Έτι περαιτέρω, κατά την ως άνω γνωμοδότηση, η ίδια η φύση των δασικών αδικημάτων ως διαπραττομένων με πράξη ή παράλειψη, η οποία επιφέρει φθορά σε δάσος ή δασική έκταση ή δασικό προϊόν ή βλάπτει οπωσδήποτε προστατευόμενο στοιχείο της εννοίας αυτών (ουσιαστικό κριτήριο), οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα δασικά αδικήματα σχετίζονται με τον χαρακτήρα, τις ιδιότητες, την εκμετάλλευση, τη διαχείριση και την προστασία των δασών. Εφόσον λοιπόν από το συνταγματικό ορισμό του δάσους, ως αυτός εισήχθη το 2001¹¹², προκύπτει ότι η άγρια πανίδα «είναι βασικό συστατικό στοιχείο του προ-

Κράτους (<http://nsk.gov.gr/>). Για την εκπροσώπηση του Δημοσίου ως υποστηρίζοντος την κατηγορία, βλ. κεφ. 6.2.

109. ΑΠ 20/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

110. Ανδρέου, Πότε το Ελληνικό Δημόσιο νομιμοποιείται να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων σε δίκες σχετικές με δασικά αδικήματα, ΝοΒ 1989, σελ. 853.

111. Διαδικτυακός ιστότοπος Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (<http://nsk.gov.gr/>).

112. Βλ. υποσημ. 102.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

στατευομένου συνταγματικώς φυσικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της δασοβιοκοινοτήτας και του δασογενούς περιβάλλοντος», τότε η θήρα, στρεφόμενη κατά αυτής, προσβάλλει ταυτοχρόνως και το δασογενές περιβάλλον, αποτελώντας δασικό αδίκημα. Επομένως, κατά το ΝΣΚ, δύναται το Δημόσιο να παρίσταται στις σχετικές δίκες ως πολιτικώς ενάγον¹¹³ διά των δασικών του οργάνων. Μάλιστα, η ίδια ερμηνεία, για λόγους ενότητας της κρίσης και αντιμετώπισης των σχετικών ζητημάτων, προκρίνεται και σε εκείνα τα αδικήματα θήρας που δεν έχουν «αμιγώς δασικό χαρακτήρα».

Οστόσο, η ανωτέρω ερμηνεία του ΝΣΚ δεν στερείται σοβαρών ερμηνευτικών αδυναμιών. Διότι οι διατάξεις περί θήρας του Δασικού Κώδικα περιλαμβάνουν και αδικήματα τα οποία ουδεμία σχέση έχουν με την προσβολή δασών, και τα οποία κατά την ως άνω γνωμοδότηση θα πρέπει –για λόγους «ενότητας της κρίσης»– να ερμηνεύονται ως δεκτικά υποστήριξης της κατηγορίας εκ μέρους του Δημοσίου. Έτσι, κατά το σκεπτικό του ΝΣΚ, θα πρέπει να επιτρέπεται παράσταση του Δημοσίου σε δίκες για...θανάτωση κυνηγετικού κυνός (άρ. 287 παρ. 10), για θήρα εντός πόλεως, κωμοπόλεως, χωριού ή συνοικισμού κ.λ.π. (άρ. 287 παρ. 7 σε συνδ. με άρ. 256), για θήρα οπουδήποτε με άλλον των επιτρεπομένων τύπο όπλου (άρ. 287 παρ. 13), για μόλυνση υδάτων (άρ. 287 παρ. 11 περ. α' σε συνδ. με άρ. 257 παρ. 3), για θήρα ωφελίμων πτηνών (άρ. 287 παρ. 11 περ. β' σε συνδ. με άρ. 258 παρ. 2 περ. α') ή για αγοραπωλησία παντός θηράματος, εφόσον διαπιστωθεί ότι η θανάτωσή του τελέσθηκε με απαγορευμένα μέσα, (άρ. 287 παρ. 11 περ. β' σε συνδ. με άρ. 258 παρ. 2 περ. δ') ή για μεταφορά, έκθεση σε κοινή θέα και καθ' οιονδήποτε τρόπο βασανισμό συλληφθέντων θηραμάτων (άρ. 287 παρ. 11 περ. β' σε συνδ. με άρ. 258 παρ. 2 περ. ε'), για –κατά τα άλλα νόμιμη– θήρα σε απαγορευμένο όμως χρόνο (άρ. 287 παρ. 11 περ. γ' σε συνδ. με άρ. 261 παρ. 5), για άρνηση ελέγχου του κυνηγετικού σάκου από δασικά ή δημοτικά ή αστυνομικά κ.ά. όργανα (άρ. 287 παρ. 11 περ. ε' σε συνδ. με άρ. 289 παρ. 2) κ.ο.κ! Για όλες, λοιπόν, τις ανωτέρω –και όχι μόνον– περιπτώσεις, που ουδεμία βλάβη επιφέρουν για τα δάση, καθότι καμία σχέση δεν έχουν με το δασικό περιβάλλον, η ως άνω γνωμοδότηση θεωρεί ότι το Δημόσιο μπορεί να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον (και, πλέον, προς υποστήριξη της κατηγορίας). Η εκδοχή αυτή φαντάζει ακραία και διόλου υποστηρίξιμη, δεδομένου μάλιστα του ότι μιλάμε για την πλειοψηφία των περί θήρας αδικημάτων και όχι για μεμονωμένες εξαιρέσεις. Γίνεται σαφές, λοιπόν, ότι ο χαρακτήρας και η φύση των αδικημάτων θήρας είναι εντελώς διαφορετικός από τον αντίστοιχο των λοιπών δασικών αδικημάτων, αποτελώντας ένα ευρύ πεδίο απαγορευμένων συμπεριφορών που επ' ουδενί λόγω αποσκοπούν στην προστασία του δασικού περιβάλλοντος. Για αδικήματα σαν τα ανωτέρω, ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι το Δημόσιο δεν δικαιούται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας¹¹⁴. Η ίδια

113. Έτσι και Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 151.

114. Έτσι και Ανδρέου, ΝοΒ 1989, σελ. 853.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

άλλωστε ερμηνευτική δήλωση του άρ. 24 του Συντάγματος, την οποία επικαλείται η ΓνωμΝΣΚ, κάνει λόγο για την «εκεί (σ.σ.: στα δάση) συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα», αναφερόμενη δηλαδή στην πανίδα που ανήκει στα δάση και αλληλεπιδρά με αυτά, αποτελώντας οργανικό τους μέρος, και όχι γενικώς στην πανίδα όλης της επικράτειας! Συνεπώς, καμία αμφιβολία δεν καταλείπεται πως για τις αξιόποινες συμπεριφορές θήρας, τελούμενες εκτός δασικού περιβάλλοντος, υπό καμία ερμηνευτική εκδοχή δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι θίγουν τα δάση, και, επομένως, δεν θεμελιώνουν δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας εκ μέρους του Δημοσίου. Οι σχετικές διατάξεις έχουν θεσπισθεί για την προστασία του υπερατομικού εννόμου αγαθού του θηραματικού πλούτου της χώρας¹¹⁵, ανεξαρτήτως του αν αυτός ευρίσκεται σε δασικό ή σε οποιοδήποτε άλλο περιβάλλον.

Τελευταίο, λοιπόν, ζήτημα που μένει να εξετασθεί, είναι αν ειδικώς για τα αδικήματα θήρας που τελούνται εντός δασικού περιβάλλοντος, είναι δυνατή η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας. Κατά την άποψή μου, η απάντηση πρέπει και εδώ να είναι αρνητική. Και αυτό γιατί από τη συνολική επισκόπηση των διατάξεων περί θήρας, μέρος των οποίων παρετέθη παραπάνω, προκύπτει ότι το δασικό περιβάλλον δεν αποτελεί κεντρικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης των οικείων εγκλημάτων, προστατευόμενο έννομο αγαθό των οποίων είναι γενικώς ο θηραματικός πλούτος της χώρας. Δεδομένου, λοιπόν, του υπερατομικού χαρακτήρα του ανωτέρω εννόμου αγαθού, δεν χωρεί γενικώς δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας στα αδικήματα περί θήρας. Το αν, τώρα, ορισμένα εκ των αδικημάτων αυτών τελούνται εντός δασικού περιβάλλοντος, αποτελεί νομίζω μία συμπεριφορά που μόνο αντανakλαστικά θίγει το δασικό περιβάλλον, και, επομένως δεν πληρούται το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας ώστε να συζητηθεί το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου. Και, αλήθεια, ένεκα ποιας αξιώσεως νομιμοποιείται να παραστεί το Δημόσιο προς υποστήριξη της κατηγορίας σε δίκη για θήρα εντός δάσους; Τα θηράματα δεν τελούν υπό την ιδιοκτησία του Δημοσίου, σε αντίθεση, επί παραδείγματι, με ό,τι συμβαίνει επί παράνομης υλοτομίας, οπότε, όπως είδαμε παραπάνω, το Δημόσιο δικαιούται να αποζημιωθεί για την εμπορική αξία της ποσότητας ξυλείας που παρανόμως υλοτομήθηκε και που ανήκε στην ιδιοκτησία του. Η μόνη, ενδεχομένως, υποστηρίξιμη εκδοχή είναι η παράσταση του Δημοσίου στη βάση της ηθικής βλάβης, λόγω του ότι ο δασικός πλούτος περιλαμβάνει κατά το ισχύον Σύνταγμα και την πανίδα που ευρίσκεται σε αυτό, άρα τα εγκλήματα που στρέφονται κατά αυτής θίγουν και τον περιβάλλοντα δασικό πλούτο, ο οποίος ανήκει στο Δημόσιο και, συνεπώς, προκαλούν ηθική βλάβη σε αυτό. Και αυτή η εκδοχή, πάντως, φαντάζει υπερβολική. Η ένταξη, επομένως, των σχετικών αδικημάτων στον Δασικό Κώδικα φαίνεται να υπαγορεύεται από λόγους λειτουργικής αναγκαιότητας, δεδομένου ότι η διεύθυνση των ζητημάτων θήρας (αδειοδοτήσεις, έρευνες, περιορισμοί, απαγορεύσεις

115. Βλ. και ΑΠ 1510/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

κ.ά.) επαφίεται στις δασικές αρχές, και άρα θα ήταν αλυσιτελής η θέσπιση ενός ειδικού νόμου περί θήρας, ο οποίος θα παρέπεμπε συνεχώς σε διατάξεις του Δασικού Κώδικα. Κατόπιν τούτων, και ένεκα της φύσης και του χαρακτήρα του εννόμου αγαθού που προστατεύουν οι διατάξεις περί θήρας, όπως αναλύθηκε εκτενώς ανωτέρω, δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας σε αδικήματα θήρας. Αν παράλληλα, βέβαια, με την τέλεση του σχετικού αδικήματος, συρρέει και κάποιο αυτοτελές δασικό αδίκημα, αυτονοήτως δύναται το Δημόσιο να παραστεί για το τελευταίο.

Τέλος, ζήτημα έχει ανακύψει σχετικά με το αν ο *εμπρησμός δάσους* αποτελεί δασικό αδίκημα, άρα χωρεί παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας, εκπροσωπούμενου διά των δασικών του οργάνων. Προκαταρκτικά, δέον να υπογραμμισθεί ότι η παράσταση του Δημοσίου σε δίκες για κατ' άρ. 265 ΠΚ εμπρησμό δασών είναι προφανώς επιτρεπτή, καθόσον πρόκειται περί εγκλήματος στρεφόμενου κατά εκτάσεων ανηκόντων στην ιδιοκτησία του Δημοσίου¹¹⁶ και έτσι ο όλος προβληματισμός αφορά εν προκειμένω στο αν αυτή η παράσταση είναι δυνατή μόνον διαμέσου των νομίμων πληρεξουσίων-μελών του ΝΣΚ ή και διαμέσου των δασικών οργάνων του Δημοσίου, κατ' εφαρμογή του άρ. 294 του Δασικού Κώδικα.

Εν προκειμένω, η ίδια υπ' αριθ. 223/2003 γνωμοδότηση του ΝΣΚ ορθώς κατέληξε κατά πλειοψηφία στο ότι δεν είναι δυνατή η εφαρμογή του άρ. 294 του Δασικού Κώδικα και, συνεπώς, η παράσταση του Δημοσίου διαμέσου των δασικών του οργάνων. Μπορεί μεν ο εμπρησμός δάσους να αποτελεί εκ φύσεως δασικό αδίκημα, πλην όμως ο νομοθέτης το έθεσε εκτός του Δασικού Κώδικα και προέβη σε αυτοτελή ρύθμισή του ως ιδιωνύμου εγκλήματος στο Ειδικό Μέρος του Ποινικού Κώδικα¹¹⁷. Επομένως, η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας θα κριθεί εδώ από τις γενικές περί εκπροσωπήσεως του Δημοσίου διατάξεις, μη γενομένης δεκτής τυχόν αντίθετης ερμηνείας περί αναλογικής εφαρμογής του άρ. 294 του Δασικού Κώδικα και σε αδικήματα εκτός του ρυθμιστικού βεληνεκούς του.

3.5. Δημόσια κτήματα (Α.Ν. 1539/1938)

Η παράνομη κατάληψη δημοσίου κτήματος προστατεύεται από το άρ. 23 του

116. Βλ. αναλυτ. κεφ. 2.2.3.

117. Έτσι και Ανδρέου, ΝοΒ 1989, σελ. 853· ΤριμΠλημΗλ 1211/1986, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, στην οποία το Πλημμελειοδικείο –γενομένης δεκτής της εισαγγελικής πρότασης του ΕισΠλημ Ζύγουρα– απέβαλε το διά δασολόγου παριστάμενο ως πολιτικώς ενάγον Δημόσιο σε δίκη για εμπρησμό δάσους, καθόσον το άρ. 294 του Δασικού Κώδικα δεν τυγχάνει εφαρμογής στο σχετικό αδίκημα. Βλ. και Σταθόπουλο, Περί της εννοίας των αγροτικών και δασικών αδικημάτων, ΠοινΧρ 1970, σελ. 551.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

A.N. 1539/1938, όπως ισχύει σήμερα¹¹⁸. Η νομολογία έχει κρίνει ότι άμεσα βλαπτόμενο από την ανωτέρω πράξη είναι το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, υπό την κυριότητα και κατοχή του οποίου βρίσκεται το δημόσιο κτήμα, και, επομένως, πως είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής εκ μέρους αυτού¹¹⁹. Η περίπτωση αυτή δεν παρουσιάζει, όπως εύκολα παρατηρεί κανείς, ερμηνευτικές δυσκολίες.

3.6. Λαθρεμπορία (Ν. 2960/2001) & Φορολογικά αδικήματα (Ν. 4174/2013)

Για λόγους νομικής και εννοιολογικής συγγένειας, και προς διευκόλυνση του αναγνώστη, η παρουσίαση των δύο αυτών αδικημάτων θα λάβει χώρα στο παρόν κεφάλαιο. Εξάλλου, όπως θα διαπιστωθεί, τα ζητήματα που απασχόλησαν την παράσταση του Δημοσίου επί των δύο αυτών αδικημάτων είναι εν πολλοίς κοινά.

3.6.1. Λαθρεμπορία

Βασικό θέμα που απασχόλησε τη νομοθεσία, τη νομολογία, αλλά και τη θεωρία, είναι το αν και με ποιο αίτημα μπορεί να παραστεί το Δημόσιο ως πολιτικώς ενάγον σε δίκες με αντικείμενο τη λαθρεμπορία.

3.6.1.1. Ο νομοθετικός περιορισμός του παλαιού Τελωνειακού Κώδικα

Το άρ. 122 παρ. 6 του προϊσχύσαντος Τελωνειακού Κώδικα (Ν. 1165/1918), ως τροποποιήθηκε από το άρ. 7 παρ. 2 του ΑΝ 1514/1950, έδινε το δικαίωμα στο Δημόσιο, σε δίκες λαθρεμπορίας, να προβάλλει τις απαιτήσεις του για αποζημίωση το πρώτον στο ακροατήριο, ορίζοντας όμως ρητά ότι οι σχετικές απαιτήσεις του Δημοσίου δεν δύνανται να περιλαμβάνουν τα οφειλόμενα σε αυτό τέλη, φόρους, δασμούς και δικαιώματα. Έτσι, στο παρελθόν ο Άρειος Πάγος έκρινε μη νόμιμη

118. Κατά το άρ. 1 παρ. 1 του ΑΝ 263/1968 «Η αληθής έννοια των διατάξεων των άρθρων 22 και 23 του Α.Ν. 1539/1938, ως νυν ισχύουσιν, είναι ότι αυτά εφαρμόζονται και επί κτημάτων ανηκόντων εις την δημοσίαν περιουσίαν του Κράτους (κοινοχρήστων χώρων αιγιαλού, παραλίας, οδών κ.λπ.)».

119. ΑΠ 379/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1135/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1123/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 293 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΠλημΚυπαρ 695/1990, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η ανωτέρω διάταξη «προστατεύει αποκλειστικά το συμφέρον του Δημοσίου ως νομικού προσώπου (Stricto Sensu βλ. Επ. Σπηλιωτόπουλου, Εγχειρίδιον Διοικητικού Δικαίου, 1978, παρ. 3, άρ. 13, σελ. 16-17) και όχι τα ιδιωτικά συμφέροντα των μελών του Κράτους. Έτσι, όταν το έγκλημα της παράνομης κατάληψης δημοσίου κτήματος στρέφεται εναντίον του Κράτους Stricto sensu (ως νομικού προσώπου, οπότε είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων περιουσιακής φύσης), τότε άμεσα βλαπτόμενο από το έγκλημα και συνεπώς δικαιούμενο σε άσκηση πολιτικής αγωγής είναι το νομικό πρόσωπο του Κράτους και όχι τα φυσικά πρόσωπα, έστω και αν αυτά θίγονται έμμεσα από το έγκλημα».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

την παράσταση του Δημοσίου, όταν αυτό διεκδικούσε αποζημίωση λόγω διαφυγόντων δασμών, τελών και λοιπών δικαιωμάτων¹²⁰. Βεβαίως, το ερώτημα που αμέσως ανέκυπτε ήταν το ποια ακριβώς θα είναι η ζημία του Δημοσίου –και άρα ποιο το προβαλλόμενο αίτημά του– αν σε αυτή δεν μπορούν να συμπεριληφθούν οι οφειλόμενες δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις, η αποφυγή καταβολής των οποίων συνιστά το αδίκημα της λαθρεμπορίας. Σε συμμόρφωση προς τη σχετική διάταξη, η νομολογία¹²¹ αρχικώς έκρινε ότι το Δημόσιο μπορεί να παραστεί αιτούμενο αποζημίωση μόνο για ζημίες που υπέστη κατά τη δίωξη της λαθρεμπορίας (τραυματισμοί οργάνων του, φθορές περιουσιακών του στοιχείων κ.ά.). Η άποψη αυτή, όμως, ορθώς επικρίθηκε από τη θεωρία ως εσφαλμένη¹²², καθότι ο προστατευτικός σκοπός της λαθρεμπορίας είναι εντελώς διαφορετικός και δεν καλύπτει τέτοιες –εξόφθαλμα αντανakλαστικές– ζημίες, που δεν προκύπτουν ευθέως από το έγκλημα, αλλά από τις πράξεις των αρχών κατά τη δίωξή του. Έτσι, αν λ.χ. ένας αστυνομικός υποστεί σωματική βλάβη κατά τη δίωξη λαθρεμπόρων, παράσταση πολιτικής αγωγής νοείται εκ μέρους του αστυνομικού στη σχετική δίκη για το αδίκημα της σωματικής βλάβης, παθών από το οποίο είναι ο ίδιος¹²³. Το αντίστοιχο ισχύει και σε περίπτωση που λ.χ. καταστραφούν κατά τη δίωξη αντικείμενα του Δημοσίου, οπότε το τελευταίο νομιμοποιείται ενεργητικά στη δίκη για τη φθορά ξένης ιδιοκτησίας. Η γενίκευση της αντίθετης εκδοχής που υιοθέτησε η νομολογία, πέραν των προφανών δογματικών της αδιεξόδων, θα οδηγούσε σε ένα γενικό δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου, οποτεδήποτε αυτό υφίστατο ζημία κατά τη δίωξη οποιουδήποτε εγκλήματος, θέση η οποία δεν υποστηρίζεται φυσικά από κανένα. Είναι προφανές, λοιπόν, ότι η εμβλαλλωματική ερμηνεία στην οποία προέβη η νομολογία εξυπηρετούσε τη σκοπιμότητα της παρουσίας του ελληνικού Δημοσίου σε δίκες λαθρεμπορίας, ενάντια στις πάγιες αρχές που η ίδια αποδεχόταν για την ενεργητική νομιμοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος.

120. ΑΠ 330/1956, ΠοινΧρ 1957, σελ. 30· ΑΠ 391/1953, ΠοινΧρ 1954, σελ. 27.

121. ΟΛΑΠ 83/1962, *Μαργαρίτη* (επιμ.), Ολομέλεια Αρείου Πάγου 1950-2002, σελ. 153 επ· ΑΠ 391/1953, ΠοινΧρ 1954, σελ. 27.

122. *Δημάκης*, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ· *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 162· *Μοροζίνης*, Λαθρεμπορία ΙΙΙ, σε: *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι* (επιμ. Σάμιου / Παύλου), 2020, σελ. 46-47, πλ.αγ. 23. Θα πρέπει, πάντως, να επισημανθεί ότι κατά την ΑΠ 391/1953, ΠοινΧρ 1954, σελ. 27, στις απαιτήσεις που μπορούσε να διεκδικήσει στα ποινικά δικαστήρια το Δημόσιο περιλαμβάνονταν και οι «έμμεσες», κάτι που ίσως εξηγεί τη διαφορετική ερμηνεία στην οποία προέβη και η οποία, με το απολύτως παγιωμένο επί δεκαετίες κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

123. Στη λογική αυτή κινείται και η αγόρευση του ΑντεισΑΠ Δ. Βλάχου στην ΑΠ 1205/1989, ΠοινΧρ 1990, σελ. 470.

3.6.1.2. Η λύση του νομοθέτη και η διαμόρφωση της νομολογίας υπό το παλαιό νομικό καθεστώς

Λύση στο ανωτέρω πρόβλημα επιχείρησε να δώσει το άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973, το οποίο έμελλε να αλλάξει εκ θεμελίων τη μέχρι τότε νομολογία. Σύμφωνα με αυτό: «Επί παραβάσεως φορολογικής, δασμολογικής ή τελωνειακής ποινικής διατάξεως, ανεξαρτήτως πάσης άλλης αξιώσεως, το Δημόσιον δύναται εις πάσαν περίπτωση να παραστή ως πολιτικώς ενάγων». Βάσει της διάταξης αυτής, η νομολογία άλλαξε άρδην τα επόμενα έτη, επιτρέποντας την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου τόσο σε δίκες φοροδιαφυγής (θα αναλυθεί παρακάτω), όσο και σε αδικήματα λαθρεμπορίας.

Απόφαση-σταθμό απετέλεσε η ΑΠ 1030/1978¹²⁴, η οποία, εφαρμόζοντας την ανωτέρω –νεοπαγή τότε– διάταξη, δέχθηκε την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου ένεκα διαφυγόντων δασμών, φόρων κ.λπ. σε υπόθεση πλαστογραφίας αριθμού πλαισίου αυτοκινήτου. Ωστόσο, όσον αφορά ειδικώς στο αδίκημα της λαθρεμπορίας, εύκολα παρατηρεί κανείς την αντίφαση που προκύπτει μεταξύ του γενικού και πλήρους δικαιώματος σε παράσταση πολιτικής αγωγής του άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973 και του περιορισμού που έθετε το άρ. 122 παρ. 6 του προϋσχύσαντος Τελωνειακού Κώδικα. Την αντίφαση αυτή έλυσε ερμηνευτικά η νομολογία, κάνοντας λόγο για «έμμεση κατάργηση» του άρθρου του Τελωνειακού Κώδικα και υπερίσχυση του ειδικότερου άρ. 18 Ν.Δ. 72/1973, που έδωσε γενικό –χωρίς περιορισμούς– δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και στις δίκες για λαθρεμπορία¹²⁵. Έτσι, το Δημόσιο επιτρεπόταν να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον, πέραν της προκληθείσης ηθικής βλάβης, και για τις περί αποζημιώσεως απαιτήσεις του, συμπεριλαμβανομένων και αυτών εκ διαφυγόντων δασμών, τελών κ.λπ.¹²⁶. Σε περίπτωση, πάντως, που είχε επιβληθεί δήμευση του λαθρεμπο-

124. ΠοινΧρ 1979, σελ. 152 επ. Κατά τους Παναγιωτόπουλο / Γεωργαλή / Ζήση, Αρμ 1983, σελ. 730 επ., την απόφαση αυτή επεκαλείτο πάντα –στις μετέπειτα δίκες– ο δικαστικός αντιπρόσωπος του Δημοσίου, εγχειρίζοντάς την στον Πρόεδρο του Δικαστηρίου.

125. ΑΠ 1660/1991, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1162/1987, ΠοινΧρ 1987, σελ. 989· ΑΠ 163/1987, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΤριμΕφΑθ 11002/1991, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Έτσι και η ΓνωμΝΣΚ 49/1976, διαδικτυακός ιστότοπος ΝΣΚ. Σύμφωνα ο Παπαχρήστου, Λαθρεμπορία και τελωνειακές παραβάσεις, 1989, σελ. 84. Αντίθετη η μεμονωμένη ΤριμΕφΑθ 4569/1989, ΕλλΔικ, τόμ. 31, σελ. 450, που έκρινε παράνομη την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε δίκη για λαθρεμπορία. Την απόφαση αυτή επέκρινε ο Ζύγουρας, Η λαθρεμπορία και η παράστασις του Δημοσίου εις την ποινικήν διαδικασίαν ως πολιτικώς ενάγοντος δι' αποζημιώσιν εκ των οφειλομένων, συνεπεία της πράξεως αυτής, φόρων, δασμών, τελών και δικαιωμάτων, ΠοινΧρ 1990, σελ. 1183, θεωρώντας ότι το άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973 δίνει το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και στη λαθρεμπορία.

126. ΑΠ 67/1995, ΠοινΧρ 1995, σελ. 420· ΑΠ 211/1992, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Από τη διάταξη αυτή (σ.σ.: του άρ. 18 του ν.δ. 72/1973) σε συνδυασμό και με τη διάταξη του άρθρου 68 του ΚΠΔ, προκύπτει ότι μετά την ισχύ του παραπάνω ν.δ. είναι δυνατή η παράσταση του Δημοσίου

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ρεύματος ή χρηματική ποινή, η πολιτική αγωγή με αίτημα την αποζημίωση ήταν παράνομη ελλείψει ενεργού απαιτήσεως, καθόσον αυτή είχε ήδη ικανοποιηθεί και επομένως ήταν παράνομη η υποχρέωση του καταδικασθέντος να πληρώσει το ίδιο ποσό προς το πολιτικώς ενάγον Δημόσιο¹²⁷. Στις περιπτώσεις αυτές, μονόδρομος νομιμότητας για το παριστάμενο ελληνικό Δημόσιο ήταν η προβολή αξιώσεων λόγω ηθικής βλάβης¹²⁸.

Και ενώ η νομολογία παγιώθηκε, λύνοντας το ζήτημα υπέρ της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, ο νομοθέτης, με το άρ. 172 παρ. 5 του (νέου) Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα (Ν. 2960/2001), επανέφερε την εξαίρεση του προϊσχύσαντος Τελωνειακού Κώδικα, ορίζοντας ότι: «Οι απαιτήσεις του Δημοσίου για αποζημίωση δεν δύνανται να περιλαμβάνουν τις οφειλόμενες σ' αυτό δασμοφορολογικές και λοιπές επιβαρύνσεις». Έτσι, κατέστη σαφές ότι ένα από τα κεντρικά επιχειρήματα της αρεοπαγίτικής νομολογίας, αυτό της έμμεσης/σιωπηρής κατάργησης του ως άνω άρθρου του Τελωνειακού Κώδικα, δεν ίσχυε. Ο νομοθέτης, εντάσσοντας την εξαίρεση αυτή και στο νέο Τελωνειακό Κώδικα παρά την αντίθετη νομολογιακή ερμηνεία, επιβεβαίωσε ουσιαστικά τη βούλησή του να εξαιρούνται της παράστασης πολιτικής αγωγής οι απαιτήσεις του Δημοσίου από δασμοφορολογικές και λοιπές επιβαρύνσεις σε δίκες λαθρεμπορίας. Έτσι, στο πρόσφατο παρελθόν ανέκυψε εκ νέου το ζήτημα της σχέσης του νέου άρ. 172 παρ. 5 του Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα με το άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973.

Ορθότερη δογματικά δείχνει η εκδοχή, κατά την οποία ο νέος Τελωνειακός Κώδικας απέκλεισε τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε δίκες λαθρεμπορίας, με αίτημα την αποζημίωση από δασμοφορολογικές κ.ά. επιβαρύνσεις, καταργώντας έτσι τη σχετική δυνατότητα που απέρρεε κατά τη νομολογία από το άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973. Πάντως, ερωτήματα προκάλεσε η απουσία αποφάσεων που να παίρνουν θέση ειδικώς για το ζήτημα της αποζημίωσης, μετά

ως πολιτικώς ενάγοντος για κάθε αξίωσή του, που απορρέει από το αδίκημα της λαθρεμπορίας. Επομένως το Δημόσιο μπορεί να παραστεί τόσο για την υλική ζημία που υπέστη από τη διαφυγή των δασμών, φόρων κλπ, όσο και για αξίωσή του από ηθική βλάβη, επικαλούμενο τη μείωση του κύρους των υπηρεσιών του και γενικά κάθε λόγο που προσιδιάζει σε νομικά πρόσωπα και μπορεί να προταθεί από αυτά» ΑΠ 123/1990, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Επομένως το Δημόσιο μπορεί να παραστεί και γι' αξίωσή του από ηθική βλάβη, επικαλούμενο τη μείωση του κύρους των υπηρεσιών του και γενικά κάθε λόγο που προσιδιάζει σε νομικό πρόσωπο και μπορεί να προταθεί από αυτά» ΤριμΕφΚερκ 180/1998, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

127. ΟΛΑΠ 1277/1993, ΠοινΧρ 1993, σελ. 1124, ΑΠ 66/1995, ΠοινΧρ 1995, σελ. 418. Τη θεωρητική ανάλυση της απαγορευμένης διπλής αποζημίωσης για το θέμα αυτό βλ. σε Παναγιωτόπουλο / Γεωργαλή / Ζήση, Αρμ 1983, σελ. 734.

128. ΑΠ 315/2003, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΤριμΕφΘεσ 137/1999, ΠοινΧρ 1999, σελ. 605. Σε αμφότερες τις αποφάσεις κρίθηκε παράνομη η παράσταση πολιτικής αγωγής κατά το μέρος που αφορούσε απαιτήσεις αποζημίωσης και νόμιμη κατ' εκείνο που αφορούσε αξιώσεις ηθικής βλάβης.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

τη θέση σε ισχύ του νέου ΕθνΤελΚ (01.01.2002), γεγονός που οφείλεται είτε σε μειωμένα αντανakλαστικά της νομολογίας επί του θέματος είτε στην επιλογή του Δημοσίου να δηλώνει συνήθως παράσταση πολιτικής αγωγής λόγω ηθικής βλάβης σε ποινικές δίκες λαθρεμπορίας. Οι όποιες δε αποφάσεις σχετικά με το ζήτημα της αποζημίωσης στη λαθρεμπορία, έπαιρναν –δυστυχώς αβασάνιστα– θέση υπέρ της σχετικής δυνατότητας του Δημοσίου. Όσον αφορά στην ηθική βλάβη, δεν καταργήθηκε ποτέ η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής από το Δημόσιο, δεδομένου ότι ο Τελωνειακός Κώδικας απέκλεισε μόνο τις αξιώσεις αποζημίωσης. Την άποψη περί δυνατότητας παράστασης του Δημοσίου λόγω ηθικής βλάβης υιοθέτησε προφανώς και η νομολογία.

Τέλος, ευρεία θεωρητική υποστήριξη βρήκε και η άποψη ότι σε δίκες λαθρεμπορίας το Δημόσιο μπορούσε να παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο. Η άποψη αυτή θεμελιώθηκε στο άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973, το οποίο δίδει δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής στο Δημόσιο, ανεξαρτήτως του αν υπάρχει ή δεν υπάρχει άλλη αξίωση. Η εν λόγω ερμηνεία, βασισμένη στο γράμμα του νόμου, προφανώς δεν μπορεί να είναι εσφαλμένη. Εκείνο, ωστόσο, που εύλογα αμφισβητήθηκε είναι η χρησιμότητά της, ιδωμένης από τελολογική σκοπιά. Και αυτό γιατί, όπως είδαμε, ο νομοθέτης στον ΕθνΤελΚ απέκλεισε την παράσταση του Δημοσίου λόγω αποζημίωσης, χωρίς ωστόσο να προβαίνει σε αντίστοιχη απαγόρευση για την παράσταση πολιτικής αγωγής λόγω ηθικής βλάβης. Η ίδια δε η δικαστηριακή πρακτική επιβεβαίωσε παγίως τη δυνατότητα του Δημοσίου να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον σε δίκες λαθρεμπορίας, όχι απλά για ηθική βλάβη, αλλά ακόμη και για τη νομοθετικά απαγορευμένη αποζημίωση! Το ερώτημα, λοιπόν, που ανέκυψε είχε να κάνει με την πρακτική αξία του άρ. 18 Ν.Δ. 72/1973, απ' ης στιγμής ήταν σε κάθε περίπτωση δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου λόγω ηθικής βλάβης. Νομίζω ότι η απάντηση πρέπει να αναζητηθεί στη χρονική συγκυρία του τότε νομοθετήματος, το οποίο ήρθε να αλλάξει ένα γενικώς απορριπτικό για την πολιτική αγωγή του Δημοσίου περιβάλλον, τόσο για απαιτήσεις αποζημίωσης εκ διαφυγόντων δασμών/φόρων κ.ά., όπως είδαμε, όσο και για απαιτήσεις ηθικής βλάβης, όπως θα δούμε παρακάτω στα φορολογικά αδικήματα. Η ανάγκη του νομοθέτη να «ξεκαθαρίσει» ότι είναι σε κάθε περίπτωση δυνατή η πολιτική αγωγή του Δημοσίου, ανεξαρτήτως της όποιας άλλης νομοθετικής ή νομολογιακής απόκλισης, είναι αυτή που νοηματοδοτεί την ως άνω διάταξη. Η εξέλιξη, πάντως, της επιστήμης και η διαμόρφωση ενός νομολογιακού status quo επί του θέματος, κατά το οποίο ήταν επιτρεπτή η πολιτική αγωγή του Δημοσίου λόγω ηθικής βλάβης (και λόγω αποζημίωσης, παρά τις ενστάσεις μας) από τη λαθρεμπορία, καθιστά την ερμηνεία περί παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας προβληματική και τη διάταξη του άρ. 18 Ν.Δ. 72/1973 περιττή, σαν μία «δικλείδα ασφαλείας», που στερείτο με την πάροδο του χρόνου πρακτικής αξίας.

3.6.1.3. Η ρύθμιση του ζητήματος υπό τις νέες διατάξεις του ΚΠΔ

Πλέον, υπό τις νέες διατάξεις του ΚΠΔ, που καθιερώνουν την παράσταση με μόνο αίτημα την υποστήριξη της κατηγορίας, η θεωρητική επεξεργασία για το ποιες απαιτήσεις δύναται να εισαγάγει το Δημόσιο σε ποινικές δίκες λαθρεμπορίας, δεν παρουσιάζει πρακτικό, παρά μόνο ιστορικό ενδιαφέρον. Άλλωστε, σύμφωνα και με το άρ. 588 ΚΠΔ, δεν υπάρχει πλέον καμία αμφιβολία ότι το Δημόσιο μπορεί κατά το νόμο να παρίσταται σε δίκες λαθρεμπορίας προς υποστήριξη της κατηγορίας¹²⁹, χωρίς κάποιον από τους νομοθετικούς περιορισμούς που παλαιότερα απασχόλησαν την επιστήμη και που αναπτύχθηκαν ανωτέρω. Το ερώτημα, ωστόσο, που διατηρεί αθέρα την αξία του έχει να κάνει με το εάν εν τέλει το Δημόσιο έχει αστικές αξιώσεις όταν τελείται σε βάρος του λαθρεμπορία, ώστε να νομιμοποιείται ενεργητικά κατ' άρ. 63 ΚΠΔ προς παράσταση στις σχετικές ποινικές δίκες για την υποστήριξη της κατηγορίας. Είναι η λαθρεμπορία αδικοπραξία; Διότι αν δεν είναι, τότε δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρ. 63 ΚΠΔ και έτσι το Δημόσιο δεν νομιμοποιείται ενεργητικά. Το ερώτημα αυτό θα απαντηθεί κατωτέρω¹³⁰, μαζί με το αντίστοιχο ερώτημα για το αδίκημα της φοροδιαφυγής, λόγω ταυτότητας του νομικού λόγου. Στο σημείο αυτό, προέχει να απαντηθεί ένα άλλο, απολύτως κρίσιμο για την ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου σε δίκες λαθρεμπορίας, ερώτημα.

3.6.1.4. Παθόν είναι το Δημόσιο ή η ΕΕ σε δίκες λαθρεμπορίας;

Το άρ. 172 παρ. 5 του ΕθνΤελΚ αναφέρει ότι «[...] Το Δημόσιο ή η Ευρωπαϊκή Ένωση δύναται να προβάλει τις απαιτήσεις του για αποζημίωση, παριστάμενο ως πολιτικώς ενάγον και το πρώτο επί ακροατηρίου διά των νομίμων αντιπροσώπων του ή διά του Εισαγγελέα που του ανατέθηκε με ειδική εντολή του Υπουργού των Οικονομικών. Η προβολή αυτή των απαιτήσεων του Δημοσίου δεν επιτρέπεται το πρώτον στο Εφετείο. Οι απαιτήσεις του Δημοσίου για αποζημίωση δεν δύνανται να περιλαμβάνουν τις οφειλόμενες σ' αυτό δασμοφορολογικές και λοιπές επιβαρύνσεις», δημιουργώντας έτσι, ερμηνευτικά ζητήματα αναφορικά με το ποιος είναι ο παθών και άρα ποιος δικαιούτο να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων (υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντα ΚΠΔ) στο αδίκημα της λαθρεμπορίας. Αρχικά πρέπει, πάντως, να επισημανθεί ότι η διάταξη παρουσιάζει γραμματικές κακοτεχνίες, καθότι, ενώ αναφέρεται και στην ΕΕ, στα αμέσως επόμενα εδάφια δείχνει να αναφέρεται μόνο στο Δημόσιο, γεγονός που οφείλεται αναμφίβολα σε παραδρομή του νομοθέτη και ως εκ τούτου όλες οι ρυθμίσεις των τελευταίων δύο εδαφίων της διάταξης ισχύουν κανονικά και για την ΕΕ¹³¹.

129. Βλ. έτσι και *Μοροζίνη*, *Λαθρεμπορία* III, σελ. 44.

130. Βλ. κεφ. 3.6.3.

131. *Ψαρούδα-Μπενάκη*, *Η πολιτική αγωγή*, σελ. 167· *Μοροζίνης*, *Λαθρεμπορία* III, σελ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Το μείζον, όμως, εν προκειμένω δεν είναι οι τυχόν γραμματικές αστοχίες, αλλά η ουσία της διάταξης, και συγκεκριμένα, το ποιο είναι το προστατευτικό της εύρος, συναρτήσει του εννόμου αγαθού της, ώστε να διαγνωστεί συνεπακολούθως το ποιος δικαιούτο σε παράσταση πολιτικής αγωγής. Για να γίνει αυτό, απαραίτητη κρίνεται η αναδρομική παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου για τη λαθρεμπορία.

Με τα άρ. 100 επ. του παλαιού Ν. 1165/1918 περί λαθρεμπορίας, κατ' απολύτως κρατούσα γνώμη προστατεύονταν τα οικονομικά συμφέροντα του ελληνικού Δημοσίου, ως εκ τούτου ουδέν ζήτημα ηγείρετο όσον αφορά στο αν το Δημόσιο είναι αυτό που προστατεύεται από τις οικείες διατάξεις· τα ζητήματα που αφορούσαν στην παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου ήταν άλλης φύσης και αναφέρθηκαν εκτενώς ανωτέρω¹³².

Τα πράγματα άλλαξαν με την υπ' αριθ. 76742/1397/1988 υπουργική απόφαση (ΦΕΚ Β' 622/1988)¹³³, διά της οποίας εγκρίθηκε στο σύνολό της η απόφαση του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 24ης Ιουνίου 1988 για το *σύστημα των ιδίων πόρων των Κοινοτήτων*, και η οποία στο άρ. 2 παρ. 1 όριζε ότι: «Συνιστούν ίδιους πόρους που εγγράφονται στον προϋπολογισμό των Κοινοτήτων τα έσοδα που προέρχονται από: [...] β) τους δασμούς του κοινού δασμολογίου και τους λοιπούς δασμούς που θεσπίζονται ή θα θεσπισθούν από τα όργανα των Κοινοτήτων επί των συναλλαγών με χώρες μη μέλη και από τους δασμούς που επιβάλλονται στα προϊόντα τα οποία υπάγονται στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα», ενώ στην παρ. 3 ότι: «Τα κράτη μέλη παρακρατούν, ως έσοδα είσπραξης, το 10% των ποσών που πρέπει να καταβάλλονται σύμφωνα με την παρ. 1 στοιχεία α' και β'». Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, οι οικονομικές επιβαρύνσεις επί των εμπορευμάτων που εισέρχονται στο τελωνειακό έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από κράτος μη μέλος, αποτελούν ίδιους πόρους αυτής (της Ένωσης) και εισπράττονται για λογαριασμό της με βάση το κοινοτικό δασμολόγιο από το κράτος-μέλος, στο έδαφος του οποίου εισέρχονται, και το οποίο ακολούθως τους καταβάλλει σε ειδικό λογαριασμό, που για το σκοπό αυτό έχει ανοιχθεί στο όνομά της, αφού όμως παρακρατήσει ποσοστό 10% για έσοδα εισπράξεως αυτών. Έτσι, δημιουργήθηκε το παράδοξο να προστατεύεται από τον παλαιό Ν. 1165/1918 η περιουσία του Δημοσίου, την ίδια στιγμή που η ανωτέρω υπουργική απόφαση και ο κυρωτικός της νόμος ενέκριναν το σύστημα των ιδίων πόρων των Κοινοτήτων, ένεκα του οποίου η λαθρεμπορία στρεφόταν ουσιαστικά πλέον κατά της περιουσίας της Ένωσης.

Για το μεσοδιάστημα από αυτή τη νομοθετική μεταβολή έως την εισαγωγή του νέου ΕθνΤελΚ, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αρεοπαγитική νομολογία. Κατά την

45, πлагιάρ. 21.

132. Βλ. κεφ. 3.6.1.1 έως 3.6.1.3.

133. Η υπουργική αυτή απόφαση κυρώθηκε και απέκτησε ισχύ νόμου με το άρ. 37 του Ν. 1828/1989 (ΦΕΚ Α' 2).

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

κρατούσα κατεύθυνσή της, το Δημόσιο νομιμοποιείτο ως παθόν να παραστεί στην ποινική δίκη μόνο για το 10% των δασμών που δικαιούτο να παρακρατεί, άρα κατά συνέπεια μόνον αυτό το 10% των δασμών στρεφόταν κατά της περιουσίας του Δημοσίου και πληρούσε την αντικειμενική υπόσταση της τότε λαθρεμπορίας (του προηγούμενου δηλαδή Ν. 1165/1918)¹³⁴. Κατ' άλλη κατεύθυνσή της, το Δημόσιο ήταν αμέσως ζημιούμενο κατά το σύνολο του ποσού των δασμών (100%), που απέφυγε ή επεδίωξε να αποφύγει να καταβάλει ο δράστης και όχι μόνο για το 10% των δασμών που δικαιούτο να παρακρατήσει, «αφού το υπόλοιπο ποσό που αναλογεί στο 90% του συνολικού ποσού των δασμών, είναι υποχρεωμένο να καταβάλει το Δημόσιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για ολόκληρο δε το ποσό αυτό (100%) των εισπραχθέντων ή διαφυγόντων δασμών, νομιμοποιείται ενεργητικώς το Ελληνικό Δημόσιο να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον για αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης σύμφωνα με το άρθρο 18 του Ν.Δ. 72/1973»¹³⁵.

Εν συνεχεία, σε εναρμόνιση με τα ανωτέρω, από την 1.1.2002 τέθηκε εν ισχύ ο νέος ΕθνΤελΚ με το Ν. 2960/2001, ο οποίος κατήργησε τον παλαιό Ν. 1165/1918, οπότε στο πεδίο εφαρμογής της εθνικής τελωνειακής νομοθεσίας περιελήφθησαν χωρίς αμφιβολία και κοινοτικά έννομα αγαθά, και επομένως και η περιουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προστατεύεται πλέον από τις σχετικές με τη λαθρεμπορία διατάξεις¹³⁶. Άλλωστε, το ίδιο το γράμμα του νόμου ευνοεί αυτή την εκδοχή, καθόσον, στο άρ. 155 παρ. 2 του Ν. 2960/2001 περί της έννοιας της λαθρεμπορίας ορίζεται ότι λαθρεμπορία αποτελεί «οποιαδήποτε ενέργεια, που αποσκοπεί να στερήσει το Ελληνικό Δημόσιο ή την Ευρωπαϊκή Ένωση των υπ' αυτών εισπρακτέων δασμών, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων από τα εισαγόμενα ή εξαγόμενα εμπορεύματα, και αν ακόμη αυτά εισπράχθηκαν κατά χρόνο και τρόπο διάφορο εκείνου που ορίζει ο νόμος». Ίδια θέση παίρνει και η νομολογία, η οποία θεωρεί ότι με τις διατάξεις του νέου ΕθνΤελΚ στα άρ. 155 επ. προστατεύονται τα έσοδα και της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹³⁷. Το ερώτημα, λοιπόν, που έχει ανακύψει είναι το εξής: εν όψει του 90% των δασμών που αποδίδεται –υπό το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο– από τα κράτη-μέλη στην Ένωση ως ίδιος πόρος της, μπορεί να γίνει λόγος για

134. ΑΠ 135/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1835/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1635/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 689· ΑΠ 105/2003, ΠοινΧρ 2003, σελ. 899. Περαιτέρω συνέπεια της θέσης αυτής ήταν ο αποχαρκτηρισμός του ποσού των διαφυγόντων δασμών κ.λπ. ως «σημαντικού» και, συνακόλουθα, η μη εφαρμογή της επιβαρυντικής περίπτωσης του άρ. 102 παρ. 1. Β' περ. γ' του Ν. 1165/1918.

135. ΑΠ 1007/2006, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

136. Για ανάλυση σχετ. με το έννομο αγαθό της λαθρεμπορίας βλ. Αδάμου, Το προστατευόμενο έννομο αγαθό στην αξιοποίηση πράξης της λαθρεμπορίας (με αφορμή την ΑΠ 1635/2004), ΠοινΔικ 2005, σελ. 541 επ.· Παπακυριάκου, Φορολογικό Ποινικό Δίκαιο, 2005, σελ. 210 επ.· Μοροζίνη, Λαθρεμπορία Ι, 2020, σελ. 13 επ.

137. ΑΠ 564/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1835/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 105/2003, ΠοινΧρ 2003, σελ. 899.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

προστασία και της περιουσίας του Δημοσίου από τις πράξεις της λαθρεμπορίας που προβλέπει ο νέος ΕθνΤελΚ;

Στο ερώτημα αυτό υπάρχουν πολλές αντικρουόμενες απαντήσεις. Η θεωρία υποστηρίζει κατά βάση ότι δεν νοείται παράσταση πολιτικής αγωγής (και ήδη παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας) του Δημοσίου, κάνοντας λόγο για αντανakλαστική ζημία, η οποία δεν είναι άλλο από παράγωγη συνέπεια της σχέσης αυτού με την Ευρωπαϊκή Ένωση και όχι άμεσο αποτέλεσμα της πράξης της λαθρεμπορίας¹³⁸. Κατ' αυτό το μέρος της θεωρίας, παράσταση του Δημοσίου νοείται μόνο όταν θίγονται δικές του αξιώσεις, όπως συμβαίνει στην είσπραξη του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης, του Τέλους Ταξινόμησης και του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ)¹³⁹.

Στον αντίποδα αυτής της θέσης βρίσκεται μία μεμονωμένη, σύγχρονη τάση της νομολογίας¹⁴⁰, συνέχεια της παλαιότερης μεμονωμένης νομολογίας που είδαμε παραπάνω, κατά την οποία το Δημόσιο δικαιούται να παραστεί για το 100% του ποσού των δασμών που εισπράττει, καθόσον «ενεργεί ως εισπρακτικό όργανο όλου του ποσού που αναλογεί στις δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις, κατ' εντολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης», και επομένως δεν χωρεί διαχωρισμός «μόνο στο ποσοστό 10% αυτού που αντιστοιχούσε αναλόγως στο εισπρακτικό αυτού μέλος (Ελληνικό Δημόσιο), δεδομένου ότι υπόλογο για την απόδοση του (σ.σ.: συνολικού ποσού) στην τελευταία ΕΕ είναι το Ελληνικό Δημόσιο».

Η κρατούσα, πάντως, κατεύθυνση της νομολογίας, και τώρα και παλαιότερα, δέχεται ότι το Δημόσιο ζημιώνεται άμεσα (μόνο) κατά το 10% του συνολικού ποσού των δασμών, το οποίο έχει δικαίωμα να παρακρατήσει και το οποίο στερείται από το αδίκημα της λαθρεμπορίας¹⁴¹.

Με τα δεδομένα του νέου ΚΠΔ, εάν δεχθούμε ότι το Δημόσιο δεν ζημιούται άμεσα, παρά μόνο αντανakλαστικά από τις διατάξεις περί λαθρεμπορίας, τότε δεν δικαιούται σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας. Αντιθέτως, εάν αυτό ζημιούται έστω και για το 10% του συνολικού ποσού των διαφυγόντων δασμών,

138. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 168· Μοροζίνης, Λαθρεμπορία Ι, σελ. 15· Ο ίδιος, Λαθρεμπορία ΙΙΙ, σελ. 45-46, πλαγιάρ. 22· Παπακυριάκου, Φορολογικό Ποινικό, σελ. 211 επ., Μυλωνόπουλος, ΕιδΜ, σελ. 542. Βλ. περαιτέρω και τις σχετικές αναπτύξεις του Δημακόπουλου, Η λαθρεμπορία στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο, Το Ποινικό Δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, Β' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2001, σελ. 105 επ. Τη θέση περί μη «περιουσιακής βλάβης του Δημοσίου στις περιπτώσεις προσβολής σε βάρος του κοινοτικού προϋπολογισμού» υποστήριξε παλαιότερα και η Τσόλκα, Απάτη σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΠοινΧρ 2001, σελ. 750 επ.

139. Μοροζίνης, Λαθρεμπορία Ι, σελ. 16, πλαγιάρ. 15· Ο ίδιος, Λαθρεμπορία ΙΙΙ, σελ. 45, πλαγιάρ. 22.

140. ΑΠ 546/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

141. ΑΠ 1431/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 733/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1167/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1141/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 769/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

τότε παραμένει παθόν του εν λόγω εγκλήματος και μπορεί να παραστεί στο ποινικό δικαστήριο. Η πρακτική σημασία του ερωτήματος, λοιπόν, συγκεντρώνεται στο εάν το Δημόσιο υφίσταται βλάβη από τη λαθρεμπορία, και όχι στο ποσοστό της βλάβης αυτής· το Δημόσιο παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας και δεν μπορεί να αξιώσει την επιδίκαση χρηματικού ποσού, για να μας απασχολεί εάν αυτό θα αποτελούσε το 10% ή το 100% των διαφυγόντων δασμών. Για την πληρότητα, ωστόσο, του συλλογισμού μας, δεδομένης μάλιστα της σημασίας που είχε ιστορικά ο εν λόγω προβληματισμός, σκόπιμο κρίνεται να σχολιαστούν και οι τρεις ανωτέρω παρατεθειμένες απόψεις.

Ορθότερη φαίνεται να είναι η κρατούσα θέση της νομολογίας, κατά την οποία το Δημόσιο ζημιώνεται άμεσα κατά το 10% των δασμών που έχει δικαίωμα να παρακρατεί δυνάμει της υπ' αριθ. 76742/1397/1988 υπουργικής απόφασης, η οποία κυρώθηκε με το άρ. 37 του Ν. 1828/1989 (ΦΕΚ Α' 2). Η θέση αυτή εναρμονίζεται με το γράμμα του νόμου του ΕθνΤελΚ, καθόσον αυτός σε διάφορα σημεία, όπως το άρ. 155 παρ. 1 περ. β', το άρ. 157 παρ. 1 περ. β', το άρ. 172 παρ. 5 κ.ά., ρητά διαλαμβάνει ότι μπορεί να βλαφθεί τόσο η περιουσία του Δημοσίου όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνοντας άλλωστε δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής (πλέον, κατ' άρ. 588 ΚΠΔ, δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας) σε αμφότερα τα ανωτέρω νομικά πρόσωπα. Έτι περαιτέρω, συνάδει με το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, καθόσον, άμα τη εισπράξει του ποσού των δασμών από το ελληνικό Δημόσιο, αυτό καθίσταται αυτοδικαίως κύριος του 10% του ανωτέρω ποσού, ένεκα σχετικής πρότερης ενωσιακής και εθνικής νομοθετικής πρόβλεψης. Αντιθέτως, το 90% του ποσού, το οποίο κατέχει το εισπράττον Δημόσιο, ανήκει κατά κυριότητα και οφείλεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση λόγω του συστήματος των ιδίων πόρων της Ένωσης¹⁴².

Αυτή η αλληλουχία σκέψεων, οδηγεί, νομίζω και στις ανάλογες απαντήσεις για τις παρεκκλίνουσες απόψεις που έχουν υποστηριχθεί. Από τη μία, ουδόλως αντανakλαστική μπορεί να θεωρηθεί η ζημία του Δημοσίου για το 10% των δασμών: το ποσό αυτό, ήδη από την είσπραξή του, λογίζεται ως έξοδο είσπραξης και επέρχεται αυτοδικαίως στην κυριότητα του Δημοσίου. Όταν, λοιπόν, τελείται πράξη λαθρεμπορίας, το Δημόσιο αυτομάτως στερείται το 10% του ποσού των δασμών, τους οποίους διέφυγε ο δράστης. Αν το 100% των δασμών έπρεπε πρώτα να καταβληθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία κατόπιν επαναμεταβίβαζε το 10% στο εκάστοτε κράτος-μέλος, ενδεχομένως να μπορούσε να γίνει λόγος για μία έμμεση ζημία, ως αντανakλαστική συνέπεια της ζημίας που υφίσταται η Ευρωπαϊκή Ένωση. Εδώ, όμως, το Δημόσιο στερείται ένα έσοδο, την κυριότητα επί του οποίου αναγνωρίζει εκ των προτέρων και η ενωσιακή και η εθνική νομοθεσία.

Από την άλλη πλευρά, ούτε η εκδοχή περί ζημίας στο 100% του ποσού των

142. Την άποψη περί προσβολής της περιουσίας και του Δημοσίου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποστηρίζει και η Αδάμου, ΠοινΔικ 2005, σελ. 541 επ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

δασμών μπορεί να ευσταθήσει για το Δημόσιο. Αν έτσι έχει το πράγμα, το ερώτημα που ανακύπτει είναι εις τι συνίσταται τότε η ζημία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκτός αν υπονοείται ότι υπάρχει συγκυριότητα Δημοσίου και Ευρωπαϊκής Ένωσης επί του ποσού αυτού, κάτι που όμως συγκρούεται με το γράμμα του ελληνικού νόμου, ο οποίος, κυρώνοντας το σύστημα των ιδίων πόρων, αναγνώρισε την κυριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί του 90% των εισπραττομένων δασμών. Και πράγματι, όταν το Δημόσιο εισπράττει δασμούς, το 90% αυτών αποτελούν ιδίους πόρους, δηλαδή πόρους ανήκοντες κατά κυριότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τους οποίους και οφείλει να αποδώσει σε αυτή. Η διαφυγή, λοιπόν, των δασμών διά της λαθρεμπορίας, βλάπτει την περιουσία εκείνου στον οποίο ανήκουν οι πόροι, ήτοι την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά το 90% αυτών. Το ότι το ελληνικό Δημόσιο είναι υπόλογο να αποδώσει τους ανήκοντες στην Ευρωπαϊκή Ένωση δασμούς, και ενδέχεται να υποστεί ζημία εκ της μη απόδοσής τους, είναι μία καθαρά αντανakλαστική ζημία, που συμβαίνει διά της εκταμιεύσεως ποσών του κρατικού προϋπολογισμού προς κάλυψη απολεσθέντων πόρων της Ένωσης, δηλαδή μία δευτερογενής ζημία, δεδομένου ότι αυτή εξαρτάται από την πρωτογενή ζημία που υφίσταται η Ένωση!

Κατά τα ανωτέρω, ορθότερη φαίνεται τελικώς η κρατούσα στη νομολογία –και ερειδόμενη στο γράμμα του νόμου– άποψη ότι το Δημόσιο δικαιούται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας σε δίκες λαθρεμπορίας για το ποσό που ζημιώνεται από αυτήν, δηλαδή για το 10% του ποσού των δασμών, το οποίο παρακρατεί και το οποίο ανήκει στην κυριότητά του άμα τη εισπράξει των δασμών, ενώ δεν μπορεί να παραστεί για το υπόλοιπο 90%, καθόσον αυτό ανήκει στην κυριότητα της Ένωσης, και επομένως μόνη αυτή ζημιώνεται άμεσα για το σχετικό ποσό.

3.6.2. Φορολογικά αδικήματα

Προ της ισχύος του άρ. 18 Ν.Δ. 72/1973, πέραν της νομοθετικής απαγόρευσης για παράσταση του Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος σε δίκες για λαθρεμπορία με αίτημα τις δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις, παρόμοια απαγόρευση έθεσε η νομολογία και σε δίκες φορολογικών αδικημάτων με αιτιολογία βασισμένη στον «πολιτειακό σκοπό» των διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας, ένεκα του οποίου δεν γίνεται να υποστεί το Δημόσιο αμέσως ηθική βλάβη¹⁴³.

Μετά τη θέση σε ισχύ της ανωτέρω διάταξης, νομολογιακή στροφή συνετελέσθη και για το αδίκημα της φοροδιαφυγής, και επομένως το Δημόσιο μπορούσε έκτοτε να διεκδικεί τις περί αποζημιώσεως απαιτήσεις του συνεπεία διαπράξεως φορολογικών παραβάσεων, καθώς και τη χρηματική του ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου¹⁴⁴. Μάλιστα, κατά την πρόσφατη

143. ΑΠ 1101/1972, ΠοινΧρ 1973, σελ. 270-271· ΑΠ 558/1972, ΠοινΧρ 1972, σελ. 691.

144. ΑΠ 1235/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 461/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1662/2007, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Δεκτή λόγω ηθικής βλάβης έγινε η παράσταση πολιτικής αγωγής και στις ΑΠ

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

νομολογία, δεν χρειαζόταν καν «για το νόμιμο της δηλώσεως που καταχωρήθηκε (sic) στα πρακτικά να αναφέρεται σε τι συνίσταται η ηθική βλάβη του Δημοσίου αφού [...] ο αιτιώδης σύνδεσμος με την αποδιδόμενη αξιόποινη πράξη (σ.σ.: εδώ η υπόθεση αφορούσε την έκδοση και αποδοχή εικονικών τιμολογίων) είναι αυτονόητος» και έτσι δεν χρειαζόταν ειδικότερη ανάλυση ούτε περαιτέρω αιτιολόγηση από το Δικαστήριο για το παραδεκτό της πολιτικής αγωγής¹⁴⁵. Εξάλλου, η δυνατότητα παράστασης σε δίκες φορολογικών εγκλημάτων αποτυπώθηκε και νομοθετικά, αρχικά με το άρ. 21 παρ. 11 του Ν. 2523/1997 και εν συνεχεία με το άρ. 68 παρ. 5 του Ν. 4174/2013, βάσει του οποίου, όπως ισχύει σήμερα, «Το Δημόσιο μπορεί να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων και για τις αξιώσεις του που απορρέουν από τα εγκλήματα του παρόντος νόμου. Η διάταξη του άρθρου 5 του Ν.Δ. 2711/1953 εφαρμόζεται και στην περίπτωση αυτή. [...]». Βλέπουμε έτσι ότι σε αντίθεση με το έγκλημα της λαθρεμπορίας, στα αδικήματα φοροδιαφυγής ο νομοθέτης ρητά παρέπεμψε στο άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953, βάσει του οποίου «το Δημόσιον δύναται διά τας εξ οιοιδήποτε αδικήματος απορρέουσας αξιώσεις περί αποζημιώσεώς του να παρίσταται ενώπιον του Ποινικού Δικαστηρίου προβάλλον ταύτας το πρώτον επ' ακροατηρίω [...]». Επομένως, στην περίπτωση των φορολογικών αδικημάτων, η παρέμβαση του νομοθέτη έδειξε να αίρει τα ερμηνευτικά προβλήματα που στο παρελθόν δημιουργήθηκαν για τις αποζημιωτικού χαρακτήρα αξιώσεις του Δημοσίου στο αδίκημα της λαθρεμπορίας.

Πλέον, όπως ακριβώς συμβαίνει και επί λαθρεμπορίας, το ποιες απαιτήσεις μπορεί να εισαγάγει στο ποινικό δικαστήριο το Δημόσιο για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής, είναι μία συζήτηση παρωχημένη, λόγω του νέου άρ. 63 ΚΠΔ, το οποίο περιορίζει την παράσταση του θύματος/αδικηθέντος στην υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο. Στην επόμενη ενότητα θα απαντηθεί το μείζον ερώτημα, αυτό του αν οι δασμοφορολογικές αξιώσεις αποτελούν αδιοπραξία κατά την έννοια του αστικού δικαίου και έτσι νομιμοποιούν ενεργητικά το Δημόσιο να παραστεί για την υποστήριξη της κατηγορίας.

Τέλος, ένα δικονομικό ζήτημα το οποίο αξίζει να επισημανθεί¹⁴⁶, είναι ότι, κατ' άρ. 68 παρ. 5 εδ. τελ. του Ν. 4174/2013, «Όταν η δίωξη ασκείται σε βαθμό πλημ-

1181/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 897/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 21/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1231/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 810/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 2073/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1312/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Πρβλ. ΑΠ 838/1998, στην οποία το Ακυρωτικό έκρινε ως παραδεκτή την παράσταση του Δημοσίου μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας, χωρίς πάντως να παίρνει θέση σχετικά με το αν χωρεί παράσταση πολιτικής αγωγής με αίτημα την αποζημίωση ή τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.

145. ΑΠ 1235/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Σύμφωνα ο Τσόγκας, Ειδικοί ποινικοί νόμοι (επιμ. Μαργαρίτη / Σατλάνη), 2015, σελ. 425.

146. Για τη συνολική παρουσίαση των δικονομικών ζητημάτων και προνομίων που αφορούν στην παράσταση του Δημοσίου, βλ. κεφ. 6.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

μελήματος, το Δημόσιο μπορεί να εκπροσωπείται και από τον προϊστάμενο της αρμόδιας φορολογικής αρχής ή τον οριζόμενο από αυτόν υπάλληλο», δηλαδή και από δημόσιο υπάλληλο και όχι από τον πληρεξούσιο δικηγόρο, ως γενικώς ισχύει. Μάλιστα, η ανωτέρω διάταξη έχει μεγάλη σημασία και σε πρακτικό δικονομικό επίπεδο, καθόσον, βάσει της ΠΟΛ 1019/17.02.2014, «παρακαλούνται να μην κοινοποιούνται πλέον στην Κεντρική Υπηρεσία του Ν.Σ.Κ. και στα κατά τόπους αρμόδια Δικαστικά Γραφεία οι μηνυτήριες αναφορές που αφορούν σε αδικήματα φοροδιαφυγής πλημμεληματικού χαρακτήρα, παρά μόνο όταν υφίστανται ειδικοί και συγκεκριμένοι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται η εκπροσώπηση του Δημοσίου, στη συγκεκριμένη ποινική δίκη, από μέλος του Ν.Σ.Κ. Εφεξής, φάκελοι ποινικών υποθέσεων πλημμεληματικού χαρακτήρα, διαβιβαζόμενοι στις υπηρεσιακές μονάδες του Ν.Σ.Κ., θα καταστρέφονται. Η υποχρέωση αυτή, ωστόσο, εξακολουθεί να υφίσταται για τα αδικήματα κακουργηματικής φύσης»¹⁴⁷.

3.6.3. Ποια η αστική αξίωση του Δημοσίου που το νομιμοποιεί ενεργητικά σε δίκες λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής;

Όπως είδαμε αναλυτικά παραπάνω, στην καθημερινή πρακτική αλλά και σε επίπεδο αρεοπαγитικής νομολογίας, το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε ποινικές δίκες που αφορούσαν υποθέσεις λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής αναγνωριζόταν, με την επιφύλαξη της εξαίρεσης που εισήγαγε ο Τελωνειακός Κώδικας για τις αξιώσεις αποζημίωσης σε δίκες λαθρεμπορίας· εξαίρεση που δεν φαίνεται να έλαβε, πάντως, υπόψη η νομολογία.

Πλέον, με την τροποποίηση του άρ. 63 ΚΠΔ, η παράσταση του ζημιωθέντος ως μόνο αίτημά της έχει την υποστήριξη της κατηγορίας. Ωστόσο, η ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία εξακολουθεί να ερείδεται στις περί αδικοπραξίας διατάξεις του αστικού δικαίου. Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται και που διατηρεί ακέραιη την αξία του, είναι το εάν εν τέλει το Δημόσιο νομιμοποιείται ενεργητικά σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, όταν κρινόμενο αδίκημα είναι η λαθρεμπορία ή η φοροδιαφυγή. Εάν, με άλλα λόγια, μπορούν οι δασμοφορολογικές αξιώσεις του Δημοσίου να θεωρηθούν, κατόπιν της τέλεσης

147. Η ΠΟΛ 1019/17.02.2014, διαδικτυακός ιστότοπος προγράμματος «Διαύγεια», επισημαίνει περαιτέρω ότι «Επειδή σε πολλές περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί ότι τα δικαστήρια απορρίπτουν ως απαράδεκτη τη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής από υπαλλήλους ελεγκτικών Αρχών, απαιτώντας από το δηλούντα ιδιότητα δικηγόρου, κρίνεται σκόπιμο οι υπάλληλοι που εκπροσωπούν το Δημόσιο ως πολιτικώς ενάγοντες να παραδίδουν στον Πρόεδρο του Δικαστηρίου, εκτός από τη σχετική εντολή, αντίγραφο της διάταξης νόμου και της σχετικής εγκυκλίου της Δ/νσης, βάσει της οποίας το Ελληνικό Δημόσιο δύναται να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον για τις αξιώσεις που απορρέουν από αδικήματα φοροδιαφυγής, εκπροσωπούμενο από τον Προϊστάμενο της αρμόδιας Φορολογικής Αρχής ή τον υπ' αυτού οριζόμενο υπάλληλο, εφόσον τα αδικήματα φέρουν χαρακτήρα πλημμεληματικό».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

μίας πράξης λαθρεμπορίας ή φοροδιαφυγής, ως αξιώσεις από αδικοπραξία. Διότι εάν το τελευταίο δεν γίνει δεκτό, τότε το Δημόσιο δεν έχει ενεργητική νομιμοποίηση να παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας στις σχετικές ποινικές δίκες.

Αν αξιολογήσουμε τις ποινικές διατάξεις περί λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής, γίνεται σαφές ότι, πράγματι, η δι' εγκλήματος στέρηση από το Δημόσιο φόρων, δασμών και τελών συνιστά αφενός μεν αναμφίβολα περιουσιακή βλάβη αυτού, αφετέρου δε αμφισβήτηση του κύρους και της αποτελεσματικότητας των εισπρακτικών υπηρεσιών/μηχανισμών του (τελωνειακών, φορολογικών κ.ά.), μειώνοντας έτσι την εμπιστοσύνη των πολιτών σε αυτό. Όσον αφορά στην ηθική βλάβη, λοιπόν, η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στη βάση του άρ. 932 ΑΚ φαντάζει εύλογη και δογματικά ορθή¹⁴⁸, καθόσον πράγματι η απαξίωση των φοροεισπρακτικών μηχανισμών διαμέσου της τέλεσης των οικείων εγκλημάτων, επάγεται την εικόνα ενός Δημοσίου αναποτελεσματικού, διεφθαρμένου, εν πολλοίς αποτυχημένου, χωρίς κύρος, που αδυνατεί όχι απλώς να εισπράξει τις δασμοφορολογικές αξιώσεις του, αλλά ακόμη και να τις εντοπίσει. Μέσω της απόκρυψης λ.χ. των πραγματικών εισοδημάτων ενός φυσικού προσώπου κατά την υποβολή της φορολογικής του δήλωσης, το Δημόσιο τελεί σε άγνοια για το πραγματικό ύψος των αξιώσεών του, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για το κύρος και την αποτελεσματικότητα των φορολογικών υπηρεσιών του. Αντιστοίχως, μέσω της διαφυγής των δασμών λ.χ. από έναν λαθρέμπορο κατά την εισαγωγή καπνικών προϊόντων, οι τελωνειακές υπηρεσίες του Δημοσίου φαίνονται ανίκανες να ελέγξουν τις διασυνοριακές συναλλαγές και έτσι να εντοπίσουν και να εισπράξουν τους οφειλόμενους σε αυτό δασμούς. Εξ αυτού του λόγου, η άμεση περιουσιακή ζημία συνοδεύεται και από μία σημαντική, αυτοτελή ηθική βλάβη. Βεβαίως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το εν λόγω ζήτημα διχάζει τη θεωρία, ένα σημαντικό μέρος της οποίας είναι αντίθετο στη δυνατότητα του Δημοσίου να υποστεί εν προκειμένω

148. Έτσι οι: *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 167· *Παπαγεωργίου-Γονατάς*, ΠοινΧρ 2012, σελ. 481 επ., κατά τον οποίο «δεν υφίσταται πλέον κανένα νομικό έρεισμα για τις όποιες «επιφυλάξεις» (σ.σ.: κατά της δυνατότητας παράστασης λόγω ηθικής βλάβης), αλλά και επειδή ειδικά στην εποχή μας στον ελληνικό χώρο, με τα διάφορα κρούσματα φοροδιαφυγής εκατομμυρίων ευρώ που αποκαλύπτονται, ο ισχυρισμός ότι σε κάθε περίπτωση δεν υπάρχει καμία μείωση του κύρους των φοροεισπρακτικών μηχανισμών του Δημοσίου, από την αποτυχία τους να επιτελέσουν τα καθήκοντά τους, δεν νομίζω ότι μπορεί να ευσταθεί». Σύμφωνη και η ΓνωμΝΣΚ 359/1970, διαδικτυακός ιστότοπος ΝΣΚ, για τα εγκλήματα φοροδιαφυγής του προϊσχύσαντος Α.Ν. 185/1967, κατά την οποία η ηθική βλάβη έγκειται «εις το ότι μειούται δι' αυτών το κύρος και η αυθεντία του Κράτους και η προς αυτό πίστις και εκτίμησις, ως και ο σεβασμός των φορολογουμένων, αφού διά των αθεμιτών δραστηριοτήτων των οι παραβάται επιτυγχάνουν την εν όλω ή εν μέρει αληθώς προκλητικήν αποφυγήν των φορολογικών βαρών, ήτις ούτω εμφανίζει το κράτος ανίσχυρον, ανίκανον και ανεπιτήδειον να εφαρμόση την και εκ του ισχύοντος Συντάγματος (άρ. 7 παρ. 5) επιτασσομένην φορολογικήν ισότητα».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ηθική βλάβη¹⁴⁹. Οι όποιες επιφυλάξεις της θεωρίας, πάντως, δεν έχουν βρει αντίκρισμα στη νομολογία, αφού αυτή παγίως αναγνωρίζει τη δυνατότητα επέλευσης ηθικής βλάβης από τα εξεταζόμενα αδικήματα.

Μπορεί όμως το ίδιο να λεχθεί για την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας λόγω ύπαρξης *απαίτησης αποζημίωσης* κατ' άρ. 914 ΑΚ; Η απάντηση είναι αρνητική. Το άρ. 63 ΚΠΔ παραπέμπει ρητά στους δικαιούμενους αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση κατά τον Αστικό Κώδικα, κάτι που σημαίνει πως η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας που δηλώνεται στο ποινικό δικαστήριο, εξακολουθεί να έχει έρεισμα τις εξ αδικοπραξίας αξιώσεις. Όπως, όμως, εύστοχα έχει επισημανθεί στη θεωρία¹⁵⁰, η αξίωση του Δημοσίου για την καταβολή φό-

149. Έτσι οι Κ. Μπέης / Ε. Μπέης / Ε. Μπαλογιάννη, *Απαράδεκτο πολιτικής αγωγής ενώπιον ποινικού δικαστηρίου για διοικητική διαφορά ή φερόμενη ως συρρέουσα αστική αξίωση αποζημίωσης του ελληνικού Δημοσίου*, Δίκη, 2000, σελ. 1235, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι «η ηθική βλάβη προϋποθέτει ύπαρξη δικαιώματος επί της προσωπικότητας, άλλως αυτή δεν είναι δυνατόν να επιδικαστεί. Ακόμα και αν δεχτεί κανείς ερμηνευτικά, ότι η διοίκηση κατά τις ιδιωτικές της συναλλαγές είναι φορέας κάποιου περιορισμένου δικαιώματος προσωπικότητας, σε καμία πάντως περίπτωση η κυριαρχική διοίκηση δεν μπορεί να είναι φορέας τέτοιου δικαιώματος. Η κυριαρχική διοίκηση δεν έχει δικαιώματα, έχει αρμοδιότητες». Παναγιωτόπουλος / Γεωργαλής / Ζήσης, Αρμ 1983, σελ. 730 επ.· Δημήτριντας, *Εγκλήματα φοροδιαφυγής*, 2011, σελ. 271 επ.· Δημάκης, *ΠοινΧρ* 2010, σελ. 529 επ., ο οποίος υπογραμμίζει ότι «σε σχέση με αξιώσεις αποκαταστάσεως ηθικής βλάβης υπάρχει μεγάλη επιφύλαξη, ιδίως στη θεωρία, για να γίνει δεκτή μια προσβολή του κύρους ή της καλής φήμης του δημοσίου από την τέλεση των αδικημάτων αυτών», καταλήγοντας στη λύση της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο, λύση την οποία προέκρινε (υπό τον προϊσχύσαντα ΚΠΔ) και ο Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία*, 2012, σελ. 189, υποσημ. 98.

150. Δημάκης, *ΠοινΧρ* 2010, σελ. 529 επ., ο οποίος αναφέρει πως «οι αξιώσεις αποζημίωσης για υλική ζημία δεν περιλαμβάνουν κατά τη γνώμη μου το ποσό του μη καταβληθέντος φόρου και τούτο διότι η αξίωση του κράτους για καταβολή του φόρου είναι πρωτογενής αξίωση δημοσίου δικαίου, η οποία πηγάζει από τη φορολογική νομοθεσία και δεν αποτελεί αξίωση εξ αδικοπραξίας η οποία γεννάται το πρώτον από την τέλεση των παραπάνω αδικημάτων». Οι Κ. Μπέης / Ε. Μπέης / Ε. Μπαλογιάννη, Δίκη, 2000, σελ. 1233, υποστηρίζουν ότι οι έννομες σχέσεις του Δημοσίου που ρυθμίζονται από το δημόσιο δίκαιο «δεν μπορούν να εκδικαστούν παρά μόνον από τα διοικητικά δικαστήρια». Και τούτο, διότι τέτοιες σχέσεις συνιστούν «έκφραση της κυριαρχικής διοίκησης», κατά τις οποίες το «ελληνικό Δημόσιο [...] δεν ενεργεί ως *fiscus*, αλλ' ως *imperium*». Κατά την ίδια, άλλωστε, γνωμοδότηση, δεν νοείται συρροή αξιώσεων δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου (π.χ. στην περίπτωση μας, φορολογική αξίωση και αξίωση αδικοπραξίας λόγω φοροδιαφυγής). Οι Παναγιωτόπουλος / Γεωργαλής / Ζήσης, Αρμ 1983, σελ. 730 επ., εύστοχα λένουν πως «το Δημόσιο, προς είσπραξη των δασμών και συναφών δικαιωμάτων του, δεν εγείρει αγωγή στα πολιτικά δικαστήρια, κατά τις διατάξεις του αστικού κώδικα, αλλά εγείρει καταλογιστική πράξη, η οποία μπορεί να προσβληθεί στα Διοικητικά Δικαστήρια με προσφυγή. Πρόκειται μ' άλλα λόγια για διοικητική διαφορά [...] Η αντίθετη άποψη και η νομιμοποίηση

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ρων, δασμών, τελών κ.ά. είναι πρωτογενής αξίωση δημοσίου/διοικητικού δικαίου, προκύπτουσα από τη φορολογική/δημοσιονομική νομοθεσία. Δεν προκύπτει το πρώτον από το έγκλημα της φοροδιαφυγής, δεν γεννάται λόγω της τέλεσής του· αντίθετα, η φοροδιαφυγή τελείται ακριβώς επειδή υπάρχει μία φορολογική αξίωση, η οποία δεν ικανοποιείται. Επομένως, η φορολογική αξίωση δεν μπορεί αίφνης να μετατραπεί σε αστική απαίτηση αποζημίωσης, δυναμένη να θεωρηθεί ως ιδιωτική διαφορά που νομιμοποιεί ενεργητικά το Δημόσιο να παραστεί στο ποινικό δικαστήριο. Η εν λόγω αξίωση του Δημοσίου για την καταβολή των φόρων ή δασμών αποτελεί έκφραση της δράσης του ως κυριαρχικής διοίκησης και όχι ως νομικού προσώπου δυναμένου να έχει ιδιωτικού δικαίου διαφορές, και επομένως αρμόδια δικαστήρια για αυτή είναι μόνο τα διοικητικά. Υπέρ αυτής της θέσης είχε ταχθεί παλαιότερα και το ΝΣΚ στην υπ' αριθ. 359/1970 γνωμοδότησή του, όταν ερωτήθηκε αν επιτρέπεται παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου με αίτημα την αποζημίωση για τα εγκλήματα φοροδιαφυγής υπό τα προϊσχύσαντα άρ. 1 και 2 Α.Ν. 185/1967, οπότε και απάντησε αρνητικά¹⁵¹. Εφόσον, λοιπόν, η στέρηση από το Δημόσιο εσόδων, την είσπραξη των οποίων ρυθμίζει η διοικητική νομοθεσία, δεν συνιστά «αδικοπραξία» που να γεννά αστικού δικαίου αξιώσεις αποζημίωσης, αλλά διοικητικού δικαίου αξίωση, υπαγόμενη στα διοικητικά δικαστήρια, παράσταση του Δημοσίου λόγω ύπαρξης αξίωσης αποζημίωσης από λαθρεμπορία ή φοροδιαφυγή δεν είναι νοητή.

Συμπερασματικά, ορθότερο φαίνεται η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας να εδράζεται μόνο στις αξιώσεις ηθικής βλάβης που αυτό φέρει. Εδώ, στην ουσία, πέραν των αυτοτελών διοικητικών συνεπειών που αφο-

της πρακτικής του Δημοσίου οδηγεί στην ανεπίτρεπτη μεταβολή μιας καθαρά διοικητικής διαφοράς σε αστικό αδίκημα –αδικοπραξία– κατά τις διατάξεις 914 επ. ΑΚ». Έτσι και οι: *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 166· *Δημήτρινας*, Εγκλήματα φοροδιαφυγής, σελ. 271 επ.· *Αναγνωστόπουλος Η.*, Ουσιαστικά και δικονομικά ζητήματα στο φορολογικό ποινικό δίκαιο, σε: *Φορολογικές κυρώσεις* (επιμ. Ι. Φωτόπουλου), 2002, σελ. 111 επ., 117 επ.

151. Ειδικότερα, το ΝΣΚ στην ανωτέρω γνωμοδότηση υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι «προϋπόθεσις για την τοιαύτη προς αποζημίωσιν άσκησην πολιτικής αγωγής είναι να υφίσταται αξίωσις κατά τον αστικό κώδικα υπαγομένη εις την αρμοδιότητα των Πολιτικών Δικαστηρίων [...] Εν προκειμένω δε τα ως άνω αδικήματα φοροδιαφυγής και αι εκ τούτων ζημίας του Δημοσίου ανάγονται εις τας φορολογικάς εν γένει αξιώσεις αυτού και τας συναφείς ταύταις διοικητικάς εν γένει κυρώσεις κατά τας φορολογικάς υποχρεώσεις των φορολογουμένων, αι επί των οποίων διαφοράι, μετά τον μονομερή και κυριαρχικόν υπό των αρμοδίων δημοσίων οργάνων προσδιορισμόν των, ανήκουσιν εις την αποκλειστικήν αρμοδιότητα των φορολογικών δικαστηρίων [...] και συνεπώς δεν θα ήτο καν νοητή η άσκησις των τοιούτων αξιώσεων ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, τα οποία καλούνται [...] να κρίνωσι μόνον την κατά το ιδιωτικόν δίκαιον ασκουμένην πολιτικήν αγωγήν, ήτις, ως εικός, ανήκει εις αυτά, ως συγκροτούμενα εκ τακτικών δικαστών και δικάζοντα κατά τους διά ταύτα έτερους κανόνες της ποινικής και πολιτικής δικονομίας». Στην ίδια γνωμοδότηση κρίθηκε δεκτή η δυνατότητα παράστασης λόγω ηθικής βλάβης, βλ. σχετ. υποσημ. 148.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ρούν στην καταβολή των φόρων, η λαθρεμπορία και η φοροδιαφυγή συνιστούν συμπεριφορές, οι οποίες επάγονται στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου ηθική βλάβη, όχι διαμέσου της περιουσιακής βλάβης ιδωμένης ως φορολογικής αξίωσης, αλλά αυτοτελώς και αμέσως ως εκφάνσεις δασμοφορολογικής ανυπακοής και εξαπάτησης, οι οποίες ευθέως αμφισβητούν το κύρος, τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών του νομικού προσώπου του Δημοσίου. Για την πληρέστερη κατανόηση τούτου, ας υποθέσουμε ότι τελέσθηκε απόπειρα λαθρεμπορίας, η οποία έγινε αντιληπτή εγκαίρως από τις αρχές και δεν επήγαγε καμία περιουσιακή ζημία για το Δημόσιο. Στην περίπτωση αυτή, περιουσιακή αξίωση του Δημοσίου δεν υπάρχει, ώστε να μας απασχολεί το αν μπορεί αυτό να παραστεί στα ποινικά δικαστήρια λόγω ύπαρξης αξίωσης αποζημίωσης. Αυτό σημαίνει, όμως, και ότι δεν μπορεί να παραστεί το Δημόσιο στην οικεία ποινική δίκη; Ασφαλώς όχι! Διότι η αδικοπραξία εξ αρχής δεν βασιζόταν στη διοικητικού δικαίου αξίωση καταβολής των δασμών, αλλά αυτοτελώς (και μόνο) στην ηθική βλάβη που επάγεται η δασμοφορολογική ανυπακοή ως συμπεριφορά εξαπάτησης του Δημοσίου. Διαμέσου της απόπειρας λαθρεμπορίας, το Δημόσιο δεν χάνει έσοδα από δασμούς, ώστε να απαιτείται η αποχρωματισμένη ηθικά διεκδίκησή τους μέσω των διοικητικών δικαστηρίων· αντιθέτως, όμως, απειλείται και δοκιμάζεται το κύρος του, η αξιοπιστία του, η διαφανής και αποτελεσματική λειτουργία των υπηρεσιών του κατά τρόπο εγγυητικό για τα έσοδά του· δοκιμάζεται εν τέλει η εμπιστοσύνη των πολιτών σε αυτό, η πεποίθηση ότι αυτό δεν είναι ένας διάτρητος, αναποτελεσματικός μηχανισμός, όπου κάποιοι καταβάλλουν φόρους και δασμούς, ενώ άλλοι «εξυπνότεροι» μπορούν να διαφύγουν αυτούς. Όλα τα ανωτέρω στοιχεία αναμφίβολα συγκροτούν την ηθική του βλάβη. Η δυνατότητα, μάλιστα, παράστασης πολιτικής αγωγής λόγω ηθικής βλάβης *επί απόπειρας λαθρεμπορίας*, όπου δεν επήλθε, δηλαδή, καμία περιουσιακή βλάβη για το Δημόσιο, έγινε δεκτή και από τη νομολογία¹⁵².

Το αυτό ισχύει ακόμη πιο emphaticά και σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου έλαβε χώρα τελειωμένη λαθρεμπορία, η οποία εν τέλει ανακαλύφθηκε από τις αρχές, και ο δράστης, φοβούμενος για τις συνέπειες της πράξης του, κατέβαλε πλήρως τους διαφυγόντες δασμούς. Και εδώ δεν υπάρχει ενεργός αξίωση αποζημίωσης, μιας και αυτή ικανοποιήθηκε ήδη. Ωστόσο, η συμπεριφορά του δράστη, ο οποίος κατάφερε να διαφύγει τον τελωνειακό έλεγχο και να μη καταβάλει δασμούς, επήγαγε αναμφίβολα βλάβη για την εικόνα, τη φήμη και το κύρος των δημοσίων υπηρεσιών, κατά τρόπο που εύλογα ο πολίτης αμφισβητεί την καθαρότητα και την αποτελεσματικότητα αυτών. Καίτοι εδώ ικανοποιήθηκε η τελωνειακή αξίωση του Δημοσίου, παραμένει ακέραιη η αίσθηση ότι αυτό δεν μπορεί –ή, ακόμη χειρότερα, ότι δεν θέλει– να ελέγξει τις τελωνειακές του υπηρεσίες και ότι, ανοργάνωτο

152. Βλ. σχετ. ΑΠ 1798/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΤριμΠλημΧαλκ 271/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΠοινΔικ 2012, σελ. 607 επ. = Αρμ 2010, σελ. 706 επ.

ον, αφήνει χώρο σε συμπεριφορές που το εξαπατούν και το κάνουν να αγνοεί την ίδια την ύπαρξη (ή το ύψος) των τελωνειακών αξιώσεών του. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η ηθική αυτή βλάβη συνιστά μία άλλης φύσης αξίωση του Δημοσίου, εν συγκρίσει με τη διοικητική φύση των διαφυγόντων εσόδων.

Για όλους τους ανωτέρω λόγους, η παράσταση του Δημοσίου στη βάση της ηθικής του βλάβης –και μόνο– στα δασμοφορολογικά αδικήματα θα πρέπει να θεωρείται δυνατή.

3.7. Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (Ν. 4557/2018)

Η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, γνωστή και ως «ξέπλυμα βρόμικου χρήματος», εισήχθη στο ελληνικό δίκαιο ως αδίκημα με το Ν. 2331/1995, τροποποιήθηκε από το Ν. 3424/2005, ενώ εν συνεχεία ρυθμιζόταν από το Ν. 3691/2008, σε συνδυασμό με το Ν. 4478/2017. Πλέον, το έγκλημα αυτό ρυθμίζεται από το νέο Ν. 4557/2018. Χωρίς να μπορούμε να επεκταθούμε στην ανάλυση της αντικειμενικής υπόστασής του στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αξίζει να αναφέρουμε ότι για την κατάφασή του, προϋποτίθεται ουσιαστικά και τυπικά η τέλεση μιας άλλης προγενέστερης εγκληματικής δραστηριότητας, από την οποία να προκύπτουν οικονομικής υφής έσοδα, η τέλεση δηλαδή ενός εγκλήματος που παράγει την κρίσιμη «βρόμικη» περιουσία. Η πράξη της νομιμοποίησης αυτής της «περιουσίας», η παροχή νόμιμου τίτλου στη βρόμικη περιουσία, όταν δηλαδή το ήδη παραχθέν «βρόμικο» χρήμα αποκτά νομιμοφανή υπόσταση, συνιστά το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες¹⁵³. Κατ' άλλη παραπλήσια διατύπωση, που εμφανίσθηκε και στην αρεοπαγίτική νομολογία, το έγκλημα αυτό συνίσταται σε μια σύνθετη διαδικασία μέσω της οποίας αποκρύπτεται η ύπαρξη, η παράνομη πηγή ή η παράνομη χρήση εσόδων, τα οποία στη συνέχεια μετασχηματίζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε η προέλευσή τους να εμφανίζεται ως νόμιμη¹⁵⁴.

153. Παύλου, Ο Ν. 3691/2008 για την πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδοτήσεως της τρομοκρατίας, ΠοινΧρ 2008, σελ. 923.

154. ΑΠ 1185/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Έτσι και Βασιλακόπουλος, Ξέπλυμα βρόμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις), σε: Το ποινικό δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, Β' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2001, σελ. 115 επ. Βλ. και την εκεί παραπομπή στην ομάδα εργασίας δικαιοσύνης και αστυνομίας στη Γερμανία σε BT-Drs. 12/989, σελ. 24, για τον ορισμό του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος.

3.7.1. Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού που προσβάλλει το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος

Κεφαλαιώδες ζήτημα για να εξακριβωθεί αν χωρεί παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, είναι η εύρεση του εννόμου αγαθού που προσβάλλει το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος¹⁵⁵. Για το θέμα αυτό έχουν διατυπωθεί εκτενώς πολλές διαφορετικές απόψεις, σε επίπεδο θεωρητικό και νομολογιακό. Έτσι, έχει καταρχάς υποστηριχθεί ότι από τις ποινικές διατάξεις για το ξέπλυμα προστατεύονται υπερατομικά έννομα αγαθά, όπως είναι η απονομή της δικαιοσύνης, εν όψει άλλωστε και της αξιολογικής συγγένειας που φέρει αυτό με το έγκλημα της υπόθαλψης εγκληματία (άρ. 231 ΠΚ)¹⁵⁶. Πράγματι, όπως συμβαίνει και με την υπόθαλψη, ο δράστης του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος προσπαθεί να ματαιώσει τη δίωξη του βασικού εγκλήματος που τελέσθηκε¹⁵⁷, προσδίδοντας νομιμοφάνεια σε εκείνη την παράνομη περιουσία, η οποία ειδάλλως θα λειτουργούσε «ως αφετηρία για την αναπαράσταση με φορά προς τα πίσω της αλυσίδας των επιλήψιμων συναλλαγών, στην άκρη της οποίας ευρίσκεται ο δράστης της προηγούμενης εγκληματικής δραστηριότητας»¹⁵⁸. Το ξέπλυμα, δηλαδή, δεν είναι τίποτα άλλο από μία

155. Για τις υποστηριζόμενες θέσεις στα βασικά τους σημεία καθώς και την κριτική σε αυτές, βλ. σχετ. Καμπέρου-Ντάλτα, Ο Ν. 3691/2008 για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, 2009, σελ. 60 επ.· Τσιρίδη, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος, 2009, σελ. 47 επ.· Γ. Τριανταφύλλου, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: τα προσβαλλόμενα έννομα αγαθά και η συμβολή της στην ερμηνεία του άρθρου 2 παρ. 1 του Ν. 2331/1995, σε: Τιμ. τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 755 επ.· Χατζηνικολάου, Η ποινική καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: κριτική προσέγγιση ενός εργαλείου ρευστοποίησης της ποινικής καταστολής υπό το φως της αντιμετώπισης πράξεων διαφθοράς και περιουσιακών προσβολών σε βάρος του Δημοσίου και της Ε.Ε., σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, 2014, σελ. 745 επ.· Σοφό / Οικονόμου, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες Ι, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Σάμιου / Παύλου), 2020, σελ. 17 επ.

156. Διονυσιοπούλου, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος, ΠοινΧρ 1999, σελ. 988 επ.· Ανδρουλάκης, Η ποινική δογματική και η απήχησή της στην πράξη 50 χρόνια μετά, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ., κατά τον οποίο «Το έγκλημα του άρθρου 2 παρ. 1 ν. 2331, όπως είναι διατυπωμένο, περιλαμβάνει στην ειδική του υπόσταση (σκοπός συγκάλυψης της αληθινής προέλευσης, συνδρομής σε πρόσωπο που ενέχεται σε εγκληματική δραστηριότητα) και στοιχεία που το φέρνουν σε επαφή με το έγκλημα της υπόθαλψης εγκληματία του άρθρου 231 ΠΚ, γι' αυτό, άλλωστε, και χαρακτηρίζεται κάποτε κι αυτό, όπως η υπόθαλψη, έγκλημα περί την απονομή της δικαιοσύνης»· Κάτσιος, Το ξέπλυμα του βρώμικου χρήματος, 1998, σελ. 273-274.

157. Οι ίδιοι οι συντάκτες του άρθ. 231 ΠΚ θεώρησαν ότι σκοπός και περιεχόμενο της πράξης υπόθαλψης είναι η ματαίωση της καταδίωξης και τιμωρίας του εγκληματία, βλ. ΑιτΣχΠΚ 1929/1933, σελ. 233.

158. Τζαννετής, Η δήμευση των νομιμοποιούμενων προϊόντων της εγκληματικής δραστηριότητας, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων,

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

πράξη «συσκώτισης» της παράνομης πηγής προέλευσης του βρόμικου χρήματος, με σκοπό να ματαιωθεί/αδρανοποιηθεί ο διωκτικός ρόλος της Δικαιοσύνης¹⁵⁹. Η άποψη αυτή συγκεντρώνει αναμφίβολα ενδιαφέρον. Εφόσον θεωρηθεί ότι η υπόθαλψη εγκληματία προσβάλλει το έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης, όπως υποστηρίζει η απολύτως κρατούσα στη θεωρία γνώμη¹⁶⁰, τότε φαίνεται ότι και η νομιμοποίηση εσόδων, ως αξιολογικά συγγενές έγκλημα, στρέφεται κατά του ανωτέρω εννόμου αγαθού. Πράγματι, ο δράστης επιχειρεί με αυτό να ενδύσει την παράνομη περιουσία του με νομιμοφανή μανδύα, προκειμένου να μπορεί να την χρησιμοποιήσει χωρίς τον κίνδυνο κινητοποίησης των διωκτικών αρχών προς αναζήτηση της πηγής των εσόδων του, κίνδυνος ο οποίος θα παρέμενε ακέραιος, εάν προέβαινε απευθείας στην ανάλωση των κερδών του, χωρίς αυτά να έχουν προηγουμένως αποκτήσει νομιμοφανή υπόσταση· με το ξέπλυμα, δηλαδή, εξαφανίζονται τα στίγματα της παράνομης περιουσίας που μπορούν να παράσχουν ενοχοποιητικό υλικό στις αρχές. Αλλά και αντιστρόφως, εκεί όπου υπάρχουν ενδείξεις τέλεσης κάποιας βασικής εγκληματικής δραστηριότητας (π.χ. διακίνησης ναρκωτικών), το ξέπλυμα, ιδίως στις σημερινές σύνθετες μορφές του (λ.χ. τοποθέτηση εσόδων μέσω εξωχωρίων εταιριών και τρίτων προσώπων σε φορολογικούς «παραδείσους», από όπου τα ποσά επανεπενδύονται κ.ο.κ.), έρχεται να εξαφανίσει τα κέρδη που αποκομίζονται μέσω αυτής, καθιστώντας δυσχερέστατη την τεκμηρίωση και απόδειξη της ύπαρξής της.

Δεν έχει εκλείψει, βεβαίως, η κριτική από τη θεωρία απέναντι στην ανωτέρω ερμηνεία. Βασικό επιχείρημα της κριτικής αυτής είναι το ότι, σε αντίθεση με το ξέπλυμα, όλα τα εγκλήματα κατά της Δικαιοσύνης –μεταξύ αυτών και η υπόθαλψη εγκληματία– είναι πλημμελήματα και επομένως δεν έχουν απειλούμενη ποινή την κάθειρξη. Ακόμη, πρόσθετο επιχείρημα της άποψης αυτής είναι ότι, λόγω αξιολογικής ομοιότητας του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος με την αποδοχή προϊόντων

2007, σελ. 253.

159. Κατά την *Καμπέρου -Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 70 επ., η προστασία εν προκειμένω του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης απηχεί τη βούληση του νομοθέτη να εξυπηρετήσει στόχους γενικής και ειδικής πρόληψης των εγκλημάτων, οι οποίοι (στόχοι) εξασφαλίζονται διαμέσου της λειτουργίας της Δικαιοσύνης, η οποία και επιβάλλει τις ανάλογες ποινές. Την ορθή απονομή τη Δικαιοσύνης κατονομάζει –μεταξύ πλειόνων– ως έννομο αγαθό του ξεπλύματος και ο *Μυλωνόπουλος*, *ΕιδΜ*, σελ. 638.

160. Βλ. *Μπουρόπουλο*, *ΕρμΠΚ*, τόμ. II, τ. Β', σελ. 301· *Κωστάρα*, *Συστηματική ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα* (επιμ. Δ. Σπινέλλη), Άρθρα 224-234, 1997, σελ. 270· *Γάφο*, *Ποινικών Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος*, τ. Β', 1959, σελ. 167-168· *Κατσαντώνη*, *Ιδιωτική γνωμοδότησις, ΠοινΧρ* 1973, σελ. 406 επ. Βλ. *αντίθετους* προβληματισμούς *Μαργαρίτη*, *Τα εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης*, 1986, σελ. 199 επ.· *Κ. Κωνσταντινίδη*, *Προβληματισμοί για το έγκλημα της υποθάλψεως εγκληματία*, *Μνήμη Ν. Χωραφά / Η. Γάφου / Κ. Γαρδίκας*, τόμ. Α', 1986, σελ. 73 επ. *Κριτική* στους ανωτέρω προβληματισμούς, συμφωνώντας με την κρατούσα γνώμη, ασκεί η *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 72 επ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

εγκλήματος του άρ. 394 ΠΚ, θα έπρεπε και αυτή να θεωρείται έγκλημα κατά του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης, κατ' αντιστοιχία όσων υποστηρίζονται για το ξέπλυμα, πράγμα που όμως δεν συμβαίνει. Περαιτέρω, ότι η απονομή της δικαιοσύνης, ως ειδικότερη έκφανση της πολιτειακής εξουσίας, της ικανότητας δηλαδή επιβολής της κρατικής βούλησης, προσβάλλεται πράγματι μόνο στο πεδίο της επιβολής της και όχι όταν ο κρατικός μηχανισμός αγνοεί εν τω συνόλω του την τέλεση μίας πράξης¹⁶¹. Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι το ξέπλυμα δεν μπορεί να προσβάλει το έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης ήδη σε οντολογικό επίπεδο, διότι με αυτό ο δράστης εμμένει στην απόλαυση των εσόδων του, κυκλοφορώντας τα και αποκαλύπτοντάς τα στη νόμιμη οικονομία, παρέχοντας έτσι ένα πρόσθετο στίγμα που μπορεί να κινητοποιήσει τις διωκτικές αρχές, ακόμη και σε περιπτώσεις που αυτές αγνοούσαν μέχρι τότε την τέλεση του βασικού εγκλήματος¹⁶².

Ωστόσο, η κριτική αυτή δεν φαίνεται να μπορεί να διαρρήξει πειστικά τη σύνδεση του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης με το προστατευτικό εύρος των διατάξεων περί ξεπλύματος. Αρχικά, το διαφορετικό πλαίσιο ποινών ως λόγος διαφοροποίησης του εννόμου αγαθού είναι μία μη πειστική ερμηνεία, δεδομένου ότι η απαξιολόγηση του νομοθέτη πολλακίς τυγχάνει να παρουσιάζει μεγάλη ευελιξία και ευρύτητα επί του ίδιου εννόμου αγαθού – λ.χ. το έγκλημα της κλοπής, στρεφόμενο κατά της ιδιοκτησίας, αναλόγως της βαρύτητάς του δύναται να αποτελεί από ελαφρύ πλημμέλημα έως κακούργημα¹⁶³. Ο διαφορετικός βαθμός απαξίας

161. Για όλα τα παραπάνω βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες πράξεις – Προβλήματα από τη μέχρι σήμερα εφαρμογή του Ν. 2331/1995, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ. Σύμφωνα και οι: Δημήτραινας, Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΠοινΧρ 2007, σελ. 392 επ.; Σοφός / Οικονόμου, Η νομιμοποίηση Ι, σελ. 17, πλαγιάρ. 37.

162. Χατζηνικολάου, Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, σελ. 760-761, κατά τον οποίο «η προσπάθεια του εμπόρου ναρκωτικών να απολαύσει τα κέρδη του είναι αυτή που μπορεί να κινητοποιήσει την προσοχή των διωκτικών αρχών, ενώ χωρίς αυτήν, αν τα έσοδα μένουν απλώς κρυμμένα, η ύπαρξή τους θα αγνοείται βέβαια όσο η βασική εγκληματική δραστηριότητα, η εμπορία δηλ. ναρκωτικών ουσιών παραμένει ομοίως άγνωστη. Οι πράξεις λοιπόν ξεπλύματος, γνήσιο ή μη, ενισχύουν κατά κανόνα αντικειμενικά και δεν απομειώνουν τις πιθανότητες καταλογισμού της ποινικής ευθύνης για το βασικό έγκλημα αλλά και επιβολής της παρεπόμενης ποινής της δήμευσης, ακριβώς διότι ο δράστης εμμένει στην απόλαυση των εσόδων του, κυκλοφορώντας τα στη νόμιμη οικονομία, παρέχει ένα πρόσθετο στίγμα που μπορεί να κινητοποιήσει τον ποινικό μηχανισμό, ο οποίος μέχρι τότε μπορεί και να αγνοεί ότι τελέστηκε ακόμη η προηγούμενη πράξη».

163. Έτσι και η Καμπέρου-Ντάλτα, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 73-74, που ορθώς επισημαίνει ότι «το έννομο αγαθό δεν περιγράφει το ουσιαστικό εγκληματικό άδικο, ιδίως το μέγεθος της κοινωνικοηθικής απαξίας μιας πράξης. Μ' άλλα λόγια, μπορεί το έννομο αγαθό της ποινικής δικαιοσύνης να προσβάλλεται από μια πράξη, η οποία κατά την εκτίμηση του νομοθέτη πρέπει να τιμωρείται σε βαθμό πλημμελήματος, ενώ όταν προσβάλλεται το ίδιο έννομο

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

που προσδίδει ο νομοθέτης στο ξέπλυμα, δεν μπορεί να σημαίνει και ετερότητα του εννόμου αγαθού απλώς και μόνον γιατί τα υπόλοιπα εγκλήματα κατά της Δικαιοσύνης είναι πλημμελήματα. Άλλωστε, η κριτική αυτή ασκήθηκε αρχικά σε χρόνο που κατά το Ν. 2331/1995, προβλέπονταν για το ξέπλυμα αποκλειστικά κακουργηματικές ποινές. Ήδη όμως με το Ν. 3424/2005 και ιδίως με το Ν. 3691/2008, εισήχθησαν διατάξεις που εναρμονίζουν τις ποινές για το ξέπλυμα με τις αντίστοιχες των βασικών εγκλημάτων, προβλέποντας έτσι και τη φυλάκιση, δικαιώνοντας εν τέλει όσους έλεγαν ότι αυτή η τόσο διαφορετική αρχικά απαξιολόγηση του νομοθέτη για το ξέπλυμα –που αποδίδεται δήθεν στην προσβολή ετέρου εννόμου αγαθού– ήταν απλώς αδικαιολόγητη ως παραβιάζουσα την αρχή της αναλογικότητας¹⁶⁴! Το πιο σημαντικό δε είναι ότι, όπως θα δούμε παρακάτω, το ξέπλυμα κατά κανόνα συμπροσβάλλει και άλλα έννομα αγαθά, δημιουργώντας έτσι μία πρόσθετη, σημαντική απαξία, η οποία δύναται να επεξηγεί αυτή τη διαφορά στο πλαίσιο ποινής.

Ακόμη, η αντιπαράβολή του ξεπλύματος με το άρθρ. 394 ΠΚ αγνοεί τα εξής: πρώτον, ότι έχει υποστηριχθεί παλαιότερα στη θεωρία η άποψη πως η αποδοχή προϊόντων εγκλήματος στρέφεται και κατά του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης¹⁶⁵. δεύτερον, ότι η απαξιολόγηση του ξεπλύματος δεν σταματά στην προσβολή του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης, και επομένως, ακόμη και αν δεχθούμε ότι το άρθρ. 394 ΠΚ προσβάλλει αυστηρά και μόνο την περιουσία, υπάρχει, όπως θα δούμε στη συνέχεια, πεδίο «συνάντησης» των δύο αυτών εγκλημάτων.

Οι παρατηρήσεις δε επί του πότε μπορεί να θιγεί το αγαθό της Δικαιοσύνης ως ειδικότερη όψη της πολιτειακής εξουσίας, απηχούν γενικούς προβληματισμούς της μειοψηφίας της θεωρίας για το έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης και δεν αφορούν ειδικώς το ξέπλυμα. Κατ' αναλογία μιλώντας, αν κάποιος υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται καν έννομο αγαθό «Δικαιοσύνη», προφανώς θα υποστηρίζει ότι το ξέπλυμα δεν μπορεί να την προσβάλει. Έτσι και εδώ, η υποστήριξη επί του εγκλήματος της υπόθαλψης θέσεων, που συρρικνώνουν εννοιολογικά το αγαθό της Δικαιοσύνης, θεωρώντας –εσφαλμένα, κατά την κρατούσα θέση– ότι αυτό δεν μπορεί να προσβληθεί όταν η Δικαιοσύνη αγνοεί εν τω συνόλω της μία αξιόποινη πράξη, προφανώς θα έχει τον αντίστοιχο αντίκτυπο και επί του εγκλήματος της νομιμοποίησης. Δεν πρόκειται δηλαδή περί ενός αυθεντικού προβληματισμού για

αγαθό από άλλη πράξη να εκτιμά ο νομοθέτης ότι η τελευταία πρέπει να τιμωρείται σε βαθμό κακουργήματος».

164. Ανδρουλάκης, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ.

165. Έτσι η Διονυσοπούλου, ΠοινΧρ 1999, σελ. 988 επ., η οποία θεωρεί ότι «το έγκλημα της αποδοχής προϊόντων εγκλήματος στο ελληνικό δίκαιο δεν έχει αμιγή περιουσιακό χαρακτήρα, αλλά αποτελεί μια μίξη στοιχείων περιουσιακού εγκλήματος και εγκλήματος κατά της απονομής της δικαιοσύνης». Βλ. τον σχετικό προβληματισμό και σε Γάφο, Ποινικό Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τ. Ζ', 1969, σελ. 4, υποσημ. 6.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

το αν το ξέπλυμα προσβάλλει τη Δικαιοσύνη, παρά περισσότερο για το πότε προσβάλλεται γενικότερα η τελευταία¹⁶⁶.

Τέλος, τα οντολογικά επιχειρήματα για το εάν το ξέπλυμα λειτουργεί αποκλυπτικά για τη βρόμικη περιουσία – και ως εκ τούτου για το βασικό αδίκημα, φαίνεται να εδράζονται σε μη οντολογική βάση και για τον λόγο αυτό καταλήγουν σε εσφαλμένα συμπεράσματα. Συγκεκριμένα, η συλλογιστική αυτή βασίζεται στην υπόθεση ότι εάν τα έσοδα έμεναν απλώς κρυμμένα, τότε η ύπαρξή τους θα αγνοείτο και δεν θα «πρόδιδε» την τέλεση κάποιας βασικής εγκληματικής δραστηριότητας, όσο η τελευταία ούτως ή άλλως αγνοείτο. Ωστόσο, εδώ λαμβάνεται εσφαλμένα υπ' όψιν μόνον η περίπτωση, κατά την οποία το ξέπλυμα είναι αυτό που οδηγεί το πρώτον τις αρχές στην αναζήτηση κάποιας βασικής εγκληματικής δραστηριότητας· τι γίνεται στην αντίστροφη περίπτωση, όπου υπάρχουν ήδη υπόνοιες τέλεσης ενός βασικού εγκλήματος και οι αρχές αναζητούν το «στίγμα» της βρόμικης περιουσίας ώστε να θεμελιώσουν αποδεικτικά την τέλεσή του; Εάν, για παράδειγμα, οι αρχές έχουν πληροφορίες για την κατ' επάγγελμα τέλεση εμπορίας ναρκωτικών – με περιουσιακό όφελος εκατομμυρίων – από έναν επιχειρηματία, και αναζητούν τα ίχνη των παράνομων εσόδων του ώστε να αποκαλύψουν τη δραστηριότητά του, είναι ασφαλέστερο για αυτόν: α) να έχει σωρούς χρημάτων κρυμμένα στο σπίτι του ή, μήπως, β) να τα έχει τοποθετημένα σε άυλη μορφή σε έναν φορολογικό «παράδεισο», διαμέσου τρίτων εξωχώριων εταιριών, από τις οποίες τα επανεπενδύει σε χρηματιστηριακές αγορές; Είναι προφανές ότι στη δεύτερη περίπτωση, ο εντοπισμός των κερδών της διακίνησης ναρκωτικών, από τα οποία και στοιχειοθετείται η τέλεσή της, είναι συντριπτικά δυσκολότερος, αν όχι αδύνατος. Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση που η βασική εγκληματική δραστηριότητα αγνοείται εν όλω, η ανωτέρω συλλογιστική φαίνεται να παραγνωρίζει – και πάλι σε οντολογικό επίπεδο – ότι ο προσπορισμός κέρδους είναι σύμφυτος με τη χρησιμοποίηση και την απόλαυσή του· δεν νοείται η αποκόμιση χρημάτων τα οποία στο σύνολό τους παραμένουν απλώς και μόνο για πάντα κρυμμένα. Όσο περισσότερα είναι τα κέρδη από μία εγκληματική δραστηριότητα, τόσο περισσότερα είναι τα αγαθά στα οποία έχει πρόσβαση ο δράστης (αλλά και τόσο μεγαλύτερες οι ανάγκες αναχρηματοδότησης της δραστηριότητάς του)· μόνο που η ξαφνική αύξηση των δαπανών του ενδέχεται να κινητοποιήσει τις αρχές προς αναζήτηση της πηγής της περιουσίας του. Εδώ ακριβώς πραγματώνεται ο ρόλος του ξεπλύματος, που σκοπό έχει να καταστήσει την πηγή των εσόδων νομιμοφανή, ώστε να μπορεί ο δράστης ανενόχλητος να απολαύσει την περιουσία του. Συνεπώς, σε οντολογικό επίπεδο, το ξέπλυμα δεν μπορεί να συγκρίνεται με μία μη υπαρκτή συνθήκη, κατά την οποία ο δράστης δεν θέλει να χρησιμοποιήσει κανένα έσοδό του, παρά μόνο να τα φυλάει για πάντα κρυμμένα, αλλά με την υπαρκτή συνθήκη της απευθείας

166. Βλ. σχετικά και την ορθή κριτική της *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 72-73. Έτσι και *Σοφός*, *Ενοχή χωρίς αγαθό*, 2011, σελ. 185.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

χρησιμοποίησης και απόλαυσής τους, χωρίς την παρεμβολή πράξεων που τους προσδίδουν νομιμοφανή μανδύα. Στη σύγκριση αυτή, βλέπουμε ότι το ξέπλυμα αποτελεί αναμφίλεκτα μία συμπεριφορά που δυσχεραίνει σημαντικά το διωκτικό έργο της Δικαιοσύνης, ήδη στο πεδίο του εντοπισμού μίας παράνομης περιουσίας. Τέλος, η άποψη περί της αποκαλυπτικής λειτουργίας του ξεπλύματος, καίτοι τοποθετείται σε πραγματολογική βάση, δεν βρίσκει εντούτοις ανταπόκριση στην πραγματικότητα: παρά τις τεράστιες διακρατικές προσπάθειες για την καταπολέμηση του ξεπλύματος, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών φαίνεται ότι η νομιμοποίηση εσόδων τελείται με απόλυτη επιτυχία σε παγκόσμιο επίπεδο, δεδομένου ότι δεσμεύεται και κατάσχεται λιγότερο του 1% (περίπου 0,2%) των προϊόντων του οργανωμένου εγκλήματος που ξεπλένονται διεθνώς μέσω του χρηματοοικονομικού συστήματος¹⁶⁷.

Η οικεία, λοιπόν, ερμηνεία περί προσβολής του εννόμου αγαθού της Δικαιοσύνης συλλαμβάνει σωστά την επιβοηθητική στο βασικό αδίκημα λειτουργία που επιτελεί το ξέπλυμα, εξαφανίζοντας τα ίχνη της παράνομης συναλλαγής και δίνοντας τη δυνατότητα στον δράστη να απολαύσει τα έσοδά του με ένα νομιμοφανή μανδύα, χωρίς, όμως, να μπορούμε να πούμε ότι καλύπτει όλη την απαξία του εγκλήματος. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, το ξέπλυμα (μπορεί να) προσβάλλει κατά περίπτωση και άλλα έννομα αγαθά.

Υποστηρίζεται ακόμη ότι το έννομο αγαθό που προσβάλλεται από το ξέπλυμα είναι το ίδιο με αυτό που προσβάλλεται από το βασικό έγκλημα. Κατά την άποψη αυτή, το ξέπλυμα συνιστά διαιώνιση/εμβάθυνση¹⁶⁸ της προσβολής του αρχικώς προσβληθέντος –από το βασικό έγκλημα– εννόμου αγαθού, κάτι που οδηγεί στη λύση της φαινομενικής συρροής μεταξύ βασικού εγκλήματος και νομιμοποίησης εσόδων¹⁶⁹, όταν ο αυτουργός των δύο αυτών πράξεων είναι ο ίδιος. Δεν πρέπει,

167. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*, 2011, σελ. 9. Βλ. σχετ. και Λίβο, Το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος» και η εξιχνίασή του, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 357 και την εκεί υπ' αριθ. 2 παραπομπή.

168. Ο όρος «διαιώνιση», κατά την άποψή μας, φαντάζει προβληματικός, στο μέτρο που εκφράζει απλώς χρονική παράταση και όχι ποιοτική μεταβολή της βλάβης, και άρα είναι εκτεθειμένος στην κριτική περί μη δυνατότητας περαιτέρω προσβολής επί μίας ήδη ολοκληρωμένης από το (στιγμιαίο) βασικό έγκλημα βλάβης.

169. Παύλου, ΠοινΧρ 2008, σελ. 923 επ.· Ανδρουλάκης, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ., ο οποίος, προκειμένου να υποστηρίξει τη θέση του περί φαινομενικής συρροής μεταξύ βασικού εγκλήματος και ξεπλύματος (υπό τον τότε Ν. 2331/1995) ως συντιμωρητής ύστερης πράξης, αντιπαραβάλλει εύστοχα το παράδειγμα κλοπής - υπεξαίρεσης· η τελευταία είναι που επιφέρει την οριστική αποστέρηση του κλοπιμαίου, αλλά ουδείς αμφισβητεί ότι απορροφάται από την κλοπή κατά τους κανόνες της φαινομενικής συρροής: «τον κλέφτη ή τον υπεξαίρετή τον τιμωρούμε γιατί αποστερεί οριστικά τον κύριο του ξένου πράγματος απ' αυτό, περιάγοντάς το στην εξουσία του με την ευχέρεια να το κάνει ό,τι πια αυτός θέλει, τα ίδια

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

άλλωστε, να λησμονούμε ότι η νομιμοποίηση εσόδων συνιστά έγκλημα εξαρτημένο, που, ελλείποντος του βασικού εγκλήματος, δεν συνιστά και η ίδια έγκλημα¹⁷⁰. Ο εξαρτημένος αυτός χαρακτήρας παραπέμπει σε έγκλημα που διατηρεί, επιτείνει κι εν τέλει εμβαθύνει την αρχική προσβολή (που προκάλεσε το βασικό έγκλημα), από την οποία και αντλεί το αξιόποινο, οδηγώντας έτσι στην εφαρμογή της φαινομενικής συρροής¹⁷¹.

δε ισχύουν κατά βάση και σε σχέση με τον απατεώνα. Το τι συγκεκριμένα θα το κάνει, αν θα το κρύψει (αδέξια ή επιδέξια), θα το πουλήσει, θα το καταναλώσει, θα το πετάξει κ.ο.κ. δεν έχει ιδιαίτερη σημασία. Η όποια απαξία περιέχεται σ' αυτές τις ύστερες πράξεις καλύπτεται από την ποινή της κλοπής κ.λπ. Κι αν με τις εν λόγω πράξεις αξιοποίησης και ολοκλήρωσης πληρούνται οι όροι κάποιου εγκλήματος σε βάρος του ίδιου έννομου αγαθού (λ.χ. παράνομη ιδιοποίηση-υπεξαίρεση με την πώληση του κλοπιμαίου), αυτό απορροφάται από το άλλο που προηγήθηκε και ολοκληρώθηκε με το επόμενο. Και ο κλέφτης μας λοιπόν δεν είναι νοητό να ξανατιμωρείται για την φυσιολογική και προβλεπόμενη συνέχεια της πράξης του». Ο ίδιος, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμ. 3, 2008, σελ. 68-69, υποστηρίζοντας, πλέον, την εκδοχή του ξεπλύματος (υπό το Ν. 3424/2005) ως μιας μη τιμωρητής ύστερης πράξης, βλ. αναλυτ. υποσημ. 171· Δημήτρηνας, ΠοινΧρ 2007, σελ. 392 επ. Βλ. έτσι και Βασιλακόπουλο, Ξέπλυμα βρόμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις), σελ. 115 επ, κατά τον οποίο «τα προστατευόμενα από τις ποινικές διατάξεις περί ξεπλύματος βρόμικου χρήματος έννομα αγαθά, ταυτίζονται προς τα έννομα αγαθά, που προστατεύουν οι ποινικές διατάξεις, μέσων των οποίων καθίστανται αξιόποινες οι επί μέρους πράξεις από τις οποίες προκύπτει το βρόμικο χρήμα (που συνιστούν δηλ. την εγκληματική συμπεριφορά), μόνον δε εμμέσως και μεμακρυσμένως συνδέονται με αφηρημένη διακινδύνευση άλλων εννόμων αγαθών όχι όμως απολύτως αλλ' ως εκ της διασφάλισης της διασυνδέσεως του πλούτου προς τον φορέα του. Παραβλεπομένης επομένως της απαξίας, που προσδίδεται στο ξέπλυμα βρόμικου χρήματος από την απαξία του βασικού εγκλήματος που αποτελεί την πηγή προελεύσεώς του, η συναφής συμπεριφορά είναι, καθ' εαυτήν λαμβανόμενη, αξιολογικώς ουδέτερη, ζήτημα που έχει επιρροή σε ζητήματα συρροής».

170. Έτσι οι: Σοφός / Οικονόμου, Η νομιμοποίηση Ι, σελ. 18, πλαγιάρ. 41· Τζαννετής, Η δήμευση, σελ. 251-253, αναφερόμενος στο νομοθετικό καθεστώς υπό το Ν. 3424/2005· Καμπέρου-Ντάλτα, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 81.

171. Θα μπορούσε ενδεχομένως να ισχυριστεί κανείς ότι η εμβάθυνση της αρχικής προσβολής επέχει πρόσθετο άδικο ως πράξη, με αποτέλεσμα να υφίσταται σχέση αληθινής συρροής μεταξύ βασικού αδικήματος και ξεπλύματος, ακόμη και υπό τη θεωρία της προσβολής του ίδιου εννόμου αγαθού. Αυτό υποστηρίζει ο Αντεισαγγ. Νικολούδης στην πρότασή του στο βούλευμα ΣυμβαΠ 1386/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, στη βάση του ότι «διαφέρει ο βαθμός και η ένταση προσβολής του αφού με την επιχειρούμενη νομιμοποίηση του εγκληματικού προϊόντος απόλλυται για τον φορέα του έννομου αγαθού ακόμη και η ελπίδα ανάκτησής του, η οποία δεν μπορεί να αποκλειστεί στο στάδιο πριν από τη νομιμοποίηση». Ωστόσο, η εμβάθυνση της βλάβης κατ' αυτόν τον τρόπο, διαμέσου δηλαδή της οριστικής αποξένωσης του θύματος από την περιουσία του, συναντάται και στην περίπτωση της υπεξαίρεσης, όπου παγίως γίνεται δεκτή, θεωρητικά και νομολογιακά, η φαινομενική συρροή της με τα προγενέστερα εγκλήματα της κλοπής, της απάτης κ.ο.κ. Είναι πιθανό, μάλιστα, η υπεξαίρεση ενός προϊόντος εγκλήματος, διαμέσου π.χ. της ανάλωσης ή της καταστροφής

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Και η άποψη αυτή έχει δεχθεί κριτική στην ελληνική θεωρία. Συγκεκριμένα, βασικό επιχείρημα της κριτικής αυτής είναι ότι η εμβάθυνση της προσβολής του εννόμου αγαθού, ακόμη και αν νοείται σε εγκλήματα κατά της περιουσίας/ιδιοκτησίας, εμφανίζεται εξόχως προβληματική όταν το βασικό έγκλημα θίγει κοινωνικά αγαθά. Για παράδειγμα, όταν βασικό αδίκημα είναι η διακίνηση ναρκωτικών, η οποία θίγει τη δημόσια υγεία, βάσει της θεωρίας αυτής θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι και το ξέπλυμα των εσόδων της διακίνησης θίγει το ίδιο αγαθό, πράγμα προφανώς άτοπο¹⁷². Περαιτέρω, υποστηρίζεται ότι ακόμα και επί προσβολής ατομικού εννόμου αγαθού από το βασικό αδίκημα, δεν μπορεί να εξηγηθεί η μεγάλη διαφορά στο πλαίσιο ποινών μεταξύ ξεπλύματος και άρ. 394 ΠΚ περί αποδοχής

του, να αποτελεί την πλέον οριστική μορφή αποστέρησής του (μετά από αυτήν το προϊόν δεν υπάρχει), χωρίς, όμως, να γίνεται λόγος για αληθινή συρροή! Η εμβάθυνση της βλάβης του περιουσιακού εννόμου αγαθού, ώστε ο δράστης να μπορεί να το κάνει «ό,τι θέλει», είναι, ανεξαρτήτως του τρόπου επέλευσής της, ο απώτερος σκοπός κάθε περιουσιακού αδικήματος, ο οποίος συναπαξιολογείται στη νομοτυπική του υπόσταση (σκοπός παράνομου περιουσιακού οφέλους, σκοπός παράνομης ιδιοποίησης κ.ο.κ.). Η δε αποσύνδεση της προσβληθείσας περιουσίας από το θύμα της, είναι αναγκαία - φυσική συνέπεια της τέλεσης ενός περιουσιακού εγκλήματος. Τα παραπάνω υποστηρίζει και ο Ανδρουλάκης, ΓενΜ, σελ. 68-69, ο οποίος, θεωρώντας το ξέπλυμα (υπό το Ν. 3424/2005) ως μία περίπτωση ατιμώρητης αυτουπόθαλψης, τονίζει ότι η αληθινή συρροή οδηγεί «σε μία δυσπαράδεκτη ουσιαστικά διπλή (και βάλε!) τιμώρηση του δράστη, εφόρων των εγκλημάτων που από τη φύση τους συνεπάγονται την απόκτηση κάποιου οφέλους από την τέλεσή τους. Όλοι οι δράστες τέτοιων εγκλημάτων, από τον κλέφτη, τον απατεώνα και τον δωρολήπτη υπάλληλο μέχρι τον έμπορο ναρκωτικών, τιμωρούνται σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις ακριβώς και για τον λόγο ότι έκαναν ό,τι έκαναν προκειμένου να αποκομίσουν/εισπράξουν το περί ου πρόκειται αθέμιτο όφελος. [...] Ο κλέφτης, ο δωρολήπτης κ.λπ. δεν πρόκειται ασφαλώς –καείς δεν περιμένει κάτι τέτοιο– να εκθέσουν στη δημοσιότητα την προέλευση του “πλουτισμού” τους. Η συγκάλυψη δε αυτή δεν είναι καθεαυτήν τίποτε περισσότερο από μια ατιμώρητη αυτουπόθαλψη!». Δεν νομίζω, λοιπόν, ότι μπορεί να γίνει λόγος για αληθινή συρροή, εάν δεχθούμε ότι μόνο έννομο αγαθό του ξεπλύματος είναι αυτό που προσεβλήθη από το βασικό αδίκημα. Αντιθέτως, η αληθινή συρροή μπορεί να γίνει δεκτή στην περίπτωση που θεωρήσουμε ότι το ξέπλυμα θίγει σε κάθε περίπτωση και άλλο (υπερατομικό) έννομο αγαθό, κάτι που επεξηγεί και το υψηλό (ενίοτε υψηλότερο και από το βασικό αδίκημα) πλαίσιο ποινής του.

172. Έτσι η Καϊάφα-Γκμπάντι, Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας, ΠοινΧρ 2007, σελ. 3 επ. Τον προβληματισμό αυτό συναντά κανείς και στο βούλευμα ΣυμβΑΠ 1386/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντίθετος ο Ανδρουλάκης, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ., ο οποίος λέγει ότι «Αυτά (σ.σ.: περί προσβολής του ίδιου με το βασικό έγκλημα εννόμου αγαθού) ισχύουν και σε σχέση με το προϊόν από τα άλλα εγκλήματα του άρθρου 1 ν. 2331 στο μέτρο που συνιστούν κατά το πλείστο παράνομη εμπορευματοποίηση διαφόρων αντικειμένων (π.χ. ναρκωτικά, όπλα, αρχαιότητες) – κι εκεί η τιμώρηση για το βασικό έγκλημα καλύπτει καταρχήν και την όποια εξασφάλιση, “αξιοποίηση” κ.λπ. του προϊόντος».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

προϊόντων εγκλήματος, το οποίο (άρ. 394 ΠΚ) θεωρείται επίσης ότι εμβαθύνει την αρχική προσβολή¹⁷³. Ακόμη, έχει ασκηθεί κριτική στη βάση του ότι το βασικό έγκλημα ολοκληρώνει ήδη την προσβολή του εννόμου αγαθού, συνεπώς δεν νοείται συμβολή σε μία ήδη ολοκληρωμένη προσβολή¹⁷⁴.

Η κριτική αυτή, ωστόσο, δεν μπορεί να μείνει αναπάντητη. Πράγματι, δεν μπορεί να νοηθεί προσβολή λ.χ. της δημόσιας υγείας από το ξέπλυμα, όταν η παράνομη περιουσία προέρχεται από τη διακίνηση ναρκωτικών. Γιατί όμως αυτό αποκλείει την προσβολή του ίδιου με το βασικό έγκλημα εννόμου αγαθού, όταν αυτό είναι ατομικό; Είναι αληθές ότι όταν εξ αρχής δεν νοείται ατομικός αποδέκτης της εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη, το αυτό θα ισχύει αυτονοήτως και για το εξαρτημένο έγκλημα του ξεπλύματος. Όταν όμως νοείται τέτοιος αποδέκτης (π.χ. με την τέλεση μίας απάτης), τότε η (περιουσιακή) φύση του ατομικού αγαθού που προσεβλήθη, επιτρέπει προφανώς να εξετασθεί το ζήτημα της περαιτέρω προσβολής του διά του ξεπλύματος. Άρα, το πραγματικό ερώτημα είναι αν επί προσβολών ατομικών αγαθών από το βασικό έγκλημα, νοείται *εμβάθυνση* της προσβολής αυτής μετά την ολοκλήρωσή του· αν κάτι τέτοιο είναι εφικτό, τότε προφανώς το ξέπλυμα προσβάλλει περαιτέρω τα ατομικά αγαθά που προσεβλήθησαν από το βασικό έγκλημα.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί παρά να είναι θετική. Και αυτό γιατί αφενός μεν η ίδια λογική υπάρχει διαχρονικά και στο άρ. 394 ΠΚ, η ουσία του οποίου κατ' απολύτως κρατούσα γνώμη συνίσταται στη διαιώνιση και στην επίταση της παράνομης περιουσιακής κατάστασης που έχει ήδη δημιουργηθεί με την προηγούμενη αξιόποινη πράξη¹⁷⁵, άρα τα όσα υποστηρίζουμε εδώ δεν αποτελούν καινοφανή ερμηνεία που εφηυρέθη χάριν του ξεπλύματος, αφετέρου δε η εμβάθυνση της προσβολής δεν έχει το νόημα της «επανάληψης» της βλάβης

173. *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ΠοινΧρ 2007, σελ. 3 επ., η οποία καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα ότι «οι προσπάθειες που επιχειρούν να στηρίξουν την τιμώρηση του ξεπλύματος στην προσβολή των ίδιων έννομων αγαθών που προσβάλλει και η προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα δεν εμφανίζονται δογματικά πειστικές».

174. *Καστανίδου-Συμεωνίδου*, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ.

175. Βλ. *Μυλωνόπουλο*, ΕιδΜ, σελ. 611, ο οποίος αναφέρει ότι «ο δράστης του εγκλήματος αυτού συντηρεί την παράνομη περιουσιακή κατάσταση που δημιουργήθηκε από προηγούμενη αξιόποινη πράξη, επιτείνει την προσβολή της περιουσίας που προκάλεσε η τελευταία και περιορίζει τις πιθανότητες του παθόντος να ανακτήσει το πράγμα (θεωρία της διαιώνισης)»· *Παπαδαμάκη*, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 2016, σελ. 322, ο οποίος επισημαίνει ότι «ο πυρήνας απαξίας της κατ' άρθρο 394 ΠΚ αποδοχής συνίσταται στη διατήρηση της παράνομης περιουσιακής μετακίνησης που προκλήθηκε με την προηγούμενη αξιόποινη πράξη, πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα (προϊόν εγκλήματος). Ο δράστης, λοιπόν, ενισχύει και "καλύπτει" μια παράνομη περιουσιακή μετάθεση, με συνέπεια η προσβολή του εννόμου αγαθού να εξασφαλίζεται και να διαιωνίζεται»· *Γάφο*, Ποινικών Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τ. Ζ', 1969, σελ. 4. Έτσι και ο *Νικολούδης*, Η Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΠοινΧρ 2000, σελ. 769 επ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

της συγκεκριμένης μονάδας του εννόμου αγαθού, βλάβη η οποία πράγματι ολοκληρώθηκε με το βασικό αδίκημα. Έχει το νόημα της επίτευξης του βαθύτερου σκοπού του βασικού εγκλήματος, ο οποίος συνίσταται στην οριστική αποστέρηση του προϊόντος που απεσπάσθη από την περιουσία του θύματος¹⁷⁶, κατά τρόπο που πλέον αναμιγνύεται με την περιουσία του δράστη, αποτελώντας φαινομενικά νόμιμη περιουσία και καθιστώντας αδύνατη την εξεύρεση ιχνών που μαρτυρούν το βασικό αδίκημα¹⁷⁷. Έτσι, το τελευταίο «εξαφανίζεται» και ο δράστης εντάσσει οργανικά στην περιουσία του τα προϊόντα του εγκλήματος, οριστικοποιώντας την απώλειά τους από την περιουσία του θύματος¹⁷⁸. Η εμβάθυνση της βλάβης έγκειται ακριβώς στην εξανέμιση των πιθανοτήτων επαναφοράς των εσόδων που «νομιμοποιούνται» στην περιουσία του θύματος, στην οριστική πλέον *de facto* μεταβολή της περιουσιακής κατάστασης δράστη και θύματος, στην οποία εξ αρχής προσέβλεπε ο δράστης. Αυτή η *ολοσχερής απομάκρυνση* των νομιμοποιημένων εσόδων από την ιδιοκτησία του θύματος νοηματοδοτεί την εμβάθυνση της προσβολής ως επίτευξη του «τελικού σκοπού» που επεδίωκε ο δράστης ήδη από την τέλεση του βασικού αδικήματος: να κάνει την παρανόμως κτηθείσα περιουσία «δική του». Εν κατακλείδι, με το ξέπλυμα ολοκληρώνεται η τελολογική αποστολή του βασικού περιουσιακού αδικήματος, η οποία περιλαμβάνεται στη νομοτυπική του υπόσταση («σκοπός παράνομης ιδιοποίησης», «σκοπός παράνομου περιουσιακού οφέλους»). Αντίστοιχο ρόλο, εξάλλου, επιτελεί και η ιδιοποίηση ως μορφή οριστικής αποστέρησης της ιδιοκτησίας (ή οριστικού αποκλεισμού του κυρίου από το πράγμα) στο αδίκημα της υπεξαίρεσης¹⁷⁹.

Όπως, λοιπόν, προκύπτει από τις ανωτέρω αναπτύξεις, το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος πράγματι προσβάλλει το έννομο αγαθό που προσεβλήθη από το βασικό αδίκημα, όταν αυτό αφορά στην ιδιοκτησία ή την περιουσία, όταν δηλαδή είναι

176. Έτσι και η *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 81, η οποία κάνει λόγο για «κίνδυνο οριστικής αποξένωσης». Πρβλ. και ΑντεισΑΠ *Νικολούδη*, ο οποίος στο βούλευμα ΣυμβΑΠ 1386/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, λέγει ότι «με την επιχειρούμενη νομιμοποίηση του εγκληματικού προϊόντος απόλλυται για τον φορέα του έννομου αγαθού ακόμη και η ελπίδα ανάκτησής του, η οποία δεν μπορεί να αποκλειστεί στο στάδιο πριν από τη νομιμοποίηση».

177. Για «πράξη μεταγενέστερη και υποστηρικτική της προηγηθείσας εγκληματικής δραστηριότητας, η οποία διαιωνίζει την προσβολή, που εκείνη (: η προηγηθείσα δραστηριότητα) προκάλεσε, είτε συγκαλύπτοντας την αρχική δράση είτε αλλοιώνοντας το στίγμα του εγκληματικού της προϊόντος με την κτήση και κατοχή του» κάνει λόγο ο *Δημήτραινας*, ΠοινΧρ 2007, σελ. 392 επ.

178. Έτσι και ο *Παύλου*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 923 επ., κατά τον οποίο «τελικά εκείνο που τιμωρείται είναι ακριβώς η διασφάλιση των προϊόντων του εγκλήματος, κι όχι μία μορφή αυτοϋποθάψεως. Κι αυτή η διασφάλιση δεν είναι άλλο από μία διαιώνιση της αρχικής προσβολής που προκλήθηκε με την βασική πράξη».

179. Βλ. *Ανδρουλάκη*, ΓενΜ, σελ. 65 επ.· *Μυλωνόπουλο*, ΕιδΜ, σελ. 167 επ. και ιδίως 171-ίδιο, ΓενΜ, σελ. 384. Πρβλ. και υποσημ. 169.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ατομικό¹⁸⁰. Αυτή ακριβώς η παραδοχή, όμως, μας οδηγεί στο ερώτημα του τι γίνεται εν τέλει με τις υπόλοιπες περιπτώσεις, κατά τις οποίες το βασικό αδίκημα προσβάλλει υπερατομικό έννομο αγαθό.

Στη βάση όσων προηγήθηκαν, η εδώ υποστηριζόμενη θέση είναι ότι το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος προσβάλλει κατ' αρχήν, σε όλες τις περιπτώσεις, το έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης – συνεπώς, λόγω της υπερατομικής φύσης αυτού, η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας δεν είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή. Με το ξέπλυμα, ωστόσο, θίγεται επιπροσθέτως και το έννομο αγαθό που προσβάλλει το βασικό αδίκημα, όταν αυτό (το αγαθό) είναι ατομικό, όπως ιδίως η ιδιοκτησία και η περιουσία¹⁸¹ – σε αυτές τις περιπτώσεις και μόνο, δεδομένου ότι χωρεί παράσταση για το βασικό περιουσιακό αδίκημα, η υποστήριξη της κατηγορίας είναι επιτρεπτή. Και πράγματι, η ερμηνεία περί προσβολής των ανωτέρω εννόμων αγαθών, φαίνεται να συμβαδίζει με τη διπλή λειτουργία που επιτελεί ο δράστης του ξεπλύματος: από τη μία, συσκοτίζει/εξαφανίζει τη διαδρομή και τα ίχνη μεταξύ της παράνομης περιουσίας και του βασικού αδικήματος, ώστε να μη γίνει αντιληπτός από τις αρχές και ενεργοποιηθεί σε βάρος του ο μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης· από την άλλη (όταν το αγαθό του βασικού αδικήματος είναι ατομικό), εμβαθύνει/οριστικοποιεί την προσβολή που υπέστη ο παθών από το βασικό αδίκημα, καθώς, «νομιμοποιώντας» την παράνομη περιουσία, εξαφανίζει τα ίχνη σύνδεσης αυτής με τον παθόντα, επιφέροντας έτσι de facto την οριστική απώλεια/αποξένωσή της. Η διπλή αυτή λειτουργία του ξεπλύματος επεξηγεί τελικά και την «επικοινωνία» αυτού με τα συγγενή αδικήματα της υπόθαλψης εγκληματία (άρ. 231 ΠΚ) και της αποδοχής προϊόντων εγκλήματος (άρ. 394 ΠΚ), τα

180. Έτσι και οι: *Τσιρίδης*, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα, σελ. 54, ο οποίος λέγει ότι η υποστήριξη της θέσης αυτής «ιδιαιτέρως αν το βασικό αδίκημα στρέφεται κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, ενισχύεται σημαντικά με την πλήρη αποσύνδεση, πλέον, των πράξεων της νομιμοποίησης εσόδων από τη δράση εγκληματικής οργάνωσης»· *Δημήτρινας*, *ΠοινΧρ* 2007, σελ. 392 επ., ο οποίος λέγει ότι «για την άποψη αυτή (σ.σ.: περί προσβολής του ίδιου με το βασικό αδίκημα εννόμου αγαθού) έτσι και αλλιώς δεν υπήρχαν ούτε πριν ουσιαστικές αντιρρήσεις, ιδίως μάλιστα όταν οι προηγούμενες εγκληματικές δραστηριότητες ήταν εγκλήματα που στρέφονταν κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, οπότε και –κατά την κρατούσα στη θεωρία άποψη– είναι πραγματικά νοητή η ύπαρξη μεταγενέστερης πράξης της οποίας υλικό αντικείμενο είναι το προϊόν της προηγούμενης και η οποία συντελεί στη διατήρηση της προσβολής που προηγήθηκε».

181. Βλ. έτσι *Τζαννετή*, Η δήμευση, σελ. 252, ο οποίος λέγει ότι «υπό τα δεδομένα αυτά το έγκλημα του ν. 2331/1995 αποκτά εμφανή σημεία επαφής με τα εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης, εμπεριέχει όμως κατ' ανάγκην και όψεις του εννόμου αγαθού, κατά του οποίου στρέφεται η προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα»· *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, ιδίως σελ. 87-89, η οποία θεωρεί ότι στους περισσότερους τρόπους τέλεσης του ξεπλύματος προσβάλλεται και η ποινική δικαιοσύνη, ενώ όταν το βασικό αδίκημα στρέφεται κατά περιουσιακών και ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, τότε το ξέπλυμα συμποροβάλλει και αυτά.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

οποία είναι επίσης εξαρτημένα εγκλήματα, προϋποθέτουν δηλαδή την τέλεση κάποιου κυρίου, βασικού αδικήματος. Από τη μία, η αδρανοποίηση των μηχανισμών της Δικαιοσύνης διαμέσου της εξαφάνισης των «στιγμάτων» που ενδεικνύουν την τέλεση του (βασικού) αδικήματος, μαρτυρεί τη συγγένεια ξεπλύματος και υπόθαλψης· από την άλλη, η εμβάθυνση, αυτή η ποιοτική μεταβολή που υφίσταται η βλάβη του παθόντος διαμέσου του ξεπλύματος, μαρτυρεί τη συγγένεια αυτού με την αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Φυσικά, οι δύο αυτές λειτουργίες του ξεπλύματος δεν βρίσκονται σε στεγανά, αλλά αντιθέτως έχουν μία σχέση δυναμικής επικοινωνίας και αλληλεξάρτησης: ο δράστης π.χ. μίας κλοπής «θωρακίζει» την παράνομη λεία διαμέσου του ξεπλύματος, κατά τρόπο που την απομακρύνει οριστικά από τον ιδιοκτήτη, καθιστώντας έτσι ανέφικτο τον εντοπισμό της από τη Δικαιοσύνη· και, ακόμη παραπέρα, η μη ενεργοποίηση της Δικαιοσύνης, είναι αυτή που εν τέλει καθιστά αδύνατη τη διάγνωση του εγκλήματος και την επαναφορά της παρουσίας στον νόμιμο ιδιοκτήτη της. Αυτή η διπλή απαξία του ξεπλύματος ίσως να είναι εν τέλει και αυτό που εξηγεί το μεγαλύτερο πλαίσιο ποινής της νομιμοποίησης εσόδων συγκριτικά με τα αδικήματα κατά της δικαιοσύνης ή την αποδοχή προϊόντων εγκλήματος.

Τέλος, έχουν μεμονωμένα υποστηριχθεί στη θεωρία και άλλες εκδοχές, όπως ότι το έννομο αγαθό που προσβάλλει το ξέπλυμα είναι η εν γένει δημόσια τάξη, η εσωτερική ασφάλεια¹⁸², η ασφάλεια των συναλλαγών αλλά και...η οικονομία, η κοινωνία και ο υγιής ανταγωνισμός (!)¹⁸³ ή, παλαιότερα, το οργανωμένο έγκλη-

182. Βλ. τις σχετ. παραπομπές του *Hirsch*, Σύγχρονη ποινική νομοθεσία και τα όρια του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ 1999, σελ. 981 επ., υποσημ. 11.

183. *Νικολούδης*, ΠοινΧρ 2000, σελ. 769 επ. Αντίθετοι οι: *Ανδρουλάκης*, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ., ο οποίος ορθά επισημαίνει πως «η ίδια η “κοινωνία” και “η ίδια η οικονομία”, γενικολογίες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, δεν συνιστούν ποινικώς διαφέροντα έννομα αγαθά, άξια ιδιαίτερης προστασίας από συγκεκριμένον ποινικό νόμο»· *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ΠοινΧρ 2007, σελ. 3 επ., η οποία υποστηρίζει ότι η έποψη αυτή «δεν μπορεί να ευσταθεί λόγω της γενικότητας των παραπάνω αγαθών που δεν επιτρέπουν τη χρησιμοποίησή τους ως βάση ποινικοποίησης, γιατί με μια παρόμοια εκδοχή καταλύονται ουσιαστικά οι κανόνες της αιτιότητας και καθίσταται ανέφικτος ο προσδιορισμός του πραγματικού μεγέθους αδικού που προκαλεί ο κάθε δράστης με την πράξη του»· *Βασιλακόπουλος*, Τινά περί «ξεπλύματος», σε: *Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο Ένωσης Ποινικολόγων*, 2007, σελ. 226-227· *Γ. Τριανταφύλλου*, σε: Τιμ. τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, 761. Πρβλ. και *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ., η οποία, αναφερόμενη στην εθνική οικονομία, επισημαίνει ότι «φαίνεται να διατηρεί πλήρως την ισχύ της εν προκειμένω η παλαιά ρήση «*pecunia non olet*» (το χρήμα δεν έχει οσμή). Η λειτουργία της σύγχρονης οικονομίας καθόλου δεν προϋποθέτει τη νόμιμη προέλευση των περιουσιακών στοιχείων ούτε επηρεάζεται αρνητικά από την ανάμιξη νόμιμων και παράνομων εσόδων. Αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις ύφεσης της οικονομίας, η εισροή ακόμα και χρημάτων που προέρχονται από παράνομες πράξεις μπορεί να οδηγήσει σε τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

μα¹⁸⁴, η δήμευση¹⁸⁵, ακόμη δε και ότι δεν θίγεται κανένα έννομο αγαθό¹⁸⁶, απόψεις που πάντως δεν βρήκαν εκτεταμένη θεωρητική υποστήριξη και σε πολλές περιπτώσεις εγκαταλείφθηκαν εν όψει των νεότερων νομοθετικών εξελίξεων, όπως π.χ. η άποψη περί οργανωμένου εγκλήματος¹⁸⁷.

3.7.2. Η προβληματική του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως εννόμου αγαθού και η σχέση αυτού με την παράσταση του Δημοσίου

Δεν πρέπει, τέλος, να λησμονηθεί ότι το άρ. 2 παρ. 1 του Ν. 4557/2018, το άρ. 2 παρ. 1 του προηγούμενου Ν. 3691/2008, αλλά και η Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3691/2008, κάνουν λόγο για «προστασία της ακεραιότητας και φήμης του χρηματοπιστωτικού τομέα»¹⁸⁸, εισάγοντας, έτσι, στα προστατευόμενα έννομα αγαθά και το τελευταίο. Στην ανωτέρω Αιτιολογική Έκθεση, γίνεται, για το θέμα αυτό, παραπομπή στον σκοπό και στον τίτλο της ενσωματωθείσης Οδηγίας 2005/60/ΕΚ «σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας». Ανατρέχοντας λοιπόν στο περιεχόμενο της ως άνω Οδηγίας, διαπιστώνει κανείς ότι κεντρική της σκέψη αποτελεί «η φερεγγυότητα, η ακεραιότητα και η σταθερότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών και η αξιοπιστία του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο σύνολό του», τα οποία «μπορούν να κλονιστούν σοβαρά από τις προσπάθειες των εγκληματιών και των συνεργών τους να συγκαλύψουν την προέλευση των προϊόντων των εγκληματικών δραστηριοτήτων [...]». Κατά την ίδια Οδηγία, «η μαζική ροή χρημάτων που προέρχεται από παράνομες δραστηριότητες δύναται να επιφέρει ζημία στη σταθερότητα και τη φήμη του χρηματοπιστωτικού τομέα και συνιστά απειλή για την ενιαία αγορά». Άλλωστε, η σκέψη υπ' αριθ. 3 της ως άνω Οδηγίας, που φαίνεται να έχει συμπερασματική αξία, τονίζει ότι «εάν δεν θεσπιστούν ορισμένα μέτρα συντονισμού σε κοινοτικό επίπεδο, οι μετερχόμενοι τη νομιμοποίηση των εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και οι χρηματοδοτούντες την τρομοκρατία ενδέχεται να προσπαθήσουν να επωφεληθούν από την

184. Καϊάφα-Γκμπάντι, ΠοινΧρ 2007, σελ. 3 επ.· Συμεωνίδου-Καστανίδου, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ.

185. Γ. Τριανταφύλλου, Τιμ. τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, σελ. 774.

186. Σοφός, Ενοχή χωρίς αγαθό, σελ. 182 επ.

187. Βλ. σχετ. για το Ν. 3424/2005 σε Τσιρίδη, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα, σελ. 51.· Δημήτρη, 2007, σελ. 392 επ.· Παπαχαράλαμπος, Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων, 2007, σελ. 204.

188. Βλ. ΑιτΕκθ του Ν. 3691/2008 στον ακόλουθο διαδικτυακό σύνδεσμο στον ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/P-TROM-EIS-neo.pdf>

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων και την ελεύθερη παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών που συνεπάγεται ο ενιαίος χρηματοπιστωτικός χώρος για να διευκολύνουν τις παράνομες δραστηριότητές τους».

Η θέση του νομοθέτη περί του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως εννόμου αγαθού, ορθώς απορρίπτεται πάντως από τη θεωρία¹⁸⁹. Και πράγματι, μία σειρά επιχειρημάτων συντείνει στο ότι οι σχετικές με τη νομιμοποίηση εσόδων διατάξεις δεν έχουν ως έννομο αγαθό τους το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αρχικά, η *φήμη του χρηματοπιστωτικού τομέα*¹⁹⁰ εξαρτάται εν πολλοίς από την κεφαλαιακή του ροή και δύναμη, οι οποίες ουδόλως τελούν σε σχέση αλληλοαποκλεισμού με την εισροή μεγάλων κεφαλαίων προερχομένων από παράνομες δραστηριότητες. Όπως υποστηρίχθηκε πειστικά από τη θεωρία στον σχετικό της αντίλογο για το έννομο αγαθό της οικονομίας, η εισροή μεγάλων κεφαλαίων προερχομένων από παράνομες δραστηριότητες φαίνεται να επιβεβαιώνει τη γνωστή βεσπασιανή ρήση «*pecunia non olet*» (το χρήμα δεν έχει οσμή): τόσο ισχυρότερο είναι ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα, όσο περισσότερα τα κεφάλαια που εισρέουν σε αυτό, ανεξαρτήτως της προέλευσής τους¹⁹¹. Η επένδυση μεγάλων ποσών, προερχομέ-

189. Βλ. σχετ. Παύλου, ΠοινΧρ 2008, σελ. 923 επ.· Καϊάφα-Γκμπάντι, Ποινικοποίηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: Βασικά χαρακτηριστικά του ν. 3691/2008 και δικαιοκρατικά όρια, ΠοινΧρ 2008, σελ. 917 επ.· Τσιρίδη, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα, σελ. 52-53· Σοφό / Οικονόμου, Η νομιμοποίηση Ι, σελ. 19 πλαγιάρ. 44. Επιφυλακτική, χωρίς πάντως να αποκλείει σε περιπτώσεις ξεπλύματος υπερβολικά μεγάλων ποσών την προσβολή του χρηματοπιστωτικού συστήματος, εμφανίζεται και η Καμπέρου-Ντάλτα, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 65 επ.

190. Με τον όρο «χρηματοπιστωτικός τομέας» ή «χρηματοπιστωτικό σύστημα» εννοούμε εδώ κατά βάση το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων (Τράπεζες), καθώς και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών που δραστηριοποιούνται στο Χρηματιστήριο, όπως π.χ. μία εταιρία-μέλος του Χρηματιστηρίου Αθηνών, βλ. αναλυτ. Ναμία, Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 379 επ.

191. Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ. (βλ. υποσημ. 183). Έτσι και Διονυσιοπούλου, ΠοινΧρ 1999, σελ. 988 επ., η οποία λέγει ότι «εφόσον οι πρόσοδοι του εγκλήματος αποκτήσουν νόμιμο ένδυμα και εισέλθουν στην αγορά, το κράτος εισπράττει τους ανάλογους φόρους και η οικονομία μάλλον ωφελείται παρά βλάπτεται»· Χατζηνικολάου, Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, σελ. 763, κατά τον οποίο «Η οικονομία ή το χρηματοπιστωτικό σύστημα, όπως κι αν θέλει να οριοθετήσει κανείς αυτές τις έννοιες προωθούνται και δεν προσβάλλονται από την εισαγωγή μαύρου χρήματος στις νόμιμες οικονομικές συναλλαγές. Δεν χρειάζεται πράγματι ιδιαίτερη τεκμηρίωση για να διαπιστώσει κανείς ότι η προσέλκυση κεφαλαίων αποτελεί τον κυρίαρχο στόχο –και– των αναπτυσσόμενων χωρών [...]»· Σοφό / Οικονόμου, Η νομιμοποίηση Ι, σελ. 19, πλαγιάρ. 44: «[...] η αναζήτηση του εννόμου αγαθού στην προσβολή του χρηματοπιστωτικού τομέα και της οικονομίας αποδεικνύεται εξίσου άστοχη, δεδομένου ότι ακόμα και με τη διοχέτευση παρανόμως κτηθέντων εσόδων στη νόμιμη οικονομία, η τελευταία εξακολουθεί να ωφελείται από τη διακίνηση του χρήματος».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ων από παράνομες δραστηριότητες, ενισχύει την κεφαλαιακή ροή του χρηματοπιστωτικού τομέα, τον καθιστά οικονομικά ισχυρότερο, επομένως συντείνει στη βελτίωση της φήμης του ως ενός κραταιού συστήματος με σημαντικά κεφάλαια. Η αύξηση του όγκου των συναλλαγών, για παράδειγμα, εντός μίας χρηματιστηριακής αγοράς αυξάνει την κεφαλαιοποίηση αγοράς (δηλ. το σύνολο της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών του) και επομένως προσδίδει σε αυτό περισσότερη οικονομική δύναμη. Οι όποιες συνέπειες επέρχονται για την ακεραιότητα και τη φήμη του χρηματοπιστωτικού συστήματος από την τέλεση του ξεπλύματος, δεν προκύπτουν άμεσα εκ της πράξης αυτής, η οποία ενισχύει την κεφαλαιακή του δύναμη, αλλά από την αποκάλυψή της, κατά τρόπο που θίγει την αξιοπιστία των ελεγκτικών του αρχών και δημιουργεί υπόνοιες εκτεταμένης διαφθοράς¹⁹². Επί παραδείγματι, ένα πιστωτικό ίδρυμα στο οποίο εισρέουν μερικά εκατομμύρια ευρώ προερχόμενα από εγκληματική δραστηριότητα, ενισχύει την κεφαλαιακή του επάρκεια και την οικονομική του θέση, η δε τρώση του κύρους του επέρχεται μόνον αν αποκαλυφθεί η πράξη ξεπλύματος. Εάν αντιθέτως η πράξη δεν αποκαλυφθεί ποτέ, τότε η τέλεση της πράξης νομιμοποίησης εσόδων καθ' εαυτήν, μόνο ενίσχυση της οικονομικής κατάστασης και της φήμης του επιφέρει. Συνεπώς, η προσβολή της φήμης του χρηματοπιστωτικού τομέα επέρχεται όχι άμεσα εκ της πράξης αυτής, αλλά εμμέσως, διά της δημιουργίας της εντύπωσης ότι οι ελεγκτικές αρχές του εν λόγω ιδρύματος εκτελούν πλημμελώς τα καθήκοντά τους, ή ακόμη χειρότερα, ότι είναι διεφθαρμένες και αποδέχονται δολίως την εισδοχή παρανόμων κεφαλαίων. Αυτό, όμως, είναι ένα πρόβλημα που δεν αφορά στο ξέπλυμα καθ' εαυτό, αλλά την ανεπάρκεια ή απροθυμία των οικείων εποπτικών μηχανισμών να πατάξουν τις πράξεις ξεπλύματος¹⁹³.

Ακόμη παραπέρα, αποτελεί εύλογη απορία το πώς ακριβώς διακυβεύεται η ακεραιότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος από το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος, δεδομένου ότι: α) το ξέπλυμα δεν τελείται πάντα διαμέσου της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού τομέα, β) τα ποσά που κατά κανόνα αφορούν πράξεις ξεπλύματος είναι, συγκριτικά με τη δύναμη και τον όγκο των κεφαλαίων

192. Έτσι ακριβώς και οι Σοφός / Οικονόμου, Η νομιμοποίηση Ι, σελ. 19, πλαγιάρ. 44: «Η προσβολή της φήμης και της φερεγγυότητας του τραπεζικού συστήματος εξαρτάται από τυχόν γνωστοποίηση της εγκληματικής προέλευσης των χρημάτων· όσο εκείνη παραμένει άγνωστη, καμιά προσβολή δεν υφίσταται». Καμπέρου-Ντάλτα, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 69, η οποία λέγει ότι «η ενδεχόμενη τρώση της φήμης του (σ.σ.: χρηματοπιστωτικού τομέα) αποτελεί τη συνέπεια της ανακάλυψης του εγκλήματος από τις αρμόδιες αρχές και όχι το αντικείμενο προστασίας, δηλαδή το έννομο αγαθό του».

193. Έτσι η Συμεωνίδου-Καστανίδου, Το έγκλημα της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μετά το Ν 3424/2005: ερμηνευτικές προτάσεις, ΠοινΔικ 2007, σελ. 606 επ., η οποία λέγει ότι «Αν τα τραπεζικά ιδρύματα δεν ακολουθούν μια φερέγγυα και αξιόπιστη πολιτική προκειμένου να παρεμποδίσουν το ξέπλυμα του χρήματος, δεν είναι ασφαλώς το ξέπλυμα που προσβάλλει την αξιοπιστία τους».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

του χρηματοπιστωτικού τομέα, απολύτως ανάκαμα να τον επηρεάσουν καθ' οιονδήποτε τρόπο. Η κεφαλαιοποίηση αγοράς¹⁹⁴, για παράδειγμα, του Χρηματιστηρίου Αθηνών, μίας μικρής δηλαδή χρηματιστηριακής αγοράς, είναι 60,81 δισεκατομμύρια ευρώ¹⁹⁵. Η τοποθέτηση λοιπόν μερικών χιλιάδων ή ακόμη και εκατομμυρίων ευρώ προερχομένων από παράνομες δραστηριότητες, είναι πρακτικά αδύνατο να θίξει την ακεραιότητα και τη δύναμη ενός τόσο ισχυρού χρηματοπιστωτικού συστήματος¹⁹⁶.

Είναι δε απορίας άξιον το πώς ακριβώς διακυβεύεται η φήμη και η ακεραιότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα, δεδομένου του ότι αυτός *a priori* δεν φέρει (και ούτε αξιώνει κανείς να φέρει) ηθικό πρόσημο, σε αντίθεση π.χ. με ό,τι οφείλει να συμβαίνει στη δημόσια υπηρεσία. Τα διάφορα εργαλεία και μέσα τοποθέτησης, επένδυσης και αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων, είναι από τη φύση τους ουδέτερα, δεν φέρουν κάποιο ηθικό φορτίο και μία τυχόν διαφορετική αντίληψη μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην ανάπτυξη της επενδυτικής δραστηριότητας¹⁹⁷. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι απενοχοποιούνται οι παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες οφείλουν να προλαμβάνονται και να πατάσσονται. Σημαίνει όμως ότι η ανίχνευση του εννόμου αγαθού πρέπει να αφουγκράζεται σωστά την εγκληματική προσβολή και την απαξία που φέρει η νομιμοποίηση παράνομων εσόδων. Και λέγεται αυτό, διότι η «βάπτιση» του χρηματοπιστωτικού τομέα ως εννόμου αγαθού, στην ουσία ανάγει στον πυρήνα της εγκληματικής προσβολής ένα ηθικά ουδέτερο μέσο τέλεσης του ξεπλύματος, το οποίο δεν θα έπρεπε φυσικά να χρησιμοποιείται ως τέτοιο, αλλά εξ αυτού του λόγου δεν σημαίνει ότι βλάπτεται κιόλας, ώστε να μπορεί αναχθεί σε έννομο αγαθό! Όπως άλλωστε φαίνεται από τη συστηματική επισκόπηση των ευρωπαϊκών Οδηγιών και των εθνικών διατάξεων περί ξεπλύματος, θεσπίζεται μία σειρά ρυθμίσεων για τη θωράκιση των

194. Η κεφαλαιοποίηση αγοράς είναι το σύνολο της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών μίας χρηματιστηριακής αγοράς, βλ. σχετ.: <http://lexicon.ft.com/Term?term=market-capitalisation>

195. Ενημέρωση στις 04.07.2019, βλ. σχετ. τον επίσημο διαδικτυακό τόπο του Χρηματιστηρίου Αθηνών στον ακόλουθο σύνδεσμο: <http://www.helex.gr/el/web/guest/stocks>

196. Βλ. σχετ. και *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 68. Αντίστοιχη επιχειρηματολογία συναντά κανείς και στον αντίλογο για το έννομο αγαθό της οικονομίας, βλ. *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, Το έγκλημα της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μετά το Ν 3424/2005: ερμηνευτικές προτάσεις, ΠοινΔικ 2007, σελ. 606 επ., η οποία αναφέρει ότι «δεν μπορεί ασφαλώς να υποστηρίξει κανείς σοβαρά ότι η νομιμοποίηση ενός ποσού 3 ή και 10 χιλιάδων ευρώ είναι δυνατόν να κλονίσει την οικονομία μίας χώρας».

197. Βλ. σχετικά *Θρ. Κονταξή*, Η απλή τραπεζική κατάθεση ως νομιμοποίηση χρημάτων («ξέπλυμα»), ΠοινΔικ 2014, σελ. 617 επ., ο οποίος αναφέρει ότι «τα περιουσιακά στοιχεία, τα αντικείμενα και τα δικαιώματα είναι από τη φύση τους ουδέτερα. Η προσπάθεια εφοδισμού ορισμένων εξ αυτών με “πιστοποιητικά καθαρότητας” και η εκτίμησή τους ως επικινδύνων θα οδηγήσει στην ακινητοποίηση της οικονομικής ζωής».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ελεγκτικών μηχανισμών του χρηματοπιστωτικού τομέα και την αποτελεσματική εφαρμογή μέτρων ελέγχου, πρόληψης και διάγνωσης πράξεων ξεπλύματος. Αυτή η λογική εναρμονίζεται πλήρως με την αντίληψη του χρηματοπιστωτικού τομέα ως μέσου τέλεσης και όχι ως εννόμου αγαθού· εάν ίσχυε το αντίθετο, τότε η χρησιμοποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα θα προσέδιδε πρόσθετη ποινική αξία και θα αποτελούσε διακεκριμένη μορφή τέλεσης του ξεπλύματος έναντι των άλλων τρόπων τελέσεως, που θα συνιστούσαν βασικές μορφές του εγκλήματος, πράγμα που δεν συμβαίνει! Αντιθέτως, οι κατ' άρ. 39 Ν. 4557/2018 προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις προσδίδουν πρόσθετη ποινική αξία μόνον όταν την πράξη τελεί υπάλληλος υπόχρεου νομικού προσώπου του χρηματοπιστωτικού τομέα (άρ. 39 παρ. 1 περ. β' και δ'), επιβεβαιώνοντας αυτό που προηγουμένως αναφέραμε: ότι ο χρηματοπιστωτικός τομέας δεν θίγεται από το ξέπλυμα καθ' εαυτό, αλλά από τις δόλιες ενέργειες και παραλείψεις των αρμοδίων ελεγκτικών του οργάνων, τα οποία το συγκαλύπτουν ή έστω το ανέχονται, διότι, έτσι, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, από παθητικό μέσο τέλεσης μίας πράξης ξεπλύματος, προσχωρεί, διαμέσου των οργάνων του, ενεργητικά στον χώρο του εγκλήματος! Με άλλα λόγια, ο χρηματοπιστωτικός τομέας δεν βρίσκεται στην «καρδιά» της εγκληματικής προσβολής του ξεπλύματος και η αντίθετη άποψη συγχέει εσφαλμένως το μέσο τέλεσης μίας εγκληματικής πράξης με το αντικείμενο προσβολής της. Προσβολή του ενδεχομένως να υπάρχει μόνο στην ανωτέρω αναφερόμενη περίπτωση, όπου υπάλληλος χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ενεργεί με τρόπο που συγκαλύπτει την τέλεση ξεπλύματος, οπότε πλέον το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα από ηθικά ουδέτερο μέσο τέλεσης, προσχωρεί ενεργητικά –διαμέσου της πράξης του οργάνου του– στον χώρο του εγκλήματος.

Άλλωστε, εάν η τέλεση ξεπλύματος διαμέσου λ.χ. της τοποθέτησης παρανόμων εσόδων σε μία Τράπεζα, δύναται να προκαλέσει προσβολή του χρηματοπιστωτικού τομέα ως εννόμου αγαθού, τότε θα πρέπει κατά μείζονα λόγο να γίνει δεκτό ότι αυτός προσβάλλεται και στις περιπτώσεις ευθείας προσβολής της Τράπεζας αυτής, όπως λ.χ. επί τέλεσης μίας απάτης σε βάρος της. Διότι δεν είναι δυνατόν να θεωρείται ότι η τέλεση μίας αξιόποινης πράξης, εκ της οποίας ενισχύεται η κεφαλαιακή επάρκεια της Τράπεζας, θίγει τον χρηματοπιστωτικό τομέα, την ίδια στιγμή που μία άλλη αξιόποινη πράξη, εκ της οποίας η Τράπεζα ζημιώνεται, δεν τον θίγει! Η εκδοχή όμως της προσβολής του χρηματοπιστωτικού τομέα από κάθε έγκλημα σε βάρος των μελών που τον απαρτίζουν¹⁹⁸, ούσα μη υποστηρίξιμη και ακραία, καταδεικνύει το αδιέξοδο της θεώρησης του χρηματοπιστωτικού τομέα ως εννόμου αγαθού που θίγεται από το ξέπλυμα.

Σε κάθε δε περίπτωση, ακόμη και εάν –εσφαλμένως κατά τα ως άνω– θεωρη-

198. Κατά το άρ. 3 παρ. 5 του Ν. 4557/2018, ως χρηματοπιστωτικός τομέας θεωρείται «ο τομέας της οικονομίας που αποτελείται από τα νομικά και φυσικά πρόσωπα που εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

θεί ότι οι σχετικές με το ξέπλυμα διατάξεις προστατεύουν την ακεραιότητα και τη φήμη του χρηματοπιστωτικού τομέα, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί εξ αυτού του λόγου να γίνει δυνατή η παράσταση του Ελληνικού Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας. Και τούτο, διότι το έννομο αγαθό του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι κατ' ορθή άποψη υπερατομικό/κοινωνικό έννομο αγαθό, το οποίο ως εκ τούτου δεν έχει παθόντα¹⁹⁹. Ακόμη όμως και να γίνει δεκτό ότι υπάρχει παθών, για να γίνει δεκτή η παράσταση του Δημοσίου, θα πρέπει αυτό να θεωρηθεί φορέας του ως άνω εννόμου αγαθού, όπως συμβαίνει π.χ. με το έννομο αγαθό της υπηρεσίας. Κάτι τέτοιο όμως κείται εκτός λογικής. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας, ήτοι το νομικό πρόσωπο του Χρηματιστηρίου ως διαχειριστής αγοράς²⁰⁰, οι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο εταιρίες, τα πιστωτικά ιδρύματα κ.ά. συνιστούν αυτοτελή νομικά πρόσωπα με ίδια διοίκηση, ίδια περιουσία, ίδιο υπαλληλικό προσωπικό, ίδια οικονομική διαχείριση, ίδια συμφέροντα και προφανώς δικό τους ξεχωριστό φορτίο φήμης και ακεραιότητας. Εάν κάποιος επομένως εκπροσωπών το χρηματοπιστωτικό σύστημα, αυτοί δεν είναι άλλοι από τα νομικά πρόσωπα που το συνιστούν, ήτοι αυτά που αποτελούν διαχειριστές του ή μέλη του. Πέραν αυτών, ουδείς άλλος μπορεί να ισχυρισθεί ότι υφίσταται άμεση ζημία.

Τα ανωτέρω ενισχύονται ακόμη περισσότερο από τις επιστημονικές παραδοχές σχετικά με τη δυνατότητα παράστασης της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς σε δίκες που αφορούν σε χρηματιστηριακά αδικήματα. Ακόμη λοιπόν και η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, δηλαδή το καθ' ύλην αρμόδιο νομικό πρόσωπο ως προς τον έλεγχο και τη ρύθμιση της λειτουργίας του Χρηματιστηρίου και την εποπτεία των φορέων του χρηματοπιστωτικού συστήματος²⁰¹, θεωρείτο μέχρι πρότινος ότι δεν υφίστα-

199. Βλ. Δημάκη, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ.; Πετρόπουλο, Έννοια και αντιμετώπιση του αδικήματος της χειραγώγησης της κεφαλαιαγοράς στον Ν. 3340/2005, ΠοινΧρ 2009, σελ. 199 επ.

200. Για τις σχετικές με τη χρηματιστηριακή αγορά έννοιες, βλ. τους σχετικούς ορισμούς στο άρ. 4 του Ν. 4514/2018, ο οποίος ενσωματώνει στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2014/65/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαΐου 2014 για τις αγορές χρηματοπιστωτικών μέσων (Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ: L 173, 12.6.2014), όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2016/1034/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Ιουνίου 2016 (Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ: L 175, 30.6.2016), λαμβάνοντας υπόψη την κατ' εξουσιοδότηση Οδηγία 2017/593/ΕΕ της Επιτροπής της 7ης Απριλίου 2016 (Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ: L 87/500, 31.3.2017).

201. Ο νέος Ν. 4557/2018 περί ξεπλύματος, στο άρ. 6 παρ. 1 περ. β', ορίζει ότι η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς είναι η αρμόδια αρχή για τις εταιρείες επενδύσεων χαρτοφυλακίου, τις εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, τις εταιρείες παροχής επενδυτικών υπηρεσιών και τους συνδεδεμένους αντιπροσώπους τους, τις εταιρείες επενδυτικής διαμεσολάβησης, τις εταιρείες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών, τις εταιρείες επενδύσεων σε ακίνητη περιουσία και τους διαχειριστές οργανισμών εναλλακτικών επενδύσεων. Άλλωστε, το άρ. 35 του Ν. 4443/2016 ορίζει ότι η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς διασφαλίζει την εφαρμογή και εποπτεύει την τήρηση των διατάξεων του Κανονισμού (ΕΕ) 596/2014 περί κατάχρησης της

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ται άμεση βλάβη εκ των χρηματιστηριακών εγκλημάτων και επομένως δεν έφερε το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής²⁰²! Ακριβώς δε λόγω της αντανάκλαστικότητας της βλάβης, η οποία καθιστά αδύνατη την ενεργητική νομιμοποίηση της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς με τα παραδοσιακά αστικά και ποινικά κριτήρια του νόμου και της νομολογίας, ο νομοθέτης, για προφανείς λόγους σκοπιμότητας, επέτρεψε εν τέλει ειδικώς την παράσταση πολιτικής αγωγής της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς στα σχετικά αδικήματα προς υποστήριξη της κατηγορίας²⁰³. Εάν όμως το κατ' εξοχήν εποπτικό και ελεγκτικό όργανο της λειτουργίας του Χρηματιστηρίου θεωρείται εμμέσως ζημιωθέν και η παράσταση πολιτικής αγωγής του «διασώζεται» με νομοθετική παρέμβαση, τότε δυνάμει ποιας νομικής λογικής μπορεί να θεωρηθεί το Δημόσιο αμέσως ζημιωθέν, καίτοι καμία αρμοδιότητα παρέμβασης στο Χρηματιστήριο έχει; Είναι προφανές ότι κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό και επομένως παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας δεν νοείται. Η βλάβη του είναι, στην πλέον επιεική για αυτό εκδοχή, καθαρά αντανάκλαστική.

Δεδομένων των ανωτέρω, άκρως προβληματική φαντάζει η υπ' αριθ. 446/2015 παρεμπίπτουσα απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών στην υπόθεση «ENERGA-HELLAS POWER», με την οποία έγινε δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου για το έγκλημα του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος. Συγκεκριμένα, με μία αιτιολογία που ομοιάζει με απλή συρραφή διαφόρων κατά καιρούς διατυπωμένων λόγων αποδοχής της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, καθώς και διαφόρων προτεινόμενων για το ξέπλυμα εννόμων αγαθών, έγινε δεκτό μεταξύ άλλων ότι «σε κάθε περίπτωση προστατεύονται (σ.σ.: από τις περί ξεπλύματος διατάξεις) από τη νομοθεσία αυτή και αγαθά του ευρύτερου δημοσίου συμφέροντος και μάλιστα η ομαλή κοινωνική και οικονομική λειτουργία του κράτους, που αμέσως κινδυνεύει από την επέκταση σε διεθνή κλίμακα της νομιμοποίησης προί-

γοράς.

202. Βλ. ΑΠ 92/2002, ΠοινΧρ 2002, σελ. 892 επ., όπου ο Άρειος Πάγος, σε υπόθεση τέλεσης χρηματιστηριακών αδικημάτων, διέλαβε ότι «η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, λόγω της ιδιότητάς της, ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με αποστολή τον έλεγχο της εφαρμογής της νομοθεσίας της Κεφαλαιαγοράς, δεν είναι δυνατόν να υποστεί αμέσως περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη από την τέλεση από τρίτους των παραπάνω αξιοποιώνων πράξεων, αφού οι δράστες είναι ξένοι προς τη λειτουργία των υπηρεσιών της και η τέλεση των πράξεων αυτών δεν μπορεί να επηρεάσει τη φήμη της, ούτε να προκαλέσει τον κλονισμό της εμπιστοσύνης των πολιτών προς αυτή». ΤριμΕφΑθ 976/2001, ΠοινΧρ 2001, σελ. 445 επ., με σύμφωνες παρατηρήσεις Αθανασίου. Βλ. και ΑΠ 2500/2003, ΠοινΧρ 2004, σελ. 921 επ., όπως συνάγεται ερμηνευτικά. Ίδια θέση έχει επί του ζητήματος και ο Δημάκης, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ.

203. Βλ. το προϊσχύσαν άρ. 31 παρ. 6 του Ν. 3340/2005, καθώς και το ισχύον άρ. 33 παρ. 3 του Ν. 4443/2016, κατά το οποίο «Στις δίκες για τις αξιόποινες πράξεις των προηγούμενων παραγράφων, η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς έχει δικαίωμα, σε κάθε περίπτωση, να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγουσα για την υποστήριξη της κατηγορίας».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

όντων εσόδων από σειρά εγκληματικών δραστηριοτήτων που απειλεί τη λειτουργία της εθνικής οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Χώρας. [...] το Ελληνικό Δημόσιο πέραν της υλικής ζημίας που έχει υποστεί, υπέστη και ηθική βλάβη συνιστάμενη στη μείωση του κύρους και της αξιοπιστίας του έναντι των πολιτών, αφού εμφανίζεται ότι αδυνατεί να ανταποκριθεί στην αποστολή του που συνίσταται στη διαφύλαξη και προαγωγή των συμφερόντων του συνόλου των πολιτών και να ασκήσει τη δραστηριότητά του, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η είσπραξη και διασφάλιση των πάσης φύσεως εσόδων του, η πρόληψη, καταστολή και εν γένει πάταξη της λαθρεμπορίας και της νομιμοποίησης εσόδων προερχομένων από παράνομες ενέργειες και συμπεριφορές κατά τρόπον ώστε να διασφαλιστεί η υπαγωγή τους σε κάθε νόμιμο έλεγχο στα πλαίσια των ενεργειών είτε των οργάνων της δικαστικής εξουσίας είτε των λοιπών ελεγκτικών οργάνων του Δημοσίου και συνακόλουθα η διά των δημοσίων υπηρεσιών του εξασφαλιζόμενη νομιμότητα των συναλλαγών και των διά αυτών διακινουμένων κεφαλαίων και λοιπών περιουσιακών στοιχείων. Εξάλλου με τις άδικες πράξεις των κατηγορουμένων διαταράχθηκε η εύρυθμη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών, επλήγη το κύρος αυτών και εξασθένησε η εμπιστοσύνη των πολιτών προς το νομικό πρόσωπο του Κράτους. Με αυτό το περιεχόμενο και σύμφωνα με όσα αναπτύχθηκαν στις παραπάνω νομικές σκέψεις είναι κατά νόμο βάσιμη η δηλωθείσα από το Ελληνικό Δημόσιο παράσταση πολιτικής αγωγής στη δίκη αυτή και για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, δεδομένου ότι με βάση τους εκτιθεμένους δικαιολογητικούς λόγους και φερόμενο ως άμεσα παθόν και από το αδίκημα αυτό νομιμοποιείται ενεργητικά να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον και για το αδίκημα αυτό».

Η ανωτέρω απόφαση εμφανίζει ασάφειες και ανακρίβειες στους νομικούς της συλλογισμούς, μη απαντώντας ειδικώς εις τι συνίσταται η άμεση βλάβη του νομικού προσώπου του Δημοσίου διαμέσου της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως μέσου τέλεσης του ξεπλύματος. Ούτε λίγο ούτε πολύ, φαίνεται να θεωρεί στις παραδοχές της ως έννομα αγαθά του εγκλήματος αυτού την ομαλή κοινωνική (;) και οικονομική λειτουργία του κράτους, τη Δικαιοσύνη, την υπηρεσία, την εθνική οικονομία και το χρηματοπιστωτικό σύστημα (!), χωρίς να προσδιορίζει επ' ουδενί το πώς ακριβώς θίγεται από την πράξη του ξεπλύματος το καθένα από τα παραπάνω. Είναι κραυγαλέα δε η έλλειψη αντιλόγου ή έστω η διατύπωση θέσεων που απαντούν στην κριτική της θεωρίας, καθώς και στα επιχειρήματα που ανωτέρω παραθέσαμε. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα αναφέρεται μόνον ευκαιριακά, χωρίς καμία ειδικότερη αναφορά στο πώς ακριβώς θίγεται και, ιδίως, στο πώς τυχόν προσβολή του συνιστά άμεση βλάβη του νομικού προσώπου του Δημοσίου. Οι όποιες παραδοχές εντοπίζονται, κρίνονται ως γενικόλογες και ασαφείς. Φρονώ ότι η ελληνική νομολογία, δεδομένης της μεγάλης σημασίας που έχει για τον κατηγορούμενο η συμμετοχή του Δημοσίου ως «αντιδίκου» του

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

στην ποινική δίκη, οφείλει να προβαίνει σε τεκμηριωμένες, *in concreto* αναλύσεις του τρόπου με τον οποίο θίγεται το χρηματοπιστωτικό σύστημα, επάγοντας μάλιστα άμεση ζημία και για το ελληνικό Δημόσιο.

3.7.3. Το συμπέρασμα για την παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας στο ξέπλυμα

Δυνάμει όσων αναφέραμε, είναι προφανές ότι σε δίκες με αντικείμενο τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας δεν είναι κατ' αρχήν δυνατή, ένεκα του ότι προσβάλλεται το υπερατομικό έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης. Αν, όμως, το βασικό έγκλημα έθιξε ατομικά έννομα αγαθά του Δημοσίου, για τα οποία χωρεί παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας (π.χ. η κλοπή και η υπεξαίρεση την ιδιοκτησία του, η απάτη και η εκβίαση την περιουσία του κ.ο.κ.), τότε ειδικώς σε αυτές τις περιπτώσεις το ξέπλυμα προσβάλλει παράλληλα –πέραν της Δικαιοσύνης– και τα ήδη προσβληθέντα από το βασικό έγκλημα ατομικά έννομα αγαθά, και έτσι χωρεί παράσταση εκ μέρους του²⁰⁴. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να τονισθεί κάτι που γενικώς αγνοείται: ακόμη και εάν θεωρηθεί ότι προστατευτέο έννομο αγαθό του ξεπλύματος είναι μόνον η απονομή της Δικαιοσύνης (ή κάποιο άλλο υπερατομικό αγαθό), δεν πρέπει να αμελούμε ότι για τον προσδιορισμό των δικαιουμένων σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, λαμβάνεται υπ' όψιν, κατά το απολύτως κρατούν θεωρητικό και νομολογιακό δόγμα, και ο προστατευτικός σκοπός της εκάστοτε ποινικής διάταξης, τα συμφέροντα, δηλαδή, τα οποία προστατεύει²⁰⁵. Ακόμη, λοιπόν, και αν θεωρηθεί –εσφαλμένα, σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν– ότι η προσβεβλημένη από το βασικό αδίκημα περιουσία του θύματος δεν συνιστά προστατευτέο έννομο αγαθό του ξεπλύματος, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι διατάξεις αυτού αποβλέπουν στην προστασία της περιουσίας αυτής, τη βλάβη άλλωστε της οποίας προϋποθέτουν ώστε να ενεργοποιηθούν (δεδομένου ότι πρόκειται περί εξαρτημένου εγκλήματος)! Άλλωστε, ακόμη και με μία ακραιφνή θεώρηση της Δικαιοσύνης ως του μόνου προστατευτέου εννόμου αγαθού στο έγκλημα αυτό, βλέπουμε ότι οι κυρώσεις του ξεπλύματος αφορούν τόσο σε στερητικές της ελευθερίας ποινές όσο και στην κατάσχεση/δήμευση. Με την κατάσχεση, όμως, εξασφαλίζεται η επιστροφή της περιουσίας στον νόμιμο

204. Βλ. έτσι: *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 170, η οποία υποστηρίζει ότι «μολονότι η σχετική ποινική διάταξη [...] προστατεύει υπερατομικό έννομο αγαθό και δεν δικαιολογεί παράσταση πολιτικής αγωγής, είναι εντούτοις δυνατή η παράσταση του παθόντος που εθίγη αμέσως από το βασικό έγκλημα εκ του οποίου προέκυψε η προς νομιμοποίηση περιουσία». *Τζαννετή*, Η δήμευση, σελ. 252, υποσημ. 15, υπό το καθεστώς του Ν. 3424/2005· *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 158, ιδίως στην εκεί περ. Ι.

205. Βλ. αναλυτ. για το θέμα αυτό στο κεφ. 1.2.2.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ιδιοκτήτη της²⁰⁶! Επομένως, οι ίδιες οι κυρώσεις του ξεπλύματος φαίνονται να εντάσσουν στον προστατευτικό τους σκοπό και τα περιουσιακά συμφέροντα του θύματος. Εκτός και αν κάποιος υποστηρίξει ότι οι διατάξεις του ξεπλύματος, καίτοι εξαρτημένες από το βασικό (περιουσιακό) αδίκημα, όχι απλώς δεν έχουν ως έννομο αγαθό, αλλά δεν έχουν ούτε καν στο προστατευτικό τους πεδίο την περιουσία που εθίγη από αυτό. Μία τέτοια εκδοχή φαντάζει, πάντως, μη ρεαλιστική.

3.7.4. Χωρεί παράσταση του Δημοσίου για το ξέπλυμα όταν βασικό αδίκημα είναι η δωροδοκία;

Τέλος, πρέπει να γίνει εδώ μία αναγκαία διευκρίνιση περί της δυνατότητας παράστασης του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας στο ξέπλυμα βρόμικου χρήματος, όταν το βασικό έγκλημα είναι αμιγώς υπηρεσιακό, όπως π.χ. η δωροδοκία. Υπό τον προϋσχύσαντα ΠΚ, στις περιπτώσεις των μη γνήσιων ιδιαιτέρων εγκλημάτων, όπως λ.χ. στην υπεξαίρεση ή την απιστία στην υπηρεσία, θίγονταν πρωτογενώς περιουσιακά αγαθά και άρα νοείτο εμβάθυνση αυτής της προσβολής κατά τα όσα ανεπτύχθησαν ανωτέρω. Ως εκ τούτου, γινόταν προφανώς δεκτή παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε εγκλήματα σαν και αυτά. Η πρωτοκαθεδρία του περιουσιακού χαρακτήρα των ανωτέρω αδικημάτων –η οποία και δικαιολογούσε το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής εκείνου του οποίου η περιουσιακή προσβολή εμβαθύνεται από το ξέπλυμα– αναγνωρίσθηκε πλέον και νομοθετικά, καθώς, υπό το νέο ΠΚ, αυτά αποτελούν πλέον διακεκριμένες μορφές περιουσιακών αδικημάτων²⁰⁷.

Οι ανωτέρω όμως παραδοχές, ένεκα των οποίων νοείται εμβάθυνση της περιουσιακής προσβολής του Δημοσίου από το ξέπλυμα, άρα και δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής του, δεν φαίνεται να ευσταθούν όταν θίγεται καθαρά και μόνο το έννομο αγαθό της υπηρεσίας. Όταν, για παράδειγμα, τελείται μία δωροληψία από υπάλληλο, θίγεται αναμφίβολα το έννομο αγαθό της υπηρεσίας, φορέας

206. Βλ. άρ. 40 παρ. 1 Ν. 4557/2018, το οποίο ορίζει ότι «τα περιουσιακά στοιχεία που αποτελούν προϊόν βασικού αδικήματος του άρθρου 4 ή των αδικημάτων του άρθρου 2 ή που έχουν αποκτηθεί αμέσως ή εμμέσως από προϊόν τέτοιων αδικημάτων ή τα μέσα που έχουν χρησιμοποιηθεί ή προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν προς τέλεση αυτών των αδικημάτων, κατάσχονται και, εφόσον δεν συντρέχει περίπτωση απόδοσής τους στον ιδιοκτήτη, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 310 και του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 373 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ), δημεύονται υποχρεωτικά με την καταδικαστική απόφαση». Έτσι και ο Τζαννετής, Η δήμευση, σελ. 252, ο οποίος επισημαίνει ότι «Η αφαίρεση των εγκληματικών εσόδων ματαιώνει την περαιτέρω εμβάθυνση της προσβολής του εννόμου αγαθού της εγκληματικής δραστηριότητας, ενίοτε μάλιστα οδηγεί σε αποκατάσταση της ζημίας (βλ. άρ. 2 παρ. 6 Ν. 2331/95, που προβλέπει την απόδοση του κατασχεθέντος οφέλους στον ιδιοκτήτη)».

207. Για περισσότερα σχετικά με αυτό, βλ. κεφ. 2.2.1.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

της οποίας είναι, κατά απολύτως κρατούσα θέση, το Δημόσιο, το οποίο ως εκ τούτου μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας. Περιουσιακή βλάβη του Δημοσίου αμέσως εκ της πράξεως της δωροληψίας δεν υπάρχει²⁰⁸. Εις τι συνίσταται λοιπόν η δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου και για το ξέπλυμα;

Όπως είδαμε παραπάνω, όταν το βασικό αδίκημα επάγεται περιουσιακή βλάβη, το ξέπλυμα επιτελεί, μεταξύ άλλων, λειτουργία εμβάθυνσης της βλάβης αυτής. Όταν λ.χ. ο υπάλληλος υπεξαιρέσει ποσό από το ταμείο της υπηρεσίας του, το ξέπλυμα του ποσού αυτού εξανεμίζει τη δυνατότητα εντοπισμού της σύνδεσής του με το δημόσιο ταμείο, άρα και της επιστροφής του, και ως εκ τούτου εμβαθύνει τη βλάβη, οριστικοποιώντας την περιουσιακή απώλεια που υπέστη το Δημόσιο. Όταν, όμως, ο υπάλληλος λάβει αμοιβή ένεκα δωροδοκίας, τέτοια εμβάθυνση της βλάβης δεν νοείται, καθόσον το Δημόσιο ουδεμία περιουσιακή βλάβη έχει υποστεί αμέσως από την πράξη της δωροληψίας²⁰⁹! Περιουσιακή «βλάβη» υπέστη

208. Βλ. *Μαργαρίτη*, Δημόσια περιουσία και ποινική της προστασία: Από το παρελθόν στο παρόν, ΠοινΔικ 2007, σελ. 1169 επ., ο οποίος ορθά λέγει ότι το έγκλημα της δωροδοκίας «προσβάλλει πάντοτε τη δημόσια υπηρεσία και ποτέ το δημόσιο ή την περιουσία κάποιου νομικού προσώπου δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου. Και τούτο, διότι πράξη δωροδοκίας κατά τα άρθρα 235-237 ΠΚ είναι μόνον η απαίτηση ή η αποδοχή ή η προσφορά αποδοχής – ή το δόσιμο ή η προσφορά ή η υπόσχεση δώρων ή άλλων ανταλλαγμάτων, η οποία αυτή καθ' εαυτήν ουδέποτε προσβάλλει το δημόσιο, και όχι η ίδια η υπηρεσιακή ενέργεια ή παράλειψη του υπαλλήλου, για χάρη της οποίας δίνεται το δώρο ή το αντάλλαγμα και η οποία πράγματι μπορεί να προσβάλλει το δημόσιο». Διόλου τυχαία είναι, άλλωστε, μετά την κατάργηση του Ν. 1608/1950 διά του άρ. 462 ΠΚ, η μη συμπερίληψη της δωροδοκίας στα αδικήματα εκείνα, που όταν τελούνται σε βάρος του Δημοσίου και αφορούν μεγάλα ποσά, παράγουν διακεκριμένες εγκληματικές μορφές, όπως π.χ. η υπεξαίρεση και η απιστία.

209. Έτσι ακριβώς η *Καμπέρου-Ντάλτα*, Ο Ν. 3691/2008, σελ. 97, η οποία υποστηρίζει ότι, σε αντίθεση με τα άλλα βασικά αδικήματα, «η ενεργητική δωροδοκία (άρθρα 236 και 237 παρ. 2), η οποία περιλήφθηκε στον κατάλογο των βασικών αδικημάτων με τον ν. 3691/2008, δεν είναι έγκλημα το οποίο δύναται να παράγει άμεσα και αιτιακά εισόδημα στο δράστη της. Στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι η υπόσχεση ή η προσφορά ή η παροχή ωφελήματος από το δράστη σε υπάλληλο ή δικαστή και όχι η λήψη του, οπότε ο δράστης “προσφέρει ή δίνει” περιουσία που ήδη έχει και δεν την αποκομίζει από το έγκλημα που τελεί. Άλλο το ζήτημα ότι μετά την ολοκλήρωση της δωροδοκίας είναι ενδεχόμενο να αποκτήσει οικονομικά ωφελήματα, επ' ευκαιρία της ουσιαστικής αποπεράτωσης του εγκλήματος, δηλαδή τη διενέργεια της ενέργειας ή παράλειψης του υπαλλήλου ή του δικαστή στην οποία και σκόπευε ο δράστης της δωροδοκίας». Βλ. σχετ. και *Μαργαρίτη / Βασιλειάδη*, *Ne bis in idem* και τεκμήριο αθωότητας – Δωροδοκία και Ν. 1608/1950 – Αυτοενοχοποίηση, διττό αξιόποινο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα (Ιδιωτική Γνωμοδότηση) (ΜΕΡΟΣ Β'), ΠοινΔικ 2018, σελ. 976 επ., οι οποίοι ορθά υποστηρίζουν ότι «στην περίπτωση της δωροδοκίας η αξιούμενη για την εφαρμογή του Ν. 1608/1950 ζημία πρέπει να παράγεται ευθέως-αμέσως από την παράνομη ενέργεια ή παράλειψη του υπαλλήλου, που δωροδοκήθηκε. Αν πράγματι το τελευταίο συμβαίνει, είναι πρόδηλο ότι η παράνομη ενέργεια ή παράλειψη του υπαλλήλου θα συνιστά αυτοτελές

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

μόνο ο δωροδοκών, ίδια βουλήσει. Ούτε φυσικά, «εμβάθυνση της βλάβης της υπηρεσίας» από το ξέπλυμα νοείται ως έννοια, καθόσον η περαιτέρω βλάβη της υπηρεσίας πραγματοποιείται διαμέσου της μεμπτής υπηρεσιακής ενέργειας, για χάρη της οποίας δωροδοκείται ο υπάλληλος (λ.χ. διαμέσου της απιστίας για την τέλεση της οποίας έλαβε το δώρο). Στις περιπτώσεις περιουσιακών αδικημάτων, ο δράστης του ξεπλύματος εμβαθύνει την προκληθείσα βλάβη, καθόσον αποξενώνει οριστικά το θύμα (εδώ, το Δημόσιο) από την παράνομη περιουσία, ώστε να «την κάνει ό,τι θέλει», σαν να είναι νόμιμη περιουσία του. Αντιθέτως, το ξέπλυμα του δώρου που έλαβε ο υπάλληλος, προφανώς δεν αποξενώνει το Δημόσιο από αυτό (δεν του ανήκει το δώρο!), αλλά γίνεται με αποκλειστικό σκοπό να εξαφανιστεί το στίγμα της πράξης, ώστε να μην ενεργοποιηθούν οι διωκτικές αρχές. Έτσι, όμως, μόνο δευτερογενώς και αντανakλαστικά θίγεται η υπηρεσία, κατά το μέτρο που αυτή αγνοεί ή δεν μπορεί να αποδείξει την ύπαρξη εγκληματικής ενέργειας εκ μέρους υπαλλήλου της. Η σημαντική αυτή διαφοροποίηση, συνισταμένη στη φύση και τη διαφορετικότητα των εννόμων αγαθών περιουσίας/ιδιοκτησίας και υπηρεσίας, οδηγεί κατά την άποψή μου στο συμπέρασμα ότι το Δημόσιο δεν νομιμοποιείται ενεργητικά σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας για τη νομιμοποίηση εσόδων, όταν βασικό αδίκημα είναι αυτό της δωροδοκίας/δωροληψίας. Το ανωτέρω συμπέρασμα, άλλωστε, ενισχύεται έτι περαιτέρω από την απαλοιφή της απιστίας και της υπεξαίρεσης από το σχετικό κεφάλαιο περί υπηρεσιακών εγκλημάτων και την τοποθέτησή τους στο κεφάλαιο των περιουσιακών εγκλημάτων, κάνοντας σαφή πλέον τη διάκριση ανάμεσα αφενός στα καθαρά υπηρεσιακά και αφετέρου στα περιουσιακά (με δευτερογενή μόνο υπηρεσιακό χαρακτήρα) εγκλήματα, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω²¹⁰.

Οι παραπάνω αναπτύξεις διαδραματίζουν καίριο ρόλο σε υποθέσεις μείζονος δημοσίου ενδιαφέροντος, όπου πρόσωπα σημαίνοντα για τον πολιτικό και τον δημόσιο βίο ελέγχονται για δωροδοκία και ξέπλυμα βρόμικου χρήματος. Επειδή λοιπόν στις περιπτώσεις αυτές, ο νόμος περί ευθύνης υπουργών και η βραδυκινήσι των αρχών καθιστούν κατά κανόνα παραγεγραμμένο το αδίκημα της δωροδοκίας, η μοναδική δυνατότητα δίωξης και ανάσυρσης της υπόθεσης από τη λήθη, αφορά στο αδίκημα του ξεπλύματος²¹¹. Έτσι λοιπόν, το ζήτημα της παράστασης του Δημοσίου στο ξέπλυμα αποκτά αυτομάτως τεράστιο πρακτικό ενδιαφέρον. Δυστυχώς, όμως, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, το ζήτημα αυτό τείνει να αντιμετωπίζεται με ερμηνείες που προκρίνουν τη σκοπιμότητα ύπαρξης του Δη-

έγκλημα υπαγόμενο στο Ν. 1608/1950 ως παράγουσα τη ζημία. Κανένας, κατά συνέπεια, λόγος για κακουρηγματική δωροδοκία δεν μπορεί να γίνει, αφού αυτή (: η δωροδοκία) δεν παρήγαγε το πρώτον τη ζημία».

210. Βλ. κεφ. 2.2.1.

211. Έτσι και ο Χατζηνικολάου, Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, σελ. 746.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

μοσίου στην ποινική δίκη ως «δικονομικού αντιπάλου» του κατηγορουμένου. Η όποια, πάντως, δικαιολογημένη πίεση της κοινής γνώμης δεν μπορεί να φθάνει στο σημείο να ανατρέπει τα θεμελιώδη κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία, με σκοπό την αποδοχή της παράστασης του Δημοσίου, σε βάρος της δικονομικής θέσης του κατηγορουμένου. Αν πράγματι είναι ανάγκη να παρίσταται το Δημόσιο σε τέτοιες δίκες, τότε είναι έργο του νομοθέτη να εξορθολογίσει το νομικό πλαίσιο της (ειδικής) παραγραφής των βασικών αδικημάτων, για τα οποία χωρεί αναμφίβολα το δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας· σίγουρα, πάντως, δεν αποτελεί λύση η μετακύλιση αυτής της ευθύνης στο Δικαστήριο, το οποίο αίφνης καλείται να εφεύρει νομικά σχήματα διάσωσης της συμμετοχής του Δημοσίου σε δίκες με έντονο κοινωνικοπολιτικό ενδιαφέρον. Ας δούμε λοιπόν τις θέσεις της νομολογίας επί της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στη νομιμοποίηση εσόδων.

3.7.5. Η θέση της νομολογίας για την παράσταση του Δημοσίου στο ξέπλυμα

Οι αναπτύξεις της νομολογίας για το έννομο αγαθό του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος και, κατ' επέκταση, για το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής²¹² του Δημοσίου είναι –χωρίς διάθεση υπερβολής– απογοητευτικές. Η κρατούσα νομολογία στο ζήτημα αυτό, τοποθετείται υπέρ της λύσης της αληθινής πραγματικής συρροής μεταξύ βασικού εγκλήματος και ξεπλύματος²¹³ (όταν ο αυτουργός των

212. Ο όρος «πολιτική αγωγή» εδώ διατηρείται, διότι οι αποφάσεις που παρατίθενται αφορούν στο χρονικό διάστημα πριν τη θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ. Αυτό φυσικά δεν επηρεάζει τα ζητήματα της ενεργητικής νομιμοποίησης του Δημοσίου, καθόσον τα κριτήριά της παραμένουν ίδια και υπό το νέο ΚΠΔ, βλ. αναλυτ. κεφ. 1.

213. ΑΠ 1149/2017, διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου· ΑΠ 54/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1185/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 828/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 235/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1382/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1925/2010, διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου· ΣυμβΑΠ 1386/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 696/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1514/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1611/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 570/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: « [...] δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι αναφερόμενες στο άρθρο 2 αξιόποινες ενέργειες αποτελούν μη τιμωρητέες ύστερες πράξεις, όταν μάλιστα αυτές τιμωρούνται σε βαθμό κακουργήματος, ενώ πολλές βασικές αξιόποινες πράξεις τιμωρούνται σε βαθμό πλημμελήματος. Εκτός αυτού, δεν τίθεται θέμα επικουρικότητας [...] αφού δεν πρόκειται για περισσότερες μορφές συμμετοχής στο ίδιο αδίκημα, αλλά περί εκτελέσεως δύο αυθυπάρκτων, διακρινόμενων μεταξύ τους, αδικημάτων, το κάθε ένα από τα οποία συγκροτείται από ιδιαίτερα στοιχεία. Ούτε, όμως, περί απορροφήσεως [...] μπορεί να γίνει λόγος και αυτό γιατί εφαρμογή της αρχής της απορροφήσεως υπάρχει μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η ύστερη πράξη συνάπτεται σε ενότητα προς άλλη προηγούμενη, συνιστώσα απλώς εξασφάλιση ή χρησιμοποίηση του, με την προηγούμενη πράξη, κτηθέντος, χωρίς, όμως, να προσβάλλει άλλα έννομα αγαθά του ίδιου ή άλλου προσώπου ή της κοινωνικής ολότητας, γιατί μόνο σ' αυτή την περίπτωση μπορεί να υποστηριχθεί ότι η εφαρμογή της πρώτης προβλέψεως καλύπτει όλη την απα-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

πράξεων είναι το ίδιο πρόσωπο), στη βάση του ότι πρόκειται για δύο εντελώς διαφορετικά κατά τα στοιχεία τους εγκλήματα, με διακεκριμένη και διαφορετική απαξία το καθένα. Εντύπωση προξενεί, πάντως, ότι σπανίως κατονομάζονται τα διαφορετικά έννομα αγαθά που προσβάλλονται, θεμελιώνοντας την αληθινή συρροή²¹⁴! Αν έτσι έχουν τα πράγματα, και το έννομο αγαθό που προστατεύει η νομιμοποίηση εσόδων είναι διαφορετικό του βασικού εγκλήματος, είναι απαραίτητο να διευκρινίζεται ποιο είναι αυτό, ώστε να αξιολογηθεί περαιτέρω αν υπάρχει η δυνατότητα παράστασης για την υποστήριξη της κατηγορίας – εάν λ.χ. το προστατευόμενο αγαθό είναι υπερατομικό, τότε δικαίωμα παράστασης δεν υπάρχει. Λέγεται δε αυτό, διότι δεν λείπουν πρόσφατες αποφάσεις του Αρείου Πάγου, οι οποίες κάνουν δεκτή την παράσταση της πολιτικής αγωγής στο ξέπλυμα, όταν τέτοιο δικαίωμα προβλέπεται και για το βασικό έγκλημα (άρα προΐδεάζουν για ερμηνεία υπέρ της προσβολής από το ξέπλυμα και το βασικό έγκλημα του ίδιου εννόμου αγαθού), την ίδια στιγμή που δέχονται την ύπαρξη αληθινής συρροής, χωρίς μάλιστα να κατονομάζουν το διαφορετικό αυτό έννομο αγαθό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπ' αριθ. 1149/2017 απόφαση του Αρείου Πάγου²¹⁵, βάσει της οποίας υπάρχει αληθινή συρροή μεταξύ βασικού εγκλήματος και ξεπλύματος, «αφού πρόκειται για δύο εντελώς διαφορετικά κατά τα στοιχεία τους εγκλήματα, με διακεκριμένη και διαφορετική καθένα απαξία», παράλληλα όμως επιτρέπεται παράσταση πολιτικής αγωγής στο ξέπλυμα, «εφόσον τούτο επιτρέπεται και για το προηγηθέν βασικό έγκλημα»! Αν, όμως, ισχύει το τελευταίο, αυτό σημαίνει ότι βασικό έγκλημα και ξέπλυμα προσβάλλουν την ίδια μονάδα εννόμου αγαθού, άρα θα έπρεπε να γίνει δεκτή η φαινομενική συρροή μεταξύ των δύο εγκλημάτων²¹⁶. Και αντιστρόφως, εάν υπάρχει ετερότητα εννόμων αγαθών, που δικαιολογεί την αληθινή συρροή μεταξύ βασικού αδικήματος και ξεπλύματος, δεν νοείται η δυνατότητα παράστασης

ξία, αντικειμενική και υποκειμενική, της εγκληματικής δράσεως του υπαιτίου. Τα αδικήματα, όμως, του άρθρου 1 του Ν. 2331/1995, πολλά εκ των οποίων είναι πλημμελήματα, δεν καλύπτουν την απαξία των αδικημάτων του άρθρου 2 του νόμου αυτού, τα οποία είναι όλα κακουργήματα, ούτε έχουν ιστορική ενότητα μεταξύ τους». ΣυμβΕφΔυτΣτερΕλλ 68/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΠλημΑθ 4304/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΤριμΠλημΑθ 2611/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΠλημΑθ 2134/2011, ΠοινΧρ 2011, σελ. 624: «τα δύο αυτά εγκλήματα, το βασικό έγκλημα και η νομιμοποίηση εγκληματικών εσόδων, συρρέουν μεταξύ τους με αληθινή πραγματική συρροή, καθόσον πρόκειται για δύο διαφορετικά κατά τα στοιχεία τους εγκλήματα με διακεκριμένη και χωριστή απαξία το καθένα».

214. Βλ. ΑΠ 1185/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία καταλήγει στο συμπέρασμα της αληθινής πραγματικής συρροής, θεωρώντας πως το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος προσβάλλει τα έννομα αγαθά της εσωτερικής ασφάλειας και της ίδιας της κοινωνίας, της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της απονομής της δικαιοσύνης. Έτσι ακριβώς και η ΣυμβΠλημΑθ 112/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Ο Αντεισαγγ. Ζορμπάς στο βούλευμα ΣυμβΑΠ 1231/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κάνει λόγο για «ευρύ κύκλο εννόμων αγαθών της οικονομίας και της κοινωνίας».

215. Διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου.

216. Πρβλ. σχετ. υποσημ. 169 και 171.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

για το πρώτο να επηρεάζει το επιτρεπτό ή μη της παράστασης για το δεύτερο. Εκτός εάν το Ακυρωτικό θεμελιώνει την αληθινή συρροή στη βάση του ότι το ξέπλυμα προσβάλλει κατ' αρχήν άλλα έννομα αγαθά, υπερατομικού χαρακτήρα (π.χ. τη Δικαιοσύνη), επιτρέποντας περαιτέρω την παράσταση πολιτικής αγωγής στη βάση του ότι το ξέπλυμα μπορεί να συμπροσβάλλει και ατομικά έννομα αγαθά (ιδιοκτησία, περιουσία κ.ά.), όταν το βασικό έγκλημα τα έχει ήδη προσβάλλει (π.χ. όταν βασικό έγκλημα είναι μία απάτη, όχι όμως και όταν είναι η διακίνηση ναρκωτικών, που στρέφεται εναντίον της δημόσιας υγείας). Αν όμως ο Άρειος Πάγος ασπάζεται τη μικτή αυτή θεωρία (που και εμείς προκρίνουμε ως ορθότερη), πέραν του ότι θα έπρεπε να τη διατυπώσει ρητά, κατονομάζοντας τα προσβαλλόμενα έννομα αγαθά, κρίνεται επίσης άστοχη και η διατύπωση πως το βασικό έγκλημα και το ξέπλυμα είναι «δύο εντελώς διαφορετικά κατά τα στοιχεία τους εγκλήματα, με διακεκριμένη και διαφορετική καθένα απαξία».

Όσον αφορά ειδικώς στην παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις περισσότερες υποθέσεις μείζονος (εθνικού) ενδιαφέροντος, αυτή γίνεται δεκτή για το έγκλημα του ξεπλύματος. Έτσι, με την υπ' αριθ. 3382/2016 απόφαση του Ε' Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²¹⁷ και την υπ' αριθ. 309/2017 παρεμπίπτουσα απόφαση του Ζ' Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, έγινε δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στην υπόθεση παθητικής δωροδοκίας πρώην Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών, και για το έγκλημα του ξεπλύματος²¹⁸. Ίδια θέση έλαβε και η παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 2384/2013 απόφαση στην πρωτοβάθμια υπ' αριθ. 4554/2013 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²¹⁹, η παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 3157/2014 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, καθώς και η υπ' αριθ. 1308/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου²²⁰, με τις οποίες έγινε δεκτή η παράσταση του Δημοσίου για το ξέπλυμα στην υπόθεση παθητικής δωροδοκίας πρώην Υπουργού Εθνικής Άμυνας. Η υπ' αριθ. 571/2015 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²¹ τάσσεται επίσης υπέρ της ίδιας θέσης, κάνοντας δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου για τα εγκλήματα της δωροδοκίας και του ξεπλύματος. Δεκτή έγινε η παράσταση του Δημοσίου τόσο για την υπεξαίρεση όσο και για το ξέπλυμα στην υπόθεση «ENERGA-HELLAS POWER» με την υπ' αριθ. 446/2015 παρεμπίπτουσα απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²², ενώ, τέλος, αντίστοιχη θέση για τα αδικήματα της ενεργητικής/παθητικής δωροδοκίας

217. Αδημ.

218. Για τη δευτεροβάθμια, αλλά και την αναιρετική απόφαση επί της υποθέσεως, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, βλ. αναλυτ. παρακάτω, σελ 107 επ.

219. Μέρος της απόφασης παρατίθεται στη ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

220. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

221. Αδημ.

222. Την κριτική στην απόφαση αυτή βλ. αναλυτ. στο κεφ. 3.7.2.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

και του ξεπλύματος έλαβε και η υπ' αριθ. 4817/2016 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²³ για την υπόθεση των εξοπλιστικών.

Υπάρχει, όμως, και εκείνη η μερίδα της νομολογίας, που, δεχόμενη την ετερότητα των εννόμων αγαθών και θεωρώντας ότι η απονομή της δικαιοσύνης είναι αυτή που προσβάλλεται από τη νομιμοποίηση εσόδων, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής από το Δημόσιο. Ανεξαρτήτως της θεώρησης του καθενός για το ποιο είναι το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό, η δογματική συνέπεια στην ανάλυση της φύσης του εννόμου αγαθού του ξεπλύματος ως κριτηρίου από το οποίο εξαρτάται το δικαίωμα παράστασης, είναι επαινετέα. Στην κατεύθυνση αυτή, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αποφάσεις υπ' αριθ. 2202/2015 του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών²²⁴ και υπ' αριθ. 2226/2014 του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²⁵.

Στην πρώτη, τέθηκε το ζήτημα της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου ως εκδοχέως απαιτήσεων της υπό εκκαθάριση ΠΑΕ Α.Ε.Κ. εναντίον ιδιωτών. Στη δίκη αυτή δικαζόταν υπεξαίρεση και νομιμοποίηση εσόδων σε βάρος της ΠΑΕ Α.Ε.Κ., συνολικού ποσού 13.720.054 ευρώ, απαίτηση την οποία είχε εκχωρήσει αυτή (η ΠΑΕ) προς το Δημόσιο ώστε να καλύψει μέρος των οφειλών της. Το Δημόσιο, δυνάμει της παρ. 2 του άρ. 10 του Ν. 4224/2013, δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής το πρώτον στο Πενταμελές Εφετείο ως εκδοχέας των απαιτήσεων της υπό εκκαθάριση ΠΑΕ, ζητώντας χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, τόσο για το έγκλημα της υπεξαίρεσης όσο και για το συναφές έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων. Ενώ, λοιπόν, το δικαίωμα παράστασης του εκδοχέα Δημοσίου παρεχόταν απευθείας από την ως άνω διάταξη²²⁶ ειδικώς για το ξέπλυμα, σε περιπτώσεις που αφορούσαν υπό εκκαθάριση ΠΑΕ, το δικαστήριο έκανε δεκτή την παράσταση μόνο για την υπεξαίρεση, απορρίπτοντας το σχετικό αίτημα για παράσταση στη νομιμοποίηση εσόδων, με το σκεπτικό ότι αυτή προσβάλλει υπερατομικό έννομο αγαθό και αφορά στην απονομή της δικαιοσύνης²²⁷.

223. Αδην.

224. ΠοινΧρ 2017, σελ. 216.

225. Αδην.

226. Για την κριτική στο άρ. 10 του Ν. 4224/2013, βλ. κεφ. 4.3.β. Στο παρόν κεφάλαιο αυτονοήτως εξετάζεται μόνο το ζήτημα της παράστασης του Δημοσίου στο ξέπλυμα βρόμικου χρήματος.

227. Στο σκεπτικό της απόφασης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει πως «ο εν λόγω νόμος προστατεύει την απαγόρευση από ιδιώτη της μετατροπής ή μεταβίβασης περιουσίας, με σκοπό τη συγκάλυψη εσόδων των δραστών από εγκληματική δραστηριότητα, όπως φέρονται ότι τέλεσαν οι κατηγορούμενοι στην προκειμένη περίπτωση, και δεν νοείται παράσταση πολιτικής αγωγής, δεδομένου ότι δεν υπάρχει άμεσα παθών από το εν λόγω έγκλημα. Ακόμη αν ήθελε θεωρηθεί ότι η απαγόρευση νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα αποσκοπεί στην επιβολή μέτρων με δήμευση ή άλλων παρεμφερών για την αφαίρεση εγκληματικών προσόδων, που οι δράστες επιδιώκουν ή συγκαλύπτουν, τό-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Στη δεύτερη, που αφορούσε στη γνωστή υπόθεση των «δομημένων ομολόγων», τέθηκε το ζήτημα της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, μεταξύ άλλων και για το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Το Τριμελές Εφετείο, απαντώντας στις σχετικές ενστάσεις των κατηγορουμένων, απέβαλε την πολιτική αγωγή του Δημοσίου για το έγκλημα του ξέπλυματος, καθόσον «προστατευόμενο έννομο αγαθό στο ξέπλυμα χρήματος είναι η απονομή της δικαιοσύνης, είτε ως ειδικότερη έκφραση της εφαρμογής της κρατικής εξουσίας, είτε με την έννοια της προστασίας του γενικού συμφέροντος. Επομένως υπό την τέλεση [...] του άρ. 2 παρ. 1 του Ν. 2331/1995 δεν παραβιάζονται ιδιωτικά δικαιώματα (φυσικού ή νομικού προσώπου), δεδομένου ότι στρέφεται μόνο κατά [...] της κρατικής εξουσίας (διά της απονομής της δικαιοσύνης)». Εφόσον, λοιπόν, από το ξέπλυμα δεν προσεβλήθησαν «ευθέως έννομα αγαθά» του Δημοσίου, το τελευταίο, κατά τις κρίσεις της ως άνω απόφασης, δεν νομιμοποιείτο σε παράσταση πολιτικής αγωγής.

Από την άλλη πλευρά, η παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 4695/2016 στην υπ' αριθ. 978/2018 πρωτοβάθμια απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²⁸, που αφορούσε υπόθεση απάτης σε βάρος του ΟΠΑΠ, εκβίασης, παράνομου στοιχηματισμού και δωροδοκίας/δωροληψίας για αλλοίωση αποτελέσματος αθλητικού αγώνος (άρ. 132 Ν. 2725/1999), πήρε κατ' ουσίαν θέση υπέρ της άποψης ότι το ξέπλυμα προσβάλλει το αρχικώς (από το βασικό αδίκημα) προσβληθέν έννομο αγαθό, υποστηρίζοντας ότι παράσταση πολιτικής αγωγής για το ξέπλυμα είναι δυνατή μόνο όταν αυτή επιτρέπεται και για το βασικό έγκλημα. Έτσι, το Δικαστήριο διέλαβε στο σκεπτικό του ότι «επί του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα είναι δυνατή η παράσταση ως πολιτικώς ενάγοντος του παθόντος που εθίγη αμέσως από το βασικό έγκλημα από το οποίο προέκυψε η προς νομιμοποίηση περιουσία», και, ελλείπει άμεσης ζημίας για το Δημόσιο από τα βασικά εγκλήματα, απέβαλε αυτό από τη θέση του πολιτικώς ενάγοντος. Αντίστοιχη θέση, τέλος, λαμβάνει και η παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 1348/2017 απόφαση

τε εξυπηρετεί σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, δεδομένου ότι η επιβολή παρεπομένων ποινών ή μέτρων ασφαλείας εντάσσεται και πάλι σ' ένα υπερατομικό έννομο αγαθό, την απονομή της δικαιοσύνης (βλ. και Γ. Τριανταφύλλου, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, Τιμ. τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, σελ. 774 επ., Ν. Ανδρουλάκη, ΠοινΧρ 2012, 731, υποσ. 49, Διονυσιοπούλου, ΠοινΧρ 1999, 987 επ. έως 991). Να σημειωθεί εδώ ότι και στον Ν. 3691/2008, ο οποίος τροποποίησε το Ν. 2331/1995 για ξέπλυμα βρόμικου χρήματος, στην αιτιολογική έκθεση αυτού αναφέρεται ότι: "Με τον παρόντα νόμο επιδιώκεται η αναβάθμιση των εν γένει μηχανισμών της χώρας μας για την πρόληψη και καταστολή των αδικημάτων της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας καθώς και η προστασία της ακεραιότητας και φήμης του χρηματοπιστωτικού τομέα από τα ανωτέρω αδικήματα". Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι οι ως άνω διατάξεις προστατεύουν ένα υπερατομικό έννομο αγαθό.

228. Αδην.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²²⁹ για την υπόθεση του «Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου» (αδημ.), η οποία, εφαρμόζοντας κατ' ουσίαν τη θεωρία περί εμβάθυνσης της προσβολής από την πράξη του ξεπλύματος, έκανε δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, στη βάση του ότι «με την επιχειρούμενη νομιμοποίηση του εγκληματικού προϊόντος απόλυται (sic) για τον φορέα του εννόμου αγαθού η δυνατότητα ανάκτησής του, η οποία δεν μπορεί να αποκλειστεί στο στάδιο πριν τη νομιμοποίηση»²³⁰.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, η πρόσφατη υπ' αριθ. 286/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου²³¹ για υπόθεση παθητικής δωροδοκίας και ξεπλύματος βρόμικου χρήματος, την οποία τέλεσε πρώην Υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών. Στην υπόθεση αυτή, ηγέρθη ήδη από τον πρώτο βαθμό το ζήτημα της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, κάτι που τελικώς έγινε δεκτό και από τον Άρειο Πάγο. Για την κρίση του Ακυρωτικού περί του δικαιώματος παράστασης του Δημοσίου, γίνονται δεκτά τα όσα διέλαβε η αναιρεσιβληθείσα υπ' αριθ. 1307/2018 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών²³², η οποία κατέβαλε μία αξιοσημείωτη –και μη συνήθη από τη νομολογία– προσπάθεια εντοπισμού του εννόμου αγαθού του ξεπλύματος. Σύμφωνα με αυτή, «Μολονότι η σχετική διάταξη προστατεύει υπερατομικό έννομο αγαθό [...], είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής του παθόντος που εθίγη αμέσως από το βασικό έγκλημα από το οποίο προέκυψε η προς νομιμοποίηση, περιουσία διότι, για το έννομο αγαθό της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες δεν μπορεί να είναι αμέτοχο το έννομο αγαθό του βασικού εγκλήματος, που είναι εξαρτημένο έγκλημα, τα έσοδα του οποίου στη συνέχεια ξεπλένονται, η δε μετατροπή του εγκληματικού προϊόντος, σε κατάσταση νομιμοφάνειας διαιωνίζει την αρχική προσβολή που προκλήθηκε με τη βασική πράξη». Ειδικότερα, φαίνεται ότι η εφετειακή απόφαση ορθώς εντοπίζει την προαναφερθείσα διπλή λειτουργία του εγκλήματος του ξεπλύματος, θεωρώντας ότι αυτό θίγει γενικώς ένα υπερατομικό έννομο αγαθό, μη δεκτικό παράστασης, ταυτόχρονα δε ειδικώς και το έννομο αγαθό που εθίγη από το βασικό έγκλημα. Βεβαίως, ως υπερατομικό έννομο αγαθό η ανωτέρω απόφαση κατονομάζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα, ερμηνεία που αποκρούεται από εμάς ως εσφαλμένη²³³, το δε βασικό έγκλημα εν προκειμένω ήταν η παθητική δωροδοκία, κάτι που κατά τα όσα αναλύσαμε ανωτέρω, συνεπάγεται τη μη δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου για το ξέπλυμα²³⁴, σε αντίθεση με ό,τι θα συνέ-

229. Αδημ.

230. Για την κριτική στην ανωτέρω απόφαση σχετικά με το ζήτημα της έλλειψης αμεσότητας ζημίας όσον αφορά στην παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, βλ. κεφ. 5.β.

231. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

232. Αδημ.

233. Βλ. κεφ. 3.7.2.

234. Βλ. κεφ. 3.7.4.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

βαινε εάν π.χ. το βασικό αδίκημα ήταν περιουσιακό. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, παρά τις έντονες διαφωνίες μας, η απόφαση αυτή κινείται σε μία κατεύθυνση καλοδεχούμενη, καθόσον προσπαθεί με μεθοδολογικά συνεπή τρόπο να αναλύσει τα έννομα αγαθά του ξεπλύματος (εντοπίζοντας, μάλιστα, τη διπλή λειτουργία που επιτελεί το ξέπλυμα), ώστε κατόπιν να καταλήξει στο πότε χωρεί παράσταση πολιτικής αγωγής και πότε όχι.

Αξίζει να παρατηρηθεί ότι η υπ' αριθ. 286/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου, καίτοι κάνει δεκτές τις ανωτέρω παραδοχές του Πενταμελούς Εφετείου, προβαίνει και σε μία δική της ανάλυση του εννόμου αγαθού του ξεπλύματος, η οποία δείχνει να μην κινείται στη σωστή κατεύθυνση. Ενώ αρχικά γίνεται ορθώς δεκτό ότι το ξέπλυμα προσβάλλει και τη Δικαιοσύνη αλλά και το έννομο αγαθό που εθίγη από το βασικό έγκλημα, ερμηνεία δηλαδή που συμβαδίζει πλήρως με την ανάλυσή μας και με τις παραδοχές του Δικαστηρίου της ουσίας στην υπ' αριθ. 1307/2018 απόφασή του, εν συνεχεία ως έννομο αγαθό κατονομάζεται και «η προστασία του οικονομικού συστήματος με τη διασφάλιση της εξυγίανσης και της σταθερότητας των θεσμών που το διέπουν, της εμπιστοσύνης των πολιτών σε αυτό (οικονομικό σύστημα) καθώς και ο υγιής ανταγωνισμός που διαταράσσονται από τη νομιμοποίηση αυτή καθ' αυτή, αδιάφορο αν γίνεται με οργανωμένο ή μη τρόπο, εφόσον εντάσσονται στην εθνική οικονομία παράνομα περιουσιακά στοιχεία, εμφανιζόμενα σαν να ήταν νόμιμα. Κυρίαρχο ρόλο στην εξασφάλιση της προστασίας αυτού του έννομου αγαθού έχει η θωράκιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος ώστε το τελευταίο να βοηθά στην αποκάλυψη του εν λόγω εγκλήματος και όχι στην κάλυψη του. Την προστασία των προαναφερθέντων έννομων αγαθών έχει υποχρέωση έναντι των πολιτών του να υπερασπίσει το Ελληνικό Δημόσιο για την εξασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας και την προς αυτό εμπιστοσύνη οποιουδήποτε συναλλάσσεται μαζί του έχοντας μάλιστα υποχρέωση (Ελληνικό Δημόσιο) να «λογοδοτεί» στην Ομάδα Χρηματοπιστωτικής Δράσης (F.A.T.F) αναφέροντας συγκεκριμένα σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση του.... και τα αποτελέσματα αυτών στο νομοθετικό, κανονιστικό, λειτουργικό, αστυνομικό και δικαστικό επίπεδο. Η προστασία των ως άνω αγαθών και με την θέσπιση του εν λόγω εγκλήματος κατέστη επιτακτική εν όψει των διεθνών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών σε συνδυασμό με την ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας σε όλους τους τομείς ήδη από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, καθόσον ήταν φανερό ότι από την υγιή, διαφανή και την σύμφωνα με τους κανόνες της οικονομικής επιστήμης διαχείριση όλων των ζητημάτων που συγκροτούν την οικονομική πολιτική καθενός από τα σύγχρονα κράτη στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το ελληνικό εξαρτάται το μεν η θέση του και το κύρος του μεταξύ των λοιπών κρατών το δε η εξασφάλιση της ευημερίας των πολιτών του. Επομένως, εν όψει και της ετερότητας των έννομων αγαθών ανάμεσα στο βασικό έγκλημα (στην προκείμενη της ενεργητικής –όσον αφορά στον δεύτερο κατηγορούμενο– και της παθητικής δωροδοκίας) και σε αυτό της νομιμο-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα που δέχεται και το Δικαστήριο τούτο, το Δημόσιο είναι αμέσως παθόν από το εξεταζόμενο έγκλημα από το οποίο πλήττονται άμεσα τα συμφέροντά του και μειώθηκε το κύρος των υπηρεσιών του και νομιμοποιείται ενεργητικά για παράσταση πολιτικής αγωγής»²³⁵.

Η παραδοχή αυτή από τον Άρειο Πάγο συσκοτίζει τη δογματικά καθαρή ερμηνεία του Πενταμελούς Εφετείου (παρά τις διαφωνίες μας για τα συμπεράσματά του), καθώς προσθέτει στα έννομα αγαθά και αυτό της εθνικής οικονομίας και, κυρίως, του χρηματοπιστωτικού συστήματος, για την προστασία των οποίων ευθύνη έχει το ελληνικό Δημόσιο, υφιστάμενο έτσι *άμεση βλάβη* όταν αυτά θίγονται. Έχουμε ήδη αναλύσει τους λόγους για τους οποίους η εθνική οικονομία και το χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν θα έπρεπε να θεωρούνται έννομα αγαθά του ξεπλύματος. Εδώ, ωστόσο, παρατηρείται και μία σημαντική αντινομία: η εφετειακή απόφαση, η οποία κατά τα άλλα γίνεται δεκτή από τον Άρειο Πάγο ως ορθή (!), διαλαμβάνει ότι το έννομο αγαθό του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι υπερατομικό, και επομένως δεν χωρεί για αυτό παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου· η παράσταση γίνεται δεκτή λόγω του ότι το βασικό έγκλημα έθιξε το έννομο αγαθό της υπηρεσίας, φορέας του οποίου είναι το Δημόσιο. Επομένως, η αρεοπαγίτική απόφαση στην ουσία ανατρέπει τις ορθές παραδοχές της εφετειακής περί υπερατομικού χαρακτήρα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, που δεν δικαιολογεί παράσταση πολιτικής αγωγής, επαναφέροντας την εσφαλμένη θεωρία περί άμεσης βλάβης του Δημοσίου ως εγγυητή και φορέα του χρηματοπιστωτικού συστήματος²³⁶. Και όχι μόνο αυτό, αλλά παράλληλα, για την αιτιολόγηση των ανωτέρω αναφέρεται η υποχρέωση του ελληνικού κράτους να λογοδοτεί στην Ομάδα Χρηματοπιστωτικής Δράσης (F.A.T.F) για τα μέτρα αντιμετώπισης του ξεπλύματος. Ωστόσο, η προφανής γενική υποχρέωση του ελληνικού κράτους να νομοθετεί, να λογοδοτεί στα διάφορα υπερεθνικά όργανα και να μεριμνά για πλείστα όσα θέματα αφορούν στο οικονομικοκοινωνικό γίγνεσθαι, όπως η φορολογία, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, η οδική ασφάλεια, η πάταξη της τρομοκρατίας, το περιβάλλον, η δημόσια υγεία, η απονομή της Δικαιοσύνης κ.ο.κ., δεν μετατρέπει αυτομάτως το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου σε εγγυητή και φορέα των ανωτέρω αγαθών, διότι έτσι όλα τα έννομα αγαθά –ειδικά τα υπερατομικά– θα επιδέχονταν παράσταση πολιτικής αγωγής από το Δημόσιο! Είναι προφανές ότι τέτοιες ερμηνείες δεν ευσταθούν και πως ο Άρειος Πάγος εν πολλοίς ανέτρεψε τις παραδοχές της εφετειακής απόφασης, μολοντί την έκανε δεκτή, συσκοτίζοντας την ερμηνεία περί του εννόμου αγαθού του ξεπλύματος.

Γίνεται σαφές από τα ανωτέρω ότι η εύρεση του εννόμου αγαθού του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος συνιστά μια κοπιώδη διανοητική εργασία, η οποία δι-

235. Σχεδόν πανομοιότυπη αιτιολογία συναντά κανείς και στην ΑΠ 1177/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

236. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.7.2.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

χάζει τη θεωρία και τη νομολογία. Αναλόγως της τοποθέτησης του καθενός για τη φύση του εννόμου αγαθού και τον προστατευτικό σκοπό του εγκλήματος, δίδεται και η απάντηση στο αν χωρεί παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας. Έτσι, εάν θεωρηθεί ότι το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος προσβάλλει μόνο υπερατομικά έννομα αγαθά, παράσταση από το Δημόσιο για την υποστήριξη της κατηγορίας δεν είναι δυνατή. Αν πάλι θεωρηθεί ότι προσβάλλει το αρχικώς προσβληθέν από το βασικό έγκλημα έννομο αγαθό, τότε, εφόσον επιτρέπεται παράσταση για το βασικό έγκλημα, συνεπακόλουθα θα επιτρέπεται και για αυτό. Αν, τέλος, υιοθετηθεί η εδώ υποστηριζόμενη μικτή θεωρία της «διπλής λειτουργίας» του ξεπλύματος, τότε κατ' αρχήν δεν είναι δυνατή η παράσταση του Δημοσίου σε δίκη για ξέπλυμα, διότι αυτό γενικώς θίγει το αγαθό της Δικαιοσύνης, είναι όμως ειδικώς δυνατή όταν το βασικό έγκλημα έθιξε περιουσιακό/ιδιοκτησιακό έννομο αγαθό του· όχι, όμως, όταν το βασικό έγκλημα προσέβαλε την υπηρεσία, κατά τα όσα ανεπτύχθησαν ανωτέρω. Εκείνο που πρέπει σε κάθε περίπτωση να αποφεύγεται, είναι οι δογματικές ασάφειες και αντινομίες, ιδίως σε επίπεδο νομολογίας. Διότι οι μη αναφορές στο έννομο αγαθό του ξεπλύματος, οι «βολικές» ερμηνείες περί αληθινής συρροής, η οποία όμως δείχνει –υπόρρητα– να τρέπεται αίφνης σε φαινομενική για τις ανάγκες δικαιολόγησης της παράστασης του Δημοσίου, και οι διαμετρικά αντίθετες τοποθετήσεις των Δικαστηρίων σε δίκες μείζονος ενδιαφέροντος με αντικείμενο το ξέπλυμα, συνιστούν ένα ομιχλώδες δικονομικό τοπίο, που δεν βοηθά στην αποκρυστάλλωση των κανόνων υπό τους οποίους θα κρίνεται η παράσταση του Δημοσίου.

3.8. Περιβάλλον (Ν. 1650/1986)

Η νομοθεσία για τα περιβαλλοντικά αδικήματα εισάγει ειδική διάταξη για την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στο άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986, ως αυτό ισχύει σήμερα²³⁷. Σύμφωνα με αυτή: «Στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού ως πολιτικώς ενάγων μπορεί να παρίσταται το Δημόσιο, καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέσθηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς, δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται». Ήδη άλλωστε με το σχετικό άρ. 588 παρ. 2 ΚΠΔ: «Ειδικές διατάξεις που προβλέπουν δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας διατηρούνται σε ισχύ». Αξίζει, επί-

237. Το Δημόσιο περιλαμβάνετο στους εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντες ήδη από την πρώτη μορφή της σχετικής διάταξης.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

σης, να σημειωθεί ότι με τα νέα άρ. 63 και 67 παρ. 1 ΚΠΔ, τόσο η υποστήριξη της κατηγορίας όσο και η μη τήρηση έγγραφης προδικασίας, τα οποία προβλέπονταν ως εξαιρετικό καθεστώς στο άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986, αποτελούν πλέον κανόνα για την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Όσον αφορά τώρα στην ουσία της διάταξης, παρατηρούμε ότι το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου σε δίκες περιβαλλοντικών εγκλημάτων προς υποστήριξη της κατηγορίας είναι απεριόριστο. Η άκρως προβληματική αυτή διάταξη νομιμοποιεί *ex lege* ενεργητικά σχεδόν πάσης φύσεως νομικό πρόσωπο, ακόμη και φυσικά πρόσωπα, σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, καταργώντας πλήρως το νομολογιακό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας προκειμένου περί περιβαλλοντικών εγκλημάτων²³⁸, κριτήριο που μάλιστα διασώζεται και υπό τη νέα απλουστευμένη μορφή του άρ. 63 ΚΠΔ και το οποίο ο ίδιος ο νομοθέτης, που εδώ το καταπατά, το διαλαμβάνει ως απολύτως χρήσιμο και σημαντικό για τον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας!

Ωστόσο, η συνολική κριτική της διάταξης εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσης μελέτης. Εδώ θα ερευνηθεί μόνο το κατά πόσο η παράσταση του Δημοσίου στα περιβαλλοντικά αδικήματα είναι συμβατή με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής (και, πλέον, αυτόν της υποστήριξης της κατηγορίας), όπως αυτός έχει αποκρυσταλλωθεί από τη νομοθεσία και τη νομολογία, το ποια είναι η θέση της νομολογίας επί του ζητήματος, καθώς και το σε ποιες τελικά περιπτώσεις πρέπει να επιτρέπεται η παράσταση του Δημοσίου και σε ποιες όχι.

3.8.1. Ο προστατευτικός σκοπός των περιβαλλοντικών διατάξεων ως κριτήριο αξιολόγησης του άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986

Ως γνωστόν, βάσει της κρατούσας στην ελληνική επιστήμη «οικολογικής θεωρίας», το περιβάλλον θεωρείται αυτοτελές υπερατομικό έννομο αγαθό· επομένως, δεν προστατεύεται αποκλειστικά χάριν ατομικών εννόμων αγαθών (όπως, παραδείγματος χάρη, η ζωή και η υγεία), έχοντας καθαρά παρακολουθηματικό χαρακτήρα, όπως διδάσκει στον αντίποδα η λεγόμενη «ανθρωποκεντρική θεωρία»²³⁹. Αυτό σημαίνει ότι, εφόσον τα περιβαλλοντικά αδικήματα έχουν κατ' αρχήν

238. Όπως χαρακτηριστικά λέγει ο Αποστολίδης, Η πολιτική αγωγή στα περιβαλλοντικά αδικήματα. Νομοθετική διεύρυνση και αναγκαία εκλογίκευση, ΠοινΔικ 2018, σελ. 9 επ., «στο μέτρο που ανάγονται πλέον σε εν δυνάμει πολιτικώς ενάγοντες πάσης φύσεως, σχεδόν, νομικά πρόσωπα και ενώσεις, ακόμη και μεμονωμένοι ιδιώτες, ακαθόριστου, χαλαρού ή και ελλείποντος συνδέσμου με το δικαζόμενο περιβαλλοντικό αδίκημα, γεννώνται σοβαροί προβληματισμοί αναφορικά με τις παρενέργειες από τη συμμετοχή μη δικαιούμενων διαδίκων στη δομή και τη λειτουργία της ποινικής δίκης, στην υπεράσπιση του κατηγορουμένου, ακόμη και στην ίδια την εν τοις πράγμασι εκπλήρωση της στόχευσης μιας πληρέστερης και αποτελεσματικότερης περιβαλλοντικής προστασίας και σε δικονομικό επίπεδο».

239. Για αναλυτικότερη προσέγγιση των διαφορών των δύο θεωριών, βλ. Μοροζίνη,

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ως αντικείμενο προστασίας ένα αυτόνομο υπερατομικό έννομο αγαθό, δεν υπάρχει «παθών» από το έγκλημα. Επομένως, ελλείψει παθόντος, για το επιτρεπτό της υποστήριξης της κατηγορίας στα περιβαλλοντικά αδικήματα πρέπει να εξετάσουμε αν υπάρχει *αδίκηθεις*, αν δηλαδή στον προστατευτικό σκοπό των εγκλημάτων αυτών εμπίπτει και η προστασία ατομικών εννόμων αγαθών, σύμφωνα με το νομολογιακά διαμορφωμένο κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας²⁴⁰. Πράγματι, ακόμη και σύμφωνα με την κρατούσα οικολογική θεωρία, ουδείς αρνείται ότι δι-αμέσου της βλάβης του περιβάλλοντος, μπορούν να προσβληθούν και ατομικά έννομα αγαθά²⁴¹, όπως η υγεία, η ζωή ή η ιδιοκτησία. Το περιβάλλον, καίτοι αυτόνομο υπερατομικό αγαθό, δεν είναι αποκομμένο από την προστασία ατομικών αγαθών που επηρεάζονται άμεσα από αυτό²⁴². Εξάλλου, ένα σχετικά σύγχρονο, σημαντικό μέρος της θεωρίας και της νομολογίας θεωρεί ότι οι περιβαλλοντικές προσβολές δύνανται να προκαλέσουν ηθική βλάβη λόγω προσβολής του δικαιώματος της υγείας και της προσωπικότητας του ατόμου (άρ. 57, 59, 1003 ΑΚ)²⁴³. Εί-

Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Σάμιου / Παύλου), 2012, Περιβάλλον II, σελ. 6 επ.· *Βασιλειάδης*, Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Μαργαρίτη / Σατλάνη), 2015, σελ. 357 επ.· *Παναγοπούλου*, Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία «περιβάλλον», Πρακτικά Ε' Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ., 1996, σελ. 11 επ.

240. Βλ. αναλυτ. κεφ. 1.2.

241. Κατά τον *Βασιλειάδη*, Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, σελ. 358, η οικολογική θεωρία «δεν θα πρέπει να παραγνωρίζει ότι το περιβάλλον δεν είναι και δεν μπορεί να θεωρείται εντελώς αποκομμένο από τον άνθρωπο, την υγεία του, την ποιότητα ζωής και την ίδια του τη διαβίωσή του. Είναι καθοριστικά συνδεδεμένο μαζί του. Διαφορετικά περιθωριοποιείται, απομονώνεται και εν τέλει υποβαθμίζεται ως αυτοτελές έννομο αγαθό. Σε κάθε περίπτωση πάντως η προστασία μέσω της συγκεκριμένης ρύθμισης του εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος δεν μπορεί να αποκλείσει *in concreto* την διασάλευση ή τον κίνδυνο διασάλευσης και άλλων εννόμων αγαθών και κατ' επέκταση την ύπαρξη συγκεκριμένου παθόντα που υπέστη βλάβη ή διακινδύνευσε το ατομικό του έννομο αγαθό». Κατά την *Παναγοπούλου*, ό.π., «οι διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, αποσκοπούν στην προστασία του κοινωνικού - υπερατομικού εννόμου αγαθού "περιβάλλον", ως αυταξίας και απόρροια αυτού είναι η προστασία των εννόμων αγαθών της ανθρώπινης ζωής και της σωματικής ακεραιότητας». Έτσι και *Καράκωστας*, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 2 επ.· *Θρ. Κονταξής*, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ.· *Δελλής*, Κοινοτικό δίκαιο του περιβάλλοντος, 1998, σελ. 29.

242. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο *Μοροζίνης*, Περιβάλλον II, σελ. 8, «το περιβάλλον είναι ένα λειτουργικό έννομο αγαθό, υπό την έννοια ότι έχει μεν αυταξία, η οποία όμως απορρέει και εκτείνεται μέχρι του βαθμού που επιτελεί τις λειτουργίες του για την υπέρτατη αξία της συνταγματικής τάξης, την ανθρώπινη, τόσο στο παρόν όσο και σε μελλοντική προοπτική (δηλ. για τις μέλλουσες γενεές, χωρίς ωστόσο αυτό να αναιρεί την αυτοτελή ποινική προστασία του) [...]».

243. ΑΠ 43/2016 (πολιτ.), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «[...] η απόλαυση ενός ήρεμου περιβάλλοντος ελεύθερου από ρύπους είναι και αυτή μία έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας»· ΑΠ 1865/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1638/2006, ΠοινΧρ 2007, σελ. 734 επ.· ΕφΛαρ 373/2011 (πολιτ.), Δικογραφία, 2012, σελ. 92 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Ως εκ τούτου, η προστασία της ΑΚ 57

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

ναι αυτονόητο, λοιπόν, ότι οι διατάξεις που ποινικοποιούν συμπεριφορές εναντίον του, προστατεύουν παράλληλα και εκείνα τα ατομικά συμφέροντα που βλάπτονται από την εκάστοτε εγκληματική προσβολή του²⁴⁴.

Το γεγονός, όμως, ότι μπορεί να θιγούν άμεσα και συγκεκριμένα ιδιωτικά συμφέροντα από την τέλεση ενός συγκεκριμένου περιβαλλοντικού αδικήματος, επ' ουδενί σημαίνει ότι η βλάβη του περιβάλλοντος διαμέσου ενός περιβαλλοντικού αδικήματος συνιστά πάντοτε, άνευ ετέρου και *άμεση βλάβη* για οποιοδήποτε ατομικό έννομο αγαθό. Πώς θα μπορούσε, για παράδειγμα, η ρύπανση μίας λίμνης στην Πελοπόννησο να επάγεται άμεση βλάβη για τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης; Το άτοπο αυτό αντελήφθη ο νομοθέτης, και για αυτό τον λόγο αποσυνέδεσε τη δυνατότητα παράστασης για τα αδικήματα αυτά από τα παραδοσιακά κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του άρ. 63 ΚΠΔ, επιτρέποντας, με το άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986, γενικώς και αδιακρίτως την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας. Η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία, όμως, δείχνει να υπηρετεί τη σκοπιμότητα της αυστηρότερης ποινικής και δικονομικής μεταχείρισης των περιβαλλοντικών εγκλημάτων²⁴⁵, σε βάρος της συνοχής του θεσμού της

επεκτείνεται και στις περιπτώσεις προσβολής των περιβαλλοντικών αγαθών, δηλαδή των αγαθών του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος, στο οποίο ανήκουν κατά μεγάλο μέρος τα κοινά σε όλους και τα κοινόχρηστα πράγματα, των οποίων η χρήση και οι απ' αυτά ωφέλειες αφορούν άμεσα τη ζωή και την υγεία του ανθρώπου και συνιστούν βασικά στοιχεία για την εξασφάλιση ποιότητας ζωής. Το δικαίωμα χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών και των απ' αυτά ωφελειών αναγνωρίζεται ως αυτοτελής εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας». Εγκύκλιος ΕισΑΠ 3/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Συνιστά δε προσβολή και επί του όλου δικαιώματος της προσωπικότητας η διατάραξη αυτής (σ.σ.: της δεσπόζουσας θέσης του περιβάλλοντος) με δυσμενείς και παράνομες επιδράσεις στα περιβαλλοντικά αγαθά». *Καράκωστας*, *Περιβάλλον και Δίκαιο*, σελ. 292 επ.· *Θρ. Κονταξής*, *ΠοινΔικ* 2012, σελ. 1159 επ.· *Δακορώνια*, *Το δικαίωμα στο νερό*, *ΠερΔικ* 2011, σελ. 239 επ. Για το όλο θέμα βλ. και *Δημάκη*, *ΠοινΧρ* 1995, σελ. 1157 επ.

244. Χαρακτηριστική άλλωστε περίπτωση της σύνδεσης της βλάβης του περιβάλλοντος με ατομικά έννομα αγαθά είναι η διάπλαση από το νομοθέτη εκ του αποτελέσματος διακρινόμενων εγκλημάτων, όπως π.χ. στο άρ. 28 παρ. 3 περ. ε' του Ν. 1650/1986. Έτσι και ο *Μοροζίνης*, *Περιβάλλον II*, σελ. 96, ο οποίος λέγει ότι είναι «νοητές και περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει και αμέσως ζημιωθείς εκ του περιβαλλοντικού εγκλήματος, ιδίως όταν συντρέχουν οι όροι των εκ του αποτελέσματος διακεκριμένων εγκληματικών παραλλαγών».

245. Για αντεγκληματικές στοχεύσεις κάνει λόγο και ο *Αλεξιάδης*, *Δικονομικά προβλήματα των αξιοποιώνων προσβολών του περιβάλλοντος*, σε: *Ποινική προστασία του περιβάλλοντος*, *Πρακτικά Ε' Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ.*, 1996, σελ. 61 επ. Τη διαπίστωση αυτή –αξιολογώντας, πάντως, θετικά τη διάταξη του άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986– κάνει και ο *Λαπανοφύτου*, *Ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, 2016, σελ. 194, λέγοντας ότι «ενώ η αποδοχή ότι το περιβάλλον είναι ένα αυτοτελώς προστατευόμενο κοινωνικό αγαθό αποκλείει καταρχήν τους ιδιώτες από τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής, αφού η ενδεχόμενη προσβολή του θα θίγει έμμεσα μόνο αόριστο αριθμό ανθρώπων, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή την εξατομίκευση των αμέσως ζημιωθέντων, μετά τις ανωτέρω

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

πολιτικής αγωγής²⁴⁶ (και πλέον της υποστήριξης της κατηγορίας), όπως αυτός έχει διαμορφωθεί και παγίως ερμηνεύεται και εφαρμόζεται. Μία τέτοια νομοθετική πρωτοβουλία σκοπιμότητας ναρκοθετεί την ίδια τη σοβαρότητα του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας, δημιουργώντας συνθήκες καταστρατήγησης των προϋποθέσεων του άρ. 63 ΚΠΔ από ειδικά νομοθετήματα. Εδώ, όμως, δεν καταστρατηγείται μόνο το αστικό κριτήριο του άρ. 63 ΚΠΔ· παρακάμπτεται παράλληλα και το δευτερογενές ποινικό κριτήριο που καθιέρωσε η νομολογία, αυτό του προστατευτικού σκοπού της ποινικής διάταξης²⁴⁷! Εκτός και εάν κανείς θεωρεί ότι μία ποινική διάταξη που προστατεύει ένα υπερατομικό έννομο αγαθό (το περιβάλλον), το οποίο απολαμβάνει ένας αόριστος αριθμός ανθρώπων, προστατεύει παραλλήλως και κάθε μέλος αυτού του αόριστου αριθμού ανθρώπων! Αν έτσι έχει το πράγμα, όμως, όλα τα εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά θα προστάτευαν παράλληλα και τα συμφέροντα ενός εκάστου μέλους αυτού του αόριστου όλου, επιτρέποντας την παράσταση του οιουδήποτε για την υποστήριξη της κατηγορίας²⁴⁸! Τα ανωτέρω φυσικά δεν γίνονται δεκτά από κανένα, γεγονός που καταδεικνύει την επικινδυνότητα των εμβόλιμων νομοθετικών αλλοιώσεων για την απολύτως αναγκαία συνοχή του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας.

τροποποιήσεις της παρ. 7 του άρ. 28 αναγνωρίζεται πλέον ρητά το σχετικό δικαίωμα σε έναν ευρύ κύκλο φυσικών και νομικών προσώπων. [...] Με την ανωτέρω, καινοτόμο ρύθμιση ενισχύεται ουσιαστικά η προστασία του περιβάλλοντος».

246. Πολύ εύστοχα η *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 417, επικρίνει γενικώς τη στάση του νομοθέτη τα τελευταία έτη απέναντι στην πολιτική αγωγή, καθότι με τις επιλογές του «ανοίγουν απλόχερα με κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα δικαιολογίες θύρες εισόδου πολιτικώς εναγόντων στις ποινικές δίκες, χωρίς τις προϋποθέσεις του άρ. 63 ΚΠΔ [...]». Αντίθετος ο *Ζύγουρας*, Η παράστασις εις την ποινικήν διαδικασίαν ως πολιτικώς εναγόντων νομικών προσώπων μη αμέσως ζημιωθέντων εκ της αξιοποίησης πράξεως, σε: Ειδικές (παρα)οικονομικές ρυθμίσεις, Ε' Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2010, σελ. 65, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι αποκλίσεις με ειδικούς νόμους (όπως ο υπό κρίση Ν. 1650/1986) «από το ισχύον σύστημα πολιτικής αγωγής, αποτελούν αναγκαίον κακόν και ορθώς εθεσπίσθησαν υπό του νομοθέτου».

247. Έτσι και ο *Αποστολίδης*, ΠοινΔικ 2018, σελ. 9 επ., ο οποίος εύστοχα παρατηρεί ότι η απόκλιση «από τις τασσόμενες εκ του άρθρου 63 ΚΠΔ αστικές και –αντίστοιχα– ποινικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης της πολιτικής αγωγής σχεδόν συνομολογείται στο οικείο νομοθετικό κείμενο».

248. Έτσι και ο *Δημάκης*, ΠοινΧρ 1995, σελ. 1141 επ., υποσημ. 47, ο οποίος χαρακτηριστικά επισημαίνει πως «όταν μία διάταξη προστατεύει έννομα αγαθά του κοινωνικού συνόλου, εννοείται ότι προστατεύει αφηρημένα και τα ατομικά συμφέροντα κάθε μέλους του κοινωνικού συνόλου. Τούτο όμως δεν αρκεί για τη νομιμοποίηση καθενός από τους τελευταίους· το γεγονός π.χ. ότι οι διατάξεις περί ψευδορκίας προστατεύουν την ορθή απονομή της δικαιοσύνης ή την εμπιστοσύνη των πολιτών σε αυτή, δεν νομιμοποιεί κάθε μέλος του κοινωνικού συνόλου να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον σε μία δίκη ψευδορκίας επειδή κλονίστηκε η εμπιστοσύνη του στην καλή λειτουργία της δικαιοσύνης».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Τα προβλήματα γίνονται ακόμη εμφανέστερα όταν εξετάζεται το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας. Και τούτο, διότι είτε με την οικολογική είτε με την ανθρωποκεντρική θεώρηση του εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος, ουδείς ισχυρίζεται ότι με κάποιον τρόπο προστατεύεται το Δημόσιο ως νομικό πρόσωπο. Και αλήθεια, δυνάμει ποιας σύνδεσης μπορεί το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου να παρίσταται σε αδίκημα εις βάρος υπερατομικού εννόμου αγαθού; Κάτι τέτοιο είναι νοητό μόνο στο υπερατομικό έννομο αγαθό της υπηρεσίας, φορέας της οποίας θεωρείται το Δημόσιο²⁴⁹, κάτι που προφανώς δεν μπορεί να λεχθεί για το περιβάλλον. Το Δημόσιο ως νομικό πρόσωπο δεν είναι φορέας του περιβάλλοντος – το τελευταίο είναι ένα αυθύπαρκτο αγαθό, το οποίο (θα συνεχίσει να) υπάρχει ανεξαρτήτως της υπόστασης του Ελληνικού Δημοσίου ως νομικού προσώπου. Οι συνέπειες της βλάβης του περιβάλλοντος στο Δημόσιο δεν είναι παρά αντανakλαστικές, όπως π.χ. η ανάγκη εκταμίευσης μεγαλύτερων κονδυλίων από τον κρατικό προϋπολογισμό για την αντιμετώπιση τυχόν περιβαλλοντικών καταστροφών, κάτι που προφανώς κείται εκτός του προστατευτικού σκοπού της σχολιαζόμενης ποινικής διάταξης. Υπάρχουν, λοιπόν, τελικά περιπτώσεις για τις οποίες θα έπρεπε να μπορεί το Δημόσιο να παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας;

3.8.2. Πότε πρέπει να γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου;

Είδαμε ανωτέρω ότι τα περιβαλλοντικά αδικήματα προστατεύουν πρωταρχικώς το αυτοτελές, υπερατομικό έννομο αγαθό του περιβάλλοντος, το οποίο ως εκ της φύσεώς του δεν μπορεί να έχει παθόντα. Είδαμε, επίσης, ότι ουδόλως μπορεί να γίνει λόγος για μία «γενική» άμεση βλάβη ατομικών εννόμων αγαθών ενός αόριστου αριθμού ανθρώπων, τα οποία μόνον εμμέσως προστατεύονται από τις περιβαλλοντικές διατάξεις²⁵⁰. Από την άλλη, όμως, είδαμε και ότι η έμμεση προστασία ενός αόριστου αριθμού ανθρώπων δεν αποκλείει λογικά την *in concreto* επαγωγή και άμεσης βλάβης σε συγκεκριμένα ατομικά έννομα αγαθά διαμέσου της τέλεσης ενός περιβαλλοντικού αδικήματος²⁵¹. Έτσι, πέραν των ατομικών αγαθών

249. Βλ. αναλυτ. για αυτό στο κεφ. 2.2.1.

250. Με βάση την ερμηνεία αυτή η Παναγοπούλου, Το έννομο αγαθό περιβάλλον, 1992, σελ. 205 επ., θεωρεί *de lege lata* ορθό να αποκλεισθεί η παράσταση πολιτικής αγωγής στα περιβαλλοντικά αδικήματα, καθόσον μόνο εμμέσως θίγεται ένας αόριστος αριθμός ανθρώπων.

251. Έτσι και οι Βασιλειάδης, Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, σελ. 358 και Θρ. Κονταξής, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ., ο οποίος το αποδίδει διά του εξής παραδείγματος: «Το ότι η έκλυση π.χ. ραδιενεργών ουσιών από ένα πυρηνικό εργοστάσιο βλάπτει και θέτει (*in abstracto*) σε κίνδυνο ολόκληρη την υφήλιο, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν *in concreto* άμεσα παθόντες, πρόσωπα (είτε κατοικούντα πλησίον αυτής είτε εξ άλλων συνθηκών εντασσόμενα στον στενό βλαπτικό κύκλο, όπως π.χ. οι εκεί εργαζόμενοι), δηλ. άμεσα υφι-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

της ζωής και της υγείας, που προφανώς δεν νομιμοποιούν το Δημόσιο, ένα αδίκημα κατά του περιβάλλοντος μπορεί να θίγει την ίδια στιγμή και μιαν ορισμένη ιδιοκτησία – παραδείγματος χάρη, η ρύπανση ενός δημοσίου κτήματος ή δάσους ή η μόλυνση μίας παραλίας που ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, μπορούν να προκαλέσουν περιουσιακή και ηθική βλάβη σε αυτό. Επομένως, εφόσον θεωρηθεί ότι στον προστατευτικό σκοπό των περιβαλλοντικών αδικημάτων περιλαμβάνονται και τυχόν άμεσες προσβολές της ιδιοκτησίας, ερμηνεία που φαίνεται να συμβαδίζει με τον λειτουργικό προορισμό της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και του οικείου εννόμου αγαθού²⁵², τότε, σε αυτές και μόνο τις περιπτώσεις, το Δημόσιο μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, λόγω της βλάβης που υπέστη από άμεση προσβολή στην ιδιοκτησία του²⁵³. Η ερμηνεία αυτή είναι μονόδρομος διάσωσης της συνοχής του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας, με σεβασμό στο αστικό και το ποινικό κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία²⁵⁴. Καμία σκοπιμότητα δεν επιτρέπεται να διασα-

στάμενα (συγκεκριμένη διακινδύνευση ή βλάβη) των συνεπειών της διαρροής αυτών των ουσιών».

252. Τη θέση αυτή λαμβάνει και ο *Μοροζίνης*, Περιβάλλον II, σελ. 96, λέγοντας ότι «δικαίωμα δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις υφίσταται πέραν τούτου και γενικότερα, όταν η περιβαλλοντική προσβολή συναρτάται με περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη, που γεννά αξίωση αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης κατά τις περί αδικοπραξίας διατάξεις, λ.χ. όταν το “εν λόγω πρόσωπο-θύμα έχει δικαίωμα κυριότητας νομής ή κατοχής κατά το αστικό δίκαιο στο προσβαλλόμενο με την πράξη συγκεκριμένο στοιχείο του περιβάλλοντος”, π.χ. ιδιωτικό διατηρητέο οίκημα, χλωρίδα ιδιωτικού κτήματος, ιδιωτικό δάσος κλπ». Έτσι ακριβώς και ο *Αλεξιάδης*, Δικονομικά προβλήματα των αξιοποιούνων προσβολών του περιβάλλοντος, σελ. 62.

253. Έτσι και ο *Αλεξιάδης*, Δικονομικά προβλήματα των αξιοποιούνων προσβολών του περιβάλλοντος, σελ. 62-63, «είναι προφανές από τη διατύπωση της διάταξης (σ.σ.: του άρθ. 28 παρ. 7 του ν. 1650/1986) ότι το δημόσιο μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων (sic) αν έχει πραγματικά υποστεί περιουσιακή ζημία (λ.χ. το αντικείμενο της προσβολής ήταν δημόσιο κτήμα ή κοινόχρηστο πράγμα, το οποίο αν δεν ανήκει σε δήμο ή κοινότητα ανήκει κατά κυριότητα στο δημόσιο: άρθρ. 968 Α.Κ.)». Αυτή λοιπόν την εκδοχή υποστηρίζουμε ως τη μόνη ανεκτή και επιτρεπτή (μαζί με τις περιπτώσεις επαγωγής ηθικής βλάβης) και όχι ένα γενικό δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής εκ μέρους του Δημοσίου, κατά παράβαση των παραδοσιακών κριτηρίων ενεργητικής νομιμοποίησης. Σύμφωνα και ο *Μοροζίνης*, Περιβάλλον II, σελ. 97 επ., ο οποίος πάντως φαίνεται να επιχειρηματολογεί και υπέρ της γενικής δυνατότητας παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε κάθε περίπτωση περιβαλλοντικού αδικήματος.

254. Βλ. έτσι και την ορθή άποψη της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του άρθ. 7 παρ. 6 του Ν. 4042/2012, διαδικτυακός ιστότοπος Βουλής των Ελλήνων, κατά την οποία: «Με την προτεινόμενη διάταξη προβλέπεται η παράσταση, ως πολιτικώς εναγόντων, μη ζημιωθέντων νομικών και φυσικών προσώπων. Ενόψει του μεικτού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, αστικού και ποινικού (βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 3η έκδ., 2007, σελ. 88 επ. και Α. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική

λεύσει τη δικονομική τάξη αυτού του θεσμού, σε βάρος μάλιστα των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

3.8.3. Η θέση της νομολογίας: αντινομίες και πρόταση υπέρβασής τους

Όσον αφορά στη νομολογία, αυτή κάνει δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου σε περιβαλλοντικά αδικήματα²⁵⁵, κάτι που δεν προξενεί εντύπωση, δεδομένης της σαφούς και ρητά προβλεπομένης από το νομοθέτη σχετικής δυνατότητας. Εκείνο που προξενεί, όμως, εντύπωση, είναι ότι ο Άρειος Πάγος, σε άλλη υπόθεση, στην οποία συνέρεαν τα αδικήματα της παράνομης μεταβολής αιγιαλού, της παράνομης κατάληψης δημοσίου κτήματος και της κατασκευής αυθαιρέτου σε δημόσιο κτήμα, σε υπόθεση δηλαδή που αφορούσε σε ιδιοκτησία του Δημοσίου, έκρινε ότι για το τελευταίο αδίκημα δεν χωρεί παράσταση πολιτικής αγωγής, καθόσον προστατεύεται το έννομο αγαθό του περιβάλλοντος, το οποίο είναι υπερατομικό και έτσι δεν χωρεί προβολή αξιώσεων φυσικού ή νομικού προσώπου²⁵⁶!

Αν λοιπόν έτσι έχει το πράγμα, και οι διατάξεις που προστατεύουν το περιβάλλον δεν είναι κατ' αρχήν δεκτικές παράστασης για την υποστήριξη της κατηγορίας διότι προστατεύουν υπερατομικό έννομο αγαθό, τότε η νομολογία, για λόγους

δίκη, 1982, σελ. 26 επ.), η παράσταση των ανωτέρω προσώπων δεν συμβαδίζει με την αστική πλευρά της πολιτικής αγωγής, εφόσον τα πρόσωπα αυτά δεν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη, ούτε όμως και με την ποινική πλευρά της, εφόσον δεν υπέφεραν από το έγκλημα (βλ. Α. Δημάκη, Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2010, σελ. 535). Αντιθέτως, τα πρόσωπα αυτά αποκτούν τον ρόλο ιδιωτικών κατηγορών και, στο μέτρο που μπορούν να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες όλα ταυτοχρόνως, τίθεται ενδεχομένως ζήτημα υπερβολικής επιβάρυνσης του κατηγορουμένου (βλ. σχετικώς, άρθρο 87 του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1995 σε Α. Δημάκη, Η πολιτική αγωγή κατά το σχέδιο του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ΠοινΧρ 1995, σελ. 1141 επ. και Α. Παπαδαμάκη, Όψεις αποδόμησης της ποινικής δικονομίας και τάσεις καθιέρωσης παράπλευρης δικονομίας, ΠοινΔικ 2010, σελ. 87). Ενδεικτικό της σημασίας που έχει ο περιορισμός των προσώπων τα οποία μπορούν να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες είναι το ότι η παράνομη παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος στο ακροατήριο αποτελεί λόγο απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας και λόγο αναίρεσης της απόφασης (άρθρα 171 παρ. 2 και 510 παρ. 1 Α ΚΠΔ)».

255. ΑΠ 696/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, για περιβαλλοντικά αδικήματα σχετικά με τη ρύπανση «του υδροφόρου ορίζοντα της περιοχής... Ν. Βοιωτίας»· ΑΠ 1172/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου η υπόθεση αφορούσε σε περιβαλλοντική βλάβη που προέκυψε εντός κτήματος ανήκοντος στο Δημόσιο· ΑΠ 545/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου η υπόθεση αφορούσε σε περιβαλλοντικό αδίκημα τελεσθέν στην πρώην αμερικανική βάση στη Ν. Μάκρη, έκταση ανήκουσα κατά κυριότητα στο Δημόσιο· ΑΠ 2360/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου η υπόθεση αφορούσε σε περιβαλλοντική (και περιουσιακή) ζημία σε υδροβιότοπο στην πρώην Κοινότητα Μετοχίου - Αχαΐας.

256. ΑΠ 1123/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 293 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. αναλυτ. για αυτή και στο κεφ. 3.3. Έτσι και ΣυμβΑΠ 502/1988, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, επί παράστασης πολιτικής αγωγής ιδιώτη.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

δογματικής συνέπειας, πρέπει να εφαρμόσει αυτή της την παραδοχή και στα περιβαλλοντικά αδικήματα. Αυτό, πρακτικά, σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή η παράσταση του ελληνικού Δημοσίου άνευ άλλου τινός στα περιβαλλοντικά αδικήματα, αλλά να εξετάζεται *in concreto* το εάν διαμέσου του περιβαλλοντικού αδικήματος επέρχεται και άμεση περιουσιακή ή ηθική βλάβη σε αυτό, όπως ακριβώς αναλύθηκε και προτάθηκε ανωτέρω²⁵⁷. Μόνο τότε δύναται να παραστεί το Δημόσιο χωρίς να παραβιάζονται τα κριτήρια της ενεργητικής νομιμοποίησης, τα οποία διασώζονται και υπό το νέο άρ. 63 ΚΠΔ.

Μολονότι, λοιπόν, *de lege lata* το δικαίωμα της παράστασης του Δημοσίου στα περιβαλλοντικά εγκλήματα φαίνεται να είναι απεριόριστο, αναγκαία κρίνεται η ερμηνευτική συστολή του εύρους της διάταξης της παρ. 7 του άρ. 28 του Ν. 1650/1986, κατά τρόπο που να συμβαδίζει συστηματικά με τον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας. Η εδώ προτεινόμενη συσταλτική ερμηνεία σε καμία περίπτωση δεν είναι *contra legem*, καθόσον το γράμμα του νόμου, αποσυνδέοντας την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας μόνο από την ανάγκη ύπαρξης περιουσιακής ζημίας, δεν θίγει το έτερο κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης, την ηθική βλάβη· συνεπώς, αυτή θα πρέπει να διαγιγνώσκεται ώστε να νομιμοποιείται ενεργητικά το Δημόσιο σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας²⁵⁸. Οποιαδήποτε διαφορετική ερμηνεία προσκρούει σε νομικά αδιέξοδα, καταλύει θεμελιώδη υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, διαρρηγνύει τη συνοχή της υποστήριξης της κατηγορίας ως θεσμού και οδηγεί τη νομολογία σε αξιολογικές αντινομίες όπως αυτές που περιγράφηκαν. Παράλληλα, άλλωστε, έρχεται και σε αντίθεση με το νέο άρ. 63 ΚΠΔ, που επανεπιβεβαιώνει την πρόθεση του νομοθέτη να θέτει στο επίκεντρο της ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηριζοντος την κατηγορία το εάν αυτός υπέστη –κατά τα διαμορφωθέντα κριτήρια της νομολογίας– άμεση ζημία από το έγκλημα.

3.9. «Πόθεν έσχες» (Ν. 3213/2003)

Η δήλωση και ο έλεγχος της περιουσιακής κατάστασης βουλευτών, δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, ιδιοκτητών μέσων μαζικής ενημέρωσης και άλλων κατηγοριών προσώπων, κατοχυρώνονται και ρυθμίζονται στις διατάξεις του

257. Βλ. κεφ. 3.8.1. και 3.8.2.

258. Όπως χαρακτηριστικά προτείνει η *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 180, ακολουθώντας –ορθά– τη λογική διάσωσης των κριτηρίων ενεργητικής νομιμοποίησης, «ασφαλέστερο κριτήριο (σ.σ.: ερμηνείας των συζητούμενων ρυθμίσεων) είναι η ανάγκη ύπαρξης ηθικής βλάβης λόγω προσβολής της προσωπικότητας του ενδιαφερομένου φυσικού ή νομικού προσώπου. Τη λύση αυτή διευκολύνει η σχετική διάταξη, αφού αποδεσμεύει την παράσταση πολιτικής αγωγής από την ύπαρξη μόνο περιουσιακής ζημίας, αφήνοντας άθικτη την ηθική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει η περιβαλλοντική προσβολή». Βλ. και την εκεί παραπομπή σε *Θρ. Κονταξή*, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ., ιδίως σελ. 1165 επ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

περίφημου Ν. 3213/2003 για το «πόθεν έσχες», όπως αυτός ισχύει. Ο νόμος αυτός διαγορεύει την υποβολή δήλωσης περιουσιακής κατάστασης εκ μέρους προσώπων με εξέχοντα ρόλο στην πολιτική, τον κρατικό μηχανισμό και εν γένει τον δημόσιο βίο, με «στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας και την ενδυνάμωση της Δημοκρατίας»²⁵⁹. Στο άρ. 6 αυτού, όπως ισχύει, προβλέπεται μία σειρά ποινικών κυρώσεων, βασισμένων κατ' αρχήν στη μη υποβολή ή την υποβολή ανακριβούς δήλωσης περιουσιακής κατάστασης από τα ανωτέρω υπόχρεα πρόσωπα. Εν όψει του μείζονος ενδιαφέροντος των πολιτών για την πάταξη της διαφθοράς, ιδίως σε μία τόσο ευαίσθητη κοινωνική και πολιτική συγκυρία, ο νόμος αυτός βρίσκεται συχνά στο επίκεντρο της δημοσιότητας, επ' αφορμή των ετησίων υπουργικών, βουλευτικών κ.ά. δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης που δημοσιεύονται κατ' εφαρμογή του, αλλά και διαφόρων υποθέσεων τέλεσης του εγκλήματος του άρ. 6 από σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα. Στο πλαίσιο των ποινικών δικών που διεξάγονται για τέτοιες υποθέσεις, ζήτημα έχει ανακύψει για το εάν επιτρέπεται το Δημόσιο να παραστεί υποστηρίζοντας την κατηγορία. Το ερώτημα αυτό έχει μεγάλη πρακτική σημασία. Δεδομένου του αυξανόμενου ενδιαφέροντος του Δημοσίου να παρίσταται σε δίκες «σκανδάλων», παρατηρούνται περιπτώσεις, όπου στο όνομα της σκοπούμενης «κάθαρσης», τίθενται εν αμφιβόλω θεμελιώδεις για την ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντας την κατηγορία παραδοχές δεκαετιών, σε βάρος των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Όπως θα φανεί παρακάτω, η απάντηση στο τιθέμενο εδώ ερώτημα παρουσιάζει σημαντικές ερμηνευτικές και δογματικές δυσχέρειες, που δεν θα πρέπει να παραγνωρίζονται στο όνομα της οποιασδήποτε σκοπιμότητας.

3.9.1. Η θέση της νομολογίας

Κατά την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου²⁶⁰, ο νόμος περί «πόθεν έσχες», σκοπό έχει «τον περιορισμό της διαφθοράς στο δημόσιο εν γένει βίο και την πάταξη των αθέμιτων, επί ζημία του Δημοσίου συναλλαγών από κρατικούς λειτουργούς», εξ αυτού δε του λόγου «θεσπίστηκε και οργανώθηκε μια διαδικασία ελέγχου της περιουσιακής κατάστασης αυτών, οι οποίοι κατέχοντες κρίσιμες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό, δύνανται επωφελούμενοι της ιδιότητάς τους, να προσπορίσουν στον εαυτό τους ή σε τρίτους αθέμιτο περιουσιακό όφελος». Στη βάση αυτής της ερμηνείας, λοιπόν, έχει νομολογηθεί από τον Άρειο Πάγο²⁶¹, σε μείζονος ενδιαφέροντος δίκη πρώην βουλευτή για υποβολή ανακριβούς δήλωσης περιουσιακής κατάστασης (νυν άρ. 6 Ν. 3213/2003), ότι «το εύρος του προστατευ-

259. Βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, διαδικτυακός ιστότοπος της Βουλής των Ελλήνων, στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/D-PROPERTY-EIS.pdf>

260. ΕΣ (Ολομ.) 3649/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

261. ΑΠ 175/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

τικού σκοπού του συγκεκριμένου κυρωτικού κανόνα δεν περιορίζεται στην επαύξηση του κύρους ορισμένων κατηγοριών κρατικών λειτουργιών και υπαλλήλων του ευρύτερου δημόσιου τομέα (υπουργών, βουλευτών, δικαστικών λειτουργών, αστυνομικών, εκπροσώπων νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου, αξιωματούχων της τοπικής αυτοδιοίκησης κ.λ.π.) και στην ενίσχυση της δημοκρατίας, αλλά εκτείνεται και καταλαμβάνει, ακόμα και υπό την προϊσχύσασα ειδική υπόσταση της σχετικής ποινικής διάταξης, που εφαρμόζεται στην προκειμένη περίπτωση, τη διασφάλιση, μέσω και της πάταξης της διαφθοράς, της διαφάνειας σε κρίσιμους τομείς κρατικών λειτουργιών, στην έννοια της οποίας εμπεριέχεται η προστασία του γενικότερου ενδιαφέροντος έννομου αγαθού της διατήρησης της εμπιστοσύνης των πολιτών στην εύρυθμη λειτουργία και καθαρότητα των κρατικών υπηρεσιών, των οποίων η αποδοτικότητα, η ποιότητα και κυρίως η χρηστή διοίκηση συνδέονται άρρηκτα με τους υπόχρεους σε υποβολή δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης κρατικούς λειτουργούς, από πράξεις ή παραλείψεις των οποίων, όπως η διασύνδεσή τους με αδιαφανείς και αθέμιτες χρηματικές συναλλαγές, με τις οποίες σκοπεύεται ή πραγματώνεται η ποινικά επιλήψιμη πράξη της ανακριβούς δήλωσης περιουσιακής κατάστασης, πλήττεται οπωσδήποτε η πίστη και το κύρος του Ελληνικού Δημοσίου, ως φορέα, εκφραστή και εγγυητή των προστατευόμενων, ως άνω, έννομων αγαθών». Κατά το σκεπτικό αυτό, έγινε εν τέλει δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Ελληνικού Δημοσίου. Δεκτή έγινε η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και σε άλλη αρεοπαγίτική απόφαση²⁶², η οποία πάντως δεν ασχολήθηκε ειδικώς με το ζήτημα.

Από τη μία πλευρά, η ως άνω ερμηνεία της αρεοπαγίτικής απόφασης είναι ευλογοφανής και ικανή να υποστηριχθεί δογματικά. Κατ' αυτήν, μεταξύ των εννόμων αγαθών που αποσκοπεί να προστατεύσει ο νομοθέτης διαμέσου της ποινικοποίησης της μη υποβολής δήλωσης της περιουσιακής κατάστασης σημαινόντων κρατικών λειτουργών, βρίσκεται και η υπηρεσία, εντός της οποίας δραστηριοποιούνται και την οποία εκπροσωπούν τα ως άνω πρόσωπα²⁶³. Η παραβίαση των διατάξεων

262. ΑΠ 951/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

263. Έτσι και ο *Λεπόνης*, Η εκπρόθεσμη υποβολή δηλώσεως περιουσιακής καταστάσεως «πόθεν έσχες» δεν συνιστά αξιόποινη πράξη, ΠοινΔικ 2006, σελ. 305 επ., κατά τον οποίο «Αιτιολογική βάση και κεντρική επιδίωξη της περί "πόθεν έσχες" νομοθεσίας είναι η ουσιαστική έρευνα και ο ουσιαστικός έλεγχος των υποχρέων προς δήλωση, εις τρόπον ώστε να εξασφαλίζεται η αναγκαία εις τους τομείς δραστηριοποιήσεώς των διαφάνεια, επ' αγαθό τώσον της συντεταγμένης πολιτείας και υπηρεσίας, όσον και της ίδιας της κοινωνίας. Πρόκειται περί νομοθεσίας ουσιαστικών, κυρίως και πρωτίστως, στοχεύσεων και επιδιώξεων, κινουμένης πέραν και μακράν της, εν είδει αυτοσκοπού, απλής τυποποίησης αξιοποιώνων συμπεριφορών και παραβάσεων». Ο *Κακαβούλης*, Τα εγκλήματα της μη υποβολής και της υποβολής ανακριβούς δήλωσης «πόθεν έσχες», σε: Τιμ. τόμ. Χρ. Αργυρόπουλου, 2016, σελ. 1133 επ., λέγει ότι «το προστατευόμενο έννομο αγαθό στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται να ταυτίζεται με την εμπιστοσύνη των πολιτών στη χρηστή και αμερόληπτη διοίκηση».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

περί «πόθεν έσχες», με την οποία σκοπείται ή επιτυγχάνεται η απόκρυψη ή η συσκότιση παράνομων συναλλαγών, δημιουργεί αδιαφάνεια στον τρόπο λειτουργίας της κρατικής μηχανής και εν τέλει προσβάλλει τη χρηστότητα και την καθαρότητα της υπηρεσίας, την οποία εκπροσωπούν οι υπόχρεοι σε περιουσιακή δήλωση κρατικοί λειτουργοί. Η διαφάνεια που επιδιώκει ο νομοθέτης με το νόμο περί «πόθεν έσχες», συνδέεται με την πραγματολογική διαπίστωση ότι οι υπάλληλοι επωφελούνται συχνά της θέσης τους σε κρατικές υπηρεσίες, ώστε να πλουτίσουν. Έτσι, η υποχρέωση δήλωσης των περιουσιακών τους στοιχείων δεν μπορεί παρά να προστατεύει και τη διαφανή και σύννομη άσκηση της υπηρεσίας, έστω και ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης²⁶⁴, καθόσον και μόνη η τέλεση του άρ. 6 του Ν. 3213/2003, χωρίς την κατάφαση κάποιου άλλου υπηρεσιακού εγκλήματος, είναι ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση την ακεραιότητα των κρατικών υπηρεσιών. Άλλωστε, κατά την Εισηγητική Έκθεση του Ν. 3213/2003, η νομοθεσία περί «πόθεν έσχες», αφορά στον έλεγχο της περιουσιακής κατάστασης προσώπων, «ο κύκλος των αρμοδιοτήτων των οποίων σχετίζεται με τη διαχείριση δημοσίου χρήματος»²⁶⁵. Εφόσον, λοιπόν, στο επίκεντρο του νομοθετικού ενδιαφέροντος βρίσκεται η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας, η οποία προστατεύεται με τις διακεκριμένες περιπτώσεις των περιουσιακών αδικημάτων του νέου ΠΚ²⁶⁶, τότε δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ότι ο νόμος περί «πόθεν έσχες» κατ' ουσίαν προστατεύει την υπηρεσία, ζωτικό στοιχείο της οποίας είναι κατά νόμο –και κατά την κοινή πείρα και λογική– η έντιμη και ακέραιη διαχείριση της περιουσίας που διαθέτει.

Υπό αυτή την έννοια, το Δημόσιο, ως εκφραστής, φορέας και εγγυητής του εννόμου αγαθού της υπηρεσίας²⁶⁷, δικαιούται να παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας σε σχετικές δίκες, υφιστάμενο ηθική βλάβη εκ της μείωσης του κύρους του και της πίστης και εμπιστοσύνης των πολιτών σε αυτό και τις δομές/ υπηρεσίες του.

3.9.2. Κριτική της ανωτέρω θέσης και αναζήτηση του προστατευομένου εννόμου αγαθού

Οστόσο, η ανωτέρω ερμηνεία, που επιτρέπει την παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας, καίτοι φαντάζει αναγκαία από άποψη σκοπιμότητας, δεδομένης της μείζονος κοινωνικής απαίτησης για «κάθαρση», δεν είναι απηλλαγμένη σοβαρών δογματικών αντιρρήσεων. Για τη διακρίβωση λοιπόν του αν προσβάλλεται η υπηρεσία και έτσι το Δημόσιο υφίσταται άμεση ζημία, ένεκα

264. Ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης χαρακτηρίζουν το άρ. 6 του Ν. 3213/2003 οι Κακαβούλης, Τιμ. τόμ. Αργυρόπουλου, σελ. 1133 επ. και Μπουρμάς, παρατ. στην ΑΠ 1040/2012, ΠοινΔικ 2014, σελ. 234 επ.

265. Βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, υποσημ. 259.

266. Βλ. περισσότερα στο κεφ. 2.2.1.

267. Βλ. σχετ. και κεφ. 2.2.1.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

της οποίας μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, απαραίτητη κρίνεται η διερεύνηση του εννόμου αγαθού και του προστατευτικού σκοπού των διατάξεων περί «πόθεν έσχες». Αυτή, εξάλλου, θα πρέπει να είναι κατά πάγια θεωρητική, νομοθετική και νομολογιακή παραδοχή, η αφετηρία κάθε ερμηνείας για την ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία²⁶⁸.

α. Υπόχρεοι σε δήλωση «πόθεν έσχες» και υπάλληλοι: έννοιες επαλλάσσουσες, όχι ταυτόσημες

Αρχικά, η αναγωγή της υπηρεσίας σε έννομο αγαθό, που προσβάλλεται σε κάθε περίπτωση από την παραβίαση του άρ. 6 περί «πόθεν έσχες», είναι εξόχως προβληματική. Αν, πράγματι, στο γνήσιο ιδιαίτερο αυτό έγκλημα²⁶⁹, υπόχρεοι προς δήλωση και άρα εν δυνάμει δράστες ήταν μόνο πρόσωπα που εκπροσωπούν την υπηρεσία, ανήκοντα σε αυτήν, τότε θα μπορούσε ενδεχομένως να γίνει λόγος για μία κατ' αρχήν επιδίωξη του νομοθέτη να προστατεύσει την υπηρεσία από πράξεις προσβολής και μείωσης του κύρους της. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τη διάταξη του άρ. 1 παρ. 1 του Ν. 3213/2003, ως ισχύει, υπόχρεοι και άρα εν δυνάμει δράστες του εγκλήματος είναι πλείστα όσα πρόσωπα τα οποία δεν υπάγονται στην έννοια της υπηρεσίας, την ίδια στιγμή που δεν είναι υπόχρεοι άλλα πρόσωπα, τα οποία υπάγονται στην έννοια του υπαλλήλου²⁷⁰! Με λίγα λόγια, πρόκειται για δύο έννοιες επαλλάσσουσες: ούτε όλοι οι υπάλληλοι είναι υπόχρεοι σε δήλωση «πόθεν έσχες», ούτε όλοι οι υπόχρεοι είναι υπάλληλοι! Τα ανωτέρω ίσχυαν ακόμη και υπό την παλαιά και εντονότατα επικρινόμενη²⁷¹ έννοια του υπαλλήλου κατ' άρ. 13 περ. α' ΠΚ, σε συνδυασμό με το παλαιό άρ. 263Α ΠΚ. Πλέον, με τη σμίκρυνση/

268. Για την αμεσότητα της ζημίας ως κριτήριο της ενεργητικής νομιμοποίησης, βλ. κεφ. 1.

269. Βλ. Κακαβούλη, Τιμ. τόμ. Αργυρόπουλου, σελ. 1133 επ. και Δημάκη, Το έγκλημα του «παρانونόμου πλουτισμού» (άρ. 4 Ν. 3213/2003), ΠοινΧρ 2013, σελ. 489 επ.

270. Βλ. Χατζηκώστα, Τα εγκλήματα της μη υποβολής και της υποβολής ανακριβούς δήλωσης περιουσιακής κατάστασης (άρ. 6 ν. 3213/2003), σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, 2014, σελ. 667 επ., ο οποίος υποστηρίζει ότι «το πεδίο εφαρμογής του νόμου, ως προς τα πρόσωπα που εμπλέκονται στα σχετικά ποινικά αδικήματα, είναι συνεπώς εν μέρει στενότερο και εν μέρει διευρυμένο σε σχέση με τα εγκλήματα διαφθοράς του Ποινικού Κώδικα. Και αυτό γιατί αφενός δεν περιλαμβάνει όλους τους δημοσίους υπαλλήλους κατά την έννοια των άρθρων 13 και 263Α ΠΚ, και αφετέρου περιλαμβάνει και πρόσωπα που βρίσκονται εκτός του κρατικού μηχανισμού, αλλά πάντως ασκούν δραστηριότητες που επηρεάζουν αποφασιστικά το δημόσιο βίο».

271. Ο Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα απιστίας, 2003, σελ. 99, έκανε δικαίως λόγο για «ακραίες διαστάσεις» του άρ. 263Α ΠΚ, κατά τρόπο που «η έννοια του υπαλλήλου απέκτησε χρώδες περιεχόμενο». Ο Μπιτζιλέκης, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, σελ. 107, σκωπτικά και εύστοχα έλεγε ότι «με τη διεύρυνση του άρθρου 263Α ΠΚ εκείνο που κατάφερε κανείς ήταν να πραγματώσει το όνειρο του Νεοέλληνα, ο καθένας να θεωρείται δημόσιος υπάλληλος!».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

εκλογίκευση της έννοιας του υπαλλήλου, η οποία περιορίζεται στο άρ. 13 περ. α' ΠΚ, καταργηθεισών των περιπτώσεων του άρ. 263Α ΠΚ, τα όσα υποστηρίζονται εδώ αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη έμφαση.

Κατά τα ανωτέρω, υπόχρεοι προς δήλωση δυνάμει του παραπάνω άρθρου είναι και οι Αρχηγοί εξωκοινοβουλευτικών πολιτικών κομμάτων που λαμβάνουν κρατική χρηματοδότηση (περ. β'), καθώς και όσοι διαχειρίζονται τα οικονομικά των ανωτέρω κομμάτων (περ. δ'), οι πρόεδροι, οι αντιπρόεδροι, οι διοικητές, οι υποδιοικητές, τα εκτελεστικά μέλη, οι διευθύνοντες ή εντεταλμένοι σύμβουλοι και οι γενικοί διευθυντές νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου που ανήκουν στο κράτος ή επιχορηγούνται, τακτικώς, από κρατικούς πόρους κατά 50% τουλάχιστον του ετήσιου προϋπολογισμού τους ή τη διοίκηση των οποίων ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος (περ. ι'), οι πρόεδροι, οι αντιπρόεδροι, οι διευθύνοντες σύμβουλοι, οι διοικητές, οι υποδιοικητές, τα εκτελεστικά μέλη Δ.Σ. και οι γενικοί διευθυντές πιστωτικών ιδρυμάτων, χρηματοπιστωτικών οργανισμών, καθώς και επιχειρήσεων παροχής επενδυτικών υπηρεσιών (περ. ιδ'), οι ιδιοκτήτες, οι μέτοχοι, οι εταίροι, οι πρόεδροι, οι διευθύνοντες σύμβουλοι και τα εκτελεστικά μέλη του Δ.Σ., οι διαχειριστές, καθώς και οι γενικοί διευθυντές και οι διευθυντές ειδήσεων και ενημέρωσης κάθε μορφής επιχειρήσεων ή εταιρειών, που κατέχουν άδεια λειτουργίας ή εν γένει έχουν την εκμετάλλευση τηλεοπτικών σταθμών, ελεύθερης λήψης ή παροχής κάθε μορφής συνδρομητικών τηλεοπτικών υπηρεσιών, καθώς και ραδιοφωνικών σταθμών (περ. ιη'), οι ιδιοκτήτες, οι εκδότες, οι μέτοχοι, οι εταίροι, οι πρόεδροι, οι διευθύνοντες σύμβουλοι και τα εκτελεστικά μέλη του Δ.Σ., οι διαχειριστές, καθώς και οι γενικοί διευθυντές και οι διευθυντές ειδήσεων και ενημέρωσης κάθε μορφής επιχειρήσεων ή εταιρειών, που εκμεταλλεύονται διαδικτυακά ενημερωτικά μέσα ή εκδίδουν ημερήσια ή περιοδικά έντυπα πανελλήνιας ή τοπικής κυκλοφορίας (περ. ιθ'), οι δημοσιογράφοι μέλη των οικείων ενώσεων συντακτών, καθώς και όσοι παρέχουν δημοσιογραφικές υπηρεσίες σε επιχειρήσεις έκδοσης εντύπων και σε ραδιοτηλεοπτικά ή διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης με σύμβαση εργασίας ή έργου (περ. κ'), τα πρόσωπα που είναι μέλη Διοίκησης Αθλητικών Ανωνύμων Εταιριών (Α.Α.Ε.) ή Τμημάτων Αμειβόμενων Αθλητών (Τ.Α.Α.) ή τους έχει ανατεθεί η διαχείριση Τ.Α.Α. ή είναι μέτοχοι Α.Α.Ε. με συνολικό ποσοστό μεγαλύτερο του 1% του μετοχικού της κεφαλαίου (περ. λε'), Οι πρόεδροι, διευθύνοντες σύμβουλοι, οι εντεταλμένοι σύμβουλοι και γενικοί διευθυντές των αναφερόμενων στις περιπτώσεις ε' και στ' της παρ. 1 του άρθρου 14 του Ν. 2190/1994 (ΦΕΚ 280 Α), όπως αυτές ισχύουν, νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, εφόσον τα νομικά αυτά πρόσωπα είναι φορείς ανάθεσης και εκτέλεσης δημόσιων έργων ή ανάθεσης και εκπόνησης μελετών δημοσίων έργων (περ. λζ'), ο ιδιοκτήτης, οι εταίροι, οι βασικοί μέτοχοι, τα εκτελεστικά μέλη οργάνου διοίκησης και τα διευθυντικά στελέχη ελληνικών επιχειρήσεων που συνάπτουν δημόσιες συμβάσεις, καθώς και τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία έχουν

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

τη μόνιμη κατοικία τους στην Ελλάδα και φέρουν οποιαδήποτε από τις ανωτέρω ιδιότητες σε αλλοδαπές επιχειρήσεις που συνάπτουν δημόσιες συμβάσεις (περ. λθ'), ο πρόεδρος και οι διαχειριστές Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.) που επιχορηγούνται από το κράτος (περ. μστ') κ.ο.κ. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται ότι, ακόμη και οι βουλευτές και οι υπουργοί, τα κατεξοχήν σημαντικά για το νόμο πρόσωπα, κατά τη μάλλον κρατούσα στην ελληνική θεωρία άποψη δεν θα έπρεπε να θεωρούνται υπάλληλοι και άρα ικανοί να διαπράξουν υπηρεσιακά αδικήματα²⁷², σε αντίθεση με όσα έχει αναγνωρίσει και θεσπίσει ο νομοθέτης, κατά τα οποία τόσο οι μεν (βουλευτές) όσο και οι δε (υπουργοί) θεωρούνται υπάλληλοι²⁷³.

272. Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα Απιστίας, σελ. 100-101· *Μαργαρίτης*, Οικονομική εγκληματικότητα υψηλά ισταμένων προσώπων, σε: Τα οικονομικά εγκλήματα, Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ., 1993, σελ. 63 επ., ο οποίος, με διεξοδική επιχειρηματολογία, καταλήγει στο ότι «ο υπουργός δεν είναι υπάλληλος με την έννοια του άρ. 13 παρ. α' ΠΚ. Και τούτο διότι αυτός δεν τελεί σε σχέση υπηρεσιακής εξάρτησεως και υποταγής έναντι του κράτους». Το κριτήριο της υπηρεσιακής εξάρτησης για την κατάφαση της υπαλληλικής ιδιότητας συναντάται και στη νομολογία, βλ. ΑΠ 1321/1984, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία «υπάλληλος, κατά την έννοια του ΠΚ, είναι καταρχήν και κατά το άρθρο του 13α, καθένας, που [...] διατελεί σε σχέση εξάρτησης και υποταγής απέναντι στα πρόσωπα αυτά (σ.σ.: κράτος, ΟΤΑ, ΝΠΔΔ κ.ο.κ.) ή τα υπ' αυτά «εντεταλμένα» όργανά του». Βλ. και *Σπηλιωτόπουλο*, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, σελ. 276, για τη μη υπαγωγή του Υπουργού στη έννοια του δημοσίου υπαλλήλου από πλευράς διοικητικού δικαίου. *Αντίθετη* η ΠενΤΕφΑΘ 1307/2018, όπως αυτή παρατίθεται για το υπό κρίση ζήτημα στην ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία λέγει ότι «από τις διατάξεις του άρθρου 13 ΠΚ προκύπτει ότι η έννοια του υπαλλήλου, δεν αφορά μόνο το τυπικό στοιχείο της υπαλληλικής ιδιότητας από άποψη διοικητικού δικαίου, αλλά και το ουσιαστικό κριτήριο της ανάθεσης σε κάποιον δημόσιας υπηρεσίας. Έτσι, η έννοια του υπαλλήλου στο άρθρο 13 ΠΚ δεν είναι εκείνη του διοικητικού δικαίου. Άλλωστε, και η επιστήμη του διοικητικού δικαίου αναγνωρίζει τη διάκριση μεταξύ υπαλλήλων με την στενή έννοια, τους καθαυτούς δημόσιους υπάλληλους, που αφορά όργανα του κράτους που τελούν σε σχέση ιεραρχικής εξάρτησης, και με την ευρεία ουσιαστική έννοια (αυτή δηλαδή του άρθρου 13 ΠΚ), που ασκούν απλώς δημόσια υπηρεσία, χωρίς, κατ' ανάγκη, ιεραρχική εξάρτηση, όπου αυτή μπορεί να είναι χαλαρή ή και σχεδόν ανύπαρκτη. Σ' αυτή την κατηγορία μεταξύ άλλων βρίσκονται και οι Υπουργοί ή Υφυπουργοί [...]». Έτσι και ο *Μπιτζιλέκης*, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, σελ 85-89.

273. Όσον αφορά στους βουλευτές, βλ. την ΑιΤΕκΘ του νέου ΠΚ, κατά την οποία, σχετικά με το άρ. 159 και 237 ΠΚ, «οι δωροληψίες των πολιτικών και των δικαστών τυποποιούνται χωριστά ως διακεκριμένες περιπτώσεις του βασικού αδικήματος του άρθρου 235 ΠΚ και όχι ως ιδιωνύμα αδικήματα», αλλά και την ΑιΤΕκΘ Ν. 4254/2014, κατά την οποία το άρ. 159 ΠΚ περί δωροληψίας βουλευτή αποτελεί «διακεκριμένη μορφή δωροληψίας», ενώ όταν η δωροληψία αφορά σε «πράξεις που σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων τους αλλά δεν ενέχουν άσκηση νομοθετικής, εκτελεστικής ή αυτοδιοικητικής λειτουργίας, τιμωρείται σύμφωνα με τη γενική διάταξη του άρθρου 235 ΠΚ». Όσον αφορά στους υπουργούς, βλ. το άρ. 2 παρ. 3 του Ν. 3126/2003 περί ευθύνης Υπουργών, το οποίο ορίζει ότι «Οι Υπουρ-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Βλέπουμε, επομένως, ότι ο νόμος περί «πόθεν έσχες» εντάσσει στο πεδίο εφαρμογής του πλείστες κατηγορίες προσώπων, που δεν δύνανται να διαπράξουν υπηρεσιακά αδικήματα, καθόσον δεν θεωρούνται υπάλληλοι κατά το άρ. 13 περ. α' ΠΚ, και μάλιστα δεν θεωρούνταν ούτε κατά το παλαιό ευρύτατο και πλέον καταργηθέν άρ. 263Α ΠΚ. Ο ίδιος, άλλωστε, ο τίτλος του Ν. 3213/2003 κάνει λόγο για «Δήλωση και έλεγχο περιουσιακής κατάστασης βουλευτών, δημόσιων λειτουργών και υπαλλήλων, ιδιοκτητών μέσων μαζικής ενημέρωσης και άλλων κατηγοριών προσώπων». Και από την άλλη πλευρά, πολλοί υπάλληλοι κατ' άρ. 13 περ. α' ΠΚ, όπως οι εκπαιδευτικοί, δεν έχουν επίσης υποχρέωση υποβολής «πόθεν έσχες». Μήπως, λοιπόν, αξιολογώντας συνολικά και συστηματικά το νόμο αυτό, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι άλλα έννομα αγαθά και συμφέροντα θέλει να προστατεύσει ο νομοθέτης, και πάντως όχι την υπηρεσία;

β. Ο σκοπός του νομοθέτη μέσα από την ιστορική διαδρομή των νόμων περί «πόθεν έσχες»

Το ανωτέρω ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί κατά τρόπο αναμφήτηστο. Μία σύντομη ιστορική αναδρομή κρίνεται αναγκαία για την κατανόηση του ιστορικού πλαισίου και των σκέψεων που οδήγησαν στη θέσπιση νόμου για το «πόθεν έσχες». Οι απαρχές της συζήτησης για το «πόθεν έσχες» συναντώνται στο μακρινό 1927, όταν στις 2 Δεκεμβρίου ο βουλευτής Φώτης Μοσχούλας, πρότεινε σχέδιο νόμου για το «πόθεν έσχες»²⁷⁴. Στην ιστορική του αγόρευση ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων, ο Μεσσήνιος βουλευτής έκανε –μεταξύ άλλων– λόγο για σκάνδαλα, καταχρήσεις, κλοπή και διαρπαγή του δημοσίου πλούτου, που αποτελούν «βέλη κατά του Κοινοβουλευτισμού και των πολιτικών ανδρών της χώρας», και που συμβάλλουν στο «μειωθέν κύρος του Κοινοβουλίου και του Κοινοβουλευτικού πολιτεύματος», καθώς και για την ανάγκη «εξυψώσεως του καταπεσόντος φρονήματος του ελληνικού λαού, διά της αποκαλύψεως παντός εκμεταλλευτού και νοσφιστού του δημοσίου χρήματος». Στη δε κατατεθείσα από αυτόν Εισηγητική Έκθεση, τονιζόταν «η κυριαρχούσα συνείδηση περί της ανάγκης της λογοδοσίας όλων των διαχειρισθέντων τα κοινά» και ο κίνδυνος «φθοράς χρηστών και αμέμπτων πολιτικών ανδρών» από τη σκανδαλολογία. Το υποβληθέν σχέδιο δεν έγινε ποτέ νόμος του Κράτους. Μερικές δεκαετίες αργότερα, η Βουλή ψήφισε τελικώς το Ν. 4351/1964 (ΦΕΚ Α' 136), ο οποίος ως εκ του τίτλου του αφορούσε την «*Προστασία της τιμής του πολιτικού κόσμου της Χώρας*»²⁷⁵. Ήδη από τα ανωτέρω φαί-

γοί θεωρούνται υπάλληλοι κατά την έννοια του άρθρου 13 περ. α' του Ποινικού Κώδικα.

274. Εφημερίδα «ΣΚΡΙΠ», φύλλο της 3ης Δεκεμβρίου 1927, σελ. 3-4, ψηφιοποιημένη στον ακόλουθο διαδικτυακό σύνδεσμο: <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=123&dc=3&db=12&da=1927>

275. Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου, ΚΝοΒ 1964, σελ. 439 επ.: «Απετέλει επίμονον αίτημα του Ελληνικού Λαού η ηθική εξυγίανσις του δημοσίου βίου. Και εις αυτό

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

νεται ότι η ανάγκη που οδήγησε στη θεσμοθέτηση της υποχρέωσης δήλωσης του «πόθεν έσχες», δεν ήταν η προστασία της χρηστότητας της υπηρεσίας, ασχέτως του αν εμμέσως προστατεύεται και αυτή, αλλά αυτή καθ' εαυτήν, γενικώς ιδωμένη, η τιμή του πολιτικού κόσμου της χώρας, η ακεραιότητα της πολιτικής ζωής²⁷⁶, ένα έννομο αγαθό δηλαδή πολιτειακής υφής και υπερατομικού χαρακτήρα.

Στον υπό κρίση τώρα Ν. 3213/2003²⁷⁷, η προσεκτική επισκόπηση των πρακτικών της Βουλής για τις συζητήσεις επί του νόμου, με ασφάλεια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κεφαλαιώδη –αν όχι μοναδική– έγνοια του νομοθέτη αποτελεί η γενική προστασία του κύρους και της διαφάνειας του πολιτικού κόσμου και των λοιπών παραγόντων του δημοσίου βίου. Έτσι, στη συζήτηση επί του αρχικού νόμου²⁷⁸ συναντά κάποιες διαρκώς και επαναλαμβανόμενα νοηματικά συγγενείς φράσεις, όπως «διαφάνεια στη δημόσια ζωή», «κύρος των δημοσίων προσώπων στη συνείδηση των πολιτών», «τιμή και υπόληψη του πολιτικού κόσμου», «πάταξη της διαφθοράς και της διαπλοκής», «καθαρότητα της πολιτικής ως αφηρημένης έννοιας και λειτουργίας», «τιμιότητα και το ευπρεπώς και διαυγώς ζην των πολιτικών», «διαφανής πολιτικός βίος», ενώ, οι τοποθετήσεις του τότε αρμοδίου Υπουργού Εσωτερικών, επίσης αναφέρονται στη «διαφάνεια και τον έλεγχο στη δημόσια ζωή και την ελληνική πολιτεία» και στην «εξυγίανση του δημοσίου βίου»²⁷⁹. Ακόμη, σε συζητήσεις για μεταγενέστερες τροποποιήσεις του, όπως αυτή του Ν. 4065/2012²⁸⁰,

το αίτημα ανταποκρίνεται το σχέδιον νόμου. Εις την Ελλάδα, τόσον οι δημόσιοι άνδρες, καθώς και το σώμα της Διοικήσεως κοσμοούνται από αρετήν. Σπάνιαι είναι αι περιπτώσεις καταχρήσεως της εξουσίας και αθεμίτου πλουτισμού. Αλλά αυτάί πρέπει να κολάζονται αυστηρώς προς προστασίαν της τιμής του πολιτικού κόσμου». Για το νόμο αυτό βλ. και Δημάκη, ΠοινΧρ 2013, σελ. 489 επ.

276. Για το «επίμονον αίτημα του ελληνικού λαού περί ηθικής εξυγίανσεως του δημοσίου βίου» και για «ηθικόν καθαρμόν εις τον δημόσιον βίον» έκανε λόγο ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης Π. Πολυχρονίδης, Εφημερίδα «Μακεδονία», φύλλο της 12ης Ιουλίου 1964, σελ. 15, ψηφιοποιημένη στον ακόλουθο διαδικτυακό σύνδεσμο: <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=12&db=7&da=1964>

277. Το ζήτημα της νομοθεσίας περί «πόθεν έσχες» ρυθμιζόταν αρχικά από το Ν. 4351/1964, ο οποίος καταργήθηκε από το Ν. 1738/1987. Έτσι, το νομικό καθεστώς περί «πόθεν έσχες» ρυθμιζόταν από το Ν. 1738/1987, όπως αντικαταστάθηκε από τις σχετικές διατάξεις του Ν. 2429/1996, ενώ πλέον ρυθμίζεται από το Ν. 3213/2003, όπως αυτός τροποποιήθηκε και ισχύει.

278. Βλ. Συνεδρίαση ΜΒ' στις 09/12/2003, (Περίοδος: Ι', Σύνοδος: Δ'), διαδικτυακός ιστότοπος Βουλής των Ελλήνων, στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es031209.pdf>

279. Βλ. τοποθέτηση Υπουργού Κ. Σκανδαλίδη στην ως άνω συνεδρίαση.

280. Βλ. Συνεδρίαση ΠΒ' στις 22/03/2012, (Περίοδος: ΙΓ', Σύνοδος: Γ'), διαδικτυακός ιστότοπος Βουλής των Ελλήνων, στον ακόλουθο σύνδεσμο: [https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120322\(proi\).pdf?fbclid=IwAR26YQI0tOCH1DNKbWnVlyMyDNII9SBK1JmNuC-MrpKCTpN1InyJQNGSI](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120322(proi).pdf?fbclid=IwAR26YQI0tOCH1DNKbWnVlyMyDNII9SBK1JmNuC-MrpKCTpN1InyJQNGSI)

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

συναντά κανείς συνεχώς, από πλήθος βουλευτών, φράσεις όπως «διαφάνεια στο δημόσιο βίο», ζήτημα που «δεν αφορά μόνο το λεγόμενο πολιτικό κόσμο, αλλά όλους τους παράγοντες, κρατικούς λειτουργούς, και όλους εκείνους τους παράγοντες της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας», «αυστηρότερος έλεγχος, επέκταση σε όλους όσους έχουν ρόλο στη ζωή αυτής της χώρας, την πολιτική, την κοινωνική, την οικονομική»²⁸¹, «προσπάθεια αποκατάστασης της τιμής του πολιτικού κόσμου της χώρας», «θωράκιση του δημοκρατικού πολιτεύματος και στην πρόσδοση όσο το δυνατόν περισσότερης διαφάνειας στο δημόσιο βίο της χώρας»²⁸², η «ευταξία στο χώρο της δημόσιας ζωής, αλλά κυρίως η στοιχειώδης ηθική αντιμετώπιση κάποιων ζητημάτων, που για πολύ καιρό πια τώρα σέρνονται και αποτελούν αντικείμενο ποικίλων σχολιασμών»²⁸³, για «το πρόβλημα της αξιοπιστίας, της χαμένης τιμής της πολιτικής»²⁸⁴, για το πνεύμα της πρότασης ως συνιστάμενο στην «πρόκριση της διαφάνειας και την αξιοπιστία πολιτικής και πολιτικών», για τη «μεγαλύτερη διαύγεια»²⁸⁵, για πρόταση νόμου «η οποία συνδέεται με αυτήν καθ' αυτήν την αξιοπιστία της πολιτικής και της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας», για «διέξοδο αξιοπρέπειας και εμπιστοσύνης που οφείλει να έχει ο ελληνικός λαός απέναντι στους θεσμικούς του εκπροσώπους»²⁸⁶, για την «αξιοπιστία όλων των συμμετεχόντων στα δημόσια πολιτικά πράγματα»²⁸⁷, για «την απαξίωση ολόκληρου του πολιτικού συστήματος και σταδιακά και του ίδιου του θεσμού της Δημοκρατίας»²⁸⁸, για νομοθέτηση λόγω «της ισοπεδωτικής

281. Τοποθέτηση βουλευτή Α. Κακλαμάνη στην ως άνω συνεδρίαση.

282. Τοποθέτηση του εισηγητή του νόμου, βουλευτή Δ. Παπουτσή στην ως άνω συνεδρίαση.

283. Τοποθέτηση βουλευτή Κ. Τζαβάρα στην ως άνω συνεδρίαση, ο οποίος, αποτυπώνοντας χαρακτηριστικώς το πνεύμα του νόμου, λέγει ότι «ο λαός ενδιαφέρεται –και δικαιολογημένα– για το τι έχουν στην περιουσία τους τα πρόσωπα αυτά. Γιατί αναμφίβολα το τι έχει κάποιος και πώς το απέκτησε έχει πολύ σημαντική επίδραση στην κρίση που μπορεί να συγκροτήσει ο λαός για το τι λογής, για το τι ποιότητας άνθρωπος είναι ο ελεγχόμενος. Δηλαδή, αυτήν τη στιγμή στην Εθνική Αντιπροσωπεία εισάγεται μια πρόταση νόμου, η οποία με τον πιο ορθό τρόπο δημιουργεί τις θεσμικές προϋποθέσεις, για να ελέγχεται η περιουσιακή κατάσταση δημοσίων και κρατικών λειτουργών, σε τέτοιο βαθμό και σε τέτοια έκταση, ώστε τα συμπεράσματα, που μπορεί να βγάλει ο λαός από την περιουσιακή κατάσταση κάποιου, να έχουν πράγματι αναφορά και επιρροή στην απόφασή του για το πώς θα αξιολογήσει αυτούς τους ανθρώπους, όταν θα έρθει εκείνη η ώρα της κρίσης».

284. Τοποθέτηση βουλευτή Β. Μουλόπουλου στην ως άνω συνεδρίαση.

285. Τοποθέτηση βουλευτή Αικ. Περλεπέ-Σηφουνάκη στην ως άνω συνεδρίαση.

286. Τοποθέτηση βουλευτή Γ. Αποστολάκου στην ως άνω συνεδρίαση.

287. Τοποθέτηση βουλευτή Η. Πολατίδη στην ως άνω συνεδρίαση.

288. Τοποθέτηση βουλευτή Μ. Κυριακοπούλου στην ως άνω συνεδρίαση, η οποία κάνει λόγο για την ανάγκη «να μπει ένα τέλος στη γενικευμένη απαξίωση, στο μηδενισμό, στην άποψη ότι «όλοι ίδιοι είμαστε». Φτάσαμε στο σημείο να επιζητούμε οι ίδιοι οι Βουλευτές τον πλήρη έλεγχο των περιουσιακών μας στοιχείων για να προστατευθούμε από τη γενι-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

κριτικής ότι «όλοι ίδιοι είναι»²⁸⁹, για «την εγκαθίδρυση κανόνων διαφάνειας σε όλο το εύρος και σε όλο το φάσμα των πραγματικών μηχανισμών εξουσίας και όσων βρίσκονται έξω απ' αυτήν την Αίθουσα»²⁹⁰ κ.ο.κ. Γίνεται απολύτως σαφές ότι κεντρικό διακύβευμα της συζήτησης της εθνικής αντιπροσωπείας, θεμελιώδης σκέψη του Έλληνα νομοθέτη επί των νομοθετημάτων για το «πόθεν έσχες», είναι η άρση του ομιχλώδους τοπίου γύρω από την περιουσιακή κατάσταση των πολιτικών προσώπων, η απόδοση άσπιλης της πολιτικής ζωής προς την κοινωνία, η αποφυγή της οριζόντιας και γενικευμένης απόδοσης μομφών, η καθαρότητα και η τιμή του δημοσίου βίου, η ανάγκη λογοδοσίας, η ακεραιότητα και η φήμη της πολιτικής ζωής του τόπου, η καταπολέμηση της σκανδαλογολίας και της αίσθησης ύπαρξης γενικευμένης διαφθοράς και παρανομίας.

Υπ' αυτή την έννοια, ευλόγως διαφαίνεται ότι έννομο αγαθό των διατάξεων περί «πόθεν έσχες» δεν είναι η υπηρεσία καθ' εαυτήν, αλλά η εν γένει ακεραιότητα και διαφάνεια του πολιτικού και του δημοσίου βίου²⁹¹, διαμέσου του ελέγχου εκείνων των παραγόντων που τον συναπαρτίζουν, με σκοπό την απόδοση στην κοινωνία, μίας πολιτικής και δημόσιας ζωής ανέφελης και ακέραιης, κατά τρόπο που διασφαλίζει την ομαλή πολιτειακή λειτουργία και αποκαθιστά το αίσθημα εμπιστοσύνης των πολιτών. Εάν έτσι έχει το πράγμα, τότε στον προστατευτικό σκοπό του νόμου περί «πόθεν έσχες» δεν εμπίπτει άμεσα η υπηρεσία ως έννομο αγαθό, και η όποια προστασία της είναι αντανakλαστική, εν όψει της ιδιότητας πολλών –όχι όλων– ελεγκτέων προσώπων ως υπαλλήλων και εν όψει του ότι οι διατάξεις του νόμου αυτού είναι πράγματι δυνατόν να οδηγήσουν σε ενδείξεις ή αποδείξεις τέλεσης εγκλημάτων στρεφόμενων και κατά της υπηρεσίας.

κευμένη κατακραυγή. Γίναμε, δυστυχώς, ο εύκολος στόχος και υφιστάμεθα όλοι αδιακρίτως επικρίσεις και μομφές, λες και ευθυνόμαστε εμείς –και μάλιστα οι σημερινοί Βουλευτές για την επί πολλών ετών κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος. Πρέπει να αποδείξουμε την εντιμότητά μας η οποία όχι απλώς δε θεωρείται δεδομένη, αντιθέτως και μόνο η ιδιότητα του πολιτικού μας καθιστά εξαρχής ύποπτους».

289. Τοποθέτηση βουλευτή Π. Παυλόπουλου στην ως άνω συνεδρίαση.

290. Τοποθέτηση βουλευτή Π. Ευθυμίου στην ως άνω συνεδρίαση.

291. Έτσι και οι: Χατζηκώστας, Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, σελ. 674, ο οποίος υποστηρίζει ότι «η επίτευξη διαφάνειας στην άσκηση εξουσίας από τα πρόσωπα που υπέχουν υποχρέωση δήλωσης πόθεν έσχες είναι ο σκοπός που επιδιώκεται με την ποινικοποίηση των πράξεων της μη υποβολής και της υποβολής ανακριβούς δήλωσης. Η αλήθεια βέβαια είναι ότι θα δυσκολευόταν κανείς να εντοπίσει ένα “χειροπιαστό” έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται από τη διάταξη του άρθρου 6 του ν. 3213/2003. Φαίνεται πως αυτό που τιμωρείται είναι απλώς η μη συμμόρφωση ή η ελλιπής συμμόρφωση προς ένα κανόνα που τίθεται από την έννομη τάξη για ορισμένες κατηγορίες προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα». Αποστολάκης, Δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης (πόθεν έσχες) Ι, σε: Ειδικοί ποινικοί νόμοι (Επιμ. Σάμιου / Παύλου), 2020, σελ. 2, πλαγιάρ. 2.

γ. Η αντανakλαστική προστασία πλείστων εννόμων αγαθών από το νόμο περί «πόθεν έσχες»

Προς την κατεύθυνση της έμμεσης μόνον βλάβης της υπηρεσίας, συνηγορούν σημαντικά ακόμη επιχειρήματα και συλλογισμοί, πέραν του πεδίου εφαρμογής του νόμου και του διαφαινόμενου σκοπού του νομοθέτη, ως αυτά αναλύθηκαν ανωτέρω.

Αρχικά, μία από τις νομιμοποιητικές βάσεις του νόμου περί «πόθεν έσχες» φαίνεται να είναι η επιταγή του άρ. 29 παρ. 2 του Συντάγματος περί εγγυήσεων διαφάνειας (αρχή της διαφάνειας²⁹²), μεταξύ άλλων και στην εν γένει οικονομική διαχείριση των βουλευτών²⁹³. Η υποχρέωση, δηλαδή, δήλωσης περιουσιακής κατάστασης για τη βασικότερη ίσως κατηγορία υποχρέων προσώπων, αυτή των βουλευτών, φαίνεται να προκύπτει απευθείας από το ίδιο το Σύνταγμα, και συγκεκριμένα από το κεφάλαιο για την «Οργάνωση και τις Λειτουργίες της Πολιτείας», σηματοδοτώντας έτσι τη σύνδεση της υποχρέωσης διαφάνειας των βουλευτών με την εύρυθμη λειτουργία της Πολιτείας, η οποία αντανakλά υπερατομικά-πολιτικά έννομα αγαθά, όπως η πολιτειακή ακεραιότητα και ευταξία.

Σημαντικά επιχειρήματα υπέρ της αποσύνδεσης των διατάξεων περί «πόθεν έσχες» από το έννομο αγαθό της υπηρεσίας, προκύπτουν από τη συστηματική τους ερμηνεία. Ας υποθεθεί λ.χ. ότι η μάλλον κρατούσα στη θεωρία γνώμη περί μη υπαγωγής βουλευτών και υπουργών στην έννοια του υπαλλήλου, γίνεται νομοθετικά ή νομολογιακά δεκτή. Θα άλλαζε κάτι όσον αφορά στην υποχρέωσή τους να υποβάλουν δήλωση «πόθεν έσχες»; Προφανώς και όχι! Πολύ δε περισσότερο, ας αναλογιστούμε ότι, με τον περιορισμό της έννοιας του υπαλλήλου μόνο στις περιπτώσεις του άρ. 13 περ. α' ΠΚ και την κατάργηση του άρ. 263Α ΠΚ, πολλά ακόμη υπόχρεα για δήλωση «πόθεν έσχες» πρόσωπα, δεν θεωρούνται πλέον υπάλληλοι. Η συρρίκνωση της έννοιας του υπαλλήλου, κατά τρόπο που πλέον πολλά, ίσως τα

292. Για την αρχή της διαφάνειας βλ. υπ' αριθ. 7/2011 Γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία «η διαφάνεια στην άσκηση δημόσιας εξουσίας, στο πλαίσιο της σύγχρονης αντίληψης της δημοκρατίας, ανάγεται σε συνταγματική αρχή ερειδόμενη καταρχήν στη δημοκρατική αρχή (άρθρο 1 Σ) που διέπει το πολίτευμα της χώρας αλλά και στο κράτος δικαίου. Στη συμμετοχική δημοκρατία ή δημοκρατία της κοινωνίας των πολιτών ο πολίτης συμμετέχει διαρκώς στη διαμόρφωση της κρατικής βούλησης και ελέγχει την άσκηση της κρατικής εξουσίας, η οποία λογοδοτεί διαρκώς σε αυτόν». Παρατηρείται, έτσι, και εδώ, *σύνδεση της αρχής της διαφάνειας με πολιτειακά έννομα αγαθά*.

293. Έτσι ο Π. Παυλόπουλος, Συνεδρίαση Βουλής των Ελλήνων ΡΙΒ' στις 22/03/2012 (Περίοδος: ΙΓ', Σύνοδος: Γ', βλ. υποσημ. 280), ο οποίος λέγει ότι «το θέμα του πόθεν έσχες, ιδίως σε ό,τι αφορά τα αμιγώς πολιτικά πρόσωπα, αποτελεί συνταγματική επιταγή. Η διαφάνεια σε ό,τι αφορά τα οικονομικά των πολιτικών προσώπων είναι συνταγματική επιταγή. Είναι το ίδιο το άρθρο 29 του Συντάγματος, το οποίο επιβάλλει αυτό, ιδίως μετά την πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος».

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

περισσότερα, υπόχρεα σε δήλωση «πόθεν έσχες» πρόσωπα δεν δύνανται να τελέσουν υπηρεσιακά εγκλήματα, αλλάζει κάτι όσον αφορά στις υποχρεώσεις τους, όπως αυτές απορρέουν από το Ν. 3213/2003 περί «πόθεν έσχες»; Και πάλι, προφανώς και όχι! Διότι, ως προελέχθη, ο νόμος αυτός επιτελεί γενικώς ρόλο ενίσχυσης της διαφάνειας και καταπολέμησης της διαφθοράς²⁹⁴ στον δημόσιο και στον πολιτικό βίο, ανεξαρτήτως του αν τα ανωτέρω υπόχρεα πρόσωπα θεωρούνται «υπάλληλοι» και δύνανται να βλάψουν την «υπηρεσία». Αν, όμως, έννομο αγαθό ήταν η υπηρεσία, τότε αναπόφευκτα η αφαίρεση των ανωτέρω προσώπων –καθώς και όλων όσοι δεν θεωρούνται υπάλληλοι κατά το σημερινό εκλογικευμένο νομικό καθεστώς– από τον κύκλο των υποχρέων σε δήλωση «πόθεν έσχες», θα ήταν μονόδρομος.

Τα ανωτέρω επιρρωνύονται καθοριστικά από τη μεταφορά του εγκλήματος της δωροληψίας και δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, στο κεφάλαιο των περιουσιακών αδικημάτων (νέο άρ. 396 ΠΚ). Η ορθή αυτή αλλαγή επήλθε, διότι, κατά την Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΠΚ, «η διάταξη αφορά ιδιωτικά έννομα αγαθά [...] εκτυλίσσεται αποκλειστικώς στον ιδιωτικό τομέα και δεν έχει σχέση με την δημόσια υπηρεσία». Έτσι, αν για παράδειγμα χρηματιστούν ιδιοκτήτες ΜΜΕ, διευθυντές ειδήσεων τηλεοπτικών καναλιών, μέτοχοι ΠΑΕ, υψηλόβαθμα τραπεζικά στελέχη κ.ο.κ., ώστε να λειτουργήσουν κατά παράβαση των καθηκόντων τους, η πράξη τους αυτή δεν θίγει υπηρεσιακό έννομο αγαθό, αλλά αντίθετα, κατά τη ρητή βούληση του νομοθέτη, ιδιωτικό. Σημαίνει μήπως αυτό ότι ο νόμος περί «πόθεν έσχες» τάχα αδιαφορεί για έναν τέτοιο χρηματισμό, διότι αυτός δεν αφορά σε προσβολή της υπηρεσίας; Προφανώς και όχι! Ο χρηματισμός λ.χ. ενός ιδιοκτήτη Μ.Μ.Ε. ή δημοσιογράφου, υπόχρεου σε δήλωση της περιουσιακής του κατάστασης, από έναν επιχειρηματία, ώστε να προβεί στην παρουσίαση ψευδών ειδήσεων σχετικά με δήθεν εμπλοκή επιχειρηματικού του αντιπάλου σε αξιόποινες πράξεις, καίτοι ουδόλως θίγει υπηρεσιακά έννομα αγαθά, αποτελεί συμπεριφορά που προφανώς θίγει την ακεραιότητα και τη διαφάνεια του δημοσίου βίου και την οποία αναμφίβολα φιλοδοξεί να ανιχνεύσει ο νόμος περί «πόθεν έσχες». Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που πολιτικό ή άλλο δημόσιο πρόσωπο χρηματίσει αθέμιτα κάποιο σημαίνον τραπεζικό στέλεχος, υπόχρεο σε δήλωση «πόθεν έσχες», ώστε να αντιμετωπίσει «ευνοϊκότερα» ένα μεγάλο δάνειο δικό του, του κόμματός του, της επιχείρησής του. Η υπηρεσία δεν βλάπτεται, κανείς όμως δεν μπορεί να ισχυρισθεί το ίδιο και για την τιμή και την ακεραιότητα του δημόσιου βίου. Άλλωστε, δεδομένης της πανθομολογούμενης πεποίθησης περί διαφθοράς στο πεδίο του επαγγελματικού αθλητισμού, η υποβολή δήλωσης περιουσιακής κατάστασης λ.χ. μετόχων ποδοσφαιρικών ομάδων, επίσης υποχρέων σε δήλωση «πόθεν έσχες», δύνανται να αποκαλύψει μία σειρά εγκλημάτων που καμία σχέση δεν έχουν με την υπηρεσία, και που μπορεί να στρέφονται κατά της περιουσίας, της ιδιοκτησίας,

294. Έτσι η ΣτΕ 2649/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

της δημόσιας τάξης κ.ο.κ., κάτι που αναντίρρητα εντάσσεται στο πεδίο των επιδιώξεων του νομοθέτη.

Ακόμη παραπέρα, εάν π.χ. δωροδοκηθεί ένας βουλευτής από έναν επιχειρηματία ώστε να ψηφίσει υπέρ των συμφερόντων του σε μία κοινοβουλευτική ψηφοφορία, τότε πληρούται η αντικειμενική υπόσταση του άρθρου 159 ΠΚ, το οποίο πρωτίστως στρέφεται κατά της ελεύθερης άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων και του πολιτικού σώματος της Βουλής (Κεφάλαιο Δ' του Ποινικού Κώδικα), δηλαδή –και πάλι– κατά εννόμου αγαθού πολιτειακής υφής. Στο παράδειγμα αυτό, ακόμη και αν υιοθετηθεί η υποστηριζόμενη στη θεωρία άποψη ότι δεν θίγεται καν το έννομο αγαθό της υπηρεσίας²⁹⁵, τίποτα δεν αλλάζει, διότι ο νόμος περί «πόθεν έσχες» προφανώς φιλοδοξεί να ανιχνεύσει και τέτοιες περιπτώσεις χρηματισμού.

Τέλος, κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει την προφανή στόχευση του άρθρου 6 του Ν. 3213/2003 να αποτρέψει φορολογικά αδικήματα, όπως αυτά δύνανται να προκύψουν από τη σύγκριση φορολογικής δήλωσης και δήλωσης περί «πόθεν έσχες», καθώς και το αδίκημα του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος, όπως αυτό δύνανται να προκύψει εκ της εμφάνισης αδικαιολόγητης περιουσίας ή εκ της υποβολής ελλιπούς δήλωσης, η οποία δεν περιλαμβάνει την κτηθείσα από παράνομες δραστηριότητες αδικαιολόγητη περιουσία²⁹⁶. Στη βάση της ανωτέρω στόχευσης δικαιολογείται και η εισαγωγή του άρθρου 8 του Ν. 3213/2003, όπως ισχύει, περί «Απαγόρευσης συμμετοχής σε εταιρεία με έδρα στην αλλοδαπή για πολιτικά πρόσωπα, απαγορεύσεις συμμετοχής σε εταιρείες με έδρα μη συνεργάσιμα φορολογικά κράτη και κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς», ήτοι συμμετοχής σε εταιρίες «offshore», στις οποίες, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής, υπάρχει πρόσφορο πεδίο φοροδιαφυγής²⁹⁷, καθώς και νομιμοποίησης εσόδων από παρά-

295. Βλ. *Μαργαρίτη*, Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ., σελ. 78, ο οποίος λέγει ότι «η δωροληψία βουλευτή τυποποιήθηκε αυτοτελώς και εντάχθηκε συστηματικά στο Δ' Κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα επειδή δεν στρέφεται κατά του εννόμου αγαθού της δημόσιας υπηρεσίας αλλά εκείνου της εσωτερικής υποστάσεως του κράτους. Η θέση αυτή αποτελεί κυρίαρχη παραδοχή της επιστήμης [...] το νομοθετικό έργο βρίσκεται εκτός του περιεχομένου του άρθρου 235 ΠΚ». Βλ. και *Γάφο*, Ποινικών Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Α', 1957, σελ. 67, ο οποίος διακρίνει ως έννομο αγαθό την «ειλικρίνεια και το ανεπηρέαστον των αποφάσεων των πολιτικών σωμάτων». Βλ. *αντίθετα* ΑιτΕκθ νέου ΠΚ και ΑιτΕκθ Ν. 4254/2014, υποσημ. 273· *Μπιτζιλέκη*, Υπηρεσιακά εγκλήματα, σελ. 85-89, βλ. και υποσημ. 272.

296. Έτσι και ο *Μπουρμάς*, παρατ. στην ΑΠ 1040/2012, ΠοινΔικ 2014, σελ. 234 επ., ο οποίος παρατηρεί ότι με το έγκλημα αυτό, «ο νομοθέτης επιδιώκει να αποτρέψει το ενδεχόμενο αφενός να αποκρύπτεται φορολογητέα ύλη από τα υπόχρεα στην εν λόγω δήλωση πρόσωπα και αφετέρου να τελεσθεί κατόπιν το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες».

297. *Φώτος*, Οι υπεράκτιες («Offshore») εταιρείες, ΔΦορΝ 2016, σελ. 691 επ.: «Ως υπεράκτια εταιρεία νοείται η εταιρεία που έχει συσταθεί και εγγραφεί για φορολογικούς κυρίως λόγους στο μητρώο μιας άλλης χώρας-φορολογικού παραδείσου (tax-heaven), ευνοϊκότε-

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

νομες δραστηριότητες²⁹⁸. Η ίδια δε Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3849/2010 περί τροποποίησης του Ν. 3213/2003, διαλαμβάνει ότι μέσω της συμμετοχής σε εξωχώριες εταιρίες, «πλήττεται τελικά το ίδιο το σύστημα άντλησης δημοσίων πόρων», λόγω της μείωσης «της εμπιστοσύνης των πολιτών στην ορθή και χρηστή διαχείριση του δημόσιου χρήματος», άρα κατ' επέκταση της μείωσης «της προθυμίας των πολιτών σε ό,τι αφορά την εκπλήρωση των δικών τους οικονομικών και λοιπών υποχρεώσεων έναντι της ελληνικής Πολιτείας».

Τα ανωτέρω ενδεικτικά παραδείγματα και οι λοιπές επισημάνσεις αποδεικνύουν ότι όσο εύκολα δύναται να συνδεθεί ευκαιριακά ο νόμος περί «πόθεν έσχες» με την υπηρεσία, άλλο τόσο εύκολο είναι να αποσυνδεθεί από αυτή και να λειτουργεί αποτρεπτικά για την προσβολή πλείστων άλλων εννόμων αγαθών, που προσβάλλονται από μη υπηρεσιακά εγκλήματα. Έτσι, όσο δυνατό είναι να προκύψουν ενδείξεις λ.χ. δωροδοκίας ενός δημοσίου υπαλλήλου υποβάλλοντος δήλωση «πόθεν έσχες», άλλο τόσο δυνατό, είναι κατά τα ανωτέρω, να προκύψουν ενδείξεις τέλεσης φοροδιαφυγής εξέχοντος παράγοντα του δημοσίου βίου, σύστασης εγκληματικής οργάνωσης από επιχειρηματία, ξεπλύματος βρόμικου χρήματος από ιδιοκτήτη/μέτοχο ΠΑΕ, χρηματισμού ιδιοκτήτη καναλιού ή διευθυντικού τραπεζικού στελέχους, διακίνησης φαρμακευτικών ναρκωτικών ουσιών από ιατρό, εκβίασης από αστυνομικό, διακίνησης λαθρομεταναστών από συνοριακό φύλακα, λαθρεμπορίας από τελωνειακό υπάλληλο-ελεγκτή κ.ο.κ. Όλα τα παραπάνω εγκλήματα συνθέτουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο, και πάντως υπαρκτό βαθμό, το μωσαϊκό της διαφθοράς, την οποία επιθυμεί να πατάξει ο Έλληνας νομοθέτης με μια σειρά νομοθετημάτων όπως το εξεταζόμενο²⁹⁹. Ουδείς όμως διανοείται να πει ότι λόγω της δυνατότητας αποτροπής των ανωτέρω εγκλημάτων, ο νόμος περί «πόθεν έσχες» είναι δήθεν έγκλημα της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας, της δικαιοσύνης³⁰⁰, του συστήματος άντλησης δημοσίων πόρων, των δημοσίων ή

ρης φορολογικής επιβάρυνσης ή ελαστικότερου νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας».

298. Βλ. σχετ. και την ΑιτΈκθ του Ν. 3849/2010 περί τροποποίησης του Ν. 3213/2003, κατά την οποία: «Η συμμετοχή σε εξωχώριες εταιρείες έχει αναδειχθεί επίσης, ιδίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες, σε νομικό εργαλείο εξυπηρέτησης πολλαπλών αθέμιτων σκοπιμοτήτων, μεταξύ των οποίων προέχουν η απόκρυψη του παρανόμως ή αδιαφανώς κτηθέντος περιουσιακού οφέλους, η αποφυγή καταβολής φόρων για νομίμως κτηθέντα εισοδήματα αλλά και η νομιμοποίηση προσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες».

299. Κατά τον Αποστολάκη, Πόθεν έσχες Ι, οι διατάξεις περί «πόθεν έσχες» ως απώτερο σκοπό έχουν «την αποτελεσματική δίωξη και τιμώρηση πράξεων διαφθοράς, διά της παράκαμψης αποδεικτικών δυσχερειών που συχνά εντοπίζονται στο συγκεκριμένο εγκληματικό πεδίο».

300. Το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος, κατά κρατούσα άποψη, θίγει κατ' αρχήν το έννομο αγαθό της Δικαιοσύνης, ενώ κατ' ορθή ερμηνεία δεν θίγει επ' ουδεμιά περιπτώσει το έννομο αγαθό της υπηρεσίας, ακόμη και όταν η παράνομη περιουσία προέρχεται από υπηρεσιακό αδίκημα, βλ. αναλυτ. κεφ. 3.7. και ιδίως 3.7.4.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

των κοινοτικών εσόδων, ή και του όποιου άλλου ατομικού περιουσιακού εννόμου αγαθού. Πρόκειται περί μίας καθαρά αντανakλαστικής προστασίας διά της αποτροπής όλων εκείνων των εγκλημάτων που μπορούν να αποτελέσουν εκφάνσεις διαφθοράς του δημοσίου βίου. Το γεγονός ότι η υπηρεσία αποτελεί ένα από τα συνήθως προσβαλλόμενα έννομα αγαθά από εγκλήματα σχετιζόμενα με τον δημόσιο βίο, συνιστά απλώς πραγματολογική/στατιστική διαπίστωση³⁰¹ και όχι δογματική διαφοροποίηση, που να επιτρέπει την εξαγωγή κάποιου νομικού συμπεράσματος.

3.9.3. Το συμπέρασμα για το έννομο αγαθό του νόμου περί «πόθεν έσχες»

Η αλληλουχία των ανωτέρω συλλογισμών κατατείνει στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης, με τη θέσπιση νόμου για το «πόθεν έσχες», επιδιώκει να προστατεύσει αυτοτελώς τη διαφάνεια, ως πρωθύστερη μορφή προστασίας από τη διαφθορά, ως το εξωτερικό «περίβλημά» της, κατά το γνωστό δόγμα «Η γυναίκα του Καίσαρα δεν αρκεί να είναι τίμια, πρέπει και να φαίνεται τίμια». Διά του τρόπου αυτού, αναμφίβολα προστατεύονται αντανakλαστικά και εμμέσως όλα εκείνα τα εγκλήματα παντός εννόμου αγαθού, που συνιστούν εκδηλώσεις διαφθοράς στα δημόσια πράγματα. Το καθαρά έμμεσο της προστασίας αυτής και η εμμονή στη διαφάνεια ως αυτοτελούς προστατευτικού σκοπού του νόμου, αποδεικνύεται εκ του ότι η παραβίαση του άρθρου 6 του νόμου περί «πόθεν έσχες» δεν συνεχεται αναγκαστικώς με την τέλεση άλλου εγκλήματος, κατά τρόπο που να συνιστά εξαρτημένο έγκλημα, κατ' αναλογία όσων απαιτούνται π.χ. στο ξέπλυμα βρόμικου χρήματος. Αντιθέτως, αρκεί και μόνη η μη υποβολή ή η υποβολή ελλιπούς δήλωσης (π.χ. γιατί δεν θέλει το δημόσιο πρόσωπο να προκαλέσει το πλήθος με τη μεγάλη ακίνητη περιουσία του), ακόμη και από αμέλεια (!), για την πλήρωση της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος! Αυτή η μη εξάρτηση του υπό κρίση εγκλήματος περί «πόθεν έσχες» από το οποιοδήποτε άλλο έγκλημα, ακόμη δηλαδή και να μην υπάρχει κανένα απολύτως έγκλημα, ενισχύει την αντίληψη ότι ο νομοθέτης βάζει στο προστατευτικό του επίκεντρο αυτοτελώς τη διαφάνεια, την αίσθηση ότι τα πρόσωπα του δημοσίου βίου λογοδοτούν, ότι δεν υπάρχει «ομίχλη» γύρω από τη δημόσια ζωή, ότι εν τέλει η πολιτειακή ζωή του τόπου είναι ακέραιη και άσπιλη, και όχι ευάλωτη στην αντίληψη ότι «όλοι τα παίρνουν». Άλλωστε, η ίδια η Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3849/2010 περί τροποποίησης του Ν. 3213/2003 τοποθετεί στον πυρήνα της νομοθεσίας για το πόθεν έσχες «την ίδια τη δήλωση περιουσιακής κατάστασης [...] ως μέσου διασφάλισης της διαφάνειας και προληπτικής αποτροπής της διαφθοράς»³⁰², ερμηνεία που συνάδει πλήρως με όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω.

301. Και αυτή ακόμη η διαπίστωση, όμως, δεν είναι αυταπόδεικτη. Διότι πολλάκις κρατικοί λειτουργοί και πρόσωπα του δημοσίου βίου εξετάζονται για εγκλήματα μη υπηρεσιακά, όπως η φοροδιαφυγή ή η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

302. Ειδικότερα, στην Έκθεση αυτή, στον ακόλουθο διαδικτυακό σύνδεσμο της Βουλής των Ελλήνων: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950->

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

Τέλος, την άποψη περί προστασίας της διαφάνειας και της ακεραιότητας του πολιτικού και δημοσίου βίου ενισχύει το γεγονός ότι, βάσει του άρ. 2 παρ. 2 εδ. α' του Ν. 3213/2003, «Οι δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης των προσώπων των περιπτώσεων α' έως ε' του άρθρου 1 παράγραφος 1, δημοσιεύονται στον διαδικτυακό τόπο της Βουλής [...]», διάταξη που προφανώς στοχεύει στην αποκατάσταση και εμπέδωση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους κρατικούς λειτουργούς, στην πλήρωση των απαιτήσεων διαφάνειας του πολιτικού και δημοσίου βίου³⁰³, και που καμία σχέση δεν έχει με την προστασία οιασδήποτε άλλου εννόμου αγαθού.

Από όλα τα παραπάνω, λοιπόν, φαίνεται ότι το ζήτημα του εννόμου αγαθού του νόμου περί «πόθεν έσχες» είναι ερμηνευτικά κοπιώδες και πάντως δεν επιδέχεται εύκολες και απερίσκεπτες απαντήσεις. Αν γίνει δεκτή η εδώ διατυπωθείσα αλληλουχία συλλογισμών, τότε αναμφίβολα ο υπό κρίση νόμος έχει στον προστατευτικό του σκοπό τη διαφάνεια και ακεραιότητα του πολιτικού και εν γένει δημοσίου βίου, κατά τρόπο που μόνο εμμέσως προστατεύει άλλα έννομα αγαθά. Υπ' αυτή την εκδοχή, και εφόσον η νομολογία απαιτεί παγίως άμεση και όχι έμμεση/αντανακλαστική ζημία, το Δημόσιο δεν δύναται να παρίσταται σε δίκες που αφορούν εγκλήματα του νόμου περί «πόθεν έσχες».

Εξάλλου, σε πλείστους ειδικούς ποινικούς νόμους, που ο νομοθέτης θέλησε το Δημόσιο να παρίσταται στο ποινικό δικαστήριο, εισήγαγε ειδική διάταξη που επέτρεψε τούτο, όπως για παράδειγμα επί τελωνειακών και δασμοφορολογικών παραβάσεων (άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973), επί λαθρεμπορίας (άρ. 172 παρ. 5 του Ν. 2960/2001), επί φοροδιαφυγής (άρ. 68 παρ. 5 του Ν. 4174/2013), επί περιβαλλοντικών αδικημάτων (άρ. 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986), επί δασικών αδικημάτων (άρ. 294 παρ. 1 του Ν.Δ. 86/1969), επί αδικημάτων σε βάρος υπό εκκαθάριση ΠΑΕ (άρ. 10 παρ. 2 του Ν. 4224/2013) κ.ά. Η σιωπή εν προκειμένω του νομοθέτη, καίτοι θα μπορούσε κάλλιστα αυτός να νομοθετήσει το επιτρεπτό της παράστασης του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας, δίδει έναν ακόμη —εξ αντιδιαστολής

340c4fb76a24/T-PINIKO-EIS.pdf, τονίζεται ότι, στον πυρήνα της νομοθεσίας για το πόθεν έσχες, «βρίσκεται άλλωστε όχι μόνο η ανέντιμη ή αδιαφανής επαύξηση του περιουσιακού status αλλά και η ίδια η δήλωση περιουσιακής κατάστασης, την οποία οφείλουν να υποβάλλουν καταρχήν πρόσωπα που κατέχουν αποφασιστικές αρμοδιότητες στο πλαίσιο του κρατικού μηχανισμού, αλλά και κάποια πρόσωπα εκτός αυτού, τα οποία ασκούν δραστηριότητες που επηρεάζουν αποφασιστικά το δημόσιο βίο (υψηλόβαθμα διευθυντικά στελέχη Τραπεζών, ιδιοκτήτες ΜΜΕ, δημοσιογράφοι). Στη σχετική δήλωση περιουσιακής κατάστασης, αποδίδεται υπό τις παρούσες πολιτικοοικονομικές συνθήκες μεγάλη σημασία ως μέσο διασφάλισης της διαφάνειας και προληπτικής αποτροπής της διαφθοράς».

303. Κατά την υπ' αριθ. 7/2011 Γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «ο σκοπός της δημοσιοποίησης είναι η διαφάνεια του δημοσίου βίου των αναφερόμενων πολιτικών προσώπων και η δυνατότητα κάθε πολίτη να ελέγχει και μάλιστα ανά πάσα στιγμή τα ανωτέρω πρόσωπα».

συναγόμενο— λόγο προς την επίρρωση της αντίθετης κατεύθυνσης, όπως αυτή αναλύθηκε ανωτέρω.

3.10. Τήρηση λογιστικών βιβλίων και παροχή υπηρεσιών από φοροτεχνικούς υπαλλήλους

Σύμφωνα με το άρ. 56 παρ. 3 του Ν. 2065/1992 «Απαγορεύεται σε φοροτεχνικούς υπαλλήλους να τηρούν λογιστικά βιβλία φορολογουμένων ή να παρέχουν σ' αυτούς φορολογικές ή άλλες συμβουλές ή υπηρεσίες γενικά. Οι παραβάτες τιμωρούνται με ποινή φυλακίσεως μέχρι δύο έτη. Σε περίπτωση που ο υπάλληλος καταδικαστεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση απολύεται αυτοδικαίως της υπηρεσίας».

Η διάταξη αυτή προφανώς αποσκοπεί στην προστασία του εννόμου αγαθού της υπηρεσίας, το οποίο βλάπτεται όταν ένας υπάλληλος, λ.χ. σε ΔΟΥ, παρέχει φορολογικές υπηρεσίες σε φορολογουμένους, οπότε και δημιουργείται η εντύπωση ότι η υπηρεσία συναλλάσσεται ανεπίτρεπτα με τα υποκείμενα τα οποία οφείλει να ελέγχει. Η παροχή φορολογικών υπηρεσιών από υπάλληλο, εκπρόσωπο της υπηρεσίας του, σε ιδιώτη, μετατρέπει αυτόν τρόπον τινά σε ιδιώτη λογιστή, εγείροντας εύλογες και ζωηρές αμφιβολίες ως προς το κύρος, την ακεραιότητα και τη διαφάνεια της υπηρεσίας, ανεξαρτήτως του αν οι συμβουλές αυτές κατατείνουν στη διάπραξη φορολογικών αδικημάτων ή όχι. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με την αρεοπαγίτικη νομολογία, δεν απαιτείται οι ενέργειες του άρ. 56 παρ. 3 του Ν. 2065/1992 να τείνουν στην παροχή συνδρομής ώστε ο φορολογούμενος να διαπράξει αξιόποινη φοροδιαφυγή³⁰⁴, και τούτο προφανώς διότι η εικόνα της υπηρεσίας αμαυρώνεται με μόνη την ύπαρξη ανεπίτρεπτων συναλλαγών φοροτεχνικών υπαλλήλων με ιδιώτες, που δίδουν εύλογα την αίσθηση ύπαρξης διαφθοράς.

Εφόσον λοιπόν στο επίκεντρο της νομοθετικής προστασίας ευρίσκεται το έννομο αγαθό της υπηρεσίας, η οποία ως ελέγχουσα αρχή οφείλει να απέχει από ιδιωτικές συναλλακτικές σχέσεις με τα φορολογικά της υποκείμενα, η παράσταση του Δημοσίου ως φορέα της υπηρεσίας στις σχετικές ποινικές δίκες δεν παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα και γίνεται δεκτή από τη νομολογία³⁰⁵.

3.11. Χρέη προς το Δημόσιο

Μολονότι θα περίμενε κανείς το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, το οποίο τυποποιείται ποινικά στο άρ. 25 του Ν. 1882/1990, όπως ισχύει,

304. Βλ. Σάμιο, Ποινική ευθύνη φοροτεχνικών υπαλλήλων που τηρούν λογιστικά βιβλία φορολογουμένων ή παρέχουν σε αυτούς φορολογικές ή άλλες συμβουλές ή υπηρεσίες – Υπεξαγωγή εγγράφων από υπάλληλο Δ.Ο.Υ., ΔΦορΝ 2004, σελ. 1806-1808, και τις εκεί νομολογιακές παραπομπές.

305. ΑΠ 919/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1102/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

να αποτελεί μία συνήθη περίπτωση παράστασης του ελληνικού Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος, στην πράξη κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Για την ακρίβεια, καίτοι το αδίκημα αυτό απασχολεί συχνά τα ελληνικά δικαστήρια, από την επισκόπηση της δημοσιευμένης νομολογίας ευρέθησαν μόλις δύο περιπτώσεις παράστασης του Δημοσίου³⁰⁶.

Η παράσταση του Δημοσίου στο εν λόγω αδίκημα, φαίνεται *de lege lata* να διέπεται από το ειδικό νομοθετικό καθεστώς του άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973³⁰⁷, το οποίο έδιδε, ήδη υπό τον παλαιό ΚΠΔ, το κατ' εξαίρεση δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας στο Δημόσιο επί παραβάσεως φορολογικής, δασμολογικής ή τελωνειακής ποινικής διατάξεως, ανεξαρτήτως πάσης άλλης αξιώσεως³⁰⁸. Η ανωτέρω διάταξη επιβιώνει και υπό το νέο ΚΠΔ, δυνάμει του νέου άρ. 588 παρ. 2, το οποίο ορίζει ότι: «Ειδικές διατάξεις που προβλέπουν δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας διατηρούνται σε ισχύ». Ωστόσο, η εκδοχή αυτή είναι *de lege ferenda* αποκρουστέα³⁰⁹, διότι επιφυλάσσει για το Δημόσιο το δικονομικό προνόμιο της παράστασης χωρίς την πρότερη εξέταση του αν πληρούνται οι όροι της ενεργητικής νομιμοποίησης του άρ. 63 ΚΠΔ. Η δε νομιμοποίηση για παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στη βάση νομοθετημάτων που θεσπίστηκαν δεκαετίες πριν, σε εντολές διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες, όταν ακόμη ο θεσμός της πολιτικής αγωγής ευρίσκετο υπό διαμόρφωση, είναι σήμερα, νομίζω, επιλογή αδικαιολόγητη. Στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού, λοιπόν, θα εξετάσουμε τη δυνατότητα παράστασης του Δημοσίου στο αδίκημα της μη καταβολής χρεών υπό το άρ. 63 ΚΠΔ, το οποίο και οφείλει να αποτελεί, σε κάθε περίπτωση, απαραίτητο όρο εξέτασης της παράστασης του υποστηρίζοντος την κατηγορία.

Η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος ορίζει ότι «Όποιος δεν καταβάλλει τα βεβαιωμένα στη Φορολογική Διοίκηση χρέη προς το Δημόσιο, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων (4) μηνών τιμωρείται με ποινή φυλάκισης [...]». Όταν λοιπόν το βεβαιωμένο από τη Φορολογική Διοίκηση χρέος οφείλεται προς το νομικό πρόσωπο του ελληνικού Δημοσίου, τότε

306. ΑΠ 1519/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 873/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

307. Έτσι και οι Παπαχρήστου / Σταθέας, Η ποινικοποίηση της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, 1990, σελ. 123-124.

308. ΑΠ 2014/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1049/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· Δημάκης, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ· Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 2012, σελ. 189, υποσημ. 98· Μπρακουμάτσος, Ποινικό δίκαιο (ουσιαστικό και δικονομικό) και πολιτική δίκη. Αλλοίωση του ποινικού δόγματος από επιρροές του αστικού δικαίου και απεμπόληση βασικών δογματικών αρχών, ΠοινΔικ 2013, σελ. 80 επ· Ζαχαριάδης, Πολιτική αγωγή, σε: 90 πρακτικά θέματα Ποινικής Δικονομίας (επιμ. Μαργαρίτη / Ζαχαριάδη), 2016, σελ. 314.

309. Για τις παραμένουσες εν ισχύ ειδικές δικονομικές διατάξεις περί την παράσταση του Δημοσίου, καθώς και για την αναγκαία κατάργησή τους βλ. κεφ. 6.4.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

το τελευταίο, υφιστάμενο περιουσιακή βλάβη εκ της μη καταβολής των οφειλόμενων χρεών, φαίνεται εκ πρώτης όψεως να δικαιούται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Η ευλογοφανής αυτή άποψη, ωστόσο, δεν φαίνεται να ευσταθεί, εάν εξετάσουμε προσεκτικά το ως άνω αδίκημα. Είδαμε ανωτέρω ότι η παράσταση του Δημοσίου στα δασμοφορολογικά αδικήματα –κατ' ορθή και απολύτως κρατούσα στη θεωρία άποψη– δεν είναι επιτρεπτή στη βάση της δασμοφορολογικής αξίωσής του, ιδωμένης ως περιουσιακής βλάβης, διότι μία τέτοια αξίωση πηγάζει πρωτογενώς από τον χώρο του διοικητικού δικαίου και, επομένως, δεν μπορεί να συνιστά αδικοπραξία. Αντιθέτως, το Δημόσιο νομιμοποιείται στη βάση της ηθικής βλάβης που υφίσταται αυτοτελώς από τη δασμοφορολογική ανυπακοή και εξαπάτηση, καθότι έτσι εμφανίζεται ως ένας μηχανισμός αναποτελεσματικός, ενίοτε διεφθαρμένος, εν πολλοίς αποτυχημένος, χωρίς κύρος, που αδυνατεί να εισπράξει τις οφειλόμενες αξιώσεις του³¹⁰. Εφόσον, λοιπόν, το αδίκημα της μη καταβολής χρεών αφορά επίσης σε διοικητικού δικαίου αξιώσεις του Δημοσίου, που δεν αποτελούν αδικοπραξία, μονόδρομος νομιμοποίησης της παράστασής του είναι το να υφίσταται αυτοτελώς ηθική βλάβη από το εξεταζόμενο έγκλημα.

Η απάντηση στον ανωτέρω προβληματισμό είναι αρνητική. Τα δασμοφορολογικά αδικήματα αποτελούν συμπεριφορές που ενέχουν στοιχεία απόκρυψης/παρapoποίησης/αλλοίωσης των ελεγκτών συναλλαγών/περιουσιακών στοιχείων και εξαπάτησης του Δημοσίου, κατά τρόπο που αυτό αγνοεί την ίδια την ύπαρξη (ή το ύψος) της δασμοφορολογικής αξίωσής του. Η απόκρυψη λ.χ. των πραγματικών εισοδημάτων ενός φυσικού προσώπου, πέραν του ότι ζημιώνει οικονομικά το Δημόσιο, διότι δεν ικανοποιείται πλήρως η φορολογική του αξίωση, οδηγεί αιτιωδώς και στο να δείχνει αυτό αναποτελεσματικό, ανεπαρκές, πιθανόν διεφθαρμένο, και πάντως ανίκανο να ελέγξει –διαμέσου των υπηρεσιών του– τα πραγματικά εισοδήματα του δράστη. Μέσω της φοροδιαφυγής, το Δημόσιο τελεί σε άγνοια για το πραγματικό ύψος των αξιώσεών του, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για το κύρος των υπηρεσιών του. Εξ αυτού του λόγου, η άμεση περιουσιακή ζημία συνοδεύεται και από μία σημαντική, αυτοτελή ηθική βλάβη.

Από την άλλη πλευρά, το αδίκημα της μη καταβολής χρεών στο Δημόσιο δεν παρουσιάζει αυτά τα ειδικά χαρακτηριστικά. Το Δημόσιο δεν τελεί σε άγνοια για την αξίωσή του, όπως συμβαίνει λ.χ. στη φοροδιαφυγή ή τη λαθρεμπορία, καθόσον στο εξεταζόμενο αδίκημα: α) η αξίωση γεννάται λόγω μίας συγκεκριμένης αιτίας (φοροδιαφυγή, λαθρεμπορία, τυχερά παίγνια, αυθαίρετη κατασκευή, ανάκληση κρατικής επιδότησης κ.ά.), β) εν συνεχεία προσδιορίζεται και βεβαιώνεται αρμοδίως ως χρέος, γ) αφότου παρέλθουν τέσσερις μήνες που το βεβαιωμένο χρέος δεν έχει αποπληρωθεί, τότε μόνο τελείται το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο. Με άλλα λόγια, η φορολογική διοίκηση, το ελληνικό Δημόσιο, σε

310. Για όλα τα ανωτέρω βλ. αναλυτ. κεφ. 3.6.3.

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

αντίθεση λ.χ. με τη λαθρεμπορία ή τη φοροδιαφυγή, δεν αγνοεί εν προκειμένω την ύπαρξη της οφειλόμενης αξίωσης, καθότι την έχει προσδιορίσει και βεβαιώσει. Η δε ανυπακοή του οφειλέτη δεν τελείται εν κρυπτώ, έξω από το «οπτικό πεδίο» της ελέγχουσας αρχής, κατά τρόπο που την κάνει να φαίνεται ανίκανη και ανεπαρκής, αλλά φανερά, ως άρνηση πληρωμής ενός χρέους που έχει εντοπισθεί, προσδιορισθεί και βεβαιωθεί. Τέτοια περίπτωση λ.χ. είναι εκείνη κατά την οποία το φυσικό πρόσωπο δηλώνει τα πραγματικά του εισοδήματα, αλλά αρνείται να αποδώσει το νομίμως καταλογισθέντα για αυτά φόρο. Μία τέτοια άρνηση δεν ενέχει το στοιχείο της εξαπάτησης και δεν μπορεί εξ ορισμού να αμφισβητεί την ικανότητα και την αποτελεσματικότητα του Δημοσίου ως ελεγκτικού μηχανισμού. Η βεβαίωση της οφειλής σημαίνει ότι ο ελεγκτικός μηχανισμός λειτούργησε σωστά και έπραξε αυτό που όφειλε, και ότι πλέον διαθέτει συγκεκριμένα νομικά εργαλεία προκειμένου να επιτύχει και την είσπραξή της.

Ένα από αυτά τα εργαλεία, άκρως συζητήσιμο δικαιοπολιτικά, είναι και η ποινικοποίηση της μη καταβολής του χρέους. Η διάταξη αυτή επιτελεί ρόλο βοηθητικό στην είσπραξη των αξιώσεων του Δημοσίου, διά της απειλής ποινής σε εκείνον που δεν αποδίδει τα οφειλόμενα, ώστε να πιεστεί να τα καταβάλει. Για τον λόγο αυτό, το αδίκημα εντάσσεται συστηματικά στο κεφάλαιο Η' του Ν. 1882/1990, υπό τον χαρακτηριστικό τίτλο «Μέτρα για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων»³¹¹. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για ένα ποινικό μέσο άσκησης πίεσης, με σκοπό την είσπραξη μίας οφειλής, απογυμνωμένης από τα περιστατικά που οδήγησαν στην επέλευσή της και τα οποία ενδεχομένως να συνιστούν ένα άλλο ποινικό αδίκημα, το οποίο προκάλεσε ηθική βλάβη στο Δημόσιο³¹². Έστω, για παράδειγμα, ότι

311. Κατά τον Σάμιο, Η αδυναμία του οφειλέτη να καταβάλει το χρέος του και η επίδρασή της στη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της μη εμπρόθεσμης καταβολής ληξιπρόθεσμων χρεών προς το Δημόσιο, τα Ν.Π.Δ.Δ., τους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα (άρθρο 25 παρ. 1 του Ν.1882/1990), ΔΦορΝ 2013, σελ. 483 επ., «Ο νομοθέτης είχε ευθύς εξαρχής έναν ξεκάθαρα εισπρακτικό στόχο – και ουδέποτε τον απέκρυψε! Τούτο άλλωστε μαρτυρεί και η συστηματική ένταξη της νέας (τότε) νομοτυπικής μορφής του αδικήματος στο κεφάλαιο Η' του Ν. 1882/1990, το οποίο έφερε τον –απολύτως δηλωτικό των νομοθετικών προθέσεων– τίτλο “Μέτρα για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων”, αλλά και το γεγονός ότι το σχετικό ποινικό αδίκημα ετέθη εν είδει προμετωπίδας στο πρώτο άρθρο του σχετικού κεφαλαίου (άρθρο 25), ώστε η νομοθετική στόχευση να καθίσταται εμφανής».

312. Σε μία ενδιαφέρουσα σχετική παραδοχή προβαίνει η ΑιτΕκθ του νέου ΠΚ για το άρ. 460 ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο η αίτηση και ο πίνακας χρεών για τη δίωξη για το αδίκημα της μη καταβολής χρεών, δεν δύναται να περιλαμβάνουν τα χρέη από τα αδικήματα φοροδιαφυγής που τυποποιούνται στο άρθρο 66 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας· λέγει, λοιπόν, ότι: «Το γεγονός δε ότι το Δημόσιο χρησιμοποιεί τη διαδικασία της ταμειακής βεβαιώσεως για να επιδιώξει την είσπραξη των ποσών που στερήθηκε ως συνέπεια του φορολογικού αδικήματος δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί για τον εκ νέου κολασμό του αδικήματος αυτού (σ.σ.: της φοροδιαφυγής), καθώς τόσο η πράξη που προκάλεσε την

3. Η παράσταση του Δημοσίου στα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων

τελέσθηκε λαθρεμπορία, η οποία οδήγησε στη διαφυγή δασμών ποσού 30.000 ευρώ. Εν συνεχεία, κατόπιν ελέγχου, η πράξη αυτή εντοπίστηκε και επεβλήθη το σχετικό πρόστιμο, το οποίο βεβαιώθηκε από την αρμόδια φορολογική υπηρεσία. Εν προκειμένω, η πράξη της λαθρεμπορίας είναι αυτή που εξέθεσε το Δημόσιο ως εξαπατηθέν και ανίκανο να ελέγξει εγκαίρως τη συναλλαγή. Αντίθετα, η πράξη της μη καταβολής χρεών δεν μπορεί να νοηθεί ως πράξη εξαπάτησης ή μείωσης του κύρους του Δημοσίου, καθόσον ανάγεται σε χρόνο που αυτό ήλεγξε τη συναλλαγή, εντόπισε την παρανομία και επέβαλε το πρόστιμο, επιτελώντας στο ακέραιο τα καθήκοντά του. Καμία αυτοτελής επέλευση ηθικής βλάβης δεν προκύπτει από τη δεύτερη πράξη. Η μόνη βλάβη είναι καθαρά περιουσιακή, αναγόμενη στον χώρο του διοικητικού δικαίου. Αυτός ο καθαρά επικουρικός χαρακτήρας του αδικήματος, που δεν αφορά σε πρωτογενείς συμπεριφορές εξαπάτησης του Δημοσίου, αλλά απλώς συμπεριφορές άρνησης συμμόρφωσης σε μία διοικητική υποχρέωση που έχει ήδη σε προγενέστερο στάδιο παραχθεί και βεβαιωθεί, είναι που επεξηγεί και το πολύ μικρότερο πλαίσιο ποινής σε σχέση με τα αντίστοιχα δασμοφορολογικά αδικήματα.

Ως εκ τούτου, το εν λόγω ποινικό αδίκημα δεν συνιστά συμπεριφορά, τα ειδικά χαρακτηριστικά της οποίας προκαλούν αυτοτελή ηθική βλάβη στο Δημόσιο, προσβάλλοντας την εικόνα, την αποτελεσματικότητα, την επάρκεια και τη διαφάνειά του. Είναι ένα ποινικό εργαλείο εισπρακτικού χαρακτήρα, με σκοπό να αποδοθούν στο Δημόσιο χρέη που έχουν παραχθεί στη βάση μιας συγκεκριμένης αιτίας· εάν κάποια από αυτές τις αιτίες συνιστά ποινικό αδίκημα, όπως π.χ. η φοροδιαφυγή ή η λαθρεμπορία, η παράσταση του Δημοσίου λόγω ηθικής βλάβης πρέπει να εξετασθεί *in concreto* για αυτά³¹³. Η μη καταβολή του βεβαιωμένου χρέους δεν αφορά παρά σε αποχρωματισμένες, διοικητικού δικαίου αξιώσεις του Δημοσίου, δεν έχει σχέση με τον χώρο των αδικοπραξιών, δεν προκαλεί ηθική βλάβη στο Δημόσιο, και ως εκ τούτου η δυνατότητα παράστασής του για το αδίκημα αυτό θα πρέπει να θεωρείται απαγορευμένη.

οφειλή όσο και η ζημία του Δημοσίου παραμένουν οι αυτές». Τα ανωτέρω καταδεικνύουν κατ' ουσίαν ότι οι συνέπειες που υφίσταται το Δημόσιο εξαντλούνται στην τέλεση της αξιόποινης πράξης που προκάλεσε τη δημιουργία του χρέους (εν προκειμένω της φοροδιαφυγής).

313. Και λέγεται αυτό, διότι υπάρχουν περιπτώσεις μη καταβολής χρέους προερχομένου από νόμιμη γενεσιουργό αιτία, όπου δεν υποκρύπτεται κάποιο ποινικό αδίκημα, π.χ. από την ανάκληση μίας νομίμως χορηγηθείσης κρατικής επιδότησης για επένδυση, η οποία τελικά δεν πραγματοποιήθηκε λόγω οικονομικών δυσχερειών. Στο παράδειγμα αυτό, είναι πράγματι ιδιαιτέρως δύσκολο να βρει κανείς πού ακριβώς έγκειται η ηθική βλάβη του Δημοσίου.

4. Η ΟΙΟΝΕΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗ/ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΑΔΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΑΡ. 64 ΚΠΔ

Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, καίτοι κατήργησε την εισαγωγή αστικών αξιώσεων στην ποινική δίκη, καθιστώντας την υποστήριξη της κατηγορίας ως το μόνο πλέον προβαλλόμενο αίτημα, άφησε εντούτοις ίδια και अपαράλλακτα τα κριτήρια της ενεργητικής νομιμοποίησης του πάλαι ποτέ πολιτικώς ενάγοντος³¹⁴. Έτσι, για να μπορεί το Δημόσιο να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, πρέπει να διατηρεί μία ενεργό αξίωση αποζημίωσης ή, συνηθέστερα, ηθικής βλάβης, σύμφωνα με τους κανόνες του αστικού δικαίου, καθώς και να είναι αυτό, ως νομικό πρόσωπο, που υπέστη ευθέως και αμέσως τη βλάβη από το έγκλημα. Ουκ ολίγες είναι οι περιπτώσεις, ωστόσο, όπου η νομολογία ή ο νομοθέτης επιτρέπουν την παράσταση του Δημοσίου, κατά παραβίαση των ανωτέρω προϋποθέσεων, και ιδίως της δεύτερης εξ αυτών, που αφορά στην άμεση βλάβη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι περιπτώσεις οιονεί καθολικής διαδοχής, όπου το Δημόσιο, διαδεχόμενο εκείνο το νομικό πρόσωπο που υπέστη πρωτογενώς τη ζημία από το έγκλημα, αξιώνει το πρώτον ή σε εν εξελίξει ποινικές δίκες συμμετοχή ως «πολιτικώς ενάγον», ακόμη και επί τη βάσει...μεταβιβασθείσης ηθικής βλάβης. Μπορούν, όμως, περιπτώσεις σαν και αυτές, να γίνουν δογματικά ανεκτές; Ποια η μεθοδολογία εξεύρεσης του αν το Δημόσιο νομιμοποιείται ενεργητικά να παραστεί ως αμέσως ζημιωθέν σε μία ποινική δίκη; Ποιες οι αλλαγές στη νομοθεσία υπό το νέο ΚΠΔ και πώς αυτές επηρεάζουν την παρούσα προβληματική; Τα ερωτήματα αυτά θα μας απασχολήσουν αμέσως κατωτέρω.

4.1. Εισαγωγικά: Ο διαχρονικά μικτός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής ως ερμηνευτικός οδηγός

Η πολιτική αγωγή έφερε διαχρονικά ως θεσμός μικτό χαρακτήρα· εκκινούσε από την ενεργητική νομιμοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος στη βάση του αστικού δικαίου, ήτοι από την ύπαρξη μίας ενεργού αξίωσης αποζημίωσης ή ηθικής βλάβης, η οποία προβαλλόταν στην ποινική δίκη, την ίδια στιγμή, όμως, πραγματικός, βαθύτερος στόχος της ήταν η επίτευξη της καταδίκης του κατηγορουμένου³¹⁵, ώστε να αναγνωρισθεί από την Πολιτεία το «κακό» που προκλήθηκε

314. Αναλυτ. για αυτό βλ. κεφ. 1.

315. Βλ. εντελώς ενδεικτικά την ΟΛΑΠ 1/1997, ΠοινΧρ 1997, σελ. 1468 επ., κατά την οποία «η πολιτική αγωγή, που ασκείται ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, έχει, πλην του αστικού και ποινικού χαρακτήρα, αφού αποσκοπεί και στην υποστήριξη της κατηγορίας κατά του δράστη της εγκληματικής πράξης». Κατά τον Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 84-85, «η χρηματική αξίωση πάρα πολύ συχνά διαδραματίζει έναν δευτερεύοντα, αν όχι εικονικό

στον παθόντα, και να ικανοποιηθεί το αίσθημα αδικίας του τελευταίου³¹⁶. Με άλλα λόγια, «εισιτήριο» εισόδου του πολιτικώς ενάγοντος στην ποινική δίκη ήταν η νομιμοποίησή του κατά τους όρους του αστικού δικαίου, ωστόσο μόνη η νομιμοποίηση αυτή δεν ήταν αρκετή: μία τέτοια ερμηνεία παραγνωρίζει πλήρως τον –κατ' ουσίαν πρωτεύοντα– ποινικό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, δηλαδή την επιδίωξη του θύματος να συμβάλει στην καταδίκη του δράστη καθ' εαυτήν³¹⁷. Αν η πολιτική αγωγή δεν έφερε διαχρονικά αυτό το βασικό ποινικό πρόσημο, τότε δεν θα είχε ο πολιτικώς ενάγων τον αναγνωρισμένο δικονομικό ρόλο του κατ' ουσίαν «αντιδίκου» του κατηγορουμένου, με πλήθος δικονομικών δικαιωμάτων που εξασφάλιζαν την ενεργή του συμμετοχή στην ποινική δίκη³¹⁸. Όπως εύστοχα,

ρόλο. Αντίθετα, εκείνο που έχει τότε αποφασιστική σημασία για τον πολιτικώς ενάγοντα είναι η ίδια η καταδίκη του δράστη και η συνακόλουθη ηθικοκοινωνική του αποδοκιμασία με την ποινή. [...] η χρηματική ικανοποίηση που αξιώνει είναι απλώς, θα έλεγε κανείς, το επιστέγασμα της “πνευματικής” ικανοποίησης, την οποία παίρνει από την καταδίκη του δράστη». Έτσι και ο Α. Κωνσταντινίδης, Επίκαιροι προβληματισμοί σχετικά με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, σε: Τιμ. τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 980, κατά τον οποίο «ο πολιτικώς ενάγων δεν επιδιώκει απλά και μόνο την ικανοποίηση των αστικών αξιώσεών του, αλλά κυρίως την καταδίκη του κατηγορουμένου».

316. Βλ. σχετ. Δημάκη, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ.

317. Βλ. χαρακτηριστικά την ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία, ο πολιτικώς ενάγων «κατορθώνει συνήθως να επηρεάζει σημαντικά την εξέλιξη της ποινικής δίκης, καθόσον είναι γεγονός ότι εκείνος που υπέστη βλάβη από το έγκλημα, και ιδιαίτερα ο ίδιος ο παθών, επιζητεί την συμμετοχή του στην ποινική δίκη όχι μόνον για να εξασφαλίσει την αποκατάσταση οποιασδήποτε ζημίας του που μπορεί να αποτιμηθεί σε χρήμα, αλλά και για να συμπράξει στην αντίδραση της πολιτείας κατά του εγκλήματος, που εκδηλώνεται με την πανηγυρική διαπίστωση της ενοχής και την δημόσια αποδοκιμασία μέσω της ποινής». Έτσι και η ΑΠ 1771/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία, «ο πολιτικώς ενάγων αποκτά σημαντική θέση στην εξέλιξη της ποινικής δίκης, όπου, αξιοποιώντας τα δικαιώματα που του παρέχει η δικονομία, διεξάγει έναν αγώνα για την απόδειξη της ενοχής του κατηγορούμενου. [...] αυτός κατορθώνει συνήθως να επηρεάζει σημαντικά την εξέλιξη της ποινικής δίκης, καθόσον είναι γεγονός ότι εκείνος που υπέστη βλάβη από το έγκλημα, και ιδιαίτερα ο ίδιος ο παθών, επιζητεί την συμμετοχή του στην ποινική δίκη όχι μόνον για να εξασφαλίσει την αποκατάσταση οποιασδήποτε ζημίας του που μπορεί να αποτιμηθεί σε χρήμα, αλλά και για να συμπράξει στην αντίδραση της πολιτείας κατά του εγκλήματος, που εκδηλώνεται με την πανηγυρική διαπίστωση της ενοχής και την δημόσια αποδοκιμασία μέσω της ποινής».

318. Εάν πρωτεύουσα θέση είχε η αστική αξίωση, τότε θα ήταν αρκετή η διεκδίκησή της στα πολιτικά δικαστήρια ή ακόμη και στα ποινικά, αλλά υπό το γερμανικό σύστημα της «κατά προσχώρηση δίκης» (Adhäsionsverfahren), κατά το οποίο η αξίωση εισάγεται μεν στο ποινικό δικαστήριο, χωρίς όμως να μετατρέπει τον αδικηθέντα σε ενεργό δικονομικό υποκείμενο της ποινικής δίκης (βλ. έτσι Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 83. Για το γερμανικό σύστημα της «κατά προσχώρηση δίκης» βλ. και Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 6 επ. Για τον περιορισμό του θύματος στον ρόλο του μάρτυρα, στο πλαίσιο του εν λόγω συστήματος, κάνει λόγο ο Hirsch, Η θέση του παθόντος στο σύστημα του Ποινικού

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

άλλωστε, έχει υποστηριχθεί, η πολιτική αγωγή δεν συνιστούσε παράλληλη εκδίκαση μίας ιδιωτικής διαφοράς³¹⁹, αλλά ένα ζωντανό, καίριο κομμάτι της ποινικής διαδικασίας, στο οποίο θέση είχε μόνον ο υποστάς «την ιδεατή ή πνευματική προσβολή από το έγκλημα»³²⁰.

Θα μπορούσε, ενδεχομένως, να υποστηριχθεί ότι ο μικτός χαρακτήρας δεν διατηρείται στον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας, λόγω της κατάργησης της εισαγωγής αστικών αξιώσεων στο ποινικό δικαστήριο. Η άποψή μας, ωστόσο, είναι ότι, και υπό τα ισχύοντα δεδομένα, η υποστήριξη της κατηγορίας εξακολουθεί να φέρει μικτό χαρακτήρα, καθόσον η αστική όψη της μπορεί μεν να υποχρεεί, δεν παύει όμως το αστικό δίκαιο να συνιστά θεμελιώδη όρο της ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία³²¹. Εξάλλου, και υπό το προϋφιστάμενο νομικό καθεστώς, η προβολή αστικών αξιώσεων αφορούσε κατά κανόνα μικρά ποσά ικανοποίησης της ηθικής βλάβης, φέροντας καθαρά συμβολικό χαρα-

Δικαίου, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ, 1989, σελ. 206). Εξάλλου, μόνη η θεώρηση της πολιτικής αγωγής ως αστικής απαίτησης, απογυμνωμένης από τον αληθή ποινικό της χαρακτήρα, γεννά προφανές ζήτημα αντισυνταγματικότητας, καθόσον, σύμφωνα με το άρ. 94 παρ. 2 του Συντάγματος, η εκδίκαση των ιδιωτικών διαφορών υπάγεται στα πολιτικά δικαστήρια. Τη συνταγματικότητα της πολιτικής αγωγής ακριβώς λόγω του ποινικού της χαρακτήρα δέχθηκε η ΑΠ 1090/1995, ΠοινΧρ 1996, σελ. 228. Την αντισυνταγματικότητα της επιδίκασης αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης από το ποινικό δικαστήριο, λόγω αντίθεσης με το άρ. 94 παρ. 2 του Συντάγματος, με την επισήμανση πάντως ότι η συμμετοχή του πολιτικώς ενάγοντος ως «κυρίου διαδίκου» στην ποινική δίκη, δεν είναι αντισυνταγματική, λόγω ακριβώς του μικτού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, υπεστήριξαν οι Κ. Μπέης / Ε. Μπέης / Ε. Μπαλογιάννη, Δίκη, 2000, σελ. 1225 επ.

319. Κατά την εύστοχη διατύπωση της Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 74, «η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη δεν είναι απλώς μία διαδικαστική οδός για την ικανοποίηση ιδιωτικών απαιτήσεων, αλλά συμβάλλει στην ικανοποίηση της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας».

320. Βλ. τη σχετική διατύπωση του Frank, την οποία μεταφέρει ο Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 85.

321. Η διατήρηση του μικτού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, με έμφαση στην πρωτεύουσα ποινική της όψη, συνάγεται και από την ΑιτΕκθ του νέου ΚΠΔ, όπου γίνεται αναφορά στην «επιλογή του αστικού κριτηρίου για την αρχική νομιμοποίηση, αντί ενός ποινικού». Βλ. και Κακαβούλη, Υποστήριξη της κατηγορίας: Μια τύποις μετεξέλιξη της πολιτικής αγωγής, ΠοινΧρ 2019, σελ. 478 επ., ο οποίος κάνει λόγο για διατήρηση του «αστικού πυρήνα» της πολιτικής αγωγής στο νέο θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας, παρά την εγκατάλειψη του «τυπολατρικού οχήματος εισαγωγής της αστικής αξίωσης (αστικό περίβλημα)». Ι. Ανδρουλάκη, Οι νέες ρυθμίσεις για την υποστήριξη της κατηγορίας, Nova Criminalia, 2019, τ. 7, σελ. 12, ο οποίος επισημαίνει πως οι αλλαγές που επέφερε η υποστήριξη της κατηγορίας «δεν σημαίνουν ότι η παράσταση του αδικηθέντος απεξαρτήθηκε τελείως από τις αστικές αξιώσεις που οριοθετούσαν προηγουμένως την νομιμοποίησή του ως πολιτικώς ενάγοντος».

κτήρα³²². Συνεπώς, η απαλοιφή της διεκδίκησης μίας συμβολικής –κατά κανόνα– αστικής αξίωσης, τη στιγμή που το μείζον, δηλαδή η ενεργητική νομιμοποίηση στη βάση του αστικού δικαίου, παραμένει, δεν είναι ικανή, κατά την άποψή μας, να οδηγήσει στο συμπέρασμα της εξαφάνισης της αστικής όψης από τον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας.

Αυτό που δεν αμφισβητείται είναι ότι, με την κατάργηση της προβολής των αστικών αξιώσεων και την καθιέρωση του αιτήματος της υποστήριξης της κατηγορίας, πρωταγωνιστικό ρόλο έχει ο ποινικός χαρακτήρας της παράστασης του αδικηθέντος. Η υποστήριξη της κατηγορίας έρχεται σε επαφή με το «πραγματικό της πρόσωπο», παρά το ότι εξακολουθεί κατά το άρ. 63 ΚΠΔ να έλκει την ενεργητική της νομιμοποίηση από τις διατάξεις του αστικού δικαίου. Θα πρέπει, πάντως, παρεμπιπτόντως να τονισθεί ότι μόνο η ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρικτή της κατηγορίας παραμένει ζήτημα που συναρτάται με τους όρους του αστικού δικαίου· μετά τη νομιμοποίησή του, μόνο αίτημα είναι πλέον η υποστήριξη της κατηγορίας, απηλλαγμένη από τα «βάρη» της αστικής αξίωσης, ήτοι από το αν αυτή παραμένει ενεργός ή όχι. Η άπαξ νομιμοποίηση του υποστηρικτή της κατηγορίας συνεπάγεται κατ' άρ. 65 ΚΠΔ³²³ την άνευ άλλων προσκομμάτων συμμετοχή του στη μετέπειτα ποινική διαδικασία, αποκλειστικά στη βάση της υποστήριξης της κατηγορίας³²⁴.

Θεμελιώδη έκφανση του πρωτεύοντος ποινικού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, αλλά και της υποστήριξης της κατηγορίας, αποτελεί το κριτήριο της αμε-

322. Έτσι και ο Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 84, ο οποίος λέγει ότι «όσοι ασχολούνται με την ποινική πρακτική γνωρίζουν καλά, ότι η χρηματική αξίωση πάρα πολύ συχνά διαδραματίζει έναν δευτερεύοντα, αν όχι εικονικό ρόλο».

323. Σύμφωνα με το άρ. 65 ΚΠΔ: «Η μετά τη δήλωση παράστασης απόσβεση με οποιονδήποτε τρόπο της αστικής αξίωσης, δεν επιφέρει κατάργηση του δικαιώματος παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας».

324. Κατά την ΑιτΕκθ του νέου ΚΠΔ: «Με το άρθρο 65 επιλύεται νομοθετικά το ζήτημα που έχει διχάσει τη νομολογία και τη θεωρία, σχετικά με την επίδραση που ασκούν στη νομιμοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος μεταγενέστερα γεγονότα που καθιστούν ανενεργό την αστική αξίωση, υπέρ της άποψης ότι τα γεγονότα αυτά δεν ασκούν επιρροή στη νομιμοποίηση εκείνου που δηλώνει παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας», ενώ παρακάτω αναφέρεται ότι «θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι: α) η παραγραφή της αστικής αξίωσης, β) η έκδοση οριστικής απόφασης, που απορρίπτει πλήρως την αγωγή, που έχει ως αντικείμενο την εισαγόμενη στο ποινικό δικαστήριο αξίωση και γ) η ολοσχερής εξόφληση της αξίωσης αυτής κατά το χρόνο υποβολής της δήλωσης καταργούν το δικαίωμα υποστήριξης της κατηγορίας, εφόσον όμως προβληθεί αντίρρηση εκ μέρους του κατηγορουμένου. Αντιθέτως, επιγενόμενοι της δήλωσης υποστήριξης της κατηγορίας αποσβεστικοί της αστικής αξίωσης λόγοι, όπως λ.χ. η μετά τη δήλωση καταβολή του αιτούμενου από τον πολιτικώς ενάγοντα ποσό, δεν καταλύουν το δικαίωμα του παθόντος να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων για υποστήριξη της κατηγορίας, με συνέπεια στις περιπτώσεις αυτές να μην καταργείται το δικαίωμα προς υποστήριξη της κατηγορίας».

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

σότητας της ζημίας³²⁵, το οποίο ως όρο ενεργητικής νομιμοποίησης επιτάσσει την άμεση, προσωπική, αδιαμεσολάβητη σχέση θύματος/αδικηθέντος και εγκληματικής πράξης, που αποκλείει κάθε άλλον αντανakλαστικά ζημιωμένο³²⁶. Η ύπαρξη αστικών αξιώσεων, λοιπόν, είναι αναγκαία, αλλά όχι ικανή συνθήκη ενεργητικής νομιμοποίησης· ο ποινικός χαρακτήρας της υποστήριξης της κατηγορίας επιβάλλει τον περιορισμό του δικαιώματος παράστασης μόνο στους πραγματικά αδικηθέντες, εκείνους, δηλαδή, που υπέστησαν την εγκληματική προσβολή άμεσα, ως «προσωπικό βίωμα».

Κατόπιν των ανωτέρω εισαγωγικών σκέψεων, για την αξιολόγηση της ενεργητικής νομιμοποίησης των νομικών προσώπων, άρα και του Δημοσίου, καταλήγουμε σε δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, ότι για να ξεκινήσει η οποιαδήποτε συζήτηση περί υποστήριξης της κατηγορίας, πρέπει αρχικά να υπάρχει νομιμοποίηση κατά τους όρους του αστικού δικαίου· δεύτερον, και κυριότερο, ότι θα πρέπει μεταξύ ζημιωθέντος νομικού προσώπου και εγκλήματος να μη παρεμβάλλεται άλλο νομικό πρόσωπο, το οποίο, μόνο αυτό, υπέστη ως «πρωτογενές βίωμα» την όποια βλάβη. Παρακάτω θα εξετάσουμε τα ζητήματα αυτά, πάντοτε υπό το φως των νέων διατάξεων του ΚΠΔ και της νομολογίας, με έμφαση στην καθολική διαδοχή ως μία –θεσμοθετημένη πια– ρωγή στο κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας.

4.2. Το Δημόσιο ως (οιονεί) καθολικός διάδοχος

Τα ουσιαστικά προβλήματα ενεργητικής νομιμοποίησης ξεκινούν στις περιπτώσεις όπου το Δημόσιο δεν είναι αμέσως ζημιωθέν, δεν υπέστη δηλαδή το ίδιο ως νομικό πρόσωπο περιουσιακή ζημία ή ηθική βλάβη από το έγκλημα. Κάτι τέ-

325. Αναλυτ. για αυτό βλ.. κεφ. 1.2.

326. Ο Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 88, συνδέει ορθώς το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας με τον ποινικό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, λέγοντας ότι «μόνον δηλαδή εφόσον έχουμε κάποια προσωπική επαφή του ζημιωθέντος με την επίδικη εγκληματική πράξη μπορούμε να πούμε ότι το καταψηφιζόμενο χρηματικό ποσό δεν αποτελεί ένα “ψυχρόν μέσον εξοφλήσεως υποχρεώσεων”, αλλά, αντίθετα, εκφράζει την “επίσημη και πανηγυρική” αποκατάσταση της εγκληματικής αδικίας. Επομένως, από την αναγνώριση ενός διφυούς (πολιτικού και ποινικού) χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής και ειδικότερα από το ότι αυτή έχει και “ηθική ουσία”, συνάγεται ένας σημαντικός περιορισμός του κύκλου των δυνητικών πολιτικώς εναγόντων». Έτσι και η Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 23, η οποία εύστοχα παρατηρεί πως «η συζήτηση για το αν προέχει ο αστικός ή ο ποινικός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής είναι στην ουσία και κατά πρώτο λόγο συζήτηση για το ποιος μπορεί ή πρέπει να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων», ενώ στις σελ. 73-74, επισημαίνει ότι «ξεκινώντας από την αρχική τοποθέτηση ότι η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη δεν είναι απλώς μία διαδικαστική οδός για την ικανοποίηση ιδιωτικών απαιτήσεων, αλλά συμβάλλει στην ικανοποίηση της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας, πρέπει να δεχθούμε ότι στην ποινική δίκη μπορούν να συμμετάσχουν εκείνοι που υπέστησαν ζημία από την εγκληματική πράξη λόγω προσωπικής και ευθείας σχέσεώς τους με το εγκληματικό γεγονός».

τοιο συμβαίνει κατ' εξοχήν σε περιπτώσεις όπου αυτό αποκτά τη σχετική αξίωση ένεκα οιονεί καθολικής διαδοχής ενός άλλου νομικού προσώπου. Τι γίνεται, για παράδειγμα, όταν το νομικό πρόσωπο, σε βάρος του οποίου τελέσθηκε μία υπεξαίρεση, καταργείται, και με νόμο ορίζεται ότι το Δημόσιο υποκαθίσταται σε όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του;

Το ζήτημα αυτό μας εντάσσει στον πυρήνα της προβληματικής μας, που είναι το τι συμβαίνει στις περιπτώσεις της καθολικής διαδοχής, τόσο όταν αυτή αφορά σε σχέσεις κληρονομικής διαδοχής κατ' άρ. 1710 επ. ΑΚ (οπότε εξ αδιαθέτου κληρονόμος –έκτης τάξης– μπορεί να καταστεί και το Δημόσιο κατ' άρ. 1824 ΑΚ), όσο και όταν αυτή αφορά σε σχέσεις καθολικής μεταβίβασης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ νομικών προσώπων, όποτε, εφαρμοζομένων αναλογικά των κανόνων που ισχύουν για τους κληρονόμους, γίνεται λόγος περί οιονεί καθολικής διαδοχής³²⁷.

4.2.1. Η ιδιάζουσα περίπτωση των κληρονόμων/καθολικών διαδόχων ως ρωγή στο κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας

Είδαμε αναλυτικά στον οικείο τόπο³²⁸ ότι το νομολογιακό στοιχείο της αμεσότητας της ζημίας, όπως αυτό ερμηνεύεται και οριοθετείται, συνιστά θεμελιώδη προϋπόθεση ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός κάμπτεται στις περιπτώσεις των κληρονόμων. Τι γίνεται, λοιπόν, στις περιπτώσεις που ο παθών/ζημιωθείς από μια εγκληματική πράξη έχει πεθάνει; Μπορούν οι κληρονόμοι του να δηλώσουν το πρώτον ή έστω να «συνεχίσουν» την ήδη δηλωθείσα από τον θανόντα παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας; Απαραίτητη κρίνεται εν προκειμένω, για λόγους ευρύτερης κατανόησης των λεπτών ζητημάτων ενεργητικής νομιμοποίησης που ανακύπτουν σε τέτοιες περιπτώσεις, η παράθεση πρώτα του προϋφισταμένου δικονομικού καθεστώτος, και εν συνεχεία του νέου, ειδικού επί του θέματος άρ. 64 ΚΠΔ.

α. Το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς

Όσον αφορά στο προγενέστερο δίκαιο, παγίως νομολογείτο ότι εφόσον πρόκειται για αξίωση αποζημίωσης του θανόντος, οι κληρονόμοι μπορούν να δηλώσουν ακόμη και το πρώτον παράσταση πολιτικής αγωγής³²⁹, ενώ όταν πρόκειται για αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, θα πρέπει ο κληρονομηθείς να είχε δηλώσει πριν το θάνατό του νομότυπα παράσταση πολιτικής

327. Βλ. *Ψυχομάνη*, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2013, σελ. 357.

328. Βλ. κεφ. 1.2.

329. *Μαργαρίτης*, Πολιτική αγωγή: Θάνατος του δικαιούχου και δικαίωμα παραστάσεως των κληρονόμων του, ΠονΔικ 2005, σελ. 1307 επ.· *Ζησιάδης*, Ποινική Δικονομία, τόμ. Α', 1976, σελ. 458.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

αγωγής στην προδικασία ή να είχε προβεί σε προφορική δήλωση παραστάσεως πριν την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας³³⁰, κατ' εφαρμογή του άρθ. 933 ΑΚ³³¹. Με άλλα λόγια, στις περιπτώσεις αποζημίωσης αναγνωριζόταν δικαίωμα δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής από τους κληρονόμους απεριόριστα, διότι οι κληρονόμοι, ως καθολικοί διάδοχοι, υπεισέρχονται σε όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κληρονομούμενου, ενώ στις περιπτώσεις ηθικής βλάβης, αναγνωριζόταν δικαίωμα συνέχισης της ήδη δηλωθείσας παράστασης πολιτικής αγωγής από τον κληρονομηθέντα πριν από το θάνατό του, κατ' εφαρμογή των όσων προβλέπονται στο άρθ. 933 ΑΚ³³².

Στον χώρο της πολιτικής αγωγής των νομικών προσώπων, άρα και του Δημοσίου, αυτό σήμαινε πρακτικά ότι, σε περιπτώσεις οιονεί καθολικής διαδοχής (π.χ. λόγω κατάρτησης του αμέσως ζημιωθέντος νομικού προσώπου), κατ' αναλογία όσων συμβαίνουν στην κληρονομία, το Δημόσιο μπορούσε να διεκδικήσει τις περιελαμβανόμενες σε αυτό αξιώσεις αποζημίωσης του νομικού προσώπου το οποίο διαδέχθηκε, ασχέτως του αν για αυτές είχε δηλωθεί προηγουμένως παράσταση πολιτικής αγωγής· στον αντίποδα, το Δημόσιο μπορούσε να διεκδικήσει αξιώσεις ηθικής βλάβης, *μόνον εφόσον* δηλώθηκε ήδη παράσταση πολιτικής αγωγής (*η οποία κατά πάγια νομολογία εξομοιούται με την επίδοση αγωγής*³³³) από το αμέσως ζημιωθέν νομικό πρόσωπο, κατ' αναλογική εφαρμογή όσων προβλέπει το άρθ. 933 ΑΚ.

Συνεπώς, εξ αντιδιαστολής συνάγεται ότι, εάν το Δημόσιο εμφανιζόταν ως κα-

330. ΑΠ 1336/2016, ΠοινΧρ 2018, σελ. 300 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 56/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 116/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1445/2005, ΠοινΧρ 2006, σελ. 246· ΑΠ 508/2005, ΠοινΛογ 2005, σελ. 473 επ. = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 1064/1989, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, σελ. 458· Ανδρέου, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 1998, σελ. 87 επ.· Ανδρουλάκης, ΚΠΔ (Νομολογία κατ' άρθρον), 2015, σελ. 81.

331. Κατά το άρθ. 933 ΑΚ: «Η αξίωση του προηγούμενου άρθρου (σ.σ.: για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης) δεν εκχωρείται, ούτε κληρονομείται, εκτός αν αναγνωρίστηκε με σύμβαση ή επιδόθηκε γι' αυτήν αγωγή». Νομολογείτο, λοιπόν, παγίως ότι η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής ισοδυναμεί με την επίδοση της αγωγής από τον κληρονομηθέντα, βλ. ΑΠ 1257/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 56/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 213/1994, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

332. Ο Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, σελ. 458, με σαφήνεια εξηγεί ότι «εάν ο εκ του εγκλήματος ζημιωθείς δεν είχαν εγείρει την πολιτικήν αγωγήν, απεβίωσε δε εν τω μεταξύ, οι κληρονόμοι δύνανται να εγείρουν ταύτην, εφ' όσον το προς αποζημίωσιν δικαίωμα μεταβαίνει εις τους κληρονόμους κατά τας διατάξεις του Α.Κ. Ούτω, το δικαίωμα του παρίστασθαι ως πολιτικώς ενάγοντος του εκ του εγκλήματος ζημιωθέντος, αναγόμενον εις αποκατάστασιν υλικής ζημίας είναι κληρονομητόν και επομένως, θανόντος του ζημιωθέντος, το τοιοούτον δικαίωμα περιέρχεται κατά το αρθρ. 1710 και 1846 Α.Κ. εις τους κληρονόμους αυτοδικαίως και εις οίαν κατάστασιν ευρίσκετο τούτο παρά τω κληρονομηθέντι. Η περί χρηματικής όμως ικανοποίησης απαίτησις δεν εκχωρείται, ούτε κληρονομείται, αλλά συναποσβέννυται μετά της θανάτω εκλειπούσης προσωπικότητος του θανόντος, εκτός αν ανεγνωρίσθη διά συμβάσεως ή επεδόθη περί αυτής αγωγή (αρθρ. 933 Α.Κ.)».

333. ΑΠ 1257/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 56/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 213/1994, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

θολικό διάδοχο ενός ετέρου νομικού προσώπου με αίτημα τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, θα έπρεπε πρωτίστως, για το αστικό και μόνο σκέλος της πολιτικής αγωγής, να εξετάζεται το αν δηλώθηκε από αυτό το νομικό πρόσωπο παράσταση πολιτικής αγωγής· η το πρώτον δήλωσή της από το Δημόσιο ως καθολικό διάδοχο καθιστούσε την πολιτική αγωγή παράνομη³³⁴, ήδη κατά το

334. Έτσι ακριβώς η ΤριμεφΠειρ 382/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία, «παθών από την φερόμενη ως τελεσθείσα πράξη [...] ήταν το νομικό πρόσωπο του ΟΓΑ, ο οποίος καταργήθηκε και υποκαταστάθηκε από τον ΕΟΠΥΥ. Ο ΟΓΑ όμως, δεν υπέβαλε ποτέ με σαφήνεια δήλωση της παράστασης πολιτικής αγωγής πριν καταργηθεί, αφού στο υπ' αριθμ. πρωτ.... έγγραφο του με το οποίο διαβιβάστηκε στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Κ. η από 21.7.2010 αναφορά των υπαλλήλων του προς τον Κλάδο Ε' Επιθεώρησης, αναγράφεται εντελώς επί λέξει "δηλώνουμε ότι ο ΟΓΑ επιθυμεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων στην υπόθεση", χωρίς άλλη ειδικότερη αναφορά περί χρηματικής ικανοποίησης του λόγω ηθικής βλάβης. Τέτοια παράσταση υποβλήθηκε για πρώτη φορά από το διάδοχο αυτού ΕΟΠΥΥ. Σύμφωνα όμως με τα προεκτεθέντα στη μείζονα σκέψη και μολονότι ο ΕΟΠΥΥ είναι καθολικός διάδοχος του ΟΓΑ, δεν νομιμοποιείται σε παράσταση πολιτικής αγωγής και πρέπει να αποβληθεί από το Δικαστήριο Σας, αφού ο ΟΓΑ, τον οποίο και υποκατέστησε, δεν είχε δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής εναντίον της κατηγορουμένης Α.Τ., ώστε να είναι δυνατή η εκχώρηση της σχετικής αξίωσης του, στον διάδοχο αυτού ΕΟΠΥΥ». Εξ αυτών δε των λόγων, απέβαλε τελικώς το πολιτικώς ενάγον νομικό πρόσωπο. Έτσι και η ΑΠ 1198/1987, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία: «Η με τη διάταξη αυτή του άρθρου 933 ΑΚ καθιερούμενη εξαίρεση κατά την οποία η για ηθική βλάβη αξίωση χρηματικής ικανοποίησης κληρονομείται δηλαδή μεταβιβάζεται αμέσως εκ του νόμου στους κληρονόμους εκείνου υπέρ του οποίου είχε γεννηθεί όταν αυτός είχε ασκήσει την αντίστοιχη αγωγή για την ταυτότητα του νομικού λόγου εφαρμόζεται αναλόγως και όταν σύμφωνα με ρητή διάταξη κάποιο φυσικό ή νομικό πρόσωπο υποκαθίσταται σε όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις άλλου προσώπου και η υποκατάσταση αυτή εξομοιώνεται με καθολική διαδοχή όπως κατά πρώτον και κύριο λόγο είναι η κληρονομική [...] Έτσι, αν κάποιο από τα περισσότερα πρόσωπα που αμέσως ζημιώθηκαν από διαφορετικές μερικότερες πράξεις του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος έγινε καθολικός διάδοχος άλλου απ' αυτά είτε με κληρονομική διαδοχή είτε με υποκατάσταση που με διάταξη νόμου εξομοιούται με καθολική διαδοχή, εκτός από τη δική του αξίωση χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη μπορεί να ασκήσει στο ποινικό δικαστήριο και την αντίστοιχη αξίωση εκείνου στα δικαιώματα του οποίου έχει υποκατασταθεί ως καθολικός διάδοχος, μόνον αν εκείνος του οποίου είναι υποκατάστατος είχε ασκήσει κατά του υπαιτίου κατηγορουμένου την εναντίον του αξίωση έστω και με δήλωση παραστάσεως πολιτικής αγωγής κατά την προδικασία της ποινικής δίκης». Πρβλ. όμως ακριβώς αντίθετη ΑΠ 1862/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία έκανε δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής από τον ΕΟΠΥΥ, με το σκεπτικό ότι «αφού ο ΕΟΠΥΥ νομιμοποιείτο σε παράσταση πολιτικής αγωγής σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις του ν. 3918/2011, οι οποίες ως ειδικές κατισχύουν της διατάξεως του άρθρου 933 του Α.Κ., κατά την οποία η αξίωση του προηγούμενου άρθρου (χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη) δεν εκχωρείται ούτε κληρονομείται, εκτός αν αναγνωρίστηκε με σύμβαση ή επιδόθηκε γι' αυτήν αγωγή. Κατά συνέπεια, αφού ο ΕΟΠΥΥ άσκησε εκ του νόμου αξίωση του καταργηθέντος και αμέσως παθόντος ως άνω ΟΓΑ νομιμοποιείτο να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων εναντίον της κατηγορουμένης».

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

αστικό της μέρος, ως αντίθετη στο άρ. 63 ΚΠΔ, το οποίο παραπέμπει στους κατά τον Αστικό Κώδικα δικαιουμένους.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής από τους κληρονόμους και τους καθολικούς διαδόχους εν γένει, αναγνωριζόταν ευρέως από την ελληνική νομολογία αλλά και την παλαιότερη θεωρία³³⁵. Σύσσωμη, ωστόσο, η νεότερη θεωρία ορθά υποστηρίζει ότι το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής για τους κληρονόμους αποτελεί ρωγή στο νομολογιακό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, το οποίο προϋποθέτει μια προσωπική, αδιαμεσολάβητη ζημία του πολιτικώς ενάγοντος από το έγκλημα³³⁶. Αντίθετα, ο κληρονόμος μόνο εμμέσως/δευτερογενώς ζημιώνεται διαμέσου της άμεσης/πρωτογενούς βλάβης που υπέστη ο θανών. Η δε καταφυγή σε επιχειρήματα αμιγώς αστικού δικαίου, προκειμένου να υποστηριχθεί ότι ο κληρονόμος μπορεί να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική δίκη, αποτελεί σοβαρή αντίφαση της νομολογίας με τον ίδιο της τον εαυτό, καθόσον αυτή διαμόρφωσε το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, ως έκφανση του ποινικού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής³³⁷! Εφόσον, λοιπόν, το πρόσθετο αυτό κριτήριο ήρθε να συμπληρώσει το προϊσχύσαν άρ. 63 ΚΠΔ, που

Περιττεύει, νομίζω, να αναφέρουμε και εδώ ότι η δήθεν «κατίσχυση» ειδικών διατάξεων σε βάρος των παγίως εφαρμοζομένων αρχών νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος, το μόνο που καταφέρνει είναι να κλονίζει τα θεμέλια και τη συνοχή του θεσμού της πολιτικής αγωγής, καθιστώντας τα κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης απρόβλεπτα, συγκεχυμένα και ανησυχητικά «ελαστικά». Πρβλ. επίσης την προβληματική ΑΠ 677/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, στην οποία κρίθηκε νόμιμη η παράσταση πολιτικής αγωγής λόγω ηθικής βλάβης της οιονεί καθολικής διαδόχου τράπεζας «ΕFG Eurobank Ergasias A.E.» (που ατυχώς αναφέρεται ως «εκδοχέας»), χωρίς όμως να αναφέρεται το οτιδήποτε για πρότερη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής από την (ήδη πριν την έναρξη της πρωτοβάθμιας δίκης) απορροφηθείσα, αμέσως ζημιωθείσα Τράπεζα Κρήτης.

335. Δέδες, Ποινική Δικονομία, 1990, σελ. 117· Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, σελ. 458· Δημητράτος, Το δικαίωμα συνεχίσεως της παραστάσεως πολιτικής αγωγής από τους κληρονόμους, ΠοινΧρ 1993, σελ. 234-236.

336. Μαργαρίτης, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1307 επ.: «Ορθότερο είναι να εκκινήσει κανείς από την αναντίρρητη εκτίμηση ότι ενεργητικά νομιμοποιούμενος σε παράσταση πολιτικής αγωγής είναι μόνον ο υφιστάμενος άμεση και προσωπική ζημία από το δικαζόμενο έγκλημα. [...] Από τούτο το μέγεθος της αμεσότητας, ουδείς λόγος επιβάλλει την απομάκρυνση στο ερευνώμενο ζήτημα και μάλιστα απομάκρυνση που σημαίνει αυτόματη μεταφορά στο χώρο της ποινικής δίκης συλλογισμών συμβατών μόνο με τον ιδιωτικό (= αστικό) χαρακτήρα της απαιτήσεως. Η αξίωση συνδρομής προσωπικής σχέσεως παρισταμένου ως πολιτικώς ενάγοντος και δικαζόμενου εγκλήματος υποχρεώνει και εδώ σε αποκλεισμό των κληρονόμων από το πεδίο της πολιτικής αγωγής.» Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 75· Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 87 και 365· Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 137· Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2017, σελ. 439· Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σελ. 194.

337. Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτ. στο προηγ. κεφ 4.1.

άνευ άλλου τινός παρέπεμπε στις διατάξεις του αστικού δικαίου όσον αφορά στην ενεργητική νομιμοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος, ουδείς λόγος υπάρχει να μην καταλαμβάνει (το κριτήριο αυτό) και τους κληρονόμους.

Προς την κατεύθυνση αυτή κινήθηκε ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 1096/2017 απόφασή του, στην οποία επισημαίνει ακριβώς την έλλειψη προσωπικής και άμεσης ζημίας μεταξύ εγκλήματος και κληρονόμου ως λόγο παράνομης παράστασης πολιτικής αγωγής του τελευταίου³³⁸. Δυστυχώς, η απόφαση αυτή δεν αποτέλεσε σταθμό αλλαγής της επί δεκαετίες διαμορφωμένης νομολογίας επί του θέματος, αλλά, απλώς, μία φωτεινή εξαίρεση.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι το εξαιρετικό καθεστώς νομιμοποίησης των καθολικών διαδόχων, προσέκρουε και σε μία ακόμη θεμελιώδη αντίφαση. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στις αξιώσεις ηθικής βλάβης, το άρ. 933 ΑΚ ορίζει ότι «Η αξίωση του προηγούμενου άρθρου (σ.σ.: για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης) δεν εκχωρείται, ούτε κληρονομείται, εκτός αν αναγνωρίστηκε με σύμβαση ή επιδόθηκε γι' αυτήν αγωγή». Με άλλα λόγια, η συνεπής εφαρμογή του άρ. 933 ΑΚ, θα έπρεπε να νομιμοποιεί ενεργητικά σε παράσταση πολιτικής αγωγής όχι μόνο τον καθολικό διάδοχο-κληρονόμο (εφόσον είχε ήδη δηλωθεί η παράσταση πολιτικής αγωγής), αλλά και τον ειδικό διάδοχο-εκδοχέα, εάν η αξίωση ηθικής βλάβης είχε μεταβιβαστεί σε αυτόν με σύμβαση. Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και για τις αξιώσεις αποζημίωσης: εφόσον επιτρεπόταν το μείζον, δηλαδή η παράσταση του καθολικού διαδόχου, στον οποίο περιήρχετο, μεταξύ άλλων, μία αξίωση αποζημίωσης, θα έπρεπε να είναι επιτρεπτό και το έλασσον, δηλαδή η παράσταση του ειδικού διαδόχου, όταν μετεβιβάζετο σε αυτόν ειδικώς διά συμβάσεως η συγκεκριμένη αξίωση. Ωστόσο, η παράσταση του ειδικού διαδόχου-εκδοχέα δεν είναι κατά την

338. ΑΠ 1096/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «[...] για να είναι νόμιμη η δήλωση παραστάσεως πολιτικής αγωγής που γίνεται είτε στην προδικασία, είτε ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, πρέπει εκείνος που προβαίνει σ' αυτή, να έχει υποστεί από την τέλεση της εγκληματικής πράξεως ζημία, από την οποία διατηρεί αξίωση αποζημιώσεως ή χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης. Τέτοια αξίωση υφίσταται σε εκείνον που ζημιώθηκε άμεσα από την άδικη πράξη με την οποίαν προσβλήθηκαν έννομα αγαθά αυτού, ο οποίος ως μόνος ενεργητικά νομιμοποιούμενος μπορεί να προβεί σε δήλωση παραστάσεως ως πολιτικώς ενάγων. Δηλαδή απαιτείται ο πολιτικώς ενάγων να αντλεί το δικαίωμα αποζημιώσεως ευθέως και αμέσως από «προσωπικό βίωμα» της εγκληματικής προσβολής και όχι από κάποια ενδιάμεση σχέση ή αντανάκλαστικά και έμμεσα. Επομένως, κάθε άλλος στον οποίο αντανάκλουν οι υλικές ή ηθικές συνέπειες του εγκλήματος, όπως είναι ο κληρονόμος του καθ' ου στρέφεται το έγκλημα, σε περίπτωση αποβιώσεώς του, δεν νομιμοποιείται προς άσκηση πολιτικής αγωγής [...]». Πρβλ. και το βούλευμα ΣυμβΑΠ 449/1988, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «[...] αμέσως δε ζημιούμενος είναι εκείνος που ζημιώθηκε άμεσα από το έγκλημα και όχι κάθε άλλος στον οποίο αντανάκλουν οι υλικές ή ηθικές συνέπειες του εγκλήματος, όπως είναι οι κληρονόμοι του καθ' ου στρέφεται το έγκλημα, σε περίπτωση αποβιώσεώς του».

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

απολύτως κρατούσα θεωρία αποδεκτή³³⁹ και ουδέποτε έχει γίνει δεκτή από τη νομολογία. Παρατηρείται, λοιπόν, πως τόσο οι διατάξεις περί μεταβίβασης των αξιώσεων αποζημίωσης, όσο και αυτές περί μεταβίβασης των αξιώσεων ηθικής βλάβης, ερμηνεύονταν κατά τρόπο διαφορετικό, αναλόγως του εάν η εκάστοτε κρινόμενη περίπτωση αφορούσε σε καθολικό ή ειδικό διάδοχο, γεγονός που δεν μπορεί παρά να μαρτυρεί τη συστηματική αντιφατικότητα, την οποία προκαλούν-σε η αποδοχή της παράστασης πολιτικής αγωγής των καθολικών διαδόχων.

Παρέλκει φυσικά να αναφέρουμε ότι διαφορετική είναι η περίπτωση διεκδίκησης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης της οικογένειας του θύματος από τον θάνατο του τελευταίου. Εδώ, η ζημία είναι άμεση, προσωπική και προκύπτει απευθείας από τον θάνατο του θύματος, οπότε προφανώς δεν έχει σχέση με κληρονομική μεταβίβαση απαίτησης³⁴⁰.

β. Το ισχύον νομικό καθεστώς

Το νέο άρ. 64 ΚΠΔ, όπως συμπληρώθηκε με το Ν. 4637/2019, ορίζει ότι: «Αν αποβιώσει ο κατά το προηγούμενο άρθρο δικαιούμενος, οι κληρονόμοι του συνεχίζουν τη δήλωση για την υποστήριξη της κατηγορίας που έχει γίνει προ του θανάτου του. Το προηγούμενο εδάφιο εφαρμόζεται αναλόγως και στην περίπτωση οιονεί καθολικής διαδοχής νομικού προσώπου».

Όσον αφορά στα *φυσικά πρόσωπα*, το εδ. α' του άρ. 64 ΚΠΔ δίδει το δικαίωμα στον κληρονόμο να παρασταθεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, μόνον όμως για τη «συνέχιση» της ήδη δηλωθείσης από το θανόντα παράστασης. Η δυνατότητα δήλωσης παράστασης το πρώτον από τον κληρονόμο επί αξιώσεων αποζημίωσης, δεν επιβιώνει προφανώς υπό το νέο νομικό καθεστώς. Άλλωστε, αίτημα αποζημίωσης δεν μπορεί να προβληθεί, πλέον, στο ποινικό δικαστήριο, και ως εκ τούτου μία διάκριση βασισμένη στο αν η αξίωση αφορά σε αποζημίωση ή ηθική βλάβη, δεν είναι πια νοητή.

Οστόσο, η ύπαρξη μίας τέτοιας ειδικής διάταξης δεν δικαιολογείται, διότι συνι-

339. Βλ. *Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 86 επ. και 365· *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 68 και 74· *Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 137· *Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σελ. 439. *Αντίθετη* η παλαιότερη θεωρία, βλ. *Ζησιάδη*, Ποινική Δικονομία, σελ. 462. Η δυνατότητα παράστασης του εκδοχέα στη βάση του άρ. 63 ΚΠΔ (και όχι στη βάση κάποιου ειδικού νόμου, π.χ. περί πνευματικής ιδιοκτησίας) συναντάται νομολογιακά μόνο στη μείζονα σκέψη της ΑΠ 372/1954, ΠοινΧρ 1955, σελ. 67 επ., σε υπόθεση που, πάντως, αφορούσε σε παράσταση πολιτικής αγωγής καθολικού διαδόχου νομικού προσώπου.

340. Έτσι ακριβώς και οι *Μαργαρίτης*, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1307 επ.: «Μόνη περίπτωση νομιμοποίησης τρίτου προσώπου, είναι εκείνη των κληρονόμων θανατωθέντος, οι οποίοι, ιδίω δικαίωmati (: άρθρο 932 εδ. γ' ΑΚ), παρίστανται ως πολιτικώς ενάγοντες για χρηματική ικανοποίηση λόγω ψυχικής οδύνης = της τελευταίας νοούμενης κατά νόμο ως ειδικής μορφής ηθικής βλάβης»· *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 77.

στά μία νομοθετικώς αναγνωρισμένη, πλέον, ρωγμή στο πάγιο κριτήριο αμεσότητας της ζημίας. Ενώ, δηλαδή, θα περίμενε κανείς από το νομοθέτη να λειτουργήσει προς άρση των αντιφάσεων της νομολογίας, παρατηρεί αντ' αυτού μία επέκταση της δυνατότητας παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας σε πρόσωπα που μόνο αντανakλαστικά βιώνουν ζημία από το έγκλημα. Η Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ δεν αναφέρεται στο ζήτημα αυτό, ώστε να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τις σκέψεις του νομοθέτη. Η αναγνώριση, πάντως, του εξαιρετικού χαρακτήρα της εν λόγω ρύθμισης για τους κληρονόμους είναι αναγκαία, ώστε τουλάχιστον να αποφευχθούν στο μέλλον αδικαιολόγητες επεκτάσεις του δικαιώματος παράστασης και σε άλλες κατηγορίες εμμέσως ζημιωθέντων, όπως οι δανειστές και οι εκδοχείς, κάτι που μέχρι στιγμής –ορθά– δεν γίνεται δεκτό³⁴¹.

Όσον αφορά, τώρα, στα νομικά πρόσωπα, το εδ. β' του άρ. 64 ΚΠΔ πρακτικά σημαίνει ότι, επί περιπτώσεων (οιοινεί) καθολικής διαδοχής, το νομικό πρόσωπο Β που διαδέχεται το καταργηθέν νομικό πρόσωπο Α, μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, εφόσον η σχετική παράσταση είχε ήδη δηλωθεί από το νομικό πρόσωπο Α. Εάν η σχετική παράσταση δεν είχε δηλωθεί από το νομικό πρόσωπο Α, τότε το νομικό πρόσωπο Β δεν δικαιούται βάσει του άρ. 64 ΚΠΔ να δηλώσει το πρώτον παράσταση, κάτι που συνέβαινε και παλαιότερα με το άρ. 933 ΑΚ (μόνο) για τις αξιώσεις ηθικής βλάβης. Έτσι, η μόνη κατ' ουσίαν διαφορά είναι ότι, πλέον, ακόμη και όταν το καθολικό διάδοχο νομικό πρόσωπο είναι φορέας μιας μεταβιβασθείσας αξίωσης αποζημίωσης, δεν νοείται, όπως παλαιότερα, η το πρώτον δήλωση από αυτό της παράστασης για την υποστήριξη της κατηγορίας. Αφού λοιπόν διευκρινίστηκαν τα της αστικής όψης της παράστασης του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας, σε συνδυασμό με το νέο άρ. 64 ΚΠΔ, μένει να δούμε πλέον την ποινική διάσταση του θέματος.

4.2.2. Η ποινική όψη της υποστήριξης της κατηγορίας ως απαραίτητος όρος νομιμοποίησης ή ως «διακοσμητικό στοιχείο»; Η κριτική στο άρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ.

Παρόλο που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να μην αλλάζει κάτι σημαντικά, το άρ. 64 ΚΠΔ, εφαρμοζόμενο και επί νομικών προσώπων, γεννά σημαντικά προβλήματα, ακριβώς λόγω του ότι αποτελεί επιλογή του ποινικού και όχι του αστικού νομοθέτη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο ποινικός νομοθέτης, καίτοι δεν κάνει καμία ειδική αναφορά στην Αιτιολογική του Έκθεση για το ως άνω άρθρο, θέλησε να περιλάβει στους δικαιουμένους να υποστηρίξουν την κατηγορία και τους εμμέσως ζημιωθέντες κληρονόμους, λόγω της συναισθηματικής και ψυχικής εγγύτητας που υπάρχει μεταξύ αυτών και του αρχικώς παραστάντος θανόντος. Όπως είδαμε ανωτέρω³⁴²,

341. Βλ. υποσημ. 14 και 339.

342. Βλ. κεφ. 4.2.1.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

ο κληρονόμος δεν υφίσταται πρωτογενώς και αδιαμεσολάβητα τη ζημία από το έγκλημα. Αυτό σημαίνει ότι δεν πληρουύται στο πρόσωπό του το «ποινικό κριτήριο» της αμεσότητας της ζημίας, που αποτελεί προϋπόθεση ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρικτή της κατηγορίας. Ακριβώς, όμως, λόγω του στενότητας του ψυχικού συνδέσμου που κατά κανόνα διακρίνει τη σχέση θανόντος-κληρονόμου (π.χ. μητέρας-υιού), ο ποινικός νομοθέτης έκρινε απαραίτητη την παράκαμψη του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, εισάγοντας έναν ειδικό, εξαιρετικό κανόνα για τις περιπτώσεις κληρονομιάς, αντίστοιχο με εκείνον που εισάγει το άρ. 933 ΑΚ για τις αξιώσεις ηθικής βλάβης στις περιπτώσεις καθολικής διαδοχής. Η θέση μας φυσικά επί της επέκτασης της δυνατότητας υποστήριξης της κατηγορίας σε μη αμέσως ζημιωθέντες, είναι αρνητική· παρόλαυτα, λαμβανομένων υπ' όψιν όσων αναφέραμε, η εν λόγω νομοθετική επιλογή φαίνεται τουλάχιστον εξηγήσιμη.

Τα ουσιαστικά ερμηνευτικά προβλήματα ξεκινούν με το εδ. β' του άρ. 64 ΚΠΔ, το οποίο αφορά στην οιονεί καθολική διαδοχή των νομικών προσώπων· εδώ, εξ ορισμού λείπει αυτό το άρρηκτο στοιχείο ψυχικής συνδέσεως που διακρίνει τη σχέση των φυσικών προσώπων. Έστω, λοιπόν, ότι το Δημόσιο διαδέχεται ένα άλλο –αρχικώς παρασταθέν για την υποστήριξη της κατηγορίας– νομικό πρόσωπο, το οποίο καταργείται. Είναι το άρ. 64 ΚΠΔ αρκετό για την ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου; Είναι ορθό να αδρανοποιηθεί εδώ το ποινικό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας ή μήπως θα έπρεπε ο νομοθέτης να υιοθετήσει μία άλλη, *de lege ferenda* λύση, η οποία διασώζει τις κοινώς παραδεδεδγμένες και ισχύουσες προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία;

Όπως επισημάναμε ήδη εισαγωγικά³⁴³, η υποστήριξη της κατηγορίας δεν είναι μία «άχρωμη» συμμετοχή ενός προσώπου στην ποινική δίκη λόγω ύπαρξης μίας αστικής αξίωσης. Αντιθέτως, μεταβάλλει ουσιαστικά τους όρους διεξαγωγής της ποινικής δίκης, εξοπλίζοντας το θύμα με τις ανάλογες δικονομικές δυνατότητες, ώστε να μπορεί πραγματικά να αντιπαρατεθεί με τον κατηγορούμενο και να συμβάλει ουσιαδώς στην απόδειξη της ενοχής του. Αυτή η δικονομική σημασία που είχε παλαιόθεν η θέση του πολιτικώς ενάγοντος, απέκλεισε εξ αρχής τη θέαση της πολιτικής αγωγής ως ενός «παρασυστήματος» επιδίκασης αστικών απαιτήσεων³⁴⁴. Πλέον, άλλωστε, αυτή την ποινική διάσταση ενισχύει ακόμη περισσότερο

343. Βλ. κεφ. 4.1.

344. Ορθά επισημαίνει ο *Hirsch*, Η θέση του παθόντος, σελ. 202, ότι «η ποινική αντιμετώπιση μίας περίπτωσης συνιστά μόνο ένα κομμάτι του νομικού φάσματος. Για μια πλήρη νομική αντιμετώπιση, μπορούν περισσότεροι τομείς της έννομης τάξης να παίξουν κάποιον ρόλο: εκτός από το δίκαιο της αποζημίωσης, π.χ. το ασφαλιστικό δίκαιο και το διοικητικό δίκαιο. Καθένας από αυτούς τους τομείς του δικαίου, ασχολείται σε διαφορετικό επίπεδο με την εξομάλυνση των συνεπειών που επήλθαν από την προσβολή της έννομης τάξης. Η άποψη που βασίζεται σε μία γενική αρμοδιότητα του ποινικού δικαίου, θα είχε σαν συνέπεια, ότι μια εγκληματική πράξη, θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο κρίσης, όσον αφορά όλες τις νομικές της συνέπειες στο πλαίσιο μιας διαδικασίας: πράγμα που θα οδηγούσε σε

ο νομοθέτης με το νέο άρ. 63 ΚΠΔ, καταργώντας την εισαγωγή αστικών αξιώσεων στο ποινικό δικαστήριο και επιτρέποντας παράσταση μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας. Ακριβώς λόγω της πρωτοκαθεδρίας του ποινικού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής, επεκράτησε κατ' απόλυτο τρόπο σε θεωρία και νομολογία το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, κατά το οποίο είναι ανεπίτρεπτη η συμμετοχή στην ποινική δίκη οιοδήποτε άλλου ως πολιτικώς ενάγοντος, πέραν αυτού που υπέστη αμέσως, προσωπικώς, πρωτογενώς τη ζημία από το έγκλημα³⁴⁵. Η εξ αντανakλάσεως ζημία, και δη η ηθική βλάβη, μπορεί μεν να νομιμοποιεί υπό προϋποθέσεις σε έγερση ή συνέχιση της αγωγής στα πολιτικά δικαστήρια, δεν μπορεί, όμως, σε καμία περίπτωση να έχει το ίδιο αποτέλεσμα επί της υποστήριξης της κατηγορίας στα ποινικά δικαστήρια, δεδομένου του ποινικού χαρακτήρα που φέρει η τελευταία. Όταν, μάλιστα, αυτό δεν γίνεται δεκτό σε περιπτώσεις που η εξ αντανakλάσεως ηθική βλάβη είναι πάντως υπαρκτή, λ.χ. η ηθική βλάβη του γονέα από τον βαρύ τραυματισμό του παιδιού του από διερχόμενο αυτοκίνητο, είναι εντελώς αντιφατικό και αδικαιολόγητο να επιτρέπεται κάτι τέτοιο σε περιπτώσεις, όπου το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου ουδεμία τρώση του κύρους του, της πίστης των πολιτών σε αυτό, της φήμης και της ακεραιότητάς του υπέστη, εκ του ότι άλλο νομικό πρόσωπο, με διακριτή προσωπικότητα, διακριτή διοίκηση, διακριτή παρουσία, διακριτά συμφέροντα και διακριτή οικονομική διαχείριση, υπέστη –αυτό και μόνο– τις συνέπειες του εγκλήματος. Είναι προφανές ότι σε τέτοιες περιπτώσεις, ο όρος «ηθική βλάβη» απεκδύεται κάθε εννοιολογικού περιεχομένου και καταντά «γράμμα κενό». Με αυτόν τον τρόπο, ο θεμελιώδης ποινικός χαρακτήρας της υποστήριξης της κατηγορίας χάνεται, όταν πρόκειται να κριθεί το ζήτημα της ενεργητικής νομιμοποίησης του Δημοσίου, για να «επιστρέψει» αμέσως μετά, όταν το –νομιμοποιημένο πλέον να υποστηρίξει την κατηγορία– Δημόσιο αντιπαρά τίθεται με τον κατηγορούμενο ως ενεργό υποκείμενο της ποινικής δίκης.

Τις αντινομίες που επιφέρει η αποδοχή της παράστασης των νομικών προσώπων, άρα και του Δημοσίου, σε περιπτώσεις οιονεί καθολικής διαδοχής, δυστυχώς

ένα δικονομικό χάος και θα κατέστρεφε την ποινική δίκη ως ειδικά αποβλέπουσα στην ποινική αντιμετώπιση του δράστη». Έτσι και η *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η θέση του θύματος στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Ε.Ε.Π.Δ., 1989, σελ. 26, η οποία ορθά λέγει ότι «η παραπομπή του ΚΠΔ στον ΑΚ δεν πρέπει να νοηθεί –κατά τη γνώμη μας– ως μεταφορά και ενσωμάτωση στην ποινική δίκη μέρους μίας αστικής δίκης κατά τρόπο ώστε να βρισκόμαστε προ δύο συνενωμένων διαδικασιών». Κατά τον Α. Κωνσταντινίδη, Τα δικαιώματα του θύματος ως πολιτικώς ενάγοντος στην κύρια διαδικασία, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ε.Ε.Π.Δ., 1989, σελ. 121, «μόνη η ανάγκη της ικανοποίησης των αστικών αξιώσεων του αδικηθέντος δεν δικαιολογεί την παρουσία του πολιτικώς ενάγοντος με την ιδιότητα του υποκειμένου της ποινικής δίκης».

345. Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτ. στο κεφ. 1.2.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

«επισημοποιεί» ο ποινικός νομοθέτης με το νέο άρ. 64 ΚΠΔ, όπως είδαμε παραπάνω. Και υπό το προϋσχύσαν δίκαιο, βέβαια, γινόταν νομολογιακά δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του καθολικού διαδόχου νομικού προσώπου, πλην όμως η εν λόγω στάση της νομολογίας επικρινόταν επιστημονικά λόγω της κατάλυσης του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, το οποίο η ίδια είχε διαμορφώσει. Πλέον, με τη «βούλα» του ποινικού νομοθέτη, το αρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ δίδει οριστικό και βέβαιο χαρακτήρα σε αυτή τη θέση της νομολογίας, καταργώντας εν τοις πράγμασι για τα νομικά πρόσωπα την απαίτηση να υφίστανται άμεσα τη ζημία, δηλαδή μία θεμελιώδη προϋπόθεση ενεργητικής νομιμοποίησης.

Ας θέσουμε ως παράδειγμα κατανόησης της προβληματικής μας, μία περίπτωση που απασχόλησε την ελληνική νομολογία και που θα εξετάσουμε εκτενώς παρακάτω³⁴⁶: η Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης (Ε.Π.Ε.Ι.Α.) κατηγορήθη με το Ν. 3867/2010 και ως καθολικό διάδοχο ορίσθηκε το ελληνικό Δημόσιο (άρ. 1 παρ. 9), με δικαίωμα να παρίσταται το πρώτον αλλά και να συνεχίζει την πολιτική αγωγή σε δίκες που αφορούσαν σε αδικήματα περί την ιδιωτική ασφάλιση. Σε μία τέτοια λοιπόν εκκρεμή δίκη, το Δικαστήριο έκανε δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής του καθολικού διαδόχου Δημοσίου, στη βάση του ανωτέρω υπερισχύοντος ειδικού νόμου 3867/2010, κατά τρόπο, ωστόσο, που το εξέθετε σε οξύ επιστημονικό αντίλογο, λόγω της παντελούς έλλειψης αμεσότητας της ζημίας. Ποια είναι, αλήθεια, η νομική βάση που νομιμοποιεί ενεργητικά το Δημόσιο να παραστεί σε μία δίκη που αφορά σε ειδικά ποινικά αδικήματα περί την ιδιωτική ασφάλιση, επόπτης των οποίων ήταν ένα καταργηθέν νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου; Πώς ακριβώς βλάπτεται το κύρος των υπηρεσιών και η φήμη του Δημοσίου από αδικήματα περί την ιδιωτική ασφάλιση, τα οποία μάλιστα τελέσθηκαν σε χρόνο που το Δημόσιο καμία εποπτεία δεν ασκούσε; Οι εύλογοι αυτοί προβληματισμοί εξακολουθούν να υφίστανται με το νέο άρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ, καθόσον με αυτό γίνεται δεκτή η δυνατότητα του Δημοσίου να συνεχίζει ως καθολικός διάδοχος την υποστήριξη της κατηγορίας σε δίκες, όπου αυτό καμία ηθική βλάβη δεν υφίσταται, ούτε καν αντανakλαστικά! Ποιοι λόγοι οδήγησαν το νομοθέτη στην επιλογή της δυνατότητας παράστασης καθολικών διαδόχων νομικών προσώπων, τα οποία μηδεμία ηθική βλάβη έχουν υποστεί από το έγκλημα; Είναι κάτι τέτοιο σύμφωνο με τη ρητά εκπεφρασμένη στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ σκέψη του να επιλέξει ως κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης «το αστικό [...] με κυριότερη την αξίωση της "αμεσότητας" της ζημίας»;

Τα προβλήματα, ωστόσο, που επιφέρει το νέο άρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ, δεν σταματούν στη θεωρητική διάσταση του ζητήματος· απεναντίας, είναι και εντελώς πρακτικά. Και αυτό, διότι η εν λόγω διάταξη αφορά ρητά σε περιπτώσεις οιονεί καθολικής διαδοχής, κατ' αναλογία της καθολικής διαδοχής των φυσικών προσώπων-κληρονόμων, αφήνοντας εκτός του βεληνεκούς της τις περιπτώσεις ειδικής διαδοχής,

346. Βλ. κεφ. 4.3.α.

οι οποίες έτσι εξακολουθούν να ρυθμίζονται από το άρ. 63 ΚΠΔ³⁴⁷! Οι αντιφάσεις που προκύπτουν στην πράξη είναι κατάδηλες. Ας πάρουμε ως παράδειγμα μία περίπτωση υπεξαίρεσης, στις εξής δύο παραλλαγές:

α) Το νομικό πρόσωπο Α καταργείται και όλα τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του περιέρχονται στο Δημόσιο (οιοονεί καθολική διαδοχή), μεταξύ των οποίων και αξίωση αποζημίωσης από την υπεξαίρεση που τελέσθηκε σε βάρος του.

β) Το νομικό πρόσωπο Β μεταβιβάζει ειδικώς στο Δημόσιο την αξίωση αποζημίωσης από την υπεξαίρεση που τελέσθηκε σε βάρος του (ειδική διαδοχή).

Έστω, λοιπόν, ότι σε αμφότερες τις περιπτώσεις, τα προσβληθέντα νομικά πρόσωπα είχαν δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας και ότι το Δημόσιο καλείται να «συνεχίσει» την εν λόγω παράσταση. Με το νέο δίκαιο, παρατηρείται η εξής αντίφαση: στη μεν πρώτη περίπτωση η δήλωση παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας από το Δημόσιο θα γίνει δεκτή, λόγω της ειδικής διάταξης του άρ. 64 ΚΠΔ, στη δε δεύτερη περίπτωση η παράσταση θα απορριφθεί, ακριβώς λόγω του ότι η περίπτωση αυτή υπάγεται στο άρ. 63 ΚΠΔ και στα μέχρι τώρα ισχύοντα, κατά το οποία η παράσταση του ειδικού διαδόχου δεν είναι επιτρεπτή³⁴⁸! Η ίδια αντίφαση υπό το ισχύον δίκαιο υφίσταται και σε περίπτωση όπου έχουμε αξίωση ηθικής βλάβης: και πάλι στην περ. α' που αφορά στην καθολική διαδοχή η παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας θεωρείται κατ' άρ. 64 ΚΠΔ επιτρεπτή, ενώ στην περ. β' που αφορά στην ειδική διαδοχή, η παράσταση για την ίδια ακριβώς απαίτηση ηθικής βλάβης θα απορριφθεί, σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα ισχύοντα.

Η μόνη περίπτωση «διάσωσης» αυτής της αντίφασης θα ήταν να επιτραπεί

347. Η αναλογική εφαρμογή του άρ. 64 ΚΠΔ δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή στις περιπτώσεις της ειδικής διαδοχής νομικών προσώπων, αφενός διότι αντιβαίνει στη ρητή βούληση του νομοθέτη να περιλάβει στο άρ. 64 ΚΠΔ μόνο τις περιπτώσεις καθολικής διαδοχής, αφετέρου διότι βασική προϋπόθεση της αναλογικής εφαρμογής είναι η ύπαρξη κενού δικαίου, ήτοι η έλλειψη νομικής ρύθμισης για μία περίπτωση, η οποία έχει νομικά ενδιαφέροντα ομοιότητα με άλλη, ρυθμισμένη από το δίκαιο περίπτωση, βλ. Σταμάτη, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 2009, σελ. 291 επ.· Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραγιών, 2000, σελ. 230 επ.· Kuhn, Argumentation bei Analogie und teleologischer Reduktion in der zivilrechtlichen Klausurpraxis, JuS 2/2016, σελ. 104. Βλ. και ΑΠ 365/2017 (πολιτ.), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία: «Η αναλογία του νόμου ως μορφή ερμηνείας υπάρχει, όταν η εφαρμογή ορισμένης διάταξης, η οποία δεν περιλαμβάνει την υπό κρίση περίπτωση επεκτείνεται και επ' αυτής ως προς την οποία υφίσταται κενό (γνήσιο νομοθετικό) δικαίου λόγω ταυτότητας του νομικού λόγου». Ωστόσο, τέτοιο κενό δεν διαπιστώνεται στην εδώ εξεταζόμενη περίπτωση: η μη συμπερίληψη των περιπτώσεων ειδικής διαδοχής νομικών προσώπων στο αρ. 64 ΚΠΔ δεν καθιστά τα περί της ενεργητικής τους νομιμοποίησης ζητήματα αρρύθμιστα· αντιθέτως, τα ζητήματα αυτά ρυθμίζονται ήδη πλήρως από το αρ. 63 ΚΠΔ, το οποίο παρατέμπει σε όσα ήδη ίσχυαν και εφαρμόζονταν για την ενεργητική νομιμοποίηση των νομικών προσώπων εδώ και δεκαετίες.

348. Βλ. κεφ. 4.2.1.α. και υποσημ. 14 και 339.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

νομολογιακά η παράσταση στο ποινικό δικαστήριο και των ειδικών διαδόχων νομικών προσώπων. Η «λύση» όμως αυτή θα προκαλούσε ακόμη μεγαλύτερα προβλήματα. Πρώτα απ' όλα, θα νομιμοποιούσε σε παράσταση μία νέα κατηγορία μη αμέσως ζημιωθέντων, θίγοντας ακόμη περισσότερο το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, κατά τρόπο που δεν συμβαδίζει με την αναγωγή του κριτηρίου αυτού από το νομοθέτη και τη νομολογία σε θεμελιώδη προϋπόθεση νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία. Ποια ακριβώς η αξία ενός τέτοιου κριτηρίου, όταν όλοι σχεδόν οι έχοντες αστική αξίωση από ένα έγκλημα, θα μπορούσαν να παρίστανται χωρίς καμία άλλη προϋπόθεση στην ποινική δίκη; Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι μία τέτοια εξέλιξη θα ισοδυναμούσε με σιωπηρή κατάργησή του. Επιπλέον, δεδομένης της σαφούς διατύπωσης του άρ. 64 ΚΠΔ, το οποίο αφορά μόνο σε περιπτώσεις καθολικής διαδοχής, η εφαρμογή μίας τέτοιας «λύσης» θα έπρεπε να γίνει στη βάση του άρ. 63 ΚΠΔ³⁴⁹. Έτσι, όμως, παράγεται μία νέα αντίφαση, η οποία αφορά στις αξιώσεις αποζημίωσης: ενώ στις αξιώσεις ηθικής βλάβης, τόσο οι καθολικοί (άρ. 64 ΚΠΔ) όσο και οι ειδικοί διάδοχοι (άρ. 63 ΚΠΔ σε συνδ. με άρ. 933 ΑΚ) μπορούν απλώς να συνεχίσουν την ήδη δηλωθείσα υποστήριξη της κατηγορίας, στις αξιώσεις αποζημίωσης, οι μεν καθολικοί διάδοχοι μπορούν απλώς να συνεχίσουν την υποστήριξη της κατηγορίας (άρ. 64 ΚΠΔ), οι δε ειδικοί διάδοχοι μπορούν να παρασταθούν ακόμη και το πρώτον (άρ. 63 ΚΠΔ σε συνδ. με άρ. 455 ΑΚ)³⁵⁰. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι, στην πραγματικότητα, η εδώ εξεταζόμενη «λύση» δημιουργεί ακόμη περισσότερα προβλήματα και για αυτό τον λόγο, κάθε προσπάθεια αποδοχής της παράστασης του ειδικού διαδόχου πρέπει να βρει απέναντί της στέρεο επιστημονικό αντίλογο.

Η αντίφαση, λοιπόν, που στο ανωτέρω παράδειγμα περιγράψαμε, παραμένει ανεπίλυτη. Από τη μία πλευρά, η μεταβίβαση κάθε δικαιώματος και υποχρέωσης (επί καθολικής/οιονεί καθολικής διαδοχής), άρα και των αξιώσεων αποζημίωσης και ηθικής βλάβης, νομιμοποιεί το Δημόσιο στη δήλωση παράστασης για την υποστήριξη της κατηγορίας· από την άλλη πλευρά, η μεταβίβαση μόνης αυτής, της ίδιας ακριβώς αξίωσης (επί ειδικής διαδοχής), καθιστά αδύνατη τη σχετική παράσταση! Η κραυγαλέα αυτή αντίφαση δεν μπορεί να αγνοηθεί. Με την εφαρμογή της ορθότερης δογματικά θέσης, ουδεμία αντίφαση θα παρήγετο: σε καμία εκ των δύο περιπτώσεων (είτε καθολικής είτε ειδικής διαδοχής) δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή η εν λόγω παράσταση, ακριβώς λόγω της καθαρά αντανakλαστικής,

349. Βλ. σχετ. και την υποσημ. 347.

350. Η διάταξη του άρ. 933 ΑΚ έχει εφαρμογή μόνο επί αξιώσεων ηθικής βλάβης. Αντιθέτως, η μεταβίβαση της αξίωσης αποζημίωσης κατ' άρ. 455 επ. ΑΚ, δεν τελεί υπό τη δέσμευση της προηγούμενης επίδοσης της αγωγής (με την οποία ισοδυναμεί η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής). Συνεπώς, τυχόν αποδοχή της παράστασης του ειδικού διαδόχου στη βάση του άρ. 63 ΚΠΔ, που παραπέμπει στο αστικό δίκαιο, συνεπάγεται τη δυνατότητά του να παρίσταται το πρώτον, όταν μεταβιβάζεται σε αυτόν αξίωση αποζημίωσης (βλ. σχετ. και κεφ. 4.2.1.α.).

δευτερογενούς ζημίας που υφίσταται το Δημόσιο, ζημία η οποία πρωτογενώς και αμέσως επήλθε σε βάρος μόνο των νομικών προσώπων Α και Β. Μονόδρομος άρσης της εν λόγω αντίφασης, και επαναφοράς στον δρόμο της δογματικής ομαλότητας και συνοχής, είναι η αντιμετώπιση των δύο ως άνω περιπτώσεων υπό ενιαίους δικονομικούς κανόνες, ήτοι αυτούς του άρ. 63 ΚΠΔ, σε συνδυασμό με το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, και όχι αυτόν του άρ. 64 ΚΠΔ, το οποίο δέον να εφαρμοσθεί μόνο για τα φυσικά πρόσωπα.

Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, θα πρέπει, κατά την άποψή μας, ο νομοθέτης να υιοθετήσει *de lege ferenda* τη λύση της εφαρμογής του άρ. 64 ΚΠΔ μόνο σε φυσικά πρόσωπα, καταργώντας τη σχετική δυνατότητα για τα νομικά, όπως άλλωστε υπεδείκνυε και η αρχική διατύπωση του νέου άρ. 64 ΚΠΔ (προ του Ν. 4637/2019), μη περιέχοντας το εδ. β' περί νομικών προσώπων και ρυθμίζοντας την τύχη της υποστήριξης της κατηγορίας μόνο σε περίπτωση που αποβιώσει ο κατ' άρ. 63 ΚΠΔ δικαιούμενος, εφόσον *προ του θανάτου του* είχε δηλώσει τη σχετική παράσταση. Η λύση αυτή δείχνει να συμβαδίζει τελολογικά με τον σκοπό θέσπισης του άρ. 64 ΚΠΔ, το οποίο εισήχθη από το νομοθέτη, κατ' απόκλιση του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, ακριβώς ώστε πρόσωπα τόσο στενά συνδεδεμένα με τον θανόντα, όπως κατά κανόνα οι κληρονόμοι του, να μη χάνουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν την υποστήριξη της κατηγορίας.

Εφόσον υιοθετηθεί η ανωτέρω *de lege ferenda* λύση και τα διάδοχα νομικά πρόσωπα υπαχθούν ξανά στο άρ. 63 ΚΠΔ, τότε, πέραν της επίλυσης των διαφορών αντινομιών όπως αυτές αναλυτικά περιγράφηκαν, επιτυγχάνεται και η αποδέσμευση από το άρ. 64 ΚΠΔ, άρα και από τη νομοθετική κάμψη του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι με την υπαγωγή στο άρ. 63 ΚΠΔ, μπορεί να αναβιώσει για τη διαδοχή νομικών προσώπων το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, θέτοντας έτσι εκτός του κύκλου των δικαιουμένων σε υποστήριξη της κατηγορίας, εκείνα τα νομικά πρόσωπα που –ένεκα διαδοχής– ουδεμία άμεση βλάβη υπέστησαν από το έγκλημα.

Μία τέτοια αντιμετώπιση του νέου θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας είναι η μόνη που επιβεβαιώνει τη ρητή πλέον (τουλάχιστον σε επίπεδο Αιτιολογικής Έκθεσης³⁵¹), βούληση του νομοθέτη να εξαρτά την ενεργητική νομιμοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία από το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας. Η κάμψη του κριτηρίου αυτού διά του άρ. 64 εδ. β' ΚΠΔ, σηματοδοτεί μία υποστήριξη της κατηγορίας «δύο ταχυτήτων», όπου πλείστα όσα νομικά πρόσωπα, εμμέσως ή και καθόλου ζημιωθέντα, προσχωρούν στην ποινική δίκη κατά τρόπο που προσομοιάζει πλέον σε πολιτικό δικαστήριο. Θεωρώ ότι η αντιμετώπιση της ποινικής όψης της υποστήριξης της κατηγορίας ως ενός «διακοσμητικού στοιχείου», που από ουσιώδης δικονομική προϋπόθεση εκπίπτει σε πανηγυρικού τύπου

351. Βλ. σχετ. και υποσημ. 6.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

διακήρυξη, καθιστά –κατ’ αντιστροφή των προβλεπομένων– το Δικαστήριο υπό-λογο απέναντι στον κατηγορούμενο.

Η συγκυρία της θέσης σε ισχύ του νέου ΚΠΔ δίνει μία πρώτης τάξεως ευκαιρία να διαμορφωθεί ένας συνεπής, στέρεος και δογματικά άρτιος θεσμός υποστήριξης της κατηγορίας, μακριά από τις λοξοδρομήσεις που έλαβε τα τελευταία έτη η πολιτική αγωγή. Για αυτό τον λόγο, η νομολογία και η θεωρία οφείλουν να αξιοποιήσουν την ευκαιρία, ορθώνοντας αντίλογο απέναντι σε νομοθετικές παρεμβάσεις που λειτουργούν ως οιωνοί πλήρους κατάλυσης του ποινικού κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας. Μόνον έτσι θα διαφυλαχθεί η δογματική συνέπεια και σοβαρότητα της υποστήριξης της κατηγορίας, και, σε τελική ανάλυση, το ίδιο το κύρος της ποινικής δίκης.

4.3. Νομοθετικά και νομολογιακά παραδείγματα του προβλήματος

Πιο πάνω έγινε αναλυτικά λόγος για το νέο άρ. 64 ΚΠΔ και για την ανησυχία μας αναφορικά με τις στοχεύσεις του ποινικού νομοθέτη, ο οποίος επισημοποιεί τη δυνατότητα παράστασης των οιονεί καθολικών διαδόχων νομικών προσώπων, σε υποθέσεις όπου ουδεμία άμεση βλάβη υφίστανται³⁵². Αμέσως παρακάτω, θα γίνει αναφορά σε σχετικά νομοθετικά και νομολογιακά παραδείγματα, που αφορούν ειδικώς στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου. Όπως θα γίνει εύκολα αντιληπτό, οι νομοθετικές πρωτοβουλίες των τελευταίων ετών, αντί να βελτιώνουν τη διαμορφωθείσα κατάσταση, ανέπτυξαν φυγόκεντρες για την πολιτική αγωγή τάσεις, επιτρέποντας την παράσταση του Δημοσίου σε περιπτώσεις, όπου η επαγωγή άμεσης ζημίας αφορούσε σε άλλα νομικά πρόσωπα, δημοσίου αλλά ακόμη και ιδιωτικού δικαίου.

α. Το άρ. 1 παρ. 9 του Ν. 3867/2010

Μία τέτοια περίπτωση συναντάμε με τις διατάξεις του άρ. 1 του Ν. 3867/2010, που κατήργησαν το αρμόδιο για την εποπτεία της ιδιωτικής ασφάλισης ΝΠΔΔ με την επωνυμία «ΕΠ.Ε.Ι.Α.» (Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης), και οι οποίες ορίζουν, μεταξύ άλλων, τα εξής: «1. Το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης» (ΕΠ.Ε.Ι.Α.), που συνεστήθη με τη διάταξη του άρθρου 1 του Ν. 3229/2004 (ΦΕΚ 38 Α) καταργείται από την πρώτη ημέρα του τέταρτου μήνα μετά τη δημοσίευση αυτού του νόμου. [...] 9. Εκκρεμείς δίκες που αφορούν διαφορές ή υποθέσεις της καταργούμενης Επιτροπής αναλαμβάνονται από το Ελληνικό Δημόσιο χωρίς να επέρχεται διακοπή της δίκης. Αξιώσεις που αφορούν το προ της κατάργησης της ΕΠ.Ε.Ι.Α. χρονικό διάστημα ασκούνται υπό ή κατά του Ελληνικού Δημοσίου».

Με τον ως άνω ειδικό νόμο, το Δημόσιο νομιμοποιείται να παραστεί ως κα-

352. Βλ. κεφ. 4.2.2.

θολικός διάδοχος της ΕΠ.Ε.Ι.Α. είτε το πρώτον είτε σε εκκρεμείς δίκες σχετικές με υποχρεώσεις των ασφαλιστικών επιχειρήσεων προς σχηματισμό τεχνικών αποθεμάτων και προς διάθεση περιουσιακών στοιχείων σε ασφαλιστική τοποθέτηση, όπως αυτές προκύπτουν από το άρ. 44 του Ν.Δ. 400/1970. Έτσι, όταν το θέμα παλαιότερα ήχθη ενώπιον του Αρείου Πάγου, το Ακυρωτικό έκρινε ότι νομίμως παρέστη το Δημόσιο (το πρώτον) ως πολιτικώς ενάγον για ηθική βλάβη, απορρίπτοντας τους αντίθετους ισχυρισμούς του αναιρεσείοντος³⁵³.

Ωστόσο, ήδη υπό τις παλαιές διατάξεις του ΚΠΔ, η ανωτέρω κρίση του Ακυρωτικού ηλέγχετο ως προς την ορθότητά της. Όπως αναλύσαμε ανωτέρω, πριν τη θέσπιση του νέου άρ. 64 ΚΠΔ, όταν υπήρχαν αξιώσεις αποζημίωσης, το καθολικό διάδοχο νομικό πρόσωπο μπορούσε να δηλώσει το πρώτον παράσταση πολιτικής αγωγής³⁵⁴. Έτσι, εάν λ.χ. η καταργηθείσα ΕΠ.Ε.Ι.Α. είχε υποστεί περιουσιακή βλάβη, τότε το Δημόσιο, ως καθολικό διάδοχο νομικό πρόσωπο, θα δικαιούτο από τη σκοπιά του αστικού δικαίου να δηλώσει το πρώτον παράσταση πολιτικής αγωγής λόγω αξίωσης αποζημίωσης, η οποία πλέον θα είχε εγγραφεί ως εισπρακτέο δημόσιο έσοδο³⁵⁵ – άλλο ζήτημα είναι φυσικά το όλως αντανάκλαστικό μίας τέτοιας περιουσιακής βλάβης για το Δημόσιο. Αντιθέτως, η αξίωση ηθικής βλάβης, κατά το άρ. 933 ΑΚ δεν μεταβιβάζεται αυτομάτως, αλλά κατ' αρχήν είναι αμεταβίβαστη, εκτός αν αναγνωρίστηκε με σύμβαση ή επιδόθηκε για αυτήν αγωγή (με την οποία, όπως αναφέραμε, ισοδυναμεί η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι σε ποινικές υποθέσεις που δεν είχε δηλωθεί παράσταση από την ΕΠ.Ε.Ι.Α., δεν πληρούτο καν το κατ' άρ. 63 ΚΠΔ αστικό κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος (933 ΑΚ), οπότε σχετική δυνατότητα του καθολικού διαδόχου Δημοσίου θα έπρεπε να θεωρείται εξ αρχής απαγορευμένη. Κατά τα ως άνω, η το πρώτον έγερση της πολιτικής αγωγής από το Δημόσιο λόγω ηθικής βλάβης, θα έπρεπε να θεωρείται και υπό το προϊσχύσαν δίκαιο απαγορευμένη. Στην έκδηλη, λοιπόν, καταστρατήγηση από το άρ. 1 παρ. 9 εδ. τελ. Ν. 3867/2010 των πάγιων αρχών της ενεργητικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος, η υπ' αριθ. 1049/2016 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁵⁶, σε υπόθεση κατά την οποία η παράσταση πολιτικής αγωγής λόγω ηθικής βλάβης είχε ασκηθεί το πρώτον από το Δημόσιο, διέλαβε ότι η ανωτέρω διάταξη «ως ειδική κατισχύει της διατάξεως του άρθρου 933 του ΑΚ»! Τέτοιες ερμηνείες, όμως, συνέτειναν στην ανεπίτρεπτη υπονόμευση του θεσμού της πολιτικής αγωγής, ανατρέποντας

353. ΑΠ 1049/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

354. Βλ. κεφ. 4.2.1.α.

355. Κατά το άρ. 1 παρ. 2 του Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων (ΚΕΔΕ): «Ως δημόσια έσοδα θεωρούνται και αι απαιτήσεις των κατέστη δικαιούχων το Δημόσιον εκ καθολικής ή ειδικής διαδοχής». Βλ. σχετ. και ΑΠ 548/2014, διαδικτυακός ιστότοπος Αρείου Πάγου.

356. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

4. Η οιοιεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

ακόμη και το θεμέλιο της ενεργητικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος, δηλαδή τη νομιμοποίησή του κατά τους όρους του αστικού δικαίου.

Με τη θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ, το ανωτέρω πρόβλημα επιλύεται. Το άρ. 64 ΚΠΔ, εφαρμοζόμενο αναλογικώς στα νομικά πρόσωπα (εδ. β')³⁵⁷, έχει επιρροή και στην εδώ εξεταζόμενη περίπτωση, καθόσον, κατά το νέο άρ. 588 παρ. 1 ΚΠΔ: «Όπου σε ειδικούς νόμους προβλέπεται δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής οι δικαιούμενοι παρίστανται μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας *σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 63 επ. του παρόντος κώδικα*». Εφόσον, λοιπόν, κατά το νέο άρ. 64 ΚΠΔ σε περιπτώσεις καθολικής διαδοχής, η δήλωση παράστασης του καθολικού διαδόχου δεν επιτρέπεται να γίνει το πρώτον, παρά μόνο σε συνέχιση της ήδη δηλωθείσης από τον αμέσως παθόντα υποστήριξης της κατηγορίας, τότε το Δημόσιο δεν μπορεί εν προκειμένω να δηλώσει το πρώτον παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας για μεταβιβασθείσες σε αυτό αξιώσεις της ΕΠ.Ε.Ι.Α. Το τελ. εδ. της παρ. 9 του άρ. 1 Ν. 3867/2010 θεωρείται καταργηθέν³⁵⁸ και τα όσα δέχθηκε ο Άρειος Πάγος με την υπ' άρ. 1049/2016 απόφασή του, δεν μπορούν πλέον να τύχουν εφαρμογής.

Πέραν όμως των ανωτέρω παρατηρήσεων που αφορούν στην αστική σκοπιά του θέματος, ο νομοθέτης με τέτοιες διατάξεις καταστρατηγεί το διαχρονικό και απολύτως παγιωμένο σε θεωρία και νομολογία ποινικό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, σύμφωνα με το οποίο παράσταση στο ποινικό δικαστήριο δικαιούται μόνον εκείνος που υπέστη άμεσα και προσωπικά τη ζημία από το έγκλημα³⁵⁹. Με την εδώ νομοθετική παρέμβαση, μία ούτε καν αντανακλαστική, αλλά ανύπαρκτη ηθική βλάβη του Δημοσίου, θεμελιώνεται το πρώτον διαμέσου της ... νομοθετικής μεταβίβασής της στο Δημόσιο! Αλήθεια, με ποια λογική μπορεί να θεωρηθεί ότι ζημιούται, έστω αντανακλαστικά, το Δημόσιο εκ της όποιας υποτιθέμενης ηθικής βλάβης υφίσταται ένα καταργηθέν νομικό πρόσωπο, αρμόδιο να ελέγχει εγκλήματα σχετικά με εταιρίες ιδιωτικής ασφάλισης; Εδώ, πλέον, μιλάμε για ένα ιδιαιτέρως «εύθικτο» Δημόσιο, ικανό να υποστεί ηθική βλάβη από οποιοδήποτε έγκλημα! Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η έννοια της ηθικής βλάβης δεν είναι «γράμμα κενό» και ότι πρέπει, όσον αφορά στο Δημόσιο, αυτή να συνίσταται σε μείωση του κύρους των υπηρεσιών του, της φήμης του, της εμπιστοσύνης των πολιτών σε αυτό³⁶⁰. Πώς ακριβώς προκύπτουν όλα αυτά, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι τέτοια μείωση κύρους υπέστη η καταργημένη ΕΠ.Ε.Ι.Α; Εις τι συνίσταται η προσβολή της χρηστότητας

357. Βλ.. σχετ. στο κεφ. 4.2.1.β.

358. Το άρ. 586 περ. θ' ΚΠΔ ορίζει ότι: «Από την έναρξη ισχύος του παρόντος Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργούνται [...] κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη που αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζει ο παρών Κώδικας Ποινικής Δικονομίας». Επομένως, η ειδικότερη υπό κρίση διάταξη έχει ρητά καταργηθεί, αναφερόμενη σε θέματα που ήδη ορίζει κατά τρόπο διαφορετικό ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας.

359. Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτ. κεφ. 1.2.

360. Για το θέμα αυτό βλ. ιδίως κεφ. 1.3.

και της φήμης του Δημοσίου από έναν ενδεχομένως πλημμελή έλεγχο ενός άλλου νομικού προσώπου, αρμοδίου να ελέγχει τις συναλλαγές ασφαλιστικών εταιριών, τη στιγμή μάλιστα που η ΕΠ.Ε.Ι.Α. ρητά εξαιρείται ως νομικό πρόσωπο από αυτά που ανήκουν στον ευρύτερο έστω δημόσιο τομέα, δυνάμει του άρ. 51 παρ. 1 Ν. 1891/1990; Εδώ πλέον, κατά την κοινή πείρα και λογική, δεν μιλάμε για αντανάκλαστική, αλλά για απολύτως καμία βλάβη.

β. Το άρ. 10 του Ν. 4224/2013

Σύμφωνα με το άρ. 10 παρ. 1 του Ν. 4224/2013 με τίτλο «Ρυθμίσεις σχετικά με τις Π.Α.Ε.», το Δημόσιο δύναται να αποδέχεται την εκχώρηση απαιτήσεων, από σύμβαση ή αδικοπραξία, των υπό ειδική εκκαθάριση ΠΑΕ, που δεν διαθέτουν κινητή ή ακίνητη περιουσία, για την εξόφληση των ληξιπροθέσμων υποχρεώσεων τους προς το Δημόσιο, υπό την προϋπόθεση ότι αυτή η απαίτηση έχει αναγνωριστεί δικαστικά με τελεσίδικη απόφαση, προφανώς κατόπιν αντιδικίας μεταξύ της εκχωρήτριας ΠΑΕ και του οφειλέτη της³⁶¹.

Η παρ. 2 του ανωτέρω άρθρου ορίζει ότι «Η σύμβαση εκχώρησης συνάπτεται μεταξύ του εκκαθαριστή του νομικού προσώπου, ο οποίος ενεργεί για λογαριασμό του εκχωρητή, και του Προϊσταμένου της αρμόδιας φορολογικής αρχής του υπό ειδική εκκαθάριση νομικού προσώπου, ο οποίος ενεργεί για λογαριασμό του Δημοσίου [...] Μετά την αναγγελία της εκχώρησης στους οφειλέτες, το Δημόσιο υπεισέρχεται αυτοδικαίως στα δικαιώματα του εκχωρητή και δύναται να παρίσταται και ως πολιτικώς ενάγον σε κάθε ποινική δίκη είτε έχει ολοκληρωθεί σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό είτε άρχεται μετά το χρόνο αυτόν, σχετική με αδίκημα, με το οποίο συνδέονται οι εκχωρηθείσες απαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένου και οποιουδήποτε διαπραχθέντος και/ή διαπραττομένου αδικήματος νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα και από τρίτα πρόσωπα, ακόμη και ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου και του Αρείου Πάγου, εφόσον στον προηγούμενο βαθμό δικαιοδοσίας έχει γίνει δεκτή παράσταση πολιτικής αγωγής του εκχωρητή, κατά παρέκκλιση κάθε άλλης γενικής ή ειδικής διάταξης νόμου».

ι. Η θεμελιώδης αντίφαση της διάταξης υπό τον παλαιό ΚΠΔ

Με την ανωτέρω ειδική διάταξη, το Δημόσιο, ως εκδοχέας απαιτήσεων χρεοκοπημένων ΠΑΕ, μπορούσε –κατ' εξαίρεση³⁶²– να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον σε ποινικές δίκες που αφορούν τις εκχωρηθείσες απαιτήσεις, ακόμη και ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ή και του Αρείου Πάγου, αρκεί σε αυτές τις δύο περιπτώσεις (του β' βαθμού και του Αρείου Πάγου) να είχε γίνει δεκτή η παράστα-

361. Βλ. πλήρη ανάλυση στη ΓνωμΝΣΚ 382/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

362. Για τη μη δυνατότητα παράστασης του εκδοχέα/ειδικού διαδόχου στην ποινική δίκη βλ. υποσημ. 14 και 339.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

ση πολιτικής αγωγής της εκχωρήτριας ΠΑΕ στον προηγούμενο βαθμό. Πρακτικά αυτό σήμαινε ότι αν λ.χ. μία υπό εκκαθάριση ΠΑΕ ώφειλε στο ελληνικό Δημόσιο 10 εκατομμύρια ευρώ, ενώ παράλληλα είχε αναγνωρισμένη τελεσιδικώς απαίτηση 2 εκατομμυρίων ευρώ σε βάρος οφειλέτη της λόγω υπεξαίρεσης, τότε μπορούσε να εκχωρήσει με σύμβαση την απαίτηση αυτή (των 2 εκατομμυρίων ευρώ) στο ελληνικό Δημόσιο, το οποίο, ως ειδικός διάδοχος, καθίστατο αποκλειστικός δικαιούχος αυτής, και μπορούσε κατ' εξαίρεση να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον στην ποινική δίκη της υπεξαίρεσης, σε οποιονδήποτε βαθμό.

Ωστόσο, σε τέτοιες περιπτώσεις, υπό τον παλαιό ΚΠΔ, οπότε και ετέθη σε εφαρμογή η διάταξη, ακόμη και το αστικό κριτήριο της ενεργητικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος, καίτοι φαίνεται ότι εκ πρώτης όψεως πληρούτο (μιας και έχουμε έννομη σχέση εκχωρητή-εκδοχέα), εν τέλει δεν μπορούσε *a priori* να πληρωθεί! Αναφέρουμε δε εδώ το νομικό παράδοξο που εντοπίζεται, ως ενδεικτικό της «κακοποίησης» που υπέστη ο θεσμός της πολιτικής αγωγής με ειδικά νομοθετήματα εμβαλλωματικού χαρακτήρα που καθιστούσαν δυνατή την κατ' εξαίρεση νομιμοποίηση νομικών προσώπων, αναλόγως της εκάστοτε οικονομικο-πολιτικής συγκυρίας. Όσον αφορά στην εδώ εξεταζόμενη περίπτωση, οι διατάξεις είναι διαμορφωμένες με τρόπο που παρήγε μία σειρά αντινομιών και καθιστούσε αδύνατη την ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου ήδη από πλευράς αστικού δικαίου (άρ. 63 ΚΠΔ) σε τέτοιες δίκες. Ας δούμε προσεκτικά το ιστορικό της υπ' αριθ. 2202/2015 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών³⁶³, η οποία αφορούσε στη χρεοκοπημένη ΠΑΕ Α.Ε.Κ., ώστε να γίνει απολύτως κατανοητό τι εννοούμε. Εν προκειμένω, η υπό εκκαθάριση ΠΑΕ εξεχώρησε στο ελληνικό Δημόσιο απαίτησή της συνολικού ποσού 85.126.438,54 ευρώ λόγω αποζημίωσης και λόγω ηθικής βλάβης από αδικοπραξία, η οποία (απαίτηση) αναγνωρίσθηκε με τελεσιδική απόφαση πολιτικού δικαστηρίου³⁶⁴. Μέρος του ανωτέρω ποσού, και συγκεκριμένα 13.720.054 ευρώ αποτελούσαν αντικείμενο υπεξαίρεσης σε βάρος της ΠΑΕ Α.Ε.Κ., έγκλημα το οποίο ήχθη ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων. Στη δίκη του πρώτου βαθμού, η ΠΑΕ Α.Ε.Κ. παρέστη ως πολιτικώς ενάγουσα αξιώνοντας χρηματική ικανοποίηση 30 ευρώ λόγω ηθικής βλάβης, ποσό για το οποίο προφανώς επιφυλάχθηκε με την αγωγή της ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και το οποίο της επιδικάστηκε από το Τριμελές Εφετείο Αθηνών. Κατόπιν, στον δεύτερο βαθμό ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, παρέστη το Δημόσιο ως πολιτικώς ενάγον, «βάσει του προαναφερόμενου στη μείζονα σκέψη νόμου (σ.σ.: του άρ. 10 του Ν. 4224/2013), ενεργητικά νομιμοποιούμενο, αφού η υπό εκκαθάριση τότε τελούσα ποδοσφαιρική ΠΑΕ [...] του είχε εκχωρήσει τις απαιτήσεις της προς αυτούς

363. ΠοινΧρ 2017, σελ. 216 επ. Η απόφαση αυτή, καίτοι δεν εντοπίζει την ανωτέρω αντίφαση, έχει μεγάλη αξία λόγω της θέσης που παίρνει για την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου στο ξέπλυμα βρόμικου χρήματος, βλ. κεφ. 3.7.5.

364. ΠολΠρωτΑθ 880/2008, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

και δικαιούτο να παρασταθεί, ως πολιτικώς ενάγον, στη θέση της πιο πάνω ομάδας για την προσγενομένη σ' αυτήν ηθική βλάβη που υπέστη από τις αξιόποινες πράξεις της κακουργηματικής υπεξαίρεσης και της άμεσης συνέργειας σ' αυτή, που ισχυρίζεται ότι τέλεσαν σε βάρος της οι εν λόγω κατηγορούμενοι», ζητώντας εκ νέου χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ποσού 30 ευρώ. «Εξάλλου», συνεχίζει η απόφαση, «η κατά το άρ. 932 ΑΚ αξίωση χρηματικής ικανοποίησης, λόγω ηθικής βλάβης, εκχωρείται, μόνον, αν αναγνωρίσθηκε με σύμβαση ή επιδόθηκε αγωγή, και στην περίπτωση αυτή συνήφθη μεταξύ της υπό εκκαθάριση εταιρείας και του Ελληνικού Δημοσίου η προαναφερόμενη σύμβαση εκχωρήσεως».

Οστόσο, η ανωτέρω ερμηνεία, καίτοι φαίνεται εκ πρώτης όψεως συνεπής με το γράμμα του νόμου, είναι εσφαλμένη. Κατά την πάγια και κρίσιμη για το θέμα μας αρεοπαγίτική νομολογία, προ της ισχύος του νέου ΚΠΔ, το ποσό το οποίο ο ενάγων επιφυλασσόταν στην πολιτική δίκη να διεκδικήσει ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, θεωρείτο ότι δεν εισήχθη στο πολιτικό δικαστήριο και έτσι ότι δεν έχει εκδοθεί απόφαση του τελευταίου για αυτό³⁶⁵. Συνεπώς, εφόσον δεν είχε εκδοθεί απόφαση για το ποσό των 30 ευρώ, για το οποίο προφανώς επιφυλάχθηκε στο πολιτικό δικαστήριο η εδώ ΠΑΕ³⁶⁶, η απαίτηση αυτή δεν μπορούσε να εκχωρηθεί στο Δημόσιο βάσει του άρ. 10 παρ. 1 Ν. 4224/2013, το οποίο ως όρο εκχώρησης της απαίτησης έθετε την αναγνώρισή της με τελεσίδικη πολιτική απόφαση! Επομένως, το Δημόσιο δεν μπορούσε να παρασταθεί για το ποσό των 30 ευρώ λόγω ηθικής βλάβης σε μεταγενέστερο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, διότι δεν είχε εκδοθεί για αυτό πολιτική απόφαση και έτσι η απαίτηση αυτή δεν του είχε εκχωρηθεί, ούτε και θα μπορούσε να του εκχωρηθεί. Δυνάμει, λοιπόν, τίνος αστικής σχέσεως και τίνος αστικού κριτηρίου παρέστη το Δημόσιο στη δίκη αυτή, ζητώντας ένα ποσό το οποίο δεν του είχε εκχωρηθεί; Με ποια απαίτηση και με ποιο αίτημα; Διά της ανωτέρω σύμβασης εκχώρησης ούτε εκχωρήθηκε ούτε θα μπορούσε να εκχωρηθεί ένα ποσό που, κατά την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, θεωρείτο ως μη εισαχθέν στο πολιτικό δικαστήριο, και άρα δεν περιεβάλλετο με το κύρος της τελεσιδικίας, την οποία θέτει ως προϋπόθεση εκχώρησης το άρ. 10 παρ. 1 Ν. 4224/2013. Εφόσον, λοιπόν, το ποσό αυτό δεν είχε εκχωρηθεί στο Δημόσιο κατά τα ως άνω, δεν πληρούτο καν το αστικό κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος.

Είναι προφανές ότι ο νομοθέτης, εξυπηρετώντας την τότε ανακύψασα σκοπι-

365. Έτσι ακριβώς ΑΠ 173/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 534/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1319/2007, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 2258/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 959/1998, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Σύμφωνα και οι Ζύγουρας, Η παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος εις την ποινικήν δίκην και η επιφύλαξις τούτου εις την πολιτικήν δίκην διά μέρος της απαιτήσεώς του, Αρμ 2002, σελ. 146-147· Παπανδρέου, Η πολιτική αγωγή στην Ποινική Δίκη – ΜΕΡΟΣ Α', ΠοινΔικ 2009, σελ. 345 επ.

366. Αν δεν είχε επιφυλαχθεί, τότε, ως γνωστόν, κατ' άρ. 66 παρ. 2 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, θα ήταν παράνομη η παράσταση πολιτικής αγωγής της στο Τριμελές Εφετείο, όπου και παρέστη.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

μότητα μη απώλειας δημοσίων εσόδων ένεκα των υπέρογκων χρεών της εν λόγω ΠΑΕ³⁶⁷, εισήγαγε ένα ειδικό δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής, κατά τρόπο, όμως, που παρήγε αντινομίες και συγκρουόταν με θεμελιώδεις αρχές της πολιτικής αγωγής, προκαλώντας την εντύπωση ότι η δογματική συνέπεια και συνοχή του θεσμού αυτού μπορεί να θυσιάζεται αναλόγως των εκάστοτε περιστάσεων.

ii. Η διάταξη υπό την ισχύ του νέου ΚΠΔ

Η νέα απλουστευμένη μορφή παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο, επιλύει το πρόβλημα που αναφέραμε ανωτέρω. Με την κατάργηση της εισαγωγής αστικών αξιώσεων στην ποινική δίκη, το μόνο που μας απασχολεί είναι το αν υπάρχει ενεργός αστική αξίωση (άρ. 63 ΚΠΔ) ώστε να μπορεί να λάβει χώρα παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας. Εφόσον, λοιπόν, εν προκειμένω υπήρχε μία ενεργός αστική απαίτηση, η οποία αναγνωρίσθηκε τελεσιδίκως από τα πολιτικά δικαστήρια, και κατόπιν εξεχωρήθη δυνάμει συμβάσεως στο Δημόσιο, αυτό θα είχε, δυνάμει του Ν. 4224/2013, την κατ' εξαίρεση δυνατότητα να παραστεί ως ειδικός διάδοχος στο ποινικό δικαστήριο, ώστε να υποστηρίξει την κατηγορία.

Τα προβλήματα, ωστόσο, δεν σταματούν. Και αυτό, διότι υπάρχει προφανές ζήτημα έλλειψης αμεσότητας βλάβης, η οποία αποτελεί πρόσθετο, ισχύον κριτήριο, διαμορφωμένο και εφαρμοζόμενο παγίως από τη νομολογία, για την ενεργητική νομιμοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος³⁶⁸. Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι εδώ συντρέχει μία περίπτωση όχι απλώς αντανakλαστικής, αλλά ακόμη περισσότερο, ανύπαρκτης στην πραγματικότητα για το Δημόσιο βλάβης, όπως αυτή διακριβώνεται σύμφωνα με όσα αναλύσαμε στον οικείο τόπο³⁶⁹. Ειδικότερα, το Δημόσιο στην εξεταζόμενη περίπτωση ήταν δικαιούχος εκχωρηθεισών απαιτήσεων αποζημίωσης, υφιστάμενο μία καθαρά αντανakλαστική περιουσιακή βλάβη, την οποία υπέστη πρωτογενώς η ΠΑΕ και πλέον, δευτερογενώς, το Δημόσιο ως εκδοχέας της απαίτησης³⁷⁰. Ουδμία βλάβη είχε επέλθει από την υπεξαίρεση σε βάρος της περιουσίας του Δημοσίου κατά τον χρόνο που αυτή είχε λάβει χώρα, παρά μόνο όταν αυτή μεταβιβάσθηκε συμβατικά ως ενεργός απαίτηση. Πού ακριβώς έγκειται εδώ η αμεσότητα της βλάβης; Τα πράγματα γίνονται ακόμη πιο προβληματικά όσον αφορά στις εκχωρηθείσες απαιτήσεις «ηθικής βλάβης»

367. Η σκοπιμότητα αυτή αναγνωρίζεται κατ' ουσίαν και στην ίδια την ΠεντΕφΑθ 2202/2015, ΠοινΧρ 2017, σελ. 216 επ., στην οποία αναφέρεται ότι «η ζημία του (σ.σ.: Δημοσίου) δε θα ήταν μεγάλη, αφού θα είχε απολέσει έσοδα με επιβάρυνση των ως άνω ζημιών του στον προϋπολογισμό του Κράτους και τελικά προς τους Έλληνες πολίτες».

368. Βλ. αναλυτ. κεφ. 1.2.

369. Βλ. κεφ. 1.3.

370. Η απαίτηση αυτή εγγράφεται ως εισπρακτέο «δημόσιο έσοδο» δυνάμει του άρ. 1 παρ. 2 ΚΕΔΕ.

σε βάρος του Δημοσίου, εκ του ότι οι κατηγορούμενοι... υπεξήρεσαν χρήματα από την ΠΑΕ Α.Ε.Κ.! Εις τι συνίσταται η αντανάκλαστική, έστω, προσβολή του κύρους των υπηρεσιών του και της εμπιστοσύνης των πολιτών σε αυτές, εις τι συνίσταται η προσβολή της φήμης και της ακεραιότητας του Δημοσίου, στοιχεία που συνιστούν κατά πάγια νομολογία την ηθική βλάβη αυτού³⁷¹; Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι η έννοια της ηθικής βλάβης δεν είναι «γράμμα κενό», ένας άνευ περιεχομένου «Δούρειος Ίππος» για τη νομιμοποίηση του υποστηρικτή της κατηγορίας σε ποινικές δίκες. Έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο και ενσαρκώνει συγκεκριμένη προσβολή σε βάρος φυσικών και νομικών προσώπων. Έτσι, ορθά έκρινε η υπ' αριθ. 880/2008 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών³⁷², ότι οι αδικοπραξίες σε βάρος της ΠΑΕ Α.Ε.Κ. «έτυχαν τεραστίας δημοσιότητας στον ημερήσιο τύπο της εποχής εκείνης, επέδρασαν δυσμενώς στην εμπορική της φήμη και την επαγγελματική της υπόληψη καθώς η ίδια φέρετο εμπλεκόμενη σε σοβαρά φορολογικά αδικήματα και κατάχρησε έναντι των πιστωτών της. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να κινδυνεύσει το εμπορικό της μέλλον αφού απειλήθηκε με πτώχευση η οποία και την τελευταία στιγμή απετράπη [...]. Έτσι η ενάγουσα υπέστη ηθική βλάβη [...]». Τι από όλα αυτά μπορεί να θεωρηθεί ότι υπέστη, έστω εξ αντανάκλασεως, το Δημόσιο; Είναι προφανές ότι ούτε καν έμμεση, αντανάκλαστική ηθική βλάβη δεν υπέστη το Δημόσιο, πολλώ δε μάλλον άμεση βλάβη, η οποία –μόνη αυτή– νομιμοποιεί ενεργητικά την παράσταση στο ποινικό δικαστήριο.

Πρέπει, άλλωστε, να τονισθεί ότι η εδώ εξεταζόμενη περίπτωση της ειδικής διαδοχής υπάγεται πέραν αμφιβολίας στις διατάξεις του άρ. 63 ΚΠΔ³⁷³, πράγμα που σημαίνει ότι το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας παραμένει ακέραιο και πλήρως εφαρμοστέο, κατά τη ρητή βούληση του ποινικού νομοθέτη³⁷⁴. Σε αντίθεση με την περίπτωση του άρ. 64 ΚΠΔ όπου παρατηρείται μία δικονομική κάμψη του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, το άρ. 63 ΚΠΔ λειτουργεί ακριβώς ως εγγυητής του κριτηρίου αυτού, κάτι που συνεπάγεται την απόλυτη αδυναμία παράστασης του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας σε περιπτώσεις ειδικής διαδοχής, όπως αυτή που μόλις εξετάσαμε.

Στο όποιο, τέλος, αντεπιχείρημα περί της ρητής πρόβλεψης του νομοθέτη για την παράσταση του Δημοσίου σε τέτοιες δίκες, αξίζει καταληκτικά να σημειωθεί ότι η ίδια η σχολιαζόμενη υπ' αριθ. 2202/2015 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, με μία θαρραλέα και δογματικά άρτια ερμηνεία της, απέβαλε το Δημόσιο από πολιτικώς ενάγον για το αδίκημα του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος στην ίδια υπόθεση, παρά το ότι το ίδιο άρ. 10 παρ. 2 Ν. 4224/2013 ρητά δίδει το δικαίωμα στο Δημόσιο να παρίσταται και για το αδίκημα της νομιμοποίησης

371. Βλ. κεφ. 1.3.

372. ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

373. Βλ. υποσημ. 347.

374. Βλ. υποσημ. 6.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

εσόδων από παράνομες δραστηριότητες³⁷⁵! Εφόσον λοιπόν το Δικαστήριο ήρθε σε αντίθεση με την προβληματικότατη διάταξη του νομοθέτη, προτάσσοντας τον προστατευτικό σκοπό του εγκλήματος του ξεπλύματος, ως έκφανση του παγίως νομολογημένου κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας, φρονώ ότι το ίδιο ώφειλε να πράξει και στο υπό κρίση ζήτημα. Σε κάθε περίπτωση, δεδομένων των νέων νομοθετικών μεταβολών και της ρητής βούλησης του νομοθέτη για πλήρη εφαρμογή του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας επί των ζητημάτων ενεργητικής νομιμοποίησης, οι εδώ σχολιαζόμενες ειδικές νομοθετικές διατάξεις οφείλουν να μην εφαρμόζονται, ως αντίθετες στο νεότερο άρ. 63 ΚΠΔ.

γ. Η περίπτωση της ΕΡΤ

Στην υπό κρίση υπόθεση, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αριθ. 157/2015 απόφασή του³⁷⁶, δέχθηκε την παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, ως νομικού προσώπου που διεδέχθη καθολικώς την ΕΡΤ. Ειδικότερα, εκρίθη ότι οι κατηγορούμενοι τέλεσαν την κατ' άρ. 259 ΠΚ παράβαση καθήκοντος, λόγω παραβίασης των υπηρεσιακών τους καθηκόντων και της νομοθεσίας σε σχέση με τη συγκεκριμένη διαφήμιση, κατά τρόπο που εξέθετε την ΕΡΤ στον κίνδυνο επιβολής διοικητικών κυρώσεων για παράβαση των οικείων διατάξεων της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας. Στο κατ' έφεση δικάζον Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων, ωστόσο, επεδικάσθη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης στο ελληνικό Δημόσιο, που στο μεταξύ υπεισήλθε, δυνάμει της Αριθ. ΟΙΚ.02/11.6.2013 Υπουργικής Απόφασης (ΦΕΚ Β' 1414), ως οιονεί καθολικός διάδοχος στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της καταργηθείσας τότε ΕΡΤ ΑΕ και παραστάθηκε ως πολιτικώς ενάγον. Από αστικής σκοπιάς δεν διαφαίνεται κάποιο πρόβλημα· δυνάμει του άρ. 933 ΑΚ, το καθολικό διάδοχο Δημόσιο μπορούσε να διεκδικήσει απαίτηση ηθικής βλάβης, εφόσον η σε πρώτο βαθμό παράσταση πολιτικής αγωγής (που εξομοιούται με την επίδοση αγωγής³⁷⁷) έγινε από την αμέσως δικαιούμενη ΕΡΤ ΑΕ. Πρόβλημα δεν συναντάμε άλλωστε ούτε από την πλευρά του νέου άρ. 64 ΚΠΔ, εφόσον το καθολικό διάδοχο Δημόσιο «συνέχισε» σε δεύτερο βαθμό την ήδη δηλωθείσα σε πρώτο βαθμό παράσταση πολιτικής αγωγής της ΕΡΤ.

Περιττεύει, ωστόσο, να αναφέρουμε ότι, και εδώ, το Δημόσιο δεν υπέστη καμία άμεση βλάβη από το ανωτέρω αδίκημα. Είναι απορίας άξιον το πώς ακριβώς βλάπτεται ηθικά το Δημόσιο, ως καθολικός διάδοχος μίας απαίτησης ηθικής βλάβης, η οποία προκλήθηκε σε βάρος ενός άλλου νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου (ΑΕ). Εδώ δεν μπορεί να γίνει καν λόγος για αντανάκλαστική βλάβη, όπως ενδεχομένως θα μπορούσε να γίνει εάν το Δημόσιο αναλάμβανε π.χ. μία απαίτηση αποζημίωσης 500.000 ευρώ από υπεξαίρεση σε βάρος της καταργηθείσας ΕΡΤ, υπό-

375. Βλ. σχετ. στο κεφ. 3.7.5.

376. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

377. ΑΠ 1257/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 56/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 213/1994, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

4. Η οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου

τε και η απαίτηση αυτή θα αποτελούσε πλέον εισπρακτέο έσοδο του Δημοσίου κατ' άρ. 2 παρ. 1 ΚΕΔΕ· εν προκειμένω, έχουμε μία καθαρή περίπτωση μηδενικής, ανύπαρκτης για το Δημόσιο ηθικής βλάβης. Και σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν, η καθολική διαδοχή της ηθικής βλάβης, μολονότι πληροί τις κατά το αστικό δίκαιο προϋποθέσεις, δεν έχει καμία σχέση με τον ποινικό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής³⁷⁸. Η παράσταση του Δημοσίου σε περιπτώσεις σαν αυτή αποστερεί την ηθική βλάβη από το νοηματικό της πυρήνα, την καθιστά «γράμμα κενό». Πολύ περισσότερο, οδηγεί σε μία καθαρά φορμαλιστική θεώρηση της υποστήριξης της κατηγορίας, όπου το Δημόσιο παρίσταται απλώς επειδή αυτό επιτρέπεται κατά το αστικό δίκαιο, ακόμη και αν ουδεμία –ούτε καν αντανακλαστική– βλάβη του κύρους, της αξιοπιστίας και της ακεραιότητας των υπηρεσιών του επήλθε.

378. Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτ. κεφ. 4.1. έως 4.2.2.

5. Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΩΣ ΜΕΤΟΧΟΥ ΑΛΛΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Τα τελευταία χρόνια, και δη σε εγκλήματα και δίκες μείζονος ενδιαφέροντος για την κοινωνία και τα οικονομικά συμφέροντα του Δημοσίου, παρατηρείται ότι γίνεται δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του τελευταίου, καίτοι το νομικό πρόσωπο που ζημιούται άμεσα από το έγκλημα είναι άλλο. Αμέσως πριν, ωστόσο, είδαμε ότι με αυτό τον τρόπο καταστρατηγείται το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας³⁷⁹, που προϋποθέτει το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που παρίσταται στην ποινική δίκη, να έχει υποστεί το ίδιο, άμεσα τη ζημία από το έγκλημα, και όχι εν είδει κάποιας αντανakλαστικής σχέσης που πιθανόν να εγείρει αστικές και μόνον αξιώσεις.

Το φαινόμενο αυτό συνδέεται, όπως θα διαφανεί, με ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου, και ιδίως με την έννοια της δημόσιας περιουσίας. Τα τελευταία έτη, σε υποθέσεις μεγάλου κοινωνικοοικονομικού ενδιαφέροντος, ένα μέρος της ελληνικής νομολογίας επέλεξε να χαρακτηρίσει την περιουσία διαφόρων ΑΕ (ΔΕΚΑ, Κτηματολόγιο, Ελληνικό Καζίνο Πάρνηθας κ.ά.) ως κατ' ουσίαν δημόσια περιουσία (ανήκουσα, δηλαδή, στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου)³⁸⁰, με βασικό επιχείρημα ότι το ελληνικό Δημόσιο υπήρξε μέτοχος ή/και χρηματοδότης των εταιριών αυτών, προτάσσοντας, δηλαδή, οικονομικά και όχι νομικά κριτήρια για την αξιολόγηση της νομικής φύσης των εταιριών αυτών. Η αντιμετώπιση της περιουσίας μίας ΑΕ ως δημόσιας, σήμαινε αυτομάτως εφαρμογή του αυστηρότερου άρ. 256 ΠΚ (αντί του άρ. 390 ΠΚ) και του Ν. 1608/1950, μεγαλύτερο πλαίσιο παραγραφής, ενίοτε μετατροπή (παραγεγραμμένων) πλημμελημάτων σε κακουργήματα, και, φυσικά, δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου ως αμέσως ζημιωθέντος. Η επέκταση της έννοιας της δημόσιας περιουσίας από τη νομολογία

379. Βλ. κεφ. 4.1.

380. Βλ. ενδεικτικά: ΟΛΑΠ 2/2009, ΠοινΧρ 2009, σελ. 504 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, για την εταιρία «Κτηματολόγιο Α.Ε.» (το Δικαστήριο, πάντως, δεν ασχολήθηκε με το ζήτημα αυτό, παρά μόνο το διέλαβε ως δεδομένο παρεμπιπτόντως). ΣυμβΟΛΑΠ 9/2008, ΠοινΧρ 2008, σελ. 986 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά το οποίο, η τέλεση απιστίας σε βάρος του νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, επάγεται βλάβη σε βάρος της περιουσίας του Δημοσίου, η οποία συνίσταται στην ετήσια επιχορήγηση που παρέχεται στην Εθνική Λυρική Σκηνή από το Υπουργείο Πολιτισμού. ΣυμβΑΠ 1531/2008, ΠοινΧρ 2009, σελ. 541 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, με το οποίο αναιρέθηκε το βούλευμα ΣυμβΕφαΘ 437/2007 (αδην.), που είχε κρίνει ότι η απιστία κατά της ανώνυμης εταιρίας «Ελληνικό Καζίνο Πάρνηθας Α.Ε.», εξ ολοκλήρου θυγατρικής εταιρίας της εταιρίας «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.», της οποίας μοναδικός μέτοχος ήταν το Δημόσιο, υπάγεται στην κοινή απιστία του άρ. 390 ΠΚ και όχι σε αυτή του άρ. 256 ΠΚ. ΑΠ 1526/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, για την υπόθεση «ΔΕΚΑ Α.Ε.», την οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

διά της προτάξεως οικονομικών κριτηρίων, βρήκε απέναντί της, όπως θα δούμε παρακάτω, τον στέρεο και πειστικό αντίλογο της θεωρίας, αντίλογος ο οποίος φαίνεται να βρίσκει ανταπόκριση στο νέο ΠΚ.

Ειδικότερα, οι νέες διακεκριμένες παραλλαγές των εγκλημάτων κατά της περιουσίας/ιδιοκτησίας, αφορούν σε πράξεις, οι οποίες στρέφονται άμεσα κατά του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ και των ΟΤΑ, και η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει τις 120.000 ευρώ. Η προσθήκη του όρου «άμεσα», φαίνεται να σχετίζεται με την προσπάθεια του νομοθέτη να συρρικνώσει εννοιολογικά τη «δημόσια περιουσία», αφήνοντας έξω από το βεληνεκές της περιπτώσεις, όπου αυτή ζημιούται αντανakλαστικά και δευτερογενώς, διαμέσου της ζημίας που υφίσταται άμεσα ένα άλλο νομικό πρόσωπο. Βεβαίως, μόνη η προσθήκη του όρου «άμεσα», μολονότι αναμφίβολα κινείται στη σωστή κατεύθυνση, δεν λύνει το πρόβλημα. Και τούτο, διότι και η πρότερη νομολογία, ερμηνεύοντας τις περιουσίες διαφόρων ΑΕ ως κατ' ουσίαν δημόσιες, διελάμβανε ως αμέσως ζημιωθέν από την πράξη το ελληνικό Δημόσιο, και στη βάση αυτή επέτρεπε την παράσταση πολιτικής αγωγής του. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, τα αντανakλαστικά της θεωρίας οφείλουν να παραμείνουν τεταμένα, ώστε ο όρος «άμεσα» να μην υποστεί εκ νέου τελολογική διαστολή, χάνοντας εν τέλει το νόημά του.

Παρακάτω θα αξιολογήσουμε τρεις περιπτώσεις, όπου η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου νομικού προσώπου, απασχόλησε την ελληνική νομολογία.

α. Η υπόθεση της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ»

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προβληματικής, αποτελεί η υπόθεση για τη «Δημόσια Επιχείρηση Κινητών Αξιών Ανώνυμη Εταιρεία» (Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ). Το δικαστικό χρονικό της υπόθεσης έχει ως εξής: Κατά το χρονικό διάστημα από 10.03.2000 έως 09.04.2000, η εταιρία «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», κατόπιν αποφάσεως του ΔΣ, μέλη του οποίου ήταν οι κατηγορούμενοι, προέβη σε αθρόες αγορές μετοχών της Τράπεζας της Ελλάδος, της ανώνυμης εταιρίας «Ελληνικά Ταχυδρομεία ΑΕ», του ΟΤΕ και της Εμπορικής Τράπεζας, από τις οποίες φέρεται ότι προκλήθηκε ζημία στην εταιρία «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», που συνίστατο στη διαφορά μεταξύ τιμής αγοράς των μετοχών και εκείνης που πραγματικά είχαν.

Με την υπ' αριθ. 2849 - 3597/2005 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών³⁸¹ κρίθηκε ότι, εάν επήλθε ζημία με την αποδιδόμενη στους κατηγορούμενους πράξη, αυτή επήλθε στην περιουσία της εταιρείας «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», στην οποία ανήκαν οι αγορασθείσες μετοχές, και όχι στην περιουσία του Ελληνικού Δημοσίου, και ότι το Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο ήταν μοναδικός μέτοχος της εταιρείας «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», δεν ζημιώθηκε αμέσως. Έτσι, διατάχθηκε η αποβολή του Ελληνικού Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος. Ακολούθως, εφόσον, κατά το Εφετείο, από τις ενέργειες των

381. ΤριμΕφΑθ 2849-3597/2005, ΠοινΧρ 2006, σελ. 447 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

κατηγορουμένων δεν ελαττώθηκε δημόσια περιουσία, και συγκεκριμένα η περιουσία του Ελληνικού Δημοσίου, δεν είχε εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση το τότε ισχύον άρ. 1 παρ. 1 του Ν. 1608/ 1950, καθώς και το τότε ισχύον άρ. 256 ΠΚ, αλλά το άρ. 390 ΠΚ. Εν όψει, λοιπόν, του ότι κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης το άρ. 390 ΠΚ είχε μόνο πλημμεληματικό χαρακτήρα, το Εφετείο έπαυσε οριστικά την ποινική δίωξη λόγω παραγραφής.

Στη συνέχεια, η ως άνω απόφαση αναιρέθηκε από την υπ' αριθ. 1526/2006 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁸² για εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου, καθόσον κρίθηκε ότι «η περιουσία της ΔΕΚΑ ΑΕ είναι ουσιαστικά περιουσία του Ελληνικού Δημοσίου, τη διαχείριση και μόνο της οποίας ανέθεσε στη ΔΕΚΑ». Έτσι, «στην προκειμένη περίπτωση επρόκειτο για ελάττωση δημόσιας περιουσίας, η διαχείριση της οποίας είχε ανατεθεί στην ΔΕΚΑ ΑΕ, και ως εκ τούτου έπρεπε να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις των άρθρων 256, 263 Α' ΠΚ και 1 του Ν. 1608/1950 και όχι εκείνη του άρθρου 390 ΠΚ περί κοινής απιστίας».

Στη νέα, μετ' αναίρεση δίκη, η υπ' αριθ. 2937/2007 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών³⁸³ έκρινε ότι «η αποβολή της πολιτικής αγωγής στηρίχθηκε στην αναιρεθείσα αιτιολογία της αποφάσεως», και επομένως, λογιζομένου του Δημοσίου ως αμέσως ζημιωθέντος κατά τον Άρειο Πάγο, έκανε δεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής αυτού. Ακολούθως, το Δικαστήριο απέβαλε την εταιρία «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ» από πολιτικώς ενάγουσα, «αφού η ανωτέρω εταιρία, ως έχουσα την ιδιότητα της διαχειρίστριας και μόνο της ανήκουσας στην κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου περιουσίας και όχι της συνδικαιούχου αυτής, δεν είναι άμεσα ζημιωθείσα από την παραπάνω αξιόποινη πράξη και, συνεπώς, δεν έχει δικαίωμα να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγουσα».

Το ως άνω χρονικό αντανακλά με τρόπο εναργή την επιρροή που μπορεί να έχουν οι ερμηνείες του ουσιαστικού ποινικού δικαίου πάνω στον θεσμό της πολιτικής αγωγής και, πλέον, της υποστήριξης της κατηγορίας. Η ανάλυση που θα ακολουθήσει συνεχίζει να έχει και σήμερα αξία, παρά την κατάργηση του Ν. 1608/1950 και του άρ. 256 ΠΚ, και αυτό γιατί η απιστία του ισχύοντος άρ. 390 ΠΚ, ως διακεκριμένη κακουργηματική της μορφή έχει την περίπτωση όπου το αδίκημα στρέφεται κατά του Δημοσίου, ΟΤΑ ή ΝΠΔΔ με αντικείμενο ζημίας άνω των 120.000 ευρώ, οπότε και επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών (άρ. 390 παρ. 2 ΠΚ). Συνεπώς, οι σκέψεις που θα ακολουθήσουν και αφορούν στο κατά πόσο μπορεί να παρασταθεί το Δημόσιο σε μία δίκη απιστίας υπό τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, εξακολουθούν να διατηρούν την αξία τους, προσαρμοσμένες πάντα στις ισχύουσες διατάξεις.

Η αντικειμενική υπόσταση της τότε ισχύουσας κατ' άρ. 256 ΠΚ απιστίας ήταν στενότερη αυτής των λοιπών υπηρεσιακών αδικημάτων, μη περιλαμβάνοντας στο

382. ΠοινΧρ 2007, σελ. 711 επ. = ΠοινΛογ 2006, σελ. 1414 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

383. ΠοινΧρ 2008, σελ. 153 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

βεληνεκές της τα κατ' άρ. 263Α ΠΚ νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου³⁸⁴, όπως εν προκειμένω τη Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ. Η έννοια της «δημόσιας περιουσίας» στο άρ. 256 ΠΚ νοείται ως «κάθε περιουσιακό στοιχείο του Δημοσίου»³⁸⁵ και όχι ως κάθε περιουσιακό στοιχείο που κατ' άρ. 263Α ΠΚ μπορούσε να νοηθεί ως δημόσιο. Άλλωστε, η ανωτέρω ερμηνεία συμβαδίζει και με το πνεύμα του νομοθέτη, όπως αυτό αποδιδόταν στο άρ. 1 παρ. 1 εδ. β' Ν. 1608/1950, κατά το οποίο: «Στον ένοχο του αδικήματος που προβλέπεται ειδικώς από το άρθρο 256 του Ποινικού Κώδικα, τα παραπάνω εφαρμόζονται μόνον όταν το αδίκημα στρέφεται κατά του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου». Με άλλα λόγια, το τότε ισχύον άρ. 256 ΠΚ ταυτιζόταν από πλευράς αντικειμένου προσβολής με τη σημερινή παρ. 2 του άρ. 390 ΠΚ, που επίσης κάνει λόγο για πράξη που στρέφεται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού Δημοσίου, των νομικών προσώπων του δημοσίου δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).

Εν όψει λοιπόν του κινδύνου παραγραφής που υφίστατο εν προκειμένω, καθόσον, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, το άρ. 390 ΠΚ είχε ήδη αφαιρεθεί από τον κατάλογο των εγκλημάτων του Ν. 1608/1950, το Ανώτατο Ακυρωτικό έσπευσε να ερμηνεύσει την περιουσία της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», η οποία μεταβιβάσθηκε σε αυτήν κατά πλήρη κυριότητα, ως...κατ' ουσίαν περιουσία του Δημοσίου, κάτι που αυτόματως σήμαινε μη παραγραφή του αδικήματος και μετατροπή του σε υπηρεσιακή απιστία κατ' άρ. 256 ΠΚ, με τις επιβαρυντικές διατάξεις του Ν. 1608/1950. Με τα

384. ΟΛΑΠ 9/1998, ΠοινΧρ 1998, σελ. 883 επ. = ΠοινΔικ 1999, σελ. 19 επ. = Υπεράσπιση, 1999, σελ. 645 επ. = ΝοΒ 1999, σελ. 466 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτ. Μπιτζιλέκη, Ποινική προστασία της δημόσιας περιουσίας από εσωτερικές προσβολές – «Δι-αχειριστικά» εγκλήματα περί την υπηρεσία, ΠοινΧρ 2016, σελ. 89 επ. Βλ. και Μυλωνόπουλο, ΕιδΜ, σελ. 605-606, κατά τον οποίο «με το άρ. 263Α ΠΚ έλαβε χώρα διεύρυνση μόνο της έννοιας του υπαλλήλου, όχι όμως και της δημόσιας περιουσίας. Έτσι ως υλικό αντικείμενο της απιστίας περί την υπηρεσία νοείται μόνον η περιουσία των νομικών προσώπων που αναφέρονται στο άρ. 256 ΠΚ». Έτσι και η *Καϊάφα-Γκμπάντι*, Απιστία και ευθύνη διοικητών και διευθυντικών στελεχών νομικών προσώπων, ΠοινΔικ 2016, σελ. 841 επ., η οποία λέγει ότι «για την κατάφαση απιστίας στην υπηρεσία αποφασιστικό στοιχείο είναι το βλαπτόμενο έννομο αγαθό, δηλ. η δημόσια περιουσία όπως αυτή οριοθετείται ρητά και στενά από την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος, και όχι απλά η (διευρυμένη) έννοια του υπαλλήλου που αποτελεί φυσικά το αναγκαίο υποκείμενό της», υπογραμμίζοντας ορθώς εν συνεχεία ότι «ως δημόσια περιουσία πρέπει να νοείται για το έγκλημα της απιστίας περί την υπηρεσία εκείνη η περιουσία φορέας της οποίας είναι αποκλειστικά κατά τυπικό κριτήριο το δημόσιο, οι ΟΤΑ ή ΝΠΔΔ, χωρίς η συγκεκριμένη έννοια να επεκτείνεται και σε περιουσία ΝΠΙΔ στα οποία μετέχει το δημόσιο, ΟΤΑ ή άλλο ΝΠΔΔ (ακόμη και πλειοψηφικά ή ως αποκλειστικός μέτοχος) ελέγχοντας ενδεχομένως και τη διοίκησή τους (π.χ. ΤΑΙΠΕΔ, δημοτικές επιχειρήσεις, ανώνυμη εταιρεία αξιοποίησης πανεπιστημιακής περιουσίας κ.λπ.)».

385. ΑΠ 430/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1362/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΕφΚερκ 52/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

σημερινά δεδομένα, μία τέτοια ερμηνεία θα οδηγούσε στην εφαρμογή της παρ. 2 του άρ. 390 ΠΚ, στρεφόμενης κατά του Δημοσίου, αντί της παρ. 1 του άρ. 390 ΠΚ, κάτι που θα σήμαινε πολύ βαρύτερη ποινική μεταχείριση των κατηγορουμένων (κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών αντί κάθειρξης έως δέκα έτη). Νομίζω πως τέτοιες ερμηνείες, που μετατρέπουν το νομικό κριτήριο της δημόσιας περιουσίας σε οικονομικό, και περιβάλλονται πλέον με το κύρος της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου³⁸⁶, αποκρούονται πειστικά από τη θεωρία³⁸⁷, έρχονται σε αντίθεση με την παλαιότερη ορθή νομολογία³⁸⁸, αλλά και με ένα σημαντικό μέρος της πρόσφατης νομολογίας³⁸⁹, και δείχνουν να αντανakλούν σκοπιμότητες πάταξης της διαφθοράς, σε βάρος της ασφάλειας δικαίου και της ποινικής δογματικής.

Η ως άνω ερμηνεία, που κάνει λόγο για «κατ' ουσίαν» ανήκουσα στο Δημόσιο περιουσία, υπάγοντας έτσι την περιουσία της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ» στο άρ. 256 ΠΚ (σημερινή παρ. 2 του άρ. 390 ΠΚ), συνεπάγεται τη δυνατότητα του Δημοσίου να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον ως αμέσως ζημιούμενο από την πράξη. Ακόμη περαιτέρω, η θεώρηση από τον Άρειο Πάγο της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ» ως απλής διαχειρίστριας της περιουσίας του Δημοσίου και όχι ως συνδικαιούχου αυτής, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ» δεν έχει δικαίωμα να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγουσα, ως μη αμέσως ζημιωθείσα.

Μία τέτοια ερμηνεία όμως, δημιουργεί περισσότερα προβλήματα από όσα λύνει. Αρχικά, όπως ορθώς επεσήμανε ο μειοψηφών Εφέτης Θ. Μπίρπος στην ανω-

386. ΟΛΑΠ 2/2009, ΠοινΧρ 2009, σελ. 504 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, η οποία πάντως δεν ασχολήθηκε με το ζήτημα αυτό, παρά μόνο το διέλαβε ως δεδομένο παρεμπιπτόντως.

387. Για αντίκρουση της θέσης της νομολογίας βλ. Μπιτζιλέκη, ΠοινΧρ 2016, σελ. 89 επ.· Αναγνωστόπουλο, Απιστία στην υπηρεσία (ΠΚ 256), ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ., κατά τον οποίο «η ελάττωση περιουσίας άλλων φορέων (σ.σ.: πέραν των αναφερομένων στο άρ. 256 ΠΚ), όπως π.χ. ανωνύμων εταιρειών και παντός είδους νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, δεν υπάγεται στο άρθρο 256 ΠΚ, χωρίς να ενδιαφέρει εάν το Δημόσιον μετέχει (αποκλειστικώς ή μη) οικονομικώς ή διοικητικώς σ' αυτούς»· Καϊάφα-Γκμπάντι, ΠοινΔικ 2016, σελ. 841 επ. Για «νομολογία, που προκρίνει γενικά –κατά προβληματικό τρόπο– λειτουργικά κριτήρια», κάνει λόγο ο Παπακυριάκου, Η ποινική προστασία των Τραπεζών στο ελληνικό δίκαιο. Συστηματική επισκόπηση και επιλεγμένα ζητήματα με έμφαση στα αδικήματα της απιστίας και της απάτης, ΠοινΔικ 2017, σελ. 903 επ.

388. ΟΛΑΠ 9/1998, ΠοινΧρ 1998, σελ. 883 επ. = ΠοινΔικ 1999, σελ. 19 επ. = Υπεράσπιση, 1999, σελ. 645 επ. = ΝοΒ 1999, σελ. 466 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 444/2000, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΕφΑθ 567/1999, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «στην προκείμενη υπόθεση η ΟΣΕ ΑΕ, ανεξάρτητα ότι μοναδικός της μέτοχος είναι το Δημόσιο, δεν ανήκει σε καμιά από τις προδιαληφθείσες τρεις περιπτώσεις (Δημόσιο, οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου). Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να στηριχθεί, κατά τρόπο νομικά έγκυρο, η εναντίον των μηνυομένων κατηγορία για απιστία σχετική με την υπηρεσία»· ΣυμβΕφΔωδ 6/1973, ΠοινΧρ 1974, σελ. 619 επ.

389. Για αυτήν βλ. αναλυτ. παρακάτω, σελ. 174 επ.

τέρω υπ' αριθ. 2937/2007 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, «αφού η εταιρεία αυτή νομιμοποιείται ενεργητικά και παθητικά κατά νόμο σε οποιαδήποτε έννομη σχέση που έχει σχέση με την περιουσία αυτή, δεν είναι νοητό να γίνεται διάκριση και να μην νομιμοποιείται ενεργητικά και για την άσκηση των αξιώσεων της από την φερόμενη προσβολή της περιουσίας της με την αποδιδόμενη στους κατηγορουμένους πράξη». Πράγματι, η ερμηνεία που αποκλείει την παράσταση πολιτικής αγωγής της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», δίνοντας το σχετικό δικαίωμα στο Δημόσιο, αποστερεί την εταιρία αυτή από τη δυνατότητα διεκδίκησης των αστικών της αξιώσεων της ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων· αυτό, όμως, δεν μπορεί παρά να αξιώνει γενική εφαρμογή για την ταυτότητα του νομικού λόγου! Διότι, δεν μπορεί, προφανώς, να γίνει δεκτό ότι η εταιρία νομιμοποιείται, κατά το αστικό δίκαιο, ενεργητικά και παθητικά όσον αφορά στις περιουσιακές της διαφορές, αλλά αίφνης ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων το δικαίωμα αυτό χάνεται³⁹⁰! Η πολιτική αγωγή είναι θεσμός που εκκινεί από το αστικό δίκαιο και αφορά στην ύπαρξη αστικής αξίωσης ως λόγου ενεργητικής νομιμοποίησης στα ποινικά δικαστήρια. Η παραδοχή συνεπώς της αρεοπαγίτικής και της μετ' αναίρεση εφετειακής ερμηνείας σημαίνει ότι μόνο το Δημόσιο δύναται να προβάλει τις αστικές αξιώσεις της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ» ενώπιον όλων των δικαστηρίων, ενώ η τελευταία δεν νομιμοποιείται ενεργητικά και παθητικά για τις αστικές της αξιώσεις! Η ερμηνεία αυτή όμως δεν μπορεί παρά να καταργεί εν τοις πράγμασι τη διακριτή νομική προσωπικότητα της «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», στην οποία μεταβιβάσθηκαν κατά κυριότητα περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου³⁹¹.

Η αντινομία μίας τέτοιας ερμηνείας φαίνεται ακόμη πιο ξεκάθαρα στο αδίκημα της υπεξαίρεσης. Αν έτσι έχει το πράγμα, τότε καταλήγουμε στο προφανές άτοπο, ο κύριος των χρημάτων που υπεξηρέθησαν (εδώ η ΔΕΚΑ ΑΕ) να θεωρείται...μη

390. Ακριβώς για αυτό τον λόγο ο *Αναγνωστόπουλος*, ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ., θεωρεί ότι «η ερμηνεία αυτή διασπά την ίδια την ενότητα της έννομης τάξης με την αυθαίρετη αυτονόμηση του ποινικού δικαίου στο οποίο –σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή– μπορεί να θεωρείται περιουσία του Δημοσίου ό,τι σύμφωνα με το αστικό ή διοικητικό δίκαιο δεν είναι περιουσία του Δημοσίου αλλά του οικείου νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου».

391. Έτσι και ο *Αναγνωστόπουλος*, ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ., ο οποίος εύστοχα επισημαίνει πως «η αρεοπαγίτική απόφαση προκαλεί απορία, καθ' όσον συγγεί την περιουσία που ανήκει κατά κυριότητα στο αυτοτελές και έχον ιδίαν έννομη σφαίρα νομικό πρόσωπο (ανώνυμη εταιρεία) της ΔΕΚΑ Α.Ε. με την περιουσία που ανήκει στο νομικό πρόσωπο του Δημοσίου. Το τελευταίο αυτό δεν “ανέθεσε” απλώς στην ΔΕΚΑ Α.Ε. την διαχείριση της ανήκουσας στο ίδιο περιουσίας, όπως υπολαμβάνει ο Άρειος Πάγος, αλλά μεταβίβασε στην ΔΕΚΑ Α.Ε. κατά κυριότητα περιουσιακά του στοιχεία (μετοχές κ.λπ.), τα οποία έπαυσαν να ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιον και κατέστησαν περιουσία της ΔΕΚΑ Α.Ε., όπως ορίζεται στον ίδιον τον ιδρυτικό της νόμο (άρθρο 2 παρ. 3, 4 και 6). Το διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΚΑ Α.Ε. διαχειρίζεται λοιπόν την νομικώς αυτοτελή περιουσία της ανώνυμης εταιρείας που διοικεί και όχι την περιουσία του Δημοσίου, όπως δογματίζει ο Άρειος Πάγος», ενώ παρακάτω κάνει λόγο για «σαθρή επιχειρηματολογία»!

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

αμέσως ζημιωθείς, μη δυνάμενος σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, την ίδια στιγμή που αμέσως ζημιωθείς θεωρείται αυτός που μεταβίβασε τα χρήματα στον κύριο και ουδέν δικαίωμα κυριότητας έχει επί αυτών!

Και ακόμη παραπέρα, όπως ορθώς διερωτάται ο Μπιτζιλέκης, «πότε ουσιαστικά ανήκει στα πιο πάνω νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου μια περιουσία που τυπικά-νομικά ανήκει σε ένα άλλο πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου: όταν λ.χ. τα πρώτα κατέχουν το 100% του κεφαλαίου μιας εταιρίας, το 80% ή το 51% ή ακόμη και ένα μικρότερο ποσοστό (το 10% ή 5%), αφού και το εν λόγω ποσοστό περιουσίας δεν παύει με την ουσιαστική του έννοια να είναι δημόσια περιουσία. Η περιουσία άραγε μιας εταιρίας είναι και δημόσια περιουσία, όταν ένα νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου κατέχει ένα ποσοστό ή ακόμη και το σύνολο των μετοχών της;»³⁹².

Άλλωστε, ούτε η ίδια η πρόσφατη νομολογία προβαίνει σε τέτοιες ερμηνευτικές ακροβασίες, όταν δεν τίθεται ζήτημα παραγραφής ή κάποιας άλλης παρόμοιας συγκυρίας³⁹³. Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθ. 1033/2017 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁹⁴, για υπόθεση υπηρεσιακής υπεξαίρεσης σε βάρος του ΝΠΔ «Κοινωφελής Επιχείρηση Περιφερειακού Θεάτρου», όπου ορθώς παρέστη αυτό το νομικό πρόσωπο ως πολιτικώς ενάγον, καίτοι, κατά την απόφαση «επιδοτούνταν από το Δήμο [...] και επιπλέον ο εν λόγω Δήμος όριζε στον κρίσιμο χρόνο τη διοίκηση του εν λόγω ν.π. και μετείχε σε αυτήν». Στο ίδιο πνεύμα είναι και η υπ' αριθ. 2075/2010

392. Μπιτζιλέκης, ΠοινΧρ 2016, σελ. 89 επ. Και ακόμη παραπέρα, υπό το προϋφιστάμενο δίκαιο, ποιος ο λόγος να επεκτείνει ο νομοθέτης την έννοια του δημοσίου τομέα κατ' άρθρο 263Α ΠΚ –άρα και της δημόσιας περιουσίας στα λοιπά, πλην απιστίας, εγκλήματα, σύμφωνα με το Ν. 1608/1950– και «σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που ιδρύθηκαν από το Δημόσιο, από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και από νομικά πρόσωπα αναφερόμενα στα προηγούμενα εδάφια, εφόσον τα ιδρυτικά νομικά πρόσωπα συμμετέχουν στη διοίκηση τους ή, αν πρόκειται για ανώνυμη εταιρία, στο κεφάλαιο της [...]»; Αν υποθέσουμε ότι η περίπτωση που περιγράφει ο νομοθέτης υπαγόταν έτσι κι αλλιώς στην περιουσία του Δημοσίου ως νομικού προσώπου, κατά τα όσα νομολογήθηκαν, τότε η συμπερίληψή της στο άρ. 263Α ΠΚ ήταν απολύτως περιττή και ουδέν σκοπό εξυπηρετούσε! Και όχι μόνο αυτό, αλλά παραλλήλως συσκοτίζε το έργο της Δικαιοσύνης (!), καθόσον δημιουργούσε βασίμως διχογνωμία σχετικά με το τι τελικά ισχύει: πρόκειται περί νομικών προσώπων των οποίων η περιουσία είναι δημόσια εν στενή έννοια, ήτοι ανήκει στην περιουσία του Δημοσίου ως *fiscus*, ή περί νομικών προσώπων των οποίων η περιουσία ανήκει στη δημόσια περιουσία εν ευρεία έννοια, όπως αυτή οριοθετείτο από το τότε ισχύον άρ. 263Α ΠΚ;

393. Κατά τον Αναγνωστόπουλο, ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ.: «Η επιχειρηματολογία αυτή (σ.σ.: της ΑΠ 1526/2006), άλλωστε, φαίνεται ότι δεν είναι άσχετη προς το γεγονός ότι η υπαγωγή της επίμαχης συμπεριφοράς στο άρθρο 390 ΠΚ οδηγούσε στην κριθείσα υπόθεση σε οριστική παύση της ποινικής δίωξης λόγω παραγραφής, δεδομένου ότι μέχρι την τροποποίησή του με το άρθρο 15 του Ν. 3242/2004 το άρθρο αυτό δεν προέβλεπε κακουρηγηματική μορφή απιστίας».

394. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

απόφαση του Αρείου Πάγου³⁹⁵, στην οποία το Ακυρωτικό, σε υπόθεση πλαστογραφίας μετά χρήσεως εναντίον του ΝΠΙΔ «Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου» (Ο.Π.Α.Π.) ΑΕ, ορθώς δέχθηκε αυτό το νομικό πρόσωπο ως πολιτικώς ενάγον, καίτοι αυτό «ιδρύθηκε από το Ελληνικό Δημόσιο κατά τους συστατικούς του νόμους και τα οικεία διατάγματα, ήταν αρχικά νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και, στη συνέχεια, μετατράπηκε σε ανώνυμη εταιρία, η οποία τελεί υπό την εποπτεία του Υφυπουργού Πολιτισμού, αρμοδίου για θέματα αθλητισμού, ενώ την πλειοψηφία των μετοχών κατέχει το Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο μετέχει, με εκπρόσωπό του, στο Διοικητικό της Συμβούλιο». Ουδείς όμως διανοήθηκε να προβάλει στις ανωτέρω περιπτώσεις ρευστά οικονομικά κριτήρια, κάνοντας λόγο για κατ' ουσίαν δημοτική ή δημόσια περιουσία που νομιμοποιεί τον Δήμο ή το Δημόσιο, αντίστοιχα, σε παράσταση πολιτικής αγωγής!

Ακόμη παραπέρα, την ίδια θέση λαμβάνει και το υπ' αριθ. 52/2013 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Κέρκυρας³⁹⁶, κατά το οποίο «η ελάττωση της περιουσίας άλλων φορέων, όπως π.χ. ανωνύμων εταιρειών και παντός είδους νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, δεν υπάγεται στο άρθρο 256 ΠΚ, χωρίς να ενδιαφέρει εάν το δημόσιο μετέχει αποκλειστικώς ή μη, οικονομικώς ή διοικητικώς σ' αυτούς, όπως ανώνυμες εταιρείες ή άλλοι οργανισμοί με μοναδικό ή “βασικό” μέτοχο το Δημόσιο (π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΡΤ, ΟΣΕ, Τράπεζες (ΕΤΕ, ΑΤΕ) κ.α.), η κατά των οποίων απιστία εμπίπτει στο άρθρο 390 και όχι στο άρθρο 256 ΠΚ». Αξίζει δε να επισημανθεί και το υπ' αριθ. 1135/2008 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών³⁹⁷, κατά το οποίο «με το άρ. 263Α ΠΚ ο νομοθέτης διέυρνε μόνο την έννοια του υπαλλήλου, όχι όμως και την έννοια της “δημόσιας περιουσίας” και συνεπώς απιστία στην υπηρεσία δεν στοιχειοθετείται όταν χωρεί ελάττωση της περιουσίας σε βάρος νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου της μορφής της ανώνυμης εταιρίας και λειτουργεί κατά τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας, όπως είναι οι τράπεζες, ΟΣΕ Α.Ε. κ.λπ.», καταλήγοντας, έτσι, στο ότι η «ΔΕΗ Α.Ε., η οποία από 1.1.2001 λειτουργεί με τη μορφή της Ανώνυμης Εταιρίας, δεν συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των περιουσιών του άρ. 263Α ΠΚ και το έγκλημα της απιστίας στην υπηρεσία δεν μπορεί να διαπραχθεί [...]». Συναφείς, τέλος, με την προβληματική μας είναι η υπ' αριθ. 1155/2004 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁹⁸, κατά την οποία «επί αξιοποιήτου αδικήματος στρεφόμενου κατά ανώνυμης εταιρίας που αποτελεί νομικό πρόσωπο αυτοτελές και διακρινόμενο από τους μετόχους της, ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική διαδικασία δικαιούται να παραστεί μόνον η αμέσως ζημιωθείσα εταιρία, νομίμως εκπροσωπούμενη, όχι δε και οι εμμέσως ζημιούμενοι μέτοχοί της», κα-

395. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

396. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

397. ΠοινΧρ 2009, σελ. 361 επ.

398. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. σχετ. και την ΑΠ 725/2004, ΠοινΛογ 2004, σελ. 842 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

θώς και το μεταγενέστερο υπ' αριθ. 39/2007 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Κέρκυρας³⁹⁹, με το ίδιο σκεπτικό.

Οι παραπάνω συλλογισμοί κατατείνουν στο ότι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα με τη δική τους νομική προσωπικότητα, έχουν τη δική τους διοίκηση, τη δική τους οργανωτική δομή, τα δικά τους συμφέροντα, και φυσικά τη δική τους περιουσία, η οποία ανεξαρτήτως προελεύσεως, δεν μπορεί να θεωρηθεί περιουσία ανήκουσα κατά κυριότητα στο Δημόσιο, ώστε να νοείται το τελευταίο ως αμέσως ζημιωθέν και να δύναται να παρασταθεί για την υποστήριξη της κατηγορίας.

β. Η υπόθεση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου

Η πανελλαδικού ενδιαφέροντος υπόθεση του νομικού προσώπου «Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο της Ελλάδος ΑΤΕ» (εφεξής ΤΤ), αφορά στην τέλεση κακουργηματικής απάτης με τις ιδιαζόντως επιβαρυντικές περιστάσεις του Ν. 1608/1950, απιστίας κατ' άρ. 390 ΠΚ, καθώς και νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Στη δίκη αυτή, πολλά νομικά πρόσωπα που με κάποιον τρόπο συνδέονταν με την υπόθεση, δήλωσαν παράσταση πολιτικής αγωγής· μεταξύ αυτών και το Δημόσιο. Για τις ενστάσεις των κατηγορουμένων περί αποβολής των πολιτικώς εναγόντων, εξεδόθη αρχικώς (στην πρώτη σχετική δίκη, η οποία τελικά αναβλήθηκε) η παρεμπίπτουσα υπ' αριθ. 1348/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών⁴⁰⁰. Δυνάμει αυτής, και μολονότι τα αδικήματα τελέσθηκαν σε βάρος της περιουσίας του ΤΤ, κρίθηκε ότι ορθώς παρίσταται το Δημόσιο ως πολιτικώς ενάγον. Συγκεκριμένα, κρίθηκε ότι «το Ελληνικό Δημόσιο ναι μεν ήταν μέτοχος του παραπάνω νομικού προσώπου σε ποσοστό 34,04% των μετοχών του [...], πλην όμως η συμμετοχή του στο εταιρικό κεφάλαιο του πιστωτικού ιδρύματος δεν μπορεί να εξομοιωθεί με αυτή του κοινού μετόχου του Ν. 2190/1920, που είναι επενδυτής με δικαιώματα οικονομικής ελευθερίας. Και τούτο διότι το Ελληνικό Δημόσιο, με τη συμμετοχή του στο κεφάλαιο ανωνύμων εταιριών, αναλαμβάνει εν τοις πράγμασι και την ευθύνη του νομικού αυτού προσώπου έναντι των τρίτων που συναλλάσσονται μαζί του. Έτσι, μολονότι δεν ευθυνόταν ατομικά ως μέτοχος στο “ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΤΕ” (παλαιό ΤΤ), προκειμένου να ενισχύσει την κεφαλαιακή του επάρκεια και να προστατευθούν οι καταθέσεις των τρίτων, κατέβαλε εξ ιδίων τη ζημία του ΤΤ από τις διωκόμενες πράξεις ποσού 209.768.000 ευρώ, καθώς και το ποσό των 500.000.000 ευρώ για την εξυγίανσή του, με την κάλυψη του μετοχικού κεφαλαίου της “ΝΕΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ ΑΤΕ”, μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, υποχρεωμένου σε τούτο με νόμο. [...] το ελληνικό Δημόσιο για τη διασφάλιση των συναλλαχθέν-

399. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

400. Αδηνμ.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

ντων με το Παλαιό ΤΤ καταθετών αποκατέστησε εκ των πραγμάτων τη ζημία του πιστωτικού αυτού ιδρύματος, ενέργεια που είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του κοινού μετόχου του Ν. 2190/1920, ο οποίος ουδεμία ευθύνη φέρει για την αποκατάσταση της ζημίας του νομικού προσώπου του οποίου κατέχει μετοχές. Επομένως, το Ελληνικό Δημόσιο, εκτός από τις συνέπειες στην αξία της μετοχής του, ζημιώθηκε στην προκειμένη περίπτωση άμεσα από τις πράξεις που αποδίδονται στους κατηγορουμένους, αφού αποκατέστησε τη ζημία του παθόντος, και δεδομένου ότι για την παράστασή του δεν απαιτείται κατά τα εκτεθέντα στη μείζονα σκέψη προδικασία, νομίμως παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον».

Όπως είδαμε και νωρίτερα με την απόφαση για τη «Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ», έτσι και εδώ, η ελληνική νομολογία έρχεται και αποσυνθέτει τον θεσμό της πολιτικής αγωγής, και, ιδίως, το παγίως νομολογημένο κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, δυνάμει του οποίου κάθε έμμεση, εξ αντανάκλασεως ζημία που υπέστη ο οιοσδήποτε τρίτος, δεν είναι ικανή να τον νομιμοποιήσει ενεργητικά ως πολιτικώς ενάγοντα⁴⁰¹. Στην προκειμένη περίπτωση, τελέσθηκαν περιουσιακά εγκλήματα σε βάρος του ΤΤ, στο οποίο ήταν μέτοχος και το ελληνικό Δημόσιο σε ποσοστό 34.04%. Ακόμη, τη ζημία που υπέστη το ΤΤ στην περιουσία του, ανέλαβε εν τοις πράγμασι να καλύψει –μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (εφεξής ΤΧΣ)– το ελληνικό Δημόσιο, με σκοπό την προστασία των καταθετών, ενώ παράλληλα κάλυψε –και πάλι μέσω του ΤΧΣ– και το μετοχικό κεφάλαιο του νέου ΤΤ που συστήθηκε με σκοπό την εξυγίανση του παλαιού.

Η ενεργητική νομιμοποίηση, ωστόσο, στη βάση των ανωτέρω πραγματικών περιστατικών είναι για μία ακόμη φορά άκρως προβληματική. Καταρχάς, δέον να επισημανθεί ότι τα όσα είπαμε αμέσως προηγουμένως για τη σχέση του Δημοσίου ως μετόχου με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (υπόθεση Δ.Ε.Κ.Α.), ισχύουν αυτονοήτως και εδώ, και μάλιστα, με ακόμη πιο emphaticό τρόπο. Και τούτο διότι, σε αντίθεση με τη Δ.Ε.Κ.Α., στην οποία το Δημόσιο ήταν ο μοναδικός μέτοχος, εδώ (το Δημόσιο) είχε απλώς μειοψηφικό πακέτο μετοχών! Είναι προφανές, άλλωστε, από τη φύση και το εκτόπισμα της τραπεζικής δραστηριότητας του «ΤΤ», και γενικά από τη λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων, τα οποία έχουν ίδια διοίκηση, ίδια περιουσία, ίδια οικονομική διαχείριση, ίδιο υπαλληλικό προσωπικό, οικονομικά συμφέροντα ενίοτε συγκρουόμενα με αυτά του Κράτους κ.ο.κ., ότι δεν μπορεί να υποστηριχθεί –και δεν υποστηρίχθηκε– ότι η περιουσία του ΤΤ είναι...κατ' ουσίαν περιουσία του Δημοσίου. Θυμίζουμε ότι στην περίπτωση της Δ.Ε.Κ.Α., η παράσταση του Δημοσίου έγινε δεκτή, διότι θεωρήθηκε ότι η περιουσία της εταιρίας είναι κατ' ουσίαν περιουσία του μοναδικού της μετόχου, του ελληνικού Δημοσίου, εξ αυτού δε του λόγου κρίθηκε ότι τελέσθηκε απιστία στην υπηρεσία, στρεφόμενη δηλαδή κατά του νομικού προσώπου του Δημοσίου. Ακόμη παραπέρα, η Δ.Ε.Κ.Α. απεβλήθη από πολιτικώς ενάγουσα διότι θεωρήθηκε απλώς διαχειρίστρια και όχι

401. Βλ. αναλυτ. για αυτό στο κεφ. 1. και 4.1.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

δικαιούχος της ανήκουσας στο Δημόσιο περιουσίας. Επομένως, όπως ήδη επισημάναμε, η «λύση» δόθηκε σε επίπεδο ουσιαστικού δικαίου, συμπαρασύροντας έτσι τις παραδοχές για την πολιτική αγωγή.

Η εδώ σχολιαζόμενη, όμως, απόφαση πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα, διότι περιέχει μία θεμελιώδη αντίφαση. Το εδώ δικαζόμενο έγκλημα ήταν η κοινή απιστία του άρ. 390 ΠΚ (με τα σημερινά δηλαδή δεδομένα η παρ. 1 του άρ. 390 ΠΚ), στρεφόμενη κατά της περιουσίας του ΤΤ, περιουσία η οποία προφανώς και ανήκε στο ίδιο ως τραπεζικό ίδρυμα! Αν δεν ανήκε στο ίδιο και θεωρούνταν κατ' ουσίαν δημόσια περιουσία, τότε, κατ' αντιστοιχία όσων είδαμε στην περίπτωση της Δ.Ε.Κ.Α., η απιστία θα ήταν υπηρεσιακή, στρεφόμενη κατά της περιουσίας του Δημοσίου (με τα σημερινά δεδομένα, δηλαδή, θα τύγχανε εφαρμογής η παρ. 2 του άρ. 390 ΠΚ και όχι η παρ. 1 αυτού) και το ΤΤ θα απεβállετο από πολιτικώς ενάγον⁴⁰². Εδώ, όμως, η ίδια η σχολιαζόμενη απόφαση και η αποδιδόμενη κατηγορία ομιλούν για αδικήματα που τελέσθηκαν σε βάρος της περιουσίας του ΤΤ (και όχι σε βάρος του ελληνικού Δημοσίου), ενώ κανονικά δεκτή έγινε και η παράσταση του (υπό εκκαθάριση) ΤΤ ως αμέσως ζημιωθέντος! Με βάση λοιπόν αυτά τα δεδομένα, η συμμετοχή του Δημοσίου στο μετοχικό κεφάλαιο του ΤΤ δεν αποτέλεσε κριτήριο για τον χαρακτηρισμό της περιουσίας του τελευταίου ως κατ' ουσίαν δημόσιας, ώστε να μπορεί έτσι να δικαιολογηθεί η παράσταση του Δημοσίου. Το Δικαστήριο, αντιλαμβανόμενο αυτό το αδιέξοδο, και αναζητώντας ενδεχομένως τρόπο να «διασώσει» την πολιτική αγωγή του Δημοσίου, συνέδεσε τη συμμετοχή αυτού στο μετοχικό κεφάλαιο του ΤΤ, με την ανάληψη εν τοις πράγμασι (από το Δημόσιο) ενός ρόλου «εγγυητικού» για την τράπεζα έναντι των καταθετών· ρόλου, ο οποίος και το οδήγησε εν τέλει στην κάλυψη των ζημιών του ΤΤ. Παρενθετικά, βέβαια, πρέπει να τονισθεί ότι ούτε αυτή η σύνδεση δείχνει εξηγήσιμη, καθόσον η διάσωση των καταθέσεων των πολιτών συνδέεται με οικονομικοπολιτικούς παράγοντες που την καθιστούν επιτακτική, ανεξαρτήτως του αν το Δημόσιο συμμετέχει ή όχι στο μετοχικό κεφάλαιο της εκάστοτε υπό εκκαθάριση τράπεζας.

Ακόμη, όμως, και υπό την εκδοχή που παρουσιάζει η απόφαση, βλέπουμε ότι ο λόγος που γίνεται δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου είναι ότι αυτό κατέβαλε σημαντικά ποσά για τη διάσωση και εξυγίανση του ΤΤ, διαμέσου του ΤΧΣ. Πρώτα από όλα, εύλογο ζήτημα γεννάται με τη θεώρηση του Δημοσίου ως αμέσως ζημιωθέντος, διά της χρηματοδότησης μέσω περιουσίας, η οποία μεταβιβάσθηκε από αυτό στο ΤΧΣ, και από εκεί στο παλαιό και το νέο ΤΤ! Εδώ, πλέον, μεταξύ της προκληθείσας ζημίας και του Δημοσίου παρεμβάλλονται δύο νομικά πρόσωπα, προκαλώντας μας αυθορμητώς να ερωτήσουμε στα πόσα νομι-

⁴⁰². Αυτό συνέβη άλλωστε με το ΤΧΣ, το οποίο απεβλήθη από πολιτικώς ενάγον, ως μη αμέσως ζημιωθέν, επειδή θεωρήθηκε απλώς διαχειριστής της περιουσίας που κατ' ουσίαν ανήκει στο Δημόσιο.

κά πρόσωπα θεωρείται τέλος πάντων ότι η ζημία που υφίσταται το Δημόσιο είναι αντανakλαστική!

Κατά τη σχολιαζόμενη απόφαση, το παρεμβαλλόμενο ΤΧΣ φέρει μία περιουσία κατ' ουσίαν ανήκουσα στο Δημόσιο, επιτελώντας καθαρά διαχειριστικό ρόλο αυτής, και άρα η βλάβη που υπέστη το ΤΧΣ συνιστά άμεση βλάβη του Δημοσίου. Αυτό, βεβαίως, μας αναγκάζει να παραπέμπουμε σε όσα ήδη επισημάναμε για το θέμα αυτό στην υπόθεση Δ.Ε.Κ.Α.⁴⁰³. Ας συνεχίσουμε, όμως, τον συλλογισμό μας, δεχόμενοι, για την οικονομία της συζήτησης, ότι πράγματι το Δημόσιο χρηματοδότησε στην ουσία το «ΤΤ», ότι το ΤΧΣ ήταν απλώς διαχειριστής ή, ακόμη περισσότερο, ας υποθέσουμε ότι το ΤΧΣ δεν μεσολάβησε καν!

Λαμβανομένης υπ' όψιν της συνθήκης που θέσαμε, ερωτάται το εξής: αν αυτή η περίπτωση δεν συνιστά μία κλασική περίπτωση έμμεσης, αντανakλαστικής βλάβης, την οποία υφίσταται δευτερογενώς το Δημόσιο, ως βλάβη εξηρημένη από την πρωτογενή που υπέστη το ΤΤ, εναντίον του οποίου και στρέφεται το έγκλημα, τότε τελικά έχουμε αντανakλαστική βλάβη; Όπως είδαμε, σε αντίθεση με την υπόθεση Δ.Ε.Κ.Α., εδώ το ίδιο το Δικαστήριο αναγνωρίζει το ΤΤ ως αμέσως ζημιωθέν! Το δε Δημόσιο ήρθε να καλύψει αυτή την (αναγνωρισμένη ως) άμεση και προσωπική ζημία του ΤΤ, χρηματοδοτώντας το ώστε να διασώσει τις καταθέσεις των πολιτών. Το καθαρά αντανakλαστικό αυτής της ζημίας φαίνεται από το ακόλουθο υποθετικό παράδειγμα: αν το ΤΤ κατέγραφε μικρές ζημίες, οι οποίες δεν καθιστούσαν απαραίτητη τη διάσωσή του από το Δημόσιο, τότε το ΤΤ θα ήταν και πάλι αμέσως, προσωπικώς, πρωτογενώς ζημιωθέν, το δε Δημόσιο δεν θα είχε παρέμβει και έτσι δεν θα είχε ελαττώσει την περιουσία του. Αυτό αποδεικνύει τον καθαρά δευτερογενή χαρακτήρα της ζημίας που υπέστη, καθότι δεν νοείται η ύπαρξη πρωτογενούς βλάβης να εξαρτάται από το μέγεθός της! Το ΤΤ και μόνο είναι αυτό που βιώνει άμεσα και απευθείας τη ζημία από τα τελεσθέντα περιουσιακά εγκλήματα. Το Δημόσιο, προφανώς για να αποσοβήσει μία τραπεζική κατάρρευση με οξείες κοινωνικοοικονομικές συνέπειες, επιλέγει να καλύψει τη ζημία σε δεύτερο χρόνο, αφότου αυτή έχει επέλθει σε βάρος της τράπεζας. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, λοιπόν, ότι το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας, διά του οποίου περιστέλλεται ο κύκλος των δικαιουμένων σε παράσταση πολιτικής αγωγής, στην περίπτωσή μας καταστρατηγείται.

Η γενίκευση δε της ως άνω ερμηνείας θα οδηγούσε στο εντελώς άλογο συμπέρασμα, να θεωρείται το Δημόσιο αμέσως ζημιωθέν σε κάθε περίπτωση που καλύπτει προκληθείσες ζημίες σε βάρος οιοδήποτε νομικού προσώπου! Ή ακόμη παραπέρα, οιοσδήποτε καλύπτει τις ζημίες που υπέστη ένα νομικό πρόσωπο, να μπορεί να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων για έγκλημα που στρέφεται κατά του τελευταίου. Διότι αν διαβάσει κανείς προσεκτικά τον συλλογισμό της ανωτέρω απόφασης, δύσκολα θα βρει κάποια άλλη δικαιολογητική βάση, πέραν αυτής για

403. Βλ. κεφ. 5.α.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

την οποία ασκούμε κριτική. Έτσι, για παράδειγμα, θα έπρεπε να γίνει δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής και μίας ασφαλιστικής εταιρίας, η οποία ενδεχομένως κάλυψε τις προκληθείσες ζημίες μίας τράπεζας ή μίας άλλης (οποιασδήποτε) εταιρίας, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε πλέον σε μία ευρεία νομιμοποίηση καθαρά αντανakλαστικών με το έγκλημα σχέσεων.

Δεν υπάρχει, νομίζω, αμφιβολία ότι η νομολογία, με τέτοιες αποφάσεις, απομακρύνεται από τα χαρακτηριστικά και τη φύση του θεσμού της πολιτικής αγωγής. Είναι εύλογο, θα μπορούσε να πει κανείς, να θεωρείται σημαντική η παρουσία του Δημοσίου σε υποθέσεις που αφορούν σε εγκλήματα εκατοντάδων εκατομμυρίων ευρώ που το ίδιο κατέβαλε. Και είναι βέβαιο ότι αυτό μπορεί να συνδράμει στην απόδειξη της τέλεσης εγκλημάτων με σοβαρότατες κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις. Αυτό, όμως, δεν μπορεί να γίνεται εις το όνομα της αμεσότητας της ζημίας, «βαπτίζοντας» ως τέτοια την οποιαδήποτε δευτερογενή και αντανakλαστική βλάβη του Δημοσίου. Γιατί, στο τέλος της ημέρας, τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και η ποιότητα της ποινικής δίκης τελούν σε άμεση συνάρτηση με τη σοβαρότητα που διατηρούν κεφαλαιώδεις θεσμοί της ποινικής διαδικασίας, όπως αυτός της υποστήριξης της κατηγορίας.

Δέον να αναφερθεί, πάντως, ότι μετά την ανωτέρω προβληματική απόφαση ακολούθησε αναβολή της εν λόγω δίκης. Στη νέα δε δίκη, το Δημόσιο απεβλήθη από πολιτικώς ενάγον δύναμει της υπ' αριθ. 206/2019 παρεμπίπτουσας αποφάσεως, το σκεπτικό της οποίας δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί.

γ. Η υπόθεση της Ολυμπιακής Αεροπορίας

Παρόμοια περίπτωση με αυτή της Δ.Ε.Κ.Α., αντιμετώπισε πρόσφατα η ελληνική νομολογία σε υπόθεση απιστίας σε βάρος της εταιρίας «Ολυμπιακή Αεροπορία-Υπηρεσίες Α.Ε.», όπως μετονομάσθηκε η εταιρία «Ολυμπιακή Αεροπορία Α.Ε.» (εφεξής Ολυμπιακή Αεροπορία). Εν προκειμένω, το ελληνικό Δημόσιο, επικαλούμενο την ιδιότητά του ως μοναδικού μετόχου (σε ποσοστό 100%) της Ολυμπιακής Αεροπορίας, δήλωσε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, υποστηρίζοντας ότι η Ολυμπιακή Αεροπορία έχει μεν νομική μορφή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου (ΑΕ), δρώντας κατά τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας, αλλά αποτελεί δημόσια επιχείρηση, λειτουργούσα χάριν του δημοσίου συμφέροντος, ανήκουσα εξ ολοκλήρου στο Δημόσιο και τελούσα υπό την εποπτεία και τον έλεγχό του. Παράλληλα δε, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του ελληνικού Δημοσίου, αυτό υφίσταται διαχρονικά τις οικονομικές ζημίες της Ολυμπιακής Αεροπορίας, χρηματοδοτεί τα επενδυτικά προγράμματα της εταιρίας, εγγράφει τα ελλείμματά της στον κρατικό προϋπολογισμό, εγγυάται την εξόφληση των δανείων της κ.ά. Τέλος, επιχείρημα αντλήθηκε και από τις διατάξεις του Ν. 3429/2005 με τίτλο «Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (Δ.Ε.Κ.Ο.)», σύμφωνα με τις οποίες η Ολυμπιακή Αεροπορία εμπίπτει στην έννοια της «δημόσιας επιχείρησης» (άρ. 2). Από

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

όλα τα παραπάνω, συνάγεται, κατά τους συλλογισμούς του ελληνικού Δημοσίου, η άμεση ζημία που αυτό υφίσταται και που το νομιμοποιεί σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Το Τριμελές Εφετείο Αθηνών, με την υπ' αριθ. 5002/2019 παρεμπίπτουσα απόφασή του, η οποία δεν έχει ακόμη καθαρογραφεί, απέβαλε το ελληνικό Δημόσιο από την οικεία ποινική δίκη, μη κάνοντας δεκτούς τους ισχυρισμούς του περί άμεσης ζημίας. Η απόφαση αυτή, οφείλει να αποτελέσει την απαρχή της επαναφοράς της νομολογίας στην αντιμετώπιση της περιουσίας ενός νομικού προσώπου με νομικά κριτήρια, και όχι με ρευστά οικονομικά κριτήρια⁴⁰⁴, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας πλείστους όσους εμμέσως ζημιωθέντες.

Εξετάζοντας τους ισχυρισμούς του Δημοσίου, πρέπει να τονίσουμε προκαταβολικά ότι τα όσα υποστηρίξαμε στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις (της Δ.Ε.Κ.Α. και του ΤΤ), ισχύουν και εδώ. Η Ολυμπιακή Αεροπορία αποτελεί μία ξεχωριστή νομική οντότητα, με δική της διοίκηση, δική της περιουσία⁴⁰⁵, δικά της συμφέροντα, δικό της προσωπικό. Η όποια βλάβη του Δημοσίου ως μετόχου είναι καθαρά αντανakλαστική, ένεκα της μείωσης της αξίας των μετοχών τις οποίες διακρατεί, όταν διαπράττονται περιουσιακά αδικήματα σε βάρος της περιουσίας της Ολυμπιακής Αεροπορίας. Το όλως αντανakλαστικό της βλάβης που υφίσταται ο μέτοχος φαίνεται και από το εξής παράδειγμα: εάν τελεσθεί ένα αδίκημα σε βάρος της Ολυμπιακής Αεροπορίας, το οποίο, είτε επειδή αφορά σε ελάσσονα ποσά είτε επειδή δεν έχει ακόμη απασχολήσει τις αρχές ή την κοινή γνώμη, δεν οδήγησε σε μείωση της αξίας της μετοχής της, τότε, η μεν Ολυμπιακή Αεροπορία έχει υποστεί κανονικά περιουσιακή ζημία από το σε βάρος της αδίκημα, το δε Δημόσιο δεν έχει υποστεί καμία ζημία. Εάν, όμως, η περιουσία της Ολυμπιακής ανήκε στο Δημόσιο, τότε προφανώς, ανεξαρτήτως της διακύμανσης της τιμής των μετοχών που διακρατεί, αυτό θα είχε υποστεί κανονικά άμεση περιουσιακή βλάβη από το έγκλημα.

Ούτε φυσικά η κάλυψη ζημιών, η χρηματοδότηση επενδυτικών προγραμμάτων, η εγγύηση σε χορηγηθέντα δάνεια της Ολυμπιακής Αεροπορίας κ.ο.κ. αποτελούν στοιχεία ικανά να θεμελιώσουν άμεση ζημία του Δημοσίου. Μία τέτοια εκδοχή ανοίγει «τον ασκό του Αιόλου» για τη συμμετοχή ως υποστηρίζοντας την

404. Βλ. σχετ. την παλαιότερη ορθή νομολογία, υποσημ. 388, καθώς και την πρόσφατη ορθή νομολογία, σελ. 174 επ.

405. Βλ. Μπιτζιλέκη, ΠοινΧρ 2016, σελ. 89 επ., ο οποίος υπογραμμίζει ότι «Στο δίκαιο πάντως, όταν γίνεται λόγος για περιουσία που ανήκει σε κάποιο πρόσωπο (φυσικό ή νομικό), νοείται η περιουσία (πάσης φύσεως δικαιώματα, εμπράγματα, ενοχικά κ.λπ.) με τη νομική-τυπική έννοια. Σημασία δεν έχει ποιο σκοπό εξυπηρετεί αυτή η περιουσία, αν δηλαδή έχει δημόσιο-κοινωνικό χαρακτήρα, αλλά σε ποιον ανήκει, ποιος είναι δηλαδή ο δικαιούχος, ο φορέας της. Η περιουσία λοιπόν μιας εταιρείας ανήκει σε αυτή ως διακριτό-αυτοτελές μέγεθος από την όποια εταιρική συμμετοχή που ανήκει στο Δημόσιο». Σύμφωνα και ο Αναγνωστόπουλος, Απιστία στην υπηρεσία (ΠΚ 256), ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ.

5. Η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου άλλου ν.π.

κατηγορία, κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου που εγγυάται δάνεια, παρέχει επιχορηγήσεις ή οικονομικά βοηθήματα, καλύπτει ζημίες, και, γενικά, προσφέρει οικονομική βοήθεια σε ένα άλλο νομικό πρόσωπο. Έτσι, όμως, οδηγούμαστε στην πλήρη κατάλυση του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας. Τα ανωτέρω πρόσωπα υφίστανται μόνο δευτερογενείς, αντανakλαστικές συνέπειες από τα περιουσιακά αδικήματα σε βάρος του αμέσως ζημιωθέντος νομικού προσώπου. Έστω, για παράδειγμα, ότι το περιουσιακό αδίκημα σε βάρος της Ολυμπιακής Αεροπορίας αφορούσε σε έλασσον ποσό, και έτσι δεν απαιτείτο κάλυψη ζημιών από το Δημόσιο, δεν απειλούτο το επενδυτικό πρόγραμμα που αυτό χρηματοδότησε και δεν ετίθετο εν κινδύνω η εξυπηρέτηση των δανείων της. Σε μία τέτοια περίπτωση, το Δημόσιο δεν θα κατέγραφε καμία περιουσιακή βλάβη. Θα μπορούσε, όμως, κανείς να ισχυρισθεί το ίδιο και για την Ολυμπιακή Αεροπορία; Προφανώς και όχι· η ελάσσων ζημία δεν παύει να είναι ζημία. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι, ενώ η άμεση βλάβη είναι το αναγκαίο αποτέλεσμα ενός περιουσιακού αδικήματος, και υφίσταται είτε η ζημία είναι μεγάλη είτε είναι μικρή, η δευτερογενής βλάβη είναι ένα παρεπόμενο μέγεθος, που: α) αφορά σε ένα άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο, β) δεν αποτελεί αναγκαίο, αλλά ενδεχόμενο αποτέλεσμα ενός περιουσιακού αδικήματος, και γ) η ύπαρξή του εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως π.χ. το ύψος της προκληθείσης ζημίας, η οικονομική δύναμη του αμέσως ζημιωθέντος ν.π., ο βαθμός και ο τρόπος συνεισφοράς του επενδυτή/εγγυητή/χρηματοδότη του ν.π. που ζημιώθηκε άμεσα κ.ά. Μία τέτοια, καθαρά δευτερογενή βλάβη υφίσταται και το Δημόσιο, όταν αναγκάζεται να καλύψει δάνεια της Ολυμπιακής Αεροπορίας ή όταν απειλείται το επενδυτικό πρόγραμμα που χρηματοδότησε.

Τέλος, ούτε η ειδική νομοθεσία περί ΔΕΚΟ μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα περί άμεσης ζημίας του Δημοσίου. Όπως ήδη αναλύσαμε, η παράσταση του Δημοσίου επιτρέπεται μόνο όταν αυτό προσβάλλεται άμεσα ως νομικό πρόσωπο, και όχι όταν προσβάλλεται ένα άλλο νομικό πρόσωπο, από αυτά που ανήκουν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα⁴⁰⁶. Η ειδική νομοθεσία που επικαλείται το Δημόσιο, ορίζει, για τους σκοπούς του νόμου, ως «δημόσια επιχείρηση» ένα ευρύ φάσμα νομικών προσώπων, στη βάση οικονομικών κριτηρίων. Η έννοια αυτή δεν θα πρέπει να συγχέεται με το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, τη στιγμή, μάλιστα, που ο ίδιος ο Ν. 3429/2005, που επικαλείται το Δημόσιο, ορίζει στο άρ. 1 αυτού ότι «ως “δημόσια επιχείρηση” νοείται κάθε ανώνυμη εταιρεία, στην οποία το ελληνικό δημόσιο δύναται να ασκεί άμεσα ή έμμεσα αποφασιστική επιρροή [...]». Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι έννοιες της «δημόσιας επιχείρησης» και του ελληνικού Δημοσίου σαφώς αντιδιαστέλλονται από τον ίδιο το νόμο, αφορώντας σε διακριτά νομικά πρόσωπα. Από νομικής, λοιπόν, σκοπιάς, η επίκληση αυτής της διάταξης ώστε να ταυτιστεί μία ΑΕ με το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, είναι άτοπη.

406. Βλ. σχετ. κεφ. 2.2.1.

6. ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

6.1. Μπορεί το Δημόσιο να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον υπό τον νέο ΚΠΔ, δυνάμει του Ν.Δ. 2711/1953;

Με την ψήφιση του νέου ΚΠΔ κατηργήθη, όπως είδαμε, η εισαγωγή αστικών αξιώσεων στο ποινικό δικαστήριο, και ως μόνο προβαλλόμενο αίτημα καθιερώθηκε η υποστήριξη της κατηγορίας. Ωστόσο, το ελληνικό Δημόσιο, σε ορισμένες εκ των δικών, στις οποίες παρίσταται μετά τη θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ, εξακολουθεί να αξιώνει αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, θεωρώντας ότι η διάταξη του αρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953⁴⁰⁷ που το αφορά, παραμένει εν ισχύ, κατ' εξαίρεση αυτών που ορίζει ο ΚΠΔ. Είναι προφανές, νομίζω, ότι μία τέτοια άποψη είναι εσφαλμένη και δεν μπορεί να γίνει δεκτή, κάτι που επιβεβαιώνει άλλωστε και η μέχρι τώρα απορριπτική στάση της νομολογίας επί του θέματος⁴⁰⁸.

Η διάταξη του αρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953 επέτρεπε την προβολή αξιώσεων αποζημίωσης στο ποινικό δικαστήριο εξ οιουδήποτε αδικήματος, χωρίς την τήρηση έγγραφης προδικασίας. Εισήγαγε, με άλλα λόγια, ένα εξαιρετικό καθεστώς μη πρότερης γνωστοποίησης από το Δημόσιο στον κατηγορούμενο των αξιώσεων αποζημίωσής του. Παράλληλα, παρείχε αναγκαίες διασαφήσεις για το πότε είναι επιτρεπτή η παράσταση πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, δεδομένου του ότι, κατά τον χρόνο της θέσεώς της σε ισχύ, ο θεσμός της πολιτικής αγωγής βρισκόταν στα πρώτα του βήματα και το νομικό καθεστώς της παράστασης του Δημοσίου ήταν ακόμη υπό διαμόρφωση. Είναι σαφές ότι η διάταξη αυτή ρυθμίζει με τρόπο ειδικότερο ορισμένα από τα ζητήματα της πολιτικής αγωγής, η οποία προβλεπόταν ως θεσμός στον τότε ΚΠΔ· με άλλα λόγια, αποτελεί διάταξη εξαρτημένη από την ύπαρξη του θεσμού της πολιτικής αγωγής. Η κατάργηση του τελευταίου και των σχετικών διατάξεων για την επιδίκαση αστικών αξιώσεων από τα ποινικά δικαστήρια με το Ν. 4620/2019, συνεπιφέρει κατά λογική αλληλουχία κατάργηση και κάθε άλλης διάταξης, η οποία ερείδεται στην ύπαρξη της πολιτικής αγωγής.

407. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι: «Το Δημόσιον δύναται δια τας εξ οιουδήποτε αδικήματος απορρεούσας αξιώσεις περί αποζημιώσεώς του να παρίσταται ενώπιον του Ποινικού Δικαστηρίου προβάλλον ταύτας το πρώτον επ' ακροατηρίω άμα τη εκφωνήσει της υποθέσεως άνευ εγγράφου τινος προδικασίας και δια μόνης της δηλώσεως του νομίμου πληρεξουσίου του, καταχωριζομένης εις το οικείον πρακτικόν, δύναται δε αυτοχρόνως τη άνω δηλώσει να γνωστοποιή και τα ονοματεπώνυμα των εξεταστέων μαρτύρων του προς απόδειξιν της αξιώσεώς του».

408. Προσφάτως δημοσιεύθηκε η υπ' αριθ. 1124Α/2020 παρεμπίπτουσα απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών για την υπόθεση των εξοπλιστικών (δεν έχει ακόμη καθαρογραφεί), με την οποία απερρίφθησαν οι σχετικοί ισχυρισμοί του Δημοσίου και έγινε δεκτή η παράστασή του μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

Είναι νομικά και λογικά αδύνατο να επιβιώνει μία διάταξη που ρυθμίζει με τρόπο ειδικότερο μία κατάσταση, η οποία πλέον δεν υφίσταται.

Η κατάργηση του αρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953, άλλωστε, προκύπτει ρητά από το νέο ΚΠΔ, στο άρθρο 586 περ. θ' του οποίου ορίζεται ότι: «Από την έναρξη ισχύος του παρόντος Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργούνται [...] κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη που αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζει ο παρών Κώδικας Ποινικής Δικονομίας». Επομένως, η ανωτέρω ειδικότερη διάταξη έχει ρητά καταργηθεί, αναφερόμενη σε θέματα που ήδη ορίζει κατά τρόπο διαφορετικό ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Η επιβίωση, άλλωστε, του θεσμού της πολιτικής αγωγής, άρα και της δυνατότητας επιδίκασης αστικών αξιώσεων από τα ποινικά δικαστήρια, χάριν ενός μόνο νομικού προσώπου, θα προσέκρουε σε προφανή ζητήματα αντισυνταγματικότητας, εν όψει της αρχής της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης των διαδίκων από τους νόμους που προσδιορίζουν τους όρους άσκησης του δικαιώματος δικαστικής προστασίας⁴⁰⁹, αλλά και σε ζητήματα αντίθεσης στο αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης.

Το ελληνικό Δημόσιο, προς αντίκρουση των ανωτέρω, κατά τη σχετική δήλωση παράστασής του στην υπόθεση των εξοπλιστικών, ως βάση της επιχειρηματολογίας του έθεσε το ότι «το ειδικό ζήτημα της παράστασης του Ελληνικού Δημοσίου ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων για τις απορρέουσες από οποιοδήποτε αδίκημα αξιώσεις περί αποζημίωσής του ουδέποτε ρυθμιζόταν από τον παλαιό ΚΠΔ αλλά ούτε και ρυθμίζεται από τον νέο ΚΠΔ. Εξάλλου, η επίμαχη διάταξη του ν.δ/τος 2711/1953 δεν περιέχει οποιαδήποτε ρητή ή σιωπηρή παραπομπή ούτε σε διατάξεις ούτε σε θεσμούς του ΚΠΔ, ώστε να τύχει εφαρμογής το άρθρο 592 (νέου) ΚΠΔ. Πράγματι, στην εν λόγω διάταξη δεν γίνεται ουδεμία αναφορά σε “πολιτική αγωγή” υπό την έννοια του παλαιού ΚΠΔ, ώστε να δύναται να υποστηριχθεί βάσιμα ότι περιλαμβάνει δήθεν παραπομπή σε “θεσμούς του καταργούμενου ΚΠΔ”.

Η καινοφανής αυτή άποψη περί ενός άλλου νομικού καθεστώτος που δεν έχει καμία σχέση με την πολιτική αγωγή, άρα δεν ρυθμίζεται από το νέο ΚΠΔ, είναι καταφανώς εσφαλμένη⁴¹⁰. Πέραν των δικονομικών προνομίων που κατ' εξαίρεση εισάγονται με το αρ. 5 Ν.Δ. 2711/1953, η ενεργητική νομιμοποίηση του Δημοσίου, καθώς και η παράστασή του κατά τα άλλα, ρυθμιζόνταν κανονικά από τις περί πολιτικής αγωγής διατάξεις του παλαιού ΚΠΔ (άρθρο 63 επ.), πράγμα που αποδεικνύει ότι δεν μιλάμε για έναν διαφορετικό δικονομικό θεσμό. Και πράγματι, ου-

409. Βλ. χαρακτηριστικά *ΧρυσόγONO*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ. 128, ο οποίος λέγει ότι «η ευνοϊκότερη μεταχείριση του Δημοσίου [...] δεν συνάδει προς το άρθρο 4 παρ. 1 Συντ., όταν αυτό στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν ασκεί κυριαρχική εξουσία, αλλά ενεργεί ως *fiscus* και δεν συντρέχουν αντικειμενικοί λόγοι προνομιακής μεταχείρισής του», καθώς και σελ. 453 επ.

410. Το ίδιο, άλλωστε, το Δημόσιο επαναλαμβάνει λίγο αργότερα «τις ήδη δηλωθείσες κατά την προδικασία δηλώσεις παράστασης πολιτικής αγωγής»!

δέποτε υποστηρίχθηκε θεωρητικά ή νομολογιακά η ύπαρξη ενός διαφορετικού δικονομικού θεσμού δυνάμει του άρ. 5 Ν.Δ. 2711/1953· αντιθέτως, η χρήση και η νομολογιακή αντιμετώπιση του άρθρου αυτού γινόταν πάντοτε και ανεξαιρέτως στο πλαίσιο της παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου⁴¹¹. Επιπλέον, η θέση περί του ότι το άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953 δεν σχετίζεται με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής δεν έχει ούτε ιστορικοβουλευτικά ερείσματα: η εν λόγω διάταξη περιλαμβάνει απλώς και μόνο μία σειρά δικονομικών προνομίων⁴¹², τα οποία το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους είχε προηγουμένως ζητήσει να εισαχθούν από την Αναθεωρητική Επιτροπή για τη σύνταξη του παλαιού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ο οποίος τέθηκε εν ισχύ στις 01.01.1951), υποστηρίζοντας ότι πρέπει «όπως, προς πληρεστέραν προστασίαν των συμφερόντων του Δημοσίου, επιτρέπεται εις τούτο άνευ της κοινοποιήσεως δικογράφου αγωγής να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων το πρώτον επ' ακροατηρίω, εάν μη εις πάντα τα αδικήματα τα κατά της δημοσίας περιουσίας στρεφόμενα, τουλάχιστον εις τα σημαντικότερα τούτων, τα την μείζονα ζημίαν προκαλούντα»⁴¹³. Είναι, λοιπόν, προφανές, ότι ήδη από τις απαρχές της συζήτησης για τη θέσπιση αυτών των δικονομικών προνομίων χάριν του Δημοσίου, ουδείς έκανε λόγο για τη γένεση ενός νέου ειδικού θεσμού, αλλά, αντιθέτως, για την παροχή ορισμένων διευκολύνσεων στο πλαίσιο του ήδη υφισταμένου θεσμού της πολιτικής αγωγής.

Τέλος, δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι, σύμφωνα με το άρ. 588 ΚΠΔ: «1. Όπου σε ειδικούς νόμους προβλέπεται δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής οι δικαιούμενοι παρίστανται μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 63 επ. του παρόντος κώδικα. [...] 3. Αστικές αξιώσεις που έχουν εισαχθεί σε ποινικά δικαστήρια παραπέμπονται υποχρεωτικά ως ανεκκαθάριστες στα πολιτικά δικαστήρια, εκτός αν έχουν επιδικαστεί, οπότε ως προς αυτές εφαρμόζονται οι διατάξεις του καταργούμενου κώδικα ποινικής δικονομίας». Με άλλα λόγια, είναι ξεκάθαρο πως, σύμφωνα με την παρ. 1, το Δημόσιο μπορεί μόνο

411. ΑΠ 175/2017, ΠοινΧρ 2018, σελ. 620 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 108/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1235/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 461/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Τέτοια ακυρότητα υπάρχει όταν δεν συντρέχουν στο πρόσωπο του πολιτικώς ενάγοντος οι όροι της ενεργητικής και παθητικής νομιμοποίησης για την άσκηση της πολιτικής αγωγής, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 63 και 64 του ΚΠΔ, και όταν παραβιάστηκε η διαδικασία, που έπρεπε να τηρηθεί σχετικά με τον τρόπο και το χρόνο ασκήσεως της υποβολής αυτής κατά το άρθρο 68 του ΚΠΔ. Τούτο ισχύει και για το Δημόσιο, χωρίς στο σημείο αυτό να έχει επιφέρει μεταβολή η διάταξη του άρθρου 5 του ν.δ 2711/1953, που έχει εφαρμογή και επί των αδικημάτων του ν. 2523/1997, με την οποία απαλλάχτηκε το Δημόσιο μόνο από την υποχρέωση για τήρηση της επιβαλλόμενης από το άρθρο 68 του ΚΠΔ, προδικασίας»· ΑΠ 268/1989, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 11/1981, ΠοινΧρ 1981, σελ. 416 επ.

412. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. στο κεφ. 6.3.

413. Βλ. Γ. Καφετζή, Πρακτικά Συνεδριάσεων των Αναθεωρητικών Επιτροπών του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, τεύχος Γ', 1959, σελ. 90-91.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

να υποστηρίξει την κατηγορία και δεν μπορεί να δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής, επικαλούμενο την ειδική διάταξη του Ν.Δ. 2711/1953, καθώς και πως, σύμφωνα με την παρ. 3, η ύπαρξη αστικών αξιώσεων σε ποινικό δικαστήριο δεν προσιδιάζει στο νέο θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας. Άλλωστε, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς αμέσως παρακάτω⁴¹⁴, και οι νέες διατάξεις του Ν. 4637/2019 που ρυθμίζουν ειδικώς τα ζητήματα εκπροσώπησης του Δημοσίου στην ποινική δίκη, ρητά αναφέρονται μόνο στην παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας από αυτό, δίχως –προφανώς– καμία αναφορά σε δήθεν δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής ή εισαγωγής αστικών αξιώσεων.

Όπως για όλα τα υπόλοιπα φυσικά και νομικά πρόσωπα, έτσι και για το Δημόσιο, μόνο αίτημα κατά την παράστασή του στο ποινικό δικαστήριο αποτελεί η υποστήριξη της κατηγορίας. Επ' ουδενί λόγω μπορεί να γίνει δεκτή, από δογματικής, συστηματικής και δικαιοπολιτικής σκοπιάς, η ύπαρξη ενός «παραδικονομικού» θεσμού πολιτικής αγωγής, που ισχύει αποκλειστικά και μόνο για το Δημόσιο. Εδώ, πλέον, δεν μιλάμε απλώς για δικονομικά προνόμια, όπως αυτά που ίσχυαν επί του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, αλλά για την ύπαρξη μίας άλλης δικονομίας χάριν του Δημοσίου. Είναι προφανές ότι, υπό την ισχύ του νέου ΚΠΔ, μονόδρομος διεκδίκησης από το Δημόσιο των αξιώσεων αποζημίωσης και χρηματικής του ικανοποίησής του είναι τα πολιτικά δικαστήρια, δεδομένης της κατάργησης του θεσμού της πολιτικής αγωγής και κάθε άλλης εξαρτημένης, γενικής ή ειδικής διάταξης.

6.2. Ποιος εκπροσωπεί το Δημόσιο στα ποινικά δικαστήρια;

Γενικό κανόνα αποτελεί ότι το ελληνικό Δημόσιο εκπροσωπείται στα ποινικά δικαστήρια, σύμφωνα με το άρθρο 20 του Ν. 3086/2002 «Οργανισμός ΝΣΚ, κατάσταση Λειτουργιών-Υπαλλήλων», από τα μέλη του κυρίου προσωπικού του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους⁴¹⁵, τα οποία «έχουν από τη θέση τους και χωρίς άλλο αποδεικτικό στοιχείο την πληρεξουσιότητα που απαιτείται από το νόμο, για την παράσταση και υπεράσπιση συμπεριλαμβανομένων των δικαστικών αντιπροσώπων, χωρίς να είναι αναγκαία η απόδειξη της πληρεξουσιότητας»⁴¹⁶. Στα ανωτέρω δε μέλη του ΝΣΚ περιλαμβάνονται και όλοι οι δικαστικοί αντιπρόσωποι αυτού⁴¹⁷. Επιπλέον, υπό την ισχύ του παλαιού ΚΠΔ, η πολιτική αγωγή εκ μέρους του Δημο-

414. Βλ. κεφ. 6.2.

415. Η δικαστική εκπροσώπηση του Δημοσίου από το ΝΣΚ προκύπτει ευθέως και από το άρθρο 100Α εδ. β' του Συντάγματος, το οποίο ορίζει ότι: «Στην αρμοδιότητα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ανήκουν ιδίως η δικαστική υποστήριξη και εκπροσώπηση του Δημοσίου».

416. Η διάταξη αυτή αντικατέστησε τη διάταξη του άρθρου 19 παρ. 1 του καταργηθέντος π.δ/τος 282/1996 «περί Οργανισμού του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους», η οποία είχε το ίδιο περιεχόμενο. Βλ. και Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή, σελ. 319.

417. ΑΠ 313/2005, ΠοινΧρ 2005, σελ. 972 επ.

σίου μπορούσε να κινηθεί και από τον Εισαγγελέα (άρ. 70)⁴¹⁸, δυνατότητα η οποία δεν επιβιώνει υπό το καθεστώς του νέου ΚΠΔ.

Εξαιρέσεις στα ανωτέρω έχουν εισαχθεί δι' ειδικών νομοθετικών διατάξεων, με τις οποίες δίδεται το σχετικό δικαίωμα εκπροσώπησης του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας και σε δημοσίους υπαλλήλους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων αποτελούν το άρ. 294 του Δασικού Κώδικα, το οποίο δίδει δικαίωμα εκπροσώπησης του Δημοσίου στα δασικά αδικήματα από τον δασάρχη ή οιοδήποτε δασικό όργανο ή δημόσιο υπάλληλο⁴¹⁹, καθώς και το άρ. 68 παρ. 5 εδ. τελ' του Ν. 4174/2013, το οποίο δίδει, επί πλημμελημάτων φοροδιαφυγής, το δικαίωμα εκπροσώπησης του Δημοσίου από τον προϊστάμενο της αρμόδιας Φορολογικής Αρχής ή τον υπ' αυτού οριζόμενο υπάλληλο, ρύθμιση μάλιστα που ακολουθείται παγίως στην πράξη⁴²⁰.

Με το Ν. 4637/2019 περί των τροποποιήσεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, προσετέθησαν νέες αποκλίσεις από τον κανόνα του άρ. 20 του Ν. 3086/2002, οι οποίες αφορούν στην εκπροσώπηση του Δημοσίου στις νέες, εναλλακτικές διαδικασίες περάτωσης της ποινικής δίκης. Πιο συγκεκριμένα, το νέο άρ. 20Α στον Ν. 3086/2002, ορίζει ότι «1. Η υποβολή έγκλησης για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου, γίνεται από τον προϊστάμενο της υπηρεσίας, στην οποία ανήκει η αρμοδιότητα της προστασίας του βλαβέντος εννόμου αγαθού του Δημοσίου ή από τον νόμιμο αναπληρωτή του και σε περίπτωση περισσώτερων συναρμόδιων υπηρεσιών, αρκεί η υποβολή έγκλησης από τον προϊστάμενο μιας από αυτές. Η έγκληση περιλαμβάνει συνοπτική περιγραφή των πραγματικών περιστατικών του αδικήματος, τον δράστη, τις αποδείξεις και την αίτηση του Ελληνικού Δημοσίου για τη δίωξη του δράστη.

2. Κατά τον ίδιο, όπως και στην προηγούμενη παράγραφο τρόπο, το Ελληνικό Δημόσιο συμμετέχει και εκπροσωπείται ως παθόν από την αξιόποινη πράξη στις διαδικασίες των άρθρων 45 παρ. 2, 48, 49, 50, 52, 53 παρ. 2, 301 έως και 304 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) και 464 του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ). Στις περιπτώσεις που οι διαδικασίες αυτές αφορούν κακουργήματα, ο Πρόεδρος του ΝΣΚ, μετά από γραπτό αίτημα της αρμόδιας υπηρεσίας, που υποβάλλεται έγκαιρα και χωρίς καθυστέρηση και συνοδεύεται με όλα τα απαραίτητα έγγραφα, πληροφορίες και άλλα στοιχεία της υπόθεσης, ορίζει, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου, μέλος του ΝΣΚ, το οποίο θα παρίσταται ως πληρεξούσιος του Ελληνικού Δημοσίου μαζί με τον προϊστάμενο της υπηρεσίας της παραγράφου 1, που εκπροσωπεί το Ελληνικό Δημόσιο. Στις περιπτώσεις πλημμελημάτων, ο Πρόεδρος προβαίνει στον κατά το προηγούμενο εδάφιο ορισμό μέλους του ΝΣΚ, εάν, κατά

418. Για το ζήτημα αυτό βλ. Στεργιόπουλο, Η εκπροσώπησης της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και των νομικών προσώπων εις την ποινικήν δίκην, ΠοινΧρ 1979, σελ. 396.

419. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.4.

420. Βλ. για αυτό κεφ. 3.6.2.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

την κρίση του, το είδος και η σπουδαιότητα της υπόθεσης, καθιστούν αναγκαίο τον ορισμό αυτόν, καθώς επίσης και όταν ο αρμόδιος εισαγγελέας ή το δικαστήριο έχουν ζητήσει την παράσταση του Ελληνικού Δημοσίου, με συνήγορο. Για την παράσταση του Ελληνικού Δημοσίου προς υποστήριξη της ποινικής κατηγορίας, με πληρεξούσιο μέλος του ΝΣΚ, κατά την προδικασία και την κύρια διαδικασία, υποβάλλεται έγκαιρα προς το ΝΣΚ έγγραφο αίτημα από την κατά την παράγραφο 1 αρμόδια υπηρεσία, στο οποίο περιγράφεται η υλική ζημία ή/και η ηθική βλάβη που υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο από την αξιόποινη πράξη και συνοδεύεται με όλα τα απαραίτητα έγγραφα, πληροφορίες και λοιπά στοιχεία της υπόθεσης. Ειδικά για τα αδικήματα που διώκονται μετά από έγκληση, το παραπάνω αίτημα πρέπει συνοδεύεται και από αντίγραφο της έγκλησης του Δημοσίου και τα έγγραφα που υποδεικνύουν τη νόμιμη άσκησή της. Κατά τα λοιπά, για τα μέλη του ΝΣΚ εφαρμόζονται οι διατάξεις του παρόντος νόμου σχετικά με τη δικαστική εκπροσώπηση και υπεράσπιση του Ελληνικού Δημοσίου ενώπιον των δικαστηρίων από το ΝΣΚ και, ιδίως, εκείνες των παραγράφων 1 έως 3 του άρθρου 20.

3. Στις περιφέρειες πρωτοδικείων, στις οποίες δεν λειτουργούν υπηρεσιακές μονάδες του ΝΣΚ, η ανάθεση των καθηκόντων της προηγούμενης παραγράφου μπορεί να γίνεται σε δικηγόρο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις του άρθρου 24 του παρόντος νόμου.

4. Για την υποβολή της έγκλησης, την άσκηση της προσφυγής κατά το άρθρο 52 του ΚΠΔ, τη δήλωση παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας και γενικότερα για τη συμμετοχή του ως διαδίκου ή παθόντος σε κάθε στάδιο και βαθμό της ποινικής διαδικασίας, το Ελληνικό Δημόσιο απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής παράβολου, τέλους, φόρου και οιασδήποτε άλλης οικονομικής επιβάρυνσης [...].».

Συνοψίζοντας τις διατάξεις του νέου άρ. 20Α, παρατηρούμε ότι σε διαδικασίες που δεν αφορούν στην υποστήριξη της ποινικής κατηγορίας, αλλά σε εναλλακτικές μορφές περάτωσης της ποινικής δίκης, το Δημόσιο πλέον συμμετέχει και εκπροσωπείται από τον προϊστάμενο της υπηρεσίας, στην οποία ανήκει η αρμοδιότητα της προστασίας του βλαβέντος εννόμου αγαθού του Δημοσίου. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα αυτή προβλέπεται για τις διαδικασίες της αποχής από την ποινική δίωξη (άρ. 45 παρ. 2, 48, 49, 50 ΚΠΔ), της άσκησης προσφυγής κατά απορριπτικής διάταξης Εισαγγελία (αρ. 52 ΚΠΔ), της δήλωσης της έγκλησης προ της ενάρξεως της αποδεικτικής διαδικασίας στα κατ' έγκληση διωκόμενα εγκλήματα, για τα οποία η δίωξη ασκήθηκε αυτεπαγγέλτως (άρ. 53 ΚΠΔ), της ποινικής συνδιαλλαγής (άρ. 301, 302 ΚΠΔ), της ποινικής διαπραγμάτευσης (άρ. 303 ΚΠΔ), της ικανοποίησης του παθόντος με αποδέσμευση περιουσιακών στοιχείων (άρ. 304 ΚΠΔ) και της υποβολής έγκλησης σε εκκρεμείς ποινικές διαδικασίες που άνοιξαν

αυτεπαγγέλτως και που αφορούσαν σε αυτεπαγγέλτως διωκόμενα αδικήματα, τα οποία, με το νέο ΠΚ, έχουν μετατραπεί σε κατ' έγκληση διωκόμενα (άρ. 464 ΠΚ)⁴²¹.

Ωστόσο, όταν οι ως άνω διαδικασίες αφορούν σε κακούργημα, η παράσταση και συνηγόρου-μέλους του ΝΣΚ, το οποίο διορίζει ο Πρόεδρος του ΝΣΚ κατόπιν σχετικού έγκαιρου εγγράφου αιτήματος της αρμόδιας υπηρεσίας, είναι υποχρεωτική, παρά τις γραμματικές κακοτεχνίες της διάταξης. Με άλλα λόγια, η φράση «μετά από γραπτό αίτημα της αρμόδιας υπηρεσίας», δεν εννοεί ότι ο συνήγορος του ΝΣΚ παρίσταται μόνο αν κατατεθεί τέτοιο αίτημα προς τον Πρόεδρο του ΝΣΚ, αλλά ότι η αρμόδια υπηρεσία υποχρεούται να καταθέσει, και μάλιστα «έγκαιρα και χωρίς καθυστέρηση» το ανωτέρω αίτημα. Η ως άνω ερμηνεία αποδεικνύεται από το ότι αμέσως μετά προβλέπεται η δυνητική παράσταση συνηγόρου-μέλους του ΝΣΚ στα πλημμελήματα, εάν, κατά την κρίση του Προέδρου του ΝΣΚ, το είδος και η σπουδαιότητα της υπόθεσης καθιστούν αναγκαίο τον ορισμό αυτόν, καθώς επίσης και όταν ο αρμόδιος εισαγγελέας ή το δικαστήριο ζητήσουν την παράσταση του Ελληνικού Δημοσίου με συνήγορο. Συνεπώς, θα ήταν αντιφατικό να επιτρέπεται η αυτενέργεια του Προέδρου του ΝΣΚ ή των δικαστικών αρχών για τον ορισμό συνηγόρου σε πλημμελήματα μεγάλης σπουδαιότητας ή σημασίας, την ίδια στιγμή που κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο στα κακούργηματα, δηλαδή σε εξ ορισμού σπουδαιότερα και βαρύτερα αδικήματα, για τα οποία θα έπρεπε αναγκαστικά να υποβληθεί πρώτα αίτημα από την αρμόδια υπηρεσία.

Όσον αφορά τώρα στην παραδοσιακή μορφή παράστασης για την υποστήριξη της ποινικής κατηγορίας, εκεί το Δημόσιο εκπροσωπείται προφανώς από πληρεξούσιο μέλος του ΝΣΚ, και πάλι κατόπιν υποχρεωτικού εγγράφου αιτήματος της αρμόδιας υπηρεσίας προς το ΝΣΚ, στο οποίο περιγράφεται η υλική ζημία ή/και η ηθική βλάβη που υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο από την αξιόποινη πράξη και το οποίο συνοδεύεται από όλα τα απαραίτητα έγγραφα, πληροφορίες και λοιπά στοιχεία της υπόθεσης. Κατά τα λοιπά ισχύουν οι διατάξεις της παρ. 1 έως 3 του άρθρου 20 του Ν. 3086/2002, υπό την επιφύλαξη των δικονομικών αποκλίσεων που εισάγουν ειδικά νομοθετήματα, όπως αυτά που είδαμε ανωτέρω για τα δασικά αδικήματα και τη φοροδιαφυγή.

Η νέα διάταξη του άρθρου 20Α του Ν. 3086/2002, η οποία δεν ετέθη σε δημόσια διαβούλευση, αλλά κατετέθη ως τροπολογία μόλις λίγες ώρες πριν την ψήφιση του νόμου στον οποίο περιελήφθη, δείχνει εξόχως προβληματική. Πρώτα από όλα, παρουσιάζει γραμματικές κακοτεχνίες, με αποτέλεσμα να απαιτούνται πολλές αναγνώσεις ώστε να γίνει κατανοητή στο σύνολό της, χωρίς να προκαλούνται αντιφάσεις και παρερμηνείες. Κατά δεύτερον, διαπιστώνει κανείς προφανείς πα-

421. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η σχετική δυνατότητα για το άρθρο 464 ΠΚ είναι προϋπόν παραδρομής του νομοθέτη, καθόσον ο Ν. 4637/2019 που περιλαμβάνει το άρθρο 20Α Ν. 3086/2002 ψηφίστηκε δύο εβδομάδες αργότερα η κατ' άρθρο 464 ΠΚ τετράμηνη προθεσμία υποβολής έγκλησης (01.11.2019) είχε εκπνεύσει.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

ραδρομές, όπως το ότι ρυθμίζεται το ζήτημα της εκπροσώπησης του Δημοσίου για τη διαδικασία του άρ. 464 ΠΚ, τη στιγμή που ο Ν. 4637/2019, που περιλαμβάνει το εξεταζόμενο άρ. 20Α, ψηφίστηκε δύο εβδομάδες αφότου η κατ' άρ. 464 ΠΚ τετράμηνη προθεσμία υποβολής έγκλησης (01.11.2019) είχε εκπνεύσει, και επομένως η εκπροσώπηση του Δημοσίου για τη διαδικασία αυτή δεν ήταν πια νοητή!

Ακόμη εντονότερο προβληματισμό δημιουργούν οι εξεταζόμενες ρυθμίσεις σε συνάρτηση με τον σκοπό του νομοθέτη, ο οποίος, κατά την οικεία Αιτιολογική Έκθεση, έγκειται στο να εξασφαλιστεί «η ενεργός συμμετοχή της δρώσας Διοίκησης, η οποία, με την αρμόδια υπηρεσία της, γνωρίζει τα πραγματικά περιστατικά των αξιοποιώνων πράξεων που κρίνονται και δύναται να εξωτερικεύσει τη βούλησή της, χωρίς την παρουσία του νομικού παραστάτη της, δηλαδή των μελών του ΝΣΚ [...] αποφεύγεται η επιβάρυνση των μελών αυτού, με τη φυσική τους παρουσία σε διαδικασίες, στις οποίες είναι κρίσιμη η αξιολόγηση πραγματικών περιστατικών και δεδομένων, χωρίς να απαιτείται η επεξεργασία νομικών ισχυρισμών»⁴²². Μπορεί, επί παραδείγματι, η άσκηση προσφυγής κατά απορριπτικής διάταξης Εισαγγελίας να νοηθεί ως διαδικασία που δεν απαιτεί επεξεργασία νομικών ισχυρισμών; Προφανώς και όχι. Παρ' όλα αυτά, ο νομοθέτης προβλέπει την άσκησή της από τον προϊστάμενο της αρμόδιας υπηρεσίας, όταν η απορριπτική διάταξη αφορά σε πλημμέλημα. Το αυτό ισχύει και στις λοιπές περιπτώσεις εναλλακτικής περάτωσης της ποινικής δίκης, οι όροι των οποίων συναρτώνται κατά κανόνα και με νομικά ζητήματα. Τα πραγματικά περιστατικά, άλλωστε, στα οποία αναφέρεται η Αιτιολογική Έκθεση, είναι συνυφασμένα με τη νομική τους αξιολόγηση, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να αποδειχθεί διαδικασία ιδιαίτερα δυσχερής, που απαιτεί εξειδικευμένες νομικές γνώσεις (λ.χ. σε ζητήματα νομικού προσδιορισμού της ζημίας που υπέστη το Δημόσιο). Γενικότερα, είναι αξιοπερίεργο να υποστηρίζεται ότι αρκεί απλώς η γνώση των πραγματικών περιστατικών για την παράσταση και εκπροσώπηση του Δημοσίου σε δικονομικές διαδικασίες, οι οποίες αναμφίβολα απαιτούν νομική πείρα και βαθιά γνώση των δικονομικών φαινομένων και των νομικών ζητημάτων που τις συνοδεύουν.

Ακόμη παραπέρα, ως λόγος παρουσιάζεται η αποσυμφόρηση του ΝΣΚ, ενώ κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται μόνο στις περιπτώσεις εναλλακτικών ποινικών διαδικασιών που αφορούν σε πλημμελήματα (και αυτό εάν δεν κριθεί από τον Πρόεδρο του ΝΣΚ ή τις δικαστικές αρχές απαραίτητη η παράσταση μέλους του ΝΣΚ), την ίδια στιγμή που οι δημόσιες υπηρεσίες βαρύνονται με καινούρια νομικά καθήκοντα, με αρμοδιότητες παράστασης σε δικονομικές διαδικασίες, συγκέντρωσης αποδεικτικού υλικού, υποβολής αιτημάτων, στα οποία θα προσδιορίζεται η υλική ζημία και η ηθική βλάβη, ακόμη και υποβολής έγκλησης, και, γενικά με μία σειρά

422. Βλ. διαδικτυακό ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων, στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/bbb19498-1ec8-431f-82e6-023bb91713a9/11129409.pdf>

καθηκόντων αμιγούς δικηγορικής ύλης. Πέραν όμως αυτής της αφόρητης επιβάρυνσης των δημοσίων υπηρεσιών, και η ίδια η περιορισμένη αποσυμφόρηση του ΝΣΚ είναι εξαιρετικά αμφίβολη. Και τούτο, διότι τα νομικά και πρακτικά ζητήματα που αναφύονται κατά τον χειρισμό μίας υπόθεσης (π.χ. κατά τη σύνταξη μίας έγκλησης ή ενός πρακτικού ποινικής συνδιαλλαγής), ενδέχεται να καθιστούν αναγκαίες τις παρεμβάσεις του ΝΣΚ, ήδη σε χρόνο που αυτό δεν έχει ακόμη επιληφθεί της υποθέσεως, δημιουργώντας έτσι ένα δαιδαλώδες και δυσλειτουργικό νομικό πλαίσιο λειτουργίας. Χαρακτηριστικό της ασάφειας που επικρατεί είναι το ότι ως εκπρόσωπος του Δημοσίου ορίζεται ο προϊστάμενος της υπηρεσίας, στην οποία ανήκει η αρμοδιότητα της προστασίας του βλαβέντος εννόμου αγαθού του Δημοσίου, χωρίς να προβλέπεται κάποιος μηχανισμός επίλυσης συγκρούσεων αρμοδιότητας, στις περιπτώσεις που ένα έγκλημα θίγει περισσότερα έννομα αγαθά (λ.χ. ξέπλυμα βρόμικου χρήματος) ή εκεί που περισσότερες υπηρεσίες αξιώνουν τη συμμετοχή τους, ούσες υπεύθυνες για την προστασία του προσβαλλομένου από το έγκλημα εννόμου αγαθού.

Τέλος, η διάταξη του άρ. 20Α Ν. 3086/2002 φαίνεται να εισάγει ένα δικονομικό προνόμιο για το Δημόσιο, καθόσον αυτό μπορεί να παρίσταται ως «δρώσα Διοίκηση» κατά μόνας, χωρίς νομικό παραστάτη, σε διαδικασίες όπου όλα τα υπόλοιπα πρόσωπα οφείλουν να παρίστανται μετά ή διά συνηγόρου, όπως για παράδειγμα στην ποινική συνδιαλλαγή και την ποινική διαπραγμάτευση (άρ. 301 παρ. 2, άρ. 303 παρ. 2 ΚΠΔ). Γιατί, όμως, το Δημόσιο απολαύει ενός τέτοιου προνομίου, στη βάση του ότι γνωρίζει η Διοίκηση τα πραγματικά περιστατικά μίας υπόθεσης, όταν κάτι τέτοιο κάλλιστα μπορεί να ισχύει και για ένα άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο; Η διάκριση αυτή, που ο νομοθέτης εισάγει υπέρ του Δημοσίου, έρχεται να προστεθεί σε μία σειρά δικονομικών προνομίων, τα οποία θα αναλυθούν κατωτέρω⁴²³, και τα οποία προβλημάτισαν τη θεωρία τα προηγούμενα έτη.

Εν κατακλείδι, φαντάζει εξόχως προβληματικό να νομοθετούνται ουσιώδεις όροι της εκπροσώπησης και παράστασης του Δημοσίου, με τροπολογίες που κατατίθενται λίγες ώρες πριν την ψήφισή τους, χωρίς την απαραίτητη επιστημονική διαβούλευση, ώστε να καταστεί η εν λόγω παράσταση λειτουργική και αποτελεσματική. Δεδομένης, άλλωστε, της σοβαρότητας των υποθέσεων που απασχολούν κατά κανόνα το Δημόσιο, τέτοια νομοθετήματα θα έπρεπε να τυγχάνουν της αντίστοιχης επεξεργασίας πριν τη θέση τους σε ισχύ.

Η παράσταση του Δημοσίου, τέλος, όσον αφορά σε υποθέσεις «διαφθοράς», ρυθμίζεται και από τις διατάξεις του Ν. 4622/2019 για το «Επιτελικό Κράτος», το οποίο στο άρ. 97 παρ. 7 ορίζει ότι «Ο Διοικητής της Αρχής (σ.σ.: της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας) έχει δικαίωμα να ζητήσει από το Δημόσιο, νόμιμα εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Οικονομικών ή από τους φορείς της παραγράφου 1 του άρθρου 83 με υποχρέωση συμμόρφωσης των τελευταίων: α) να παρίστανται κατά την

423. Βλ. κεφ. 6.3.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

προδικασία και την κύρια διαδικασία για υποστήριξη της κατηγορίας εναντίον του κατηγορουμένου, β) να ασκούν υπό την ιδιότητα του υποστηρίζοντος την κατηγορία όλα τα παρεχόμενα σε αυτούς ένδικα μέσα κατά αποφάσεων ή βουλευμάτων, γ) να ζητούν από τον αρμόδιο Εισαγγελέα υπό την ιδιότητα του υποστηρίζοντος την κατηγορία να ασκήσει τα παρεχόμενα σε αυτόν ένδικα μέσα κατά βουλευμάτων και αποφάσεων, καθώς και την επίσπευση της ποινικής διαδικασίας και την κατά προτίμηση εκδίκαση των υποθέσεων».

Θα πρέπει δε να επισημανθεί ότι βάσει του άρ. 8 παρ. 1 περ. γ' Ν. 3086/2002, «Ο Πρόεδρος του Ν.Σ.Κ. υπογράφει τα αποδεικτικά των κάθε είδους δικογράφων και δικαστικών αποφάσεων που επιδίδονται στο Δημόσιο, καθώς και κάθε έγγραφου που αφορά σε υποθέσεις της αρμοδιότητάς του», ενώ σύμφωνα με την παρ. 3 περ. α' του ίδιου άρθρου, «Ο Πρόεδρος με πράξη του μπορεί να εξουσιοδοτήσει Νομικό Σύμβουλο, Πάρεδρο ή Δικαστικό Πληρεξούσιο, που υπηρετεί στην Κεντρική Υπηρεσία, να υπογράφει τις εκθέσεις επίδοσης δικογράφων, δικαστικών αποφάσεων και γενικά εγγράφων προς το Δημόσιο, τις καταστάσεις εκκαθάρισης αποδοχών του κυρίου προσωπικού, τα έγγραφα που αναφέρονται στην περίπτωση β' της παρούσας και κάθε άλλο κατά την κρίση του έγγραφο». Οι διατάξεις αυτές, υπό το κράτος του παλαιού ΚΠΔ, ως ειδικότερες, εκτόπιζαν αυτή του άρ. 84 εδ. β' ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο «Στον αντίκλητο μπορούν να γίνονται όλες οι επιδόσεις και οι κοινοποιήσεις που αφορούν τον πολιτικώς ενάγοντα». Εάν, λοιπόν, το Δημόσιο παρίστατο ως πολιτικώς ενάγον, τυχόν επίδοση προς αυτό, η οποία γινόταν σε πρόσωπα άλλα εκτός από τον Πρόεδρο του ΝΣΚ ή τον οριζόμενο από αυτόν Νομικό Σύμβουλο ή Πάρεδρο της Κεντρικής Υπηρεσίας ήταν μη νόμιμη, και ως εκ τούτου δεν εκκινούσαν οι προθεσμίες άσκησης των ενδίκων μέσων, εκεί όπου απαιτούνταν επίδοση της απόφασης⁴²⁴. Υπό την ισχύ, ωστόσο, του νέου ΚΠΔ, η διάταξη του άρ. 84 εδ. β' ΚΠΔ, η οποία ορίζει ότι «Ο υποστηρίζων την κατηγορία μπορεί να διορίσει αντίκλητο, στον οποίο μπορούν να γίνονται όλες οι επιδόσεις και κοινοποιήσεις που τον αφορούν», φαίνεται να επικρατεί, διότι σύμφωνα με το άρ. 586 περ. θ' ΚΠΔ, «Από την έναρξη ισχύος του παρόντος Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργούνται [...] κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη που αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζει ο παρών Κώδικας Ποινικής Δικονομίας». Συνεπώς, εφόσον η ανωτέρω ειδική διάταξη ρυθμίζει ζήτημα σχετικό με επιδόσεις σε υποστηρίζοντα την κατηγορία, κατά τρόπο αντίθετο στο νέο ΚΠΔ, ορθότερο είναι να θεωρείται –ως προς αυτό της το σκέλος– κατηργημένη. Οι προβλεπόμενες από τον ΚΠΔ επιδόσεις και κοινοποιήσεις στον αντίκλητο του Δημοσίου πρέπει να θεωρούνται, πλέον, σύμφωνες με το νόμο.

⁴²⁴. Βλ. Ζαχαριάδη, Δικονομικές αποκλίσεις στον χώρο των οικονομικών εγκλημάτων και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στον δημόσιο τομέα (επιμ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ. Ι, 2014, σελ. 949 επ.· ΣυμβΑΠ 322/1965, ΠοινΧρ 1965, σελ. 610-612.

Τέλος, ζήτημα είχε ανακύψει στη δικαστηριακή πράξη σχετικά με το εάν θα έπρεπε το Δημόσιο να καταβάλει το παράβολο υποστήριξης της κατηγορίας, κάτι που στερείτο νοήματος, καθόσον, με αυτό τον τρόπο, το Δημόσιο υποχρεούτο να καταβάλει επί ποινή απαραδέκτου παράβολο...στον εαυτό του. Το θέμα λύθηκε με την παρ. 4 του άρ. 20Α του Ν. 3086/2002, η οποία απαλλάσσει –και τυπικά– το Δημόσιο από κάθε παράβολο, τέλος ή άλλη οικονομική επιβάρυνση κατά τη συμμετοχή του ως παθόντος στην ποινική δίκη.

6.3. Τα δύο δικονομικά προνόμια του άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953

Δικαιολογημένη και οξεία κριτική έχει υποστεί, υπό την ισχύ του παλαιού ΚΠΔ, το άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953 με τίτλο «Παράσταση Δημοσίου ενώπιον ποινικών δικαστηρίων», το οποίο έχει ως εξής: «Το Δημόσιον δύναται διά τας εξ οιουδήποτε αδικήματος απορρεούσας αξιώσεις περί αποζημιώσεώς του να παρίσταται ενώπιον του Ποινικού Δικαστηρίου προβάλλον ταύτας το πρώτον επ' ακροατηρίω άμα τη εκφωνήσει της υποθέσεως άνευ εγγράφου τινος προδικασίας και διά μόνης της δηλώσεως του νομίμου πληρεξουσίου του, καταχωριζομένης εις το οικείον πρακτικόν, δύναται δε ταυτοχρόνως τη άνω δηλώσει να γνωστοποιή και τα ονοματεπώνυμα των εξεταστέων μαρτύρων του προς απόδειξιν της αξιώσεώς του». Με τη διάταξη αυτή, καθιερώθηκαν δύο δικονομικά προνόμια, κατ' απόκλιση των γενικών διατάξεων του ΚΠΔ. Πλέον, με την απλούστευση της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας υπό το νέο ΚΠΔ, το ένα δικονομικό προνόμιο του Δημοσίου έχει χάσει εκ των πραγμάτων την ισχύ του, ενώ ζήτημα υπάρχει για το άλλο, το οποίο κατ' ορθότερη άποψη θεωρείται επίσης κατηργημένο.

6.3.1. Η μη τήρηση της κατ' άρ. 68 παρ. 1 ΚΠΔ πενθήμερης προθεσμίας προ της ισχύος του νέου ΚΠΔ

Με το πρώτο παρασχεθέν προνόμιο, εισήχθη απόκλιση από το παλαιό άρ. 68 παρ. 1 ΚΠΔ, το οποίο, σε συνδυασμό με το άρ. 167 ΚΠΔ, εξαρτούσε το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής για απαιτήσεις αποζημίωσης από την επίδοση δικογράφου στον κατηγορούμενο, τουλάχιστον πέντε ημέρες πριν από τη δικάσιμο. Κατ' ουσίαν, δηλαδή, το Δημόσιο τόσο για τις απαιτήσεις αποζημίωσής του, όσο και για αυτές της ηθικής βλάβης, μπορούσε να εμφανισθεί το πρώτον στο ακροατήριο, δηλώνοντας νομίμως παράσταση πολιτικής αγωγής. Η δυνατότητα αυτή του Δημοσίου να παρίσταται εντελώς αιφνιδιαστικά, εγείροντας αξιώσεις αποζημίωσης, χωρίς να καταλείπει κανένα περιθώριο προετοιμασίας στην κατηγορούμενο είχε δικαιολογημένα επικριθεί στη θεωρία ως αντικείμενη στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, ως θέτουσα προβλήματα στη δικαστική διάγνωση της εισαχθείσης αξιώσεως και, σε τελική ανάλυση, ως μη έχουσα λόγο ύπαρξης⁴²⁵.

425. Βλ. αναλυτ. Δημάκη, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

Υπό το νέο ΚΠΔ, το σχολιαζόμενο δικονομικό προνόμιο δεν έχει ισχύ ως μη έχον πεδίο εφαρμογής. Και αυτό, γιατί η πολιτική αγωγή πλέον δεν έχει ως αίτημά της αξιώσεις αποζημίωσης, ώστε η προβολή τους να εξαρτάται από κάποια προθεσμία. Αντιθέτως, μόνο αίτημα του πολιτικώς ενάγοντος είναι πλέον κατ' άρ. 63 ΚΠΔ η υποστήριξη της κατηγορίας, ενώ κατ' άρ. 68 παρ. 1 ΚΠΔ: «Η παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας στο ποινικό δικαστήριο επιτρέπεται χωρίς έγγραφη προδικασία, το αργότερο ώσπου να αρχίσει για πρώτη φορά η αποδεικτική διαδικασία στο ακροατήριο». Με άλλα λόγια, η υποστήριξη της κατηγορίας εκ μέρους του ελληνικού Δημοσίου μπορεί, πλέον, να λάβει χώρα το πρώτον ενώπιον του ακροατηρίου προ της ενάρξεως της αποδεικτικής διαδικασίας, καθιστώντας το σχετικό δικονομικό προνόμιο του σε αξιώσεις αποζημίωσης άνευ σημασίας.

Θα πρέπει για λόγους καθαρά ιστορικούς να επισημανθεί ότι στη διάρκεια των συνεδριάσεων της Αναθεωρητικής Επιτροπής για τη σύνταξη του παλαιού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο οποίος τέθηκε εν ισχύ την 01.01.1951, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους είχε αποστείλει έγγραφο με το οποίο ζητούσε «όπως, προς πληρεστέραν προστασίαν των συμφερόντων του Δημοσίου, επιτρέπεται εις τούτο άνευ της κοινοποιήσεως δικογράφου αγωγής να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων το πρώτον επ' ακροατηρίω, εάν μη εις πάντα τα αδικήματα τα κατά της δημοσίας περιουσίας στρεφόμενα, τουλάχιστον εις τα σημαντικότερα τούτων, τα την μείζονα ζημίαν προκαλούντα». Στο ανωτέρω αίτημα περί υποβολής το πρώτον στο ακροατήριο τυχόν αξιώσεων αποζημίωσης του Δημοσίου, άνευ προηγουμένης επιδόσεως δικογράφου στον κατηγορούμενο, η Αναθεωρητική Επιτροπή του ΚΠΔ είχε απαντήσει ομοφώνως αρνητικά, θεωρώντας ότι «ορθόν είναι να κοινοποιή εμπροθέσμως την πολιτικήν αυτού αγωγήν, ως και πας παθών, ίνα παρέχεται εις τον κατηγορούμενον και τον αστικώς υπεύθυνον ευχέρεια, ίνα παρασκευάση τα μέσα της υπερασπίσεώς του»⁴²⁶. Η ίδια λοιπόν η Αναθεωρητική Επιτροπή ομόφωνα –και ορθά, όπως θα αναλυθεί– είχε συνδέσει το ζήτημα των δικονομικών προνομίων του Δημοσίου με την παραβίαση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

Αυτό που δεν κατάφερε το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους να επιτύχει τότε, επετεύχθη με παρέμβαση του νομοθέτη μερικά έτη αργότερα. Στη λακωνική Αιτιολογική Έκθεση επί της ανωτέρω διάταξης του Ν.Δ. 2711/1953, αναφέρεται ότι «η τοιαύτη απόκλισις από των διατάξεων της Ποιν. Δικονομίας επιβάλλεται προς προστασίαν των συμφερόντων του Δημοσίου, καθ' όσον, λόγω της παρατηρούμενης βραδύτητος της χορηγήσεως πληροφοριών και στοιχείων παρά των αρμοδίων υπηρεσιών προς το Νομικόν Συμβούλιον συμφυούς προς την οργάνωσιν τούτων, η τήρησις των προθεσμιών της Ποιν. Δικονομίας καθίσταται εις τινας περιπτώσεις αδύνατος»⁴²⁷. Βεβαίως, η ανωτέρω αιτιολογία προβλημάτισε εντόνως, καθόσον

426. Για όλα τα παραπάνω, βλ. Γ. Καφετζή, Πρακτικά Συνεδριάσεων των Αναθεωρητικών Επιτροπών του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, τεύχος Γ', 1959, σελ. 90-91.

427. Κ. Σιφναίος, Πανδέκται νέων νόμων και διαταγμάτων, τόμ. ΚΗ', 1953, σελ. 1602.

φαίνεται ότι ο νομοθέτης επενέβη σε βάρος των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, παρά την ομόφωνη αντίθεση της αρμόδιας Αναθεωρητικής Επιτροπής, με το σκεπτικό ότι το Δημόσιο είναι ανοργάνωτο και βραδυκίνητο, και ως εκ τούτου δεν μπορεί να συμμορφωθεί με τις σύντομες προθεσμίες της Ποινικής Δικονομίας. Αυτό, όμως, δεν συνιστά λόγο ανωτέρας βίας, αλλά μία διαχρονική παθογένεια της ελληνικής Διοίκησης, η οποία, αντί να επιλυθεί ουσιαστικά από το νομοθέτη, επιχειρήθηκε να παρακαμφθεί με ευνοϊκές για το Δημόσιο δικονομικές διατάξεις, οι οποίες μάλιστα μέτρησαν δεκαετίες ζωής! Τέτοια όμως προνόμια φαλκιδεύουν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και στερούνται πειστικής εξήγησης για τον λόγο ύπαρξής τους. Αμέσως παρακάτω θα δούμε ένα ακόμη δικονομικό προνόμιο του Δημοσίου, το οποίο κατά την ορθότερη άποψη θεωρείται επίσης κατηγορημένο.

6.3.2. Η μη γνωστοποίηση της εξέτασης μαρτύρων

Με το δεύτερο δικονομικό προνόμιο του άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953, το Δημόσιο δύναται να γνωστοποιεί το πρώτον στο ακροατήριο τα ονόματα των μαρτύρων, τους οποίους θα εξετάσει προς απόδειξη της αξίωσής του, σε αντίθεση με το άρ. 326 παρ. 2 ΚΠΔ, το οποίο επιτάσσει γνωστοποίηση των μαρτύρων στον κατηγορούμενο από τον υποστηρίζοντα την κατηγορία, πέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δημόσια συνεδρίαση⁴²⁸. Ωστόσο, η έγκαιρη γνωστοποίηση των μαρτύρων στον κατηγορούμενο, εξυπηρετεί τον κατ' άρ. 6 παρ. 3 περ. β' ΕΣΔΑ σκοπό της ευχερούς προετοιμασίας της υπεράσπισης του κατηγορουμένου⁴²⁹, η οποία ναρκοθετείται από μία ακόμη «ασύμμετρη απειλή», αυτή της εμφάνισης απροειδοποίητως μαρτύρων κατηγορίας, η οποία εξαναγκάζει τον κατηγορούμενο να επινοεί επί τόπου τον τρόπο που θα αντικρούσει τις μαρτυρικές καταθέσεις, τις ερωτήσεις

428. Υπό το νέο, μάλιστα, ΚΠΔ η προστασία του άρ. 326 παρ. 2 ΚΠΔ είναι πληρέστερη, καθόσον η σχετική υποχρέωση εκ μέρους του Εισαγγελέως και του υποστηρίζοντος την κατηγορία υπάρχει και στις περιπτώσεις παραπομπής του κατηγορουμένου στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο, εν αντιθέσει με ό,τι προβλεπόταν έως σήμερα. Για το τι συνέβαινε υπό τον παλαιό ΚΠΔ βλ. και *Σεφερίδη*, Οι μάρτυρες στην ποινική διαδικασία, 2018, σελ. 73 επ.

429. Κατά τον *Δημάκη*, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ., «Το άρ. 326 παρ. 2 παρέχει τη δυνατότητα στον κατηγορούμενο να προετοιμάσει καλύτερα την υπεράσπισή του και ειδικότερα να αντιμετωπίσει πληρέστερα τις εναντίον του μαρτυρίες», επομένως, το υπό κρίση δικονομικό προνόμιο «έρχεται σε αντίθεση με το άρ. 6 παρ. 3β της ΕΣΔΑ». Βλ. και *Αν. Τριανταφύλλου*, Ζητήματα μαρτυρικής απόδειξης στην ποινική δίκη, 2014, σελ. 321, κατά τον οποίο «η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος του κατηγορουμένου να εξετάσει τους μάρτυρες κατηγορίας διασφαλίζεται [...] και με την προηγούμενη γνωστοποίησή τους στον κατηγορούμενο. Μέσω αυτής παρέχεται αναμφίβολα η δυνατότητα ορθής προετοιμασίας της υπεράσπισής του», κατά τρόπο που συμβάλλει στον «συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της δίκης». Βλ. και *Ανδρουλάκη*, ΚΠΔ (Νομολογία κατ' άρθρον), 2015, σελ. 443, κατά τον οποίο «σκοπός της διάταξης του άρ. 326 ΚΠΔ είναι να λάβει ο κατηγορούμενος γνώση των μαρτύρων που θα εξεταστούν και να προετοιμάσει την υπεράσπισή του».

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

που θα υποβάλει κ.ο.κ., με ανυπολόγιστο κόστος για την υπερασπιστική του θέση. Ειδικότερα, με την αιφνιδιαστική εμφάνιση προσώπων, που επιβαρύνουν την υπερασπιστική θέση του κατηγορουμένου, πλήττεται το κατοχυρωμένο στο άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, έκφανση του οποίου είναι η διάθεση του αναγκαίου χρόνου και ευκολιών προς προετοιμασία της υπεράσπισης του κατηγορουμένου (άρθρο 6 παρ. 3 περ. β' ΕΣΔΑ)⁴³⁰, καθώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αντιμετώπιση ενός μάρτυρα προϋποθέτει γνώση του ποιος είναι σε έναν εύλογο χρόνο πριν τη δίκη, ώστε να προβλεφθεί εγκαίρως το τι πρόκειται να καταθέσει, να διαμορφωθεί αναλόγως η υπερασπιστική επιχειρηματολογία, οι ερωτήσεις κ.ο.κ.

Βεβαίως, η διαμόρφωση του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας υπό τις νέες διατάξεις του ΚΠΔ και, ιδίως, υπό το άρθρο 68 παρ. 1 αυτού, το οποίο ορίζει ότι «Η παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας στο ποινικό δικαστήριο επιτρέπεται χωρίς έγγραφη προδικασία, το αργότερο ώσπου να αρχίσει για πρώτη φορά η αποδεικτική διαδικασία στο ακροατήριο», αφήνουν χώρο και στην υποστήριξη της αντίθετης άποψης. Εφόσον η εμφάνιση του βασικού «δικονομικού αντιπάλου» του κατηγορουμένου, ήτοι του υποστηρίζοντος την κατηγορία, είναι σε κάθε περίπτωση δυνατή το πρώτον ενώπιον του ακροατηρίου, γιατί να μην είναι κατά μείζονα λόγο δυνατή και η εμφάνιση των μαρτύρων αυτού; Η θέση αυτή, καίτοι ευλογοφανής, δεν πείθει. Και αυτό, διότι και υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς ήταν, επί ηθικής βλάβης, δυνατή η το πρώτον ενώπιον του ακροατηρίου εμφάνιση του πολιτικώς ενάγοντος, χωρίς να «καταργείται» η υποχρέωση γνωστοποίησης των μαρτύρων του πέντε ημέρες πριν τη δικάσιμο κατ' άρθρο 326 παρ. 2 ΚΠΔ. Άλλωστε, το γεγονός ότι ο ΚΠΔ αναγνωρίζει τη δυνατότητα της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας ακόμη και την «τελευταία στιγμή», με προφανές κόστος για τον κατηγορούμενο, δεν σημαίνει ότι αναγνωρίζει αυτομάτως και την επαγωγή περαιτέρω κόστους για αυτόν, διά της παράκαμψης διατάξεων που προβλέπουν –επί εμφάνισης μαρτύρων κατηγορίας– την προηγούμενη ενημέρωσή του. Εάν κάτι τέτοιο ήθελε ο νομοθέτης, τότε με το νέο ΚΠΔ θα προέβαινε σε κατάργηση του άρθρου 326 παρ. 2 ΚΠΔ, και όχι σε ενίσχυσή του, διά της θέσεώς του σε ισχύ και σε περιπτώσεις υποθέσεων αρμοδιότητας του Μονομελούς Πλημμελειο-

430. Κατά την Κωστοπούλου, Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, σε: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο (επιμ. Σισιλιάνου), 2017, σελ. 316, πλαγιάρ.: «το άρθρο 6 παρ. 3 (β) συνεπάγεται ότι η ουσιαστική υπεράσπιση του κατηγορουμένου μπορεί να περιλαμβάνει κάθε τι που είναι «αναγκαίο» για την προετοιμασία της κύριας δίκης. Ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να οργανώσει την υπεράσπισή του με τον κατάλληλο τρόπο και να μπορεί να θέσει όλα τα υπερασπιστικά επιχειρήματα ενώπιον του δικαστηρίου, προκειμένου να επηρεάσει την έκβαση της δίκης». Δεν καταλείπεται, λοιπόν, καμία αμφιβολία ότι, εν όψει της κρισιμότητας αποδεικτικής αξίας των μαρτυρικών καταθέσεων στην ποινική δίκη, ο δικονομικός «αιφνιδιασμός» του κατηγορουμένου με μάρτυρες που γνωστοποιούνται το πρώτον την ημέρα της δικάσιμου, πλήττει τον πυρήνα του υπερασπιστικού του δικαιώματος.

δικείου. Εφόσον, λοιπόν, γενικώς είναι απαραίτητη η προηγούμενη γνωστοποίηση στον κατηγορούμενο του μάρτυρα κατηγορίας εκ μέρους του πολιτικώς ενάγοντος, το ερώτημα είναι αν ειδικώς για το Δημόσιο το σχετικό δικονομικό προνόμιο μη υποχρέωσης γνωστοποίησης παραμένει εν ισχύ.

Κατά την ορθότερη άποψη, το εν λόγω προνόμιο πρέπει να θεωρείται κατηγορημένο δυνάμει του άρ. 586 περ. θ' ΚΠΔ, κατά το οποίο «Από την έναρξη ισχύος του παρόντος Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργούνται [...] κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη που αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζει ο παρών Κώδικας Ποινικής Δικονομίας». Εν προκειμένω, το άρ. 5 του Ν.Δ. 2711/1953 αποτελεί ειδική δικονομική διάταξη, αναφερόμενη σε θέμα που ρυθμίζει ο ΚΠΔ, αυτό της γνωστοποίησης μαρτύρων από τον υποστηρίζοντα την κατηγορία. Ως εκ τούτου, δεδομένου του ότι δεν υπάρχει κενό δικαίου, ο νομοθέτης ρητά καταργεί διατάξεις που ρυθμίζουν γενικώς ή ειδικώς ήδη ρυθμισμένα δικονομικά θέματα, όπως το εδώ εξεταζόμενο. Αυτή η ερμηνεία, πέραν της σύμπλευσής της με το γράμμα του νόμου, αποτελεί και τη μόνη ανεκτή δικαιοπολιτική και συστηματική επιλογή, μιας και το δικονομικό προνόμιο της μη γνωστοποίησης μαρτύρων από το Δημόσιο φαντάζει «ξένο σώμα» για τη σύγχρονη ποινική δικονομία, όπως προσφάτως διαμορφώθηκε. Εάν ο νομοθέτης επιθυμούσε ειδική δικονομική μεταχείριση του Δημοσίου, ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι θα μεριμνούσε για αυτό στο νέο ΚΠΔ. Αντιθέτως, με το άρ. 586 ΚΠΔ καταδεικνύεται η πρόθεσή του να καταργηθούν διατάξεις που προβλέπουν δικονομικές ιδιαιτερότητες, μη συνάδουσες με το πνεύμα των διατάξεων του Συντάγματος, της ΕΣΔΑ και της νέας ποινικής δικονομίας. Ακόμη, πάντως, και εάν –εσφαλμένως κατά την άποψή μας– υποστηριχθεί ότι το δικονομικό αυτό προνόμιο διατηρεί την ισχύ του, είναι σαφές ότι μέχρι τη ρητή κατάργησή του, τυχόν αξιοποίησή του από το υποστηρίζον την κατηγορία Δημόσιο, οφείλει να οδηγεί σε αναβολή της δίκης, ως μία ελάχιστη κίνηση συμμόρφωσης με τις επιταγές του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ.

6.4. Ειδικές διατάξεις που αναγνωρίζουν το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου

Σε περιπτώσεις, στις οποίες κατά το παρελθόν ο νομοθέτης θέλησε να καταστήσει σαφές ότι το Δημόσιο δύναται να παραστεί ως πολιτικώς ενάγον, θέσπισε ειδικές διατάξεις, διά των οποίων επέτρεψε τούτο σε συγκεκριμένα εγκλήματα. Χαρακτηριστικά, είχαν εισαχθεί, όπως προαναφέρθηκε, διατάξεις που έδωσαν το σχετικό δικαίωμα επί τελωνειακών και δασμοφορολογικών παραβάσεων (άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973)⁴³¹, επί λαθρεμπορίας (άρ. 172 παρ. 5 Ν. 2960/2001)⁴³², επί φοροδιαφυγής (άρ. 68 παρ. 5 Ν. 4174/2013)⁴³³, επί περιβαλλοντικών αδικημάτων (άρ. 28

431. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.6.1.2.

432. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.6.1.2.

433. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.6.2.

6. Ειδικά δικονομικά ζητήματα

παρ. 7 Ν. 1650/1986)⁴³⁴, επί δασικών αδικημάτων (άρ. 294 παρ. 1 Ν.Δ. 86/1969)⁴³⁵, επί αδικημάτων στην αρμοδιότητα του εποπτεύοντος τις ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες και ήδη καταργηθέντος ΝΠΔΔ «ΕΠ.Ε.Ι.Α.»⁴³⁶, επί αδικημάτων σε βάρος υπό εκκαθάριση ΠΑΕ (άρ. 10 παρ. 2 του Ν. 4224/2013)⁴³⁷ κ.ά.

Οι εν λόγω ειδικές διατάξεις φαίνεται να εξακολουθούν να έχουν ισχύ και με το νέο ΚΠΔ –με αίτημα την υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο– δυνάμει του σχετικού άρ. 588 παρ. 1 και 2⁴³⁸. Ωστόσο, το ζήτημα δεν είναι απλό, δεδομένου ότι, σύμφωνα με την παρ. 1 αυτού, εκεί που αναγνωριζόταν ειδικό δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής, η παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας γίνεται σύμφωνα με τα νέα άρ. 63 επ. ΚΠΔ. Ως εκ τούτου, εγείρεται ζήτημα σχετικά με το εάν οι ειδικές αυτές διατάξεις διατηρούν την ισχύ τους, όταν συγκρούονται με τις πάγιες αρχές ενεργητικής νομιμοποίησης που καθιερώνει το άρ. 63 ΚΠΔ. Φρονώ ότι η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι αρνητική. Εφόσον ο νομοθέτης ρητά υπάγει τις ειδικές αυτές διατάξεις στο νομικό καθεστώς της παράστασης κατ' άρ. 63 ΚΠΔ, αυτές επιβιώνουν στο μέτρο που συμπλέουν με τις γενικές αρχές της ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία. Έτσι, εφόσον, για παράδειγμα, οι διατάξεις των υπό εκκαθάριση ΠΑΕ συγκρούονται, όπως είδαμε, με το κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας που καθιερώνουν οι διατάξεις περί ενεργητικής νομιμοποίησης⁴³⁹, το σχετικό δικαίωμα εκ μέρους του Δημοσίου θα πρέπει να θεωρείται καταργηθέν⁴⁴⁰.

Σε κάθε περίπτωση, οι ειδικές διατάξεις που αναγνωρίζουν ρητά το δικαίωμα παράστασης του Δημοσίου είναι είτε περιττές είτε επικίνδυνες για τον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας. Και αυτό διότι σε ορισμένες περιπτώσεις, προβλέπουν ένα δικαίωμα που έτσι κι αλλιώς θα χορηγείτο στο Δημόσιο στη βάση των παραδεδωγμένων αρχών της πολιτικής αγωγής (πλέον, της υποστήριξης της κατη-

434. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.8.

435. Βλ. αναλυτ. κεφ. 3.4.

436. Βλ. αναλυτ. κεφ. 4.3.α.

437. Βλ. αναλυτ. κεφ. 4.3.β.

438. Σύμφωνα με το άρ. 588 παρ. 1 και 2 ΚΠΔ: «1. Όπου σε ειδικούς νόμους προβλέπεται δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής οι δικαιούμενοι παρίστανται μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 63 επ. του παρόντος κώδικα. 2. Ειδικές διατάξεις που προβλέπουν δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας διατηρούνται σε ισχύ».

439. Το κριτήριο αυτό αποτελεί βασική προϋπόθεση ενεργητικής νομιμοποίησης και κατά τη ρητή, πλέον, βούληση του νομοθέτη, όπως αυτή αποτυπώνεται στην οικεία ΑιτΕκθ του νέου ΚΠΔ, βλ. υποσημ. 6.

440. Το δικαίωμα, πάντως, της παράστασης του Δημοσίου στα περιβαλλοντικά αδικήματα φαίνεται *de lege lata* να μη καταργείται, δεδομένου του ότι εφαρμογή εν προκειμένω έχει η παρ. 2 και όχι η παρ. 1 του άρ. 588 ΚΠΔ. Για την ανάγκη ερμηνευτικής συστολής των διατάξεων περί παράστασης στα περιβαλλοντικά αδικήματα και τη *de lege ferenda* τοποθέτησή μας βλ. κεφ. 3.8.3.

γορίας)⁴⁴¹, άλλοτε πάλι δημιουργούν συσκότιση, όντας συρρέουσες με άλλες, αντίθετες ειδικές διατάξεις⁴⁴², ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, έρχονται και ανατρέπουν ευθαρσώς τα πάγια κριτήρια της νομολογίας (ακόμη και της νομοθεσίας) για την ενεργοποίηση του υποστηρίζοντος την κατηγορία⁴⁴³. Τέτοιες, όμως, νομοθετικές πρωτοβουλίες υπονομεύουν το κύρος και την ακεραιότητα της υποστήριξης της κατηγορίας ως θεσμού με συγκρότηση και συνοχή, δείχνοντας να υπηρετούν συγκεκριμένες σκοπιμότητες που συνυφαίνονται με τα εκάστοτε συμφέροντα του Δημοσίου. Η πλέον ενδεδειγμένη λύση, λοιπόν, είναι η κατάργησή τους, ώστε η νομολογία να κρίνει κατά τρόπο αυθεντικό, βασισμένη στο άρ. 63 του νέου ΚΠΔ, το πού και πότε χωρεί παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας.

441. Για παράδειγμα, το άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973 αναγνώριζε την παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας επί τελωνειακών και δασμοφορολογικών παραβάσεων, καίτοι στα αδικήματα λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής πληρούνται ούτως ή άλλως τα κριτήρια (τουλάχιστον) της ηθικής βλάβης του Δημοσίου, βλ. κεφ. 3.6.1.2.

442. Για το ζήτημα π.χ. της σύγκρουσης του άρ. 18 του Ν.Δ. 72/1973 με το άρ. 122 παρ. 6 του παλαιού ΤελΚ (και άρ. 172 παρ. 5 του ισχύοντος ΕθνΤελΚ), βλ. κεφ. 3.6.1.1. και 3.6.1.2.

443. Βλ. χαρακτηριστικά τις περιπτώσεις της νομοθεσίας για το περιβάλλον, κεφ. 3.8., της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, κεφ. 3.11., καθώς και τις ειδικές νομοθετικές διατάξεις στα κεφ. 4.3.α. και 4.3.β.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αδάμου, Ουρανία*: Το προστατευόμενο έννομο αγαθό στην αξιόποινη πράξη της λαθρεμπορίας (με αφορμή την ΑΠ 1635/2004), ΠοινΔικ 2005, σελ. 541 επ.
- Αθανασίου, Χαρά*: παρατ. στην ΤριμΕφΑθ 976/2001, ΠοινΧρ 2001, σελ. 445 επ.
- Αλεξιάδης, Στέργιος*: Δικονομικά προβλήματα των αξιοποιώνων προσβολών του περιβάλλοντος, σε: Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 55 επ.
- Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*: Απιστία στην υπηρεσία (ΠΚ 256), ΠοινΧρ 2012, σελ. 3 επ.
- Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*: Ζητήματα απιστίας, 2η έκδ., 2003
- Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*: Ουσιαστικά και δικονομικά ζητήματα στο φορολογικό ποινικό δίκαιο, σε: Φορολογικές κυρώσεις (επιμ. Ι. Φωτόπουλου), 2002, σελ. 111 επ.
- Ανδρέου, Φίλιππος*: Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 1998
- Ανδρέου, Φίλιππος*: Πότε το Ελληνικό Δημόσιο νομιμοποιείται να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων σε δίκες σχετικές με δασικά αδικήματα, ΝοΒ 1989, σελ. 853
- Ανδρουλάκης, Ιωάννης*: Οι νέες ρυθμίσεις για την υποστήριξη της κατηγορίας, Nova Criminalia (ηλεκτρονικό περιοδικό Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων), 2019, τεύχος 7, σελ. 12 επ.
- Ανδρουλάκης, Νικόλαος*: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Νομολογία κατ' άρθρον), 2015
- Ανδρουλάκης, Νικόλαος*: Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδ., 2012
- Ανδρουλάκης, Νικόλαος*: Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος III (Συρροή-Παραγραφή), 2008
- Ανδρουλάκης, Νικόλαος*: Η ποινική δογματική και η απήχυσή της στην πράξη 50 χρόνια μετά, ΠοινΧρ 2002, σελ. 289 επ.
- Αποστολάκης, Εμμανουήλ*: Δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης (πόθεν έσχες) Ι, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Θ. Σάμιου / Σ. Παύλου), 6η ενημέρωση, 2020
- Αποστολίδης, Νικόλαος*: Η πολιτική αγωγή στα περιβαλλοντικά αδικήματα. Νομοθετική διεύρυνση και αναγκαία εκλογίκευση, ΠοινΔικ 2018, σελ. 9 επ.
- Βαθρακοκοίλης, Βασίλειος*: Ερμηνεία-Νομολογία Αστικού Κώδικα, τόμος Γ', ημίτομος Γ', 2006
- Βασιλακόπουλος, Παναγιώτης*: Τινά περί «ξεπλύματος», σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 221 επ.
- Βασιλακόπουλος, Παναγιώτης*: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς

Βιβλιογραφία

- Διαστάσεις), σε: Το ποινικό δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, Β' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2001, σελ. 115 επ.
- Βασιλειάδης, Νικόλαος: Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, (επιμ. Λ. Μαργαρίτη / Χ. Σατλάνη), 2015, σελ. 355 επ.
- Γαζής, Ανδρέας: Γενικά Αρχαί του Αστικού Δικαίου, τεύχος Α', τόμος Β2, 1970
- Γάφος, Ηλίας: Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τεύχος Α', 1957
- Γάφος, Ηλίας: Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τεύχος Β', 1959
- Γάφος, Ηλίας: Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τεύχος ΣΤ', 1967
- Γάφος, Ηλίας: Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τεύχος Ζ', 1969
- Γάφος, Ηλίας: Εγκλήματα κατά της υπηρεσιακής χρηστότητας, ΠοινΧρ 1961, σελ. 449 επ.
- Γεωργιάδης, Απόστολος: Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, 2014
- Γεωργιάδου, Μαίρη: Αδικοπραξίες, 2009
- Γιάρνη, Ιωάννα: Η έννοια του παρανόμου οφέλους στο υπηρεσιακό έγκλημα της παράβασης καθήκοντος (άρθρο 259 ΠΚ) και το ζήτημα της παράστασης πολιτικής αγωγής, ΠοινΔικ 2007, σελ. 96 επ.
- Δακορώνια, Ευγενία: Το δικαίωμα στο νερό – Νομικό πλαίσιο προστασίας, ΠερΔικ 2011, σελ. 239 επ.
- Δέδες, Χρίστος: Ποινική Δικονομία, 8η έκδ., 1990
- Δελλής, Γεώργιος: Κοινοτικό δίκαιο του περιβάλλοντος, 1998
- Δημάκης, Αλέξανδρος: Η απειλή στο έγκλημα της εκβιάσεως, 2014
- Δημάκης, Αλέξανδρος: Το έγκλημα του «παρανόμου πλουτισμού» (άρ. 4 Ν. 3213/2003), ΠοινΧρ 2013, σελ. 489 επ.
- Δημάκης, Αλέξανδρος: Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ.
- Δημάκης, Αλέξανδρος: Η πολιτική αγωγή κατά το σχέδιο του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ΠοινΧρ 1995, σελ. 1141 επ.
- Δημακόπουλος, Βασίλειος: Η λαθρεμπορία στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο σε: Το Ποινικό Δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, Β' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2001, σελ. 105 επ.
- Δημήτραινας, Γιώργος: Εγκλήματα φοροδιαφυγής, 2011
- Δημήτραινας, Γιώργος: Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΠοινΧρ 2007, σελ. 392 επ.
- Δημητράτος, Νικόλαος: Το δικαίωμα συνεχίσεως της παραστάσεως πολιτικής αγωγής από τους κληρονόμους, ΠοινΧρ 1993, σελ. 234-236
- Διονυσοπούλου, Αθανασία: Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος, ΠοινΧρ 1999, σελ. 988 επ.
- Ζαχαριάδης, Αθανάσιος: Δικονομικές αποκλίσεις στο χώρο των οικονομικών εγκλημάτων και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, σε: Οικονομικό έγκλημα

- και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμος Ι, 2014, σελ. 863 επ.
- Ζαχαριάδης, Αθανάσιος: Πολιτική αγωγή (πρακτικό θέμα υπ' αριθ. 45), σε: 90 πρακτικά θέματα Ποινικής Δικονομίας (επιμ. Λ. Μαργαρίτη / Αθ. Ζαχαριάδη), σελ. 310 επ.
- Ζέπος, Παναγιώτης: Ενοχικόν Δίκαιον, Β' Μέρος Ειδικόν, 2η έκδ., 1965
- Ζησιάδης, Ιωάννης: Ποινική Δικονομία, τόμος Ι, 3η έκδ., 1976
- Ζύγουρας, Ανδρέας: Η παράστασις εις την ποινικήν διαδικασίαν ως πολιτικώς ενάγοντων νομικών προσώπων μη αμέσως ζημιωθέντων εκ της αξιοποιήτου πράξεως, σε: Ειδικές (παρα)δικονομικές ρυθμίσεις, Ε' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2010, σελ. 63 επ.
- Ζύγουρας, Ανδρέας: Η παράστασις του πολιτικώς ενάγοντος εις την ποινικήν δίκην και η επιφύλαξις τούτου εις την πολιτικήν δίκην διά μέρος της απαιτήσεώς του, Αρμ 2002, σελ. 146 επ.
- Ζύγουρας, Ανδρέας: Η λαθρεμπορία και η παράστασις του Δημοσίου εις την ποινικήν διαδικασίαν ως πολιτικώς ενάγοντος δι' αποζημίωσιν εκ των οφειλομένων, συνεπεία της πράξεως αυτής, φόρων, δασμών, τελών και δικαιωμάτων, ΠοινΧρ 1990, σελ. 1183
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μαρία: Απιστία και ευθύνη διοικητών και διευθυντικών στελεχών νομικών προσώπων, ΠοινΔικ 2016, σελ. 841 επ.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μαρία: Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας, ΠοινΧρ 2007, σελ. 3 επ.
- Κακαβούλης, Κωνσταντίνος: Υποστήριξη της κατηγορίας: Μια τύποις μετεξέλιξη της πολιτικής αγωγής, ΠοινΧρ 2019, σελ. 478 επ.
- Κακαβούλης, Κωνσταντίνος: Τα εγκλήματα της μη υποβολής και της υποβολής ανακριβούς δήλωσης «πόθεν έσχες», σε: Τιμητικός τόμος Χρ. Αργυρόπουλου, 2016, σελ. 1133 επ.
- Καμπέρου-Ντάλτα, Ελένη: Ο Ν. 3691/2008 για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, 2009
- Καράκωστας, Ιωάννης: Περιβάλλον και Δίκαιο, 3η έκδ., 2011
- Καρράς, Αργύριος: Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 5η έκδ., 2017
- Καστανίδου-Συμεωνίδου, Ελισάβετ: Το έγκλημα της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μετά το Ν 3424/2005: ερμηνευτικές προτάσεις, ΠοινΔικ 2007, σελ. 606 επ.
- Καστανίδου-Συμεωνίδου, Ελισάβετ: Το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες πράξεις – Προβλήματα από τη μέχρι σήμερα εφαρμογή του Ν. 2331/1995, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288 επ.
- Καστανίδου-Συμεωνίδου, Ελισάβετ: παρ. στην ΑΠ 1205/2000, ΠοινΔικ 2001, σελ. 715 επ.

Βιβλιογραφία

- Κάτσιος, Σταύρος: Το ξέπλυμα του βρώμικου χρήματος, 1998
- Καυκάς Κωνσταντίνος / Καυκάς Δημήτριος: Ενοχικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τόμος Β', 5η έκδ., 1975
- Καφετζής, Γεώργιος: Πρακτικά Συνεδριάσεων των Αναθεωρητικών Επιτροπών του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, τεύχος Γ', 1959
- Κονταξής, Αθανάσιος: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας και Πράξης, τόμος Ι, 4η έκδ., 2006
- Κονταξής, Θρασύβουλος: Η απλή τραπεζική κατάθεση ως νομιμοποίηση χρημάτων («ξέπλυμα»), ΠοινΔικ 2014, σελ. 617 επ.
- Κονταξής, Θρασύβουλος: Είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής στα «εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος»;, ΠοινΔικ 2012, σελ. 1159 επ.
- Κονταξής, Θρασύβουλος: Παράσταση πολιτικής αγωγής – Η έννοια της αμεσότητας και οι λογικές υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2003, σελ. 821 επ.
- Κριτσέλη, Ευγενία: Ζητήματα νομιμοποίησης του νομικού προσώπου ως πολιτικώς ενάγοντος στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1405 επ.
- Κωνσταντινίδης, Άγγελος: Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2η έκδ., 2015
- Κωνσταντινίδης, Άγγελος: Επίκαιροι προβληματισμοί σχετικά με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, σε: Τιμητικός τόμος για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 955 επ.
- Κωνσταντινίδης, Άγγελος: Τα δικαιώματα του θύματος ως πολιτικώς ενάγοντος στην κύρια διαδικασία, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1989, σελ. 121 επ.
- Κωνσταντινίδης, Κωνσταντίνος: Προβληματισμοί για το έγκλημα της υποθάλψεως εγκληματία, σε: Μνήμη Ν. Χωραφά / Η. Γάφου / Κ. Γαρδίκας, τόμος Ι, 1986, σελ. 73 επ.
- Κωστάρας, Αλέξανδρος, σε: Συστηματική ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα (επιμ. Δ. Σπινέλλη), Άρθρα 224-234, 1997
- Κωστοπούλου, Μαρία-Ανδριανή: Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, σε: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο (επιμ. Λ. Σισιλιάνου), 2η έκδ., 2017, σελ. 316 επ.
- Λίβος, Νικόλαος: Το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος» και η εξιχνιάσή του, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 357 επ.
- Μανωλεδάκης, Ιωάννης: Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γενικού Μέρους (επιμ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι / Ε. Καστανίδου-Συμεωνίδου), 7η έκδ., 2005
- Μαργαρίτης, Λάμπρος / Βασιλειάδης, Νικόλαος: Ne bis in idem και τεκμήριο αθωότητας – Δωροδοκία και Ν. 1608/1950 – Αυτοενοχοποίηση, διττό αξιόποινο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα (Ιδιωτική Γνωμοδότηση) (ΜΕΡΟΣ Β'), ΠοινΔικ 2018, σελ. 976 επ.

- Μαργαρίτης, Λάμπρος: Δημόσια περιουσία και ποινική της προστασία: Από το παρελθόν στο παρόν, ΠοινΔικ 2007, σελ. 1169 επ.
- Μαργαρίτης, Λάμπρος: Πολιτική αγωγή: Θάνατος του δικαιούχου και δικαίωμα παραστάσεως των κληρονόμων του, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1307 επ.
- Μαργαρίτης, Λάμπρος (επιμ.): Ολομέλεια Αρείου Πάγου 1950-2002, 2003
- Μαργαρίτης, Λάμπρος: Οικονομική εγκληματικότητα υψηλά ισταμένων προσώπων, σε: Τα οικονομικά εγκλήματα, Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1993, σελ. 63 επ.
- Μαργαρίτης, Λάμπρος: Τα εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης, 1986
- Μοροζίνης, Ιωάννης: Κίνδυνος και επικινδυνότητα ως στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, ΠοινΧρ 2015, σελ. 486 επ.
- Μοροζίνης, Ιωάννης: Λαθρεμπορία I & III, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Θ. Σάμιου / Σ. Παύλου), 6η ενημέρωση, 2020
- Μοροζίνης, Ιωάννης: Περιβάλλον II, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Θ. Σάμιου / Σ. Παύλου), 2012
- Μπανταβάνου, Αλεξάνδρα: Αρχαιότητες, σε Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Θ. Σάμιου / Σ. Παύλου), 1η ενημέρωση, 2012
- Μπέης, Κώστας / Μπέης, Ευάγγελος / Μπαλογιάννη, Ευαγγελία: Απαράδεκτο πολιτικής αγωγής ενώπιον ποινικού δικαστηρίου για διοικητική διαφορά ή φερόμενη ως συρρέουσα αστική αξίωση αποζημίωσης του ελληνικού Δημοσίου, Δίκη, 2000, σελ. 1225 επ.
- Μπιτζιλέκης, Νικόλαος: Ποινική προστασία της δημόσιας περιουσίας από εσωτερικές προσβολές – «Διαχειριστικά» εγκλήματα περί την υπηρεσία, ΠοινΧρ 2016, σελ. 89
- Μπιτζιλέκης, Νικόλαος: Σχολιασμός στην ενότητα των εγκλημάτων διαφθοράς, σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμ III, 2015, σελ. 599 επ.
- Μπιτζιλέκης, Νικόλαος: Υπηρεσιακά εγκλήματα, 2η έκδ., 2001
- Μπουρμάς, Γεώργιος: Προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Λ. Μαργαρίτη / Χ. Σατλάνη), 2015, σελ. 23 επ.
- Μπουρμάς, Γεώργιος: παρατ. στην ΑΠ 1040/2012, ΠοινΔικ 2014, σελ. 234 επ.
- Μπουρόπουλος, Άγγελος: Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, τόμος II, Ειδικόν μέρος, τεύχος Β', 1962
- Μπρακουμάτσος, Παναγιώτης: Ποινικό δίκαιο (ουσιαστικό και δικονομικό) και πολιτική δίκη. Αλλοίωση του ποινικού δόγματος από επιρροές του αστικού δικαίου και απεμπόληση βασικών δογματικών αρχών, ΠοινΔικ 2013, σελ. 80 επ.
- Μυλωνόπουλος, Χρίστος: Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 3η έκδ., 2016
- Μυλωνόπουλος, Χρίστος: Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος II, 2008

Βιβλιογραφία

- Μυλωνόπουλος Χρίστος: Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Τα εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα, 2005
- Ναμίας, Οββαδίας: Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 379 επ.
- Νικολούδης, Παναγιώτης: Η 'Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες', ΠοινΧρ 2000, σελ. 769 επ.
- Οικονομίδης, Βασίλειος: Ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση στην πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2001, σελ. 200 επ.
- Παναγιωτόπουλος, Μιχαήλ / Γεωργαλής, Σπύρος / Ζήσης, Αχιλλέας: Περί της παραστάσεως του Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος επί λαθρεμπορίας, Αρμ 1983, σελ. 730 επ.
- Παναγοπούλου-Μπέκα, Γιάννα: Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία «περιβάλλον», σε: Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 11 επ.
- Παναγοπούλου-Μπέκα, Γιάννα: Το έννομο αγαθό περιβάλλον, 1992
- Παπαγεωργίου-Γονατάς, Στυλιανός: Πολιτική Αγωγή – Υποστήριξη της Κατηγορίας: «Σχέση μείζονος προς έλασσον;», ΠοινΧρ 2012, σελ. 481 επ.
- Παπαδαμάκης, Αδάμ: Τα περιουσιακά εγκλήματα, 2η έκδ., 2016
- Παπαδαμάκης, Αδάμ: Ποινική Δικονομία, 9η έκδ., 2019
- Παπαδαμάκης, Αδάμ: Ποινική Δικονομία, 6η έκδ., 2012
- Παπακυριάκου, Θεόδωρος: Η ποινική προστασία των Τραπεζών στο ελληνικό δίκαιο. Συστηματική επισκόπηση και επιλεγμένα ζητήματα με έμφαση στα αδίκηματα της απιστίας και της απάτης, ΠοινΔικ 2017, σελ. 703 επ.
- Παπακυριάκου, Θεόδωρος: Φορολογικό Ποινικό Δίκαιο, 2005
- Παπανδρέου, Πόπη: Η πολιτική αγωγή στην Ποινική Δίκη – ΜΕΡΟΣ Α', ΠοινΔικ 2009, σελ. 345 επ.
- Παпанεοφύτου, Αγάπιος: Ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 2016
- Παπανικολάου, Παναγιώτης: Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, 2000
- Παπαχαλαράμπους, Χάρης: Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 199 επ.
- Παπαχρήστου, Βασίλειος / Σταθείας, Γεώργιος: Η ποινικοποίηση της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, 1990
- Παπαχρήστου, Βασίλειος: Λαθρεμπορία και τελωνειακές παραβάσεις, 1989
- Πατεράκης, Στυλιανός: Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, 2η εκδ., 2001
- Παύλου, Στέφανος: Ο Ν. 3691/2008 για την πρόληψη και καταστολή της νομιμο-

- ποιήσεως εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδοτήσεως της τρομοκρατίας, ΠοινΧρ 2008, σελ. 923 επ.
- Παύλου, Στέφανος: Η μετεξέλιξη της διακινδυνεύσεως σε βλάβη και τα ανακύπτοντα ζητήματα συρροής, ΠοινΧρ 2001, σελ. 961 επ.
- Πεπόνης, Γρηγόριος: Η εκπρόθεσμη υποβολή δηλώσεως περιουσιακής καταστάσεως «πόθεν έσχες» δεν συνιστά αξιόποινη πράξη, ΠοινΔικ 2006, σελ. 305 επ.
- Πετρόπουλος, Βασίλειος: Έννοια και αντιμετώπιση του αδικήματος της χειραγώγησης της κεφαλαιαγοράς στον Ν. 3340/2005, ΠοινΧρ 2009, σελ. 199 επ.
- Πρεβεδούρου, Ευγενία: Υποστήριξη διδασκαλίας – Γενικό Διοικητικό Δίκαιο: Έννοια και οριοθέτηση του δημόσιου τομέα (01.03 και 06.03.2017, 26/27.02.2018), στη διαδικτυακή ιστοσελίδα: www.prevedourou.gr
- Σάμιος, Θωμάς: Η αδυναμία του οφειλέτη να καταβάλει το χρέος του και η επίδρασή της στη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της μη εμπρόθεσμης καταβολής ληξιπρόθεσμων χρεών προς το Δημόσιο, τα Ν.Π.Δ.Δ., τους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα (άρθρο 25 παρ. 1 του Ν.1882/1990), ΔΦορΝ 2013, σελ. 483 επ.
- Σάμιος, Θωμάς: Ποινική ευθύνη φοροτεχνικών υπαλλήλων που τηρούν λογιστικά βιβλία φορολογουμένων ή παρέχουν σε αυτούς φορολογικές ή άλλες συμβουλές ή υπηρεσίες – Υπεξαγωγή εγγράφων από υπάλληλο Δ.Ο.Υ., ΔΦορΝ 2004, σελ. 1806 επ.
- Σεφερίδης, Ηλίας: Οι μάρτυρες στην ποινική διαδικασία, 2018
- Σιφναίος, Κωνσταντίνος: Πανδέκται νέων νόμων και διαταγμάτων, τόμος ΚΗ', 1953
- Σπηλιωτόπουλος, Επαμεινώνδας: Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τόμος Ι, 14η έκδ., 2011
- Σοφός, Θεμιστοκλής / Οικονόμου, Άννα: Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες Ι, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (επιμ. Θ. Σάμιου / Σ. Παύλου), 6η ενημέρωση, 2020
- Σοφός, Θεμιστοκλής: Ενοχή χωρίς αγαθό, 2011
- Σπινέλλης, Διονύσιος: Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία, 1988
- Σταθόπουλος, Κωνσταντίνος: Περί της εννοίας των αγροτικών και δασικών αδικημάτων, ΠοινΧρ 1970, σελ. 551
- Σταμάτης, Κωνσταντίνος: Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 8η έκδ, 2009
- Στεργιόπουλος, Αντώνιος: Η εκπροσώπησης της πολιτικής αγωγής του Δημοσίου και των νομικών προσώπων εις την ποινικήν δίκην, ΠοινΧρ 1979, σελ. 396 επ.
- Τζαννετής, Αριστομένης: Η δήμευση των νομιμοποιούμενων προϊόντων της εγκληματικής δραστηριότητας, σε: Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, Δ' Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, σελ. 249 επ.
- Τριανταφύλλου, Αναστάσιος: Ζητήματα μαρτυρικής απόδειξης στην ποινική δίκη, 2014

Βιβλιογραφία

- Τριανταφύλλου, Γεώργιος: Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: τα προσβαλλόμενα έννομα αγαθά και η συμβολή της στην ερμηνεία του άρθρου 2 παρ. 1 του Ν. 2331/1995, σε: Τιμητικός τόμος για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 739 επ.
- Τσιρίδης, Πολυχρόνης: Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος (Ν. 3691/2008), 2009
- Τσόγκας, Λάμπρος: Εγκλήματα φοροδιαφυγής, σε: Ειδικοί ποινικοί νόμοι (επιμ. Λ. Μαργαρίτη / Χ. Σατλάνη), 2015, σελ. 405 επ.
- Τσόλκα, Όλγα: Απάτη σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΠοινΧρ 2001, σελ. 750 επ.
- Φίλιος, Παύλος: Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, 6η έκδ., 2009
- Φώτος, Κωνσταντίνος: Οι υπεράκτιες («Offshore») εταιρείες, ΔΦορΝ 2016, σελ. 691 επ.
- Χατζηκώστας, Κωνσταντίνος: Τα εγκλήματα της μη υποβολής και της υποβολής ανακριβούς δήλωσης περιουσιακής κατάστασης (αρ. 6 ν. 3213/2003), σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμος Ι, 2014, σελ. 667 επ.
- Χατζηνικολάου, Νικόλαος: Η ποινική καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: κριτική προσέγγιση ενός εργαλείου ρευστοποίησης της ποινικής καταστολής υπό το φως της αντιμετώπισης πράξεων διαφθοράς και περιουσιακών προσβολών σε βάρος του Δημοσίου και της Ε.Ε., σε: Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (επιμ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι), τόμος Ι, 2014, σελ. 745 επ.
- Χρυσόγονος, Κώστας: Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η έκδ., 2006
- Ψαρούδα-Μπενάκη, Άννα: Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 2η έκδ., 2015
- Ψαρούδα-Μπενάκη, Άννα: Η θέση του θύματος στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1989, σελ. 13 επ.
- Ψαρούδα-Μπενάκη, Άννα: Περί «των ιδιαιτέρων τεχνασμάτων» επί του εγκλήματος της υπεξαίρεσεως εν υπηρεσία, ΠοινΧρ 1972, σελ. 737 επ.
- Ψαρούδα-Μπενάκη, Άννα: Τα αξιολογικά στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος, 1971
- Ψυχομάνης, Σπυρίδων: Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2013
- Hirsch, Hans-Joachim: Σύγχρονη ποινική νομοθεσία και τα όρια του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ 1999, σελ. 981 επ.
- Hirsch, Hans-Joachim: Η θέση του παθόντος στο σύστημα του Ποινικού Δικαίου, σε: Η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα και ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1989, σελ. 193 επ.

Βιβλιογραφία

- Kuhn, Tomas*: Argumentation bei Analogie und teleologischer Reduktion in der zivilrechtlichen Klausurpraxis, JuS 2/2016, σελ. 104 επ.
- Oetker, Hartmut*, σε: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, άρ. 249 BGB, πλαγιάρ. 120 επ., 8η έκδ., 2019
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)*: Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes, 2011
- Wagner, Gerhard*, σε: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, άρ. 823 BGB, πλαγιάρ. 452-461, 7η έκδ., 2017

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

(Οι απλοί αριθμοί παραπέμπουν σε αριθμούς σελίδων και οι εκθέτες σε αριθμούς υποσημειώσεων)

- Αδίκηθεις (έννοια) 28, 36, 112
Αντίκλητος 192
Ανώνυμη εταιρία (ΑΕ) 29, 168³⁸⁰, 166 επ., 168, 169 επ., 171³⁸⁴, 173³⁹¹, 174³⁹², 175, 180 επ.
– Ανώνυμη Τραπεζική Εταιρία (ΑΤΕ) 176 επ.
– Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρία (ΠΑΕ) 105, 132, 134, 161 επ., 198
Απάτη 31, 40
Απιστία 31, 39, 99, 100²⁰⁸, 168³⁸⁰, 170 επ., 176 επ., 180 επ.
Αποβολή 169, 170, 176
Απόπειρα 76
Αστική αξίωση / απαίτηση
– κριτήριο ενεργητικής νομιμοποίησης 22⁵, 23, 28, 41, 142³²¹
– ηθική βλάβη ελληνικού Δημοσίου γενικώς 28 επ.
– παραγραφή 143³²⁴
– σε εγκλήματα κατά ατομικών εννόμων αγαθών 31
– σε υπηρεσιακά εγκλήματα 41, 42, 43
– σε εγκλήματα περί αυθαιρέτων 54
– σε λαθρεμπορία και φορολογικά αδικήματα 60, 61¹²², 62 επ., 65 επ., 70 επ., 72 επ.
– σε περιβαλλοντικά εγκλήματα 116²⁵²
– σε χρέη κατά του Δημοσίου 137 επ.
– σε οιονεί καθολική/ειδική διαδοχή του Δημοσίου 140 επ.
– στην υπόθεση Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ 173
– στην υπόθεση ΕΠ.Ε.Ι.Α. 159
– στην υπόθεση Π.Α.Ε. ΑΕΚ 163 επ.
– στην υπόθεση ΕΡΤ ΑΕ 166 επ.
– στο πλαίσιο του Ν.Δ. 2711/1953 71, 183 επ., 183 επ.
Αστυνομικός 32³⁸, 61
Γαλλική νομοθεσία 24
Γερμανικό δίκαιο
– έννοια του «παρανόμου» και της «νομικής αιτιότητας» 27
– σύστημα της «κατά προσχώρηση δίκης» 141³¹⁸
Δανειστές 25, 26¹⁵, 151
Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού ΑΕ (ΔΕΗ) 38, 175
Δωροδοκία
– παθητική/ενεργητική 38⁵³, 39⁵⁶, 41, 43, 99 επ., 104, 106, 107, 108, 130
– στον ιδιωτικό τομέα 130
– πολιτικών προσώπων 131²⁹⁵
Ειδική διαδοχή 149, 150³³⁹, 155³⁴⁷, 156, 161³⁶², 162, 164, 165
Εκβίαση 32 επ.
Εκδοχέας/εκδοχείς 25, 105, 334¹⁴⁸, 149, 150³³⁹, 151, 161, 162, 164
Εκχώρηση 105, 146³³², 161 επ.
Εμπρησμός δάσους 50, 59
Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης (ΕΠ.Ε.Ι.Α.) 158 επ., 198
Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς 38, 95 επ.
ΕΡΤ 38, 166 επ., 175
Θήρα 56 επ.

Αλφαβητικό ευρετήριο

- Θηραματικός πλούτος (έννομο αγαθό) 58
Κατάχρηση εξουσίας 41
Κληρονόμοι 25, 145 επ., 151, 152, 157
Λαθραία ανασκαφή 52
Μικτός χαρακτήρας πολιτικής αγωγής 24¹¹, 140 επ.
Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (ΝΣΚ) 55, 56 επ., 59, 75, 186 επ.
Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (ξέπλυμα βρόμικου χρήματος) 77 επ., 132, 165 επ.
Παράβαση καθήκοντος 38⁵³, 41, 42 επ., 166
Παράβολο 188, 193
Παραγραφή (εγκλημάτων) 102, 168, 170, 171, 174
Πλαστογραφία 27, 45 επ.
Πλαστογραφία και κατάχρηση ενσήμων 48
Ποινική διαπραγμάτευση 188, 191
Ποινική συνδιαλλαγή 191
Πολιτιστική κληρονομία (έννομο αγαθό) 51 επ.
Προσωπικότητα (δικαίωμα) 74¹⁴⁹, 112, 118²⁵⁸
Συμβολαιογράφος 26
Υλοτομία 56, 58
Υπεξαγωγή εγγράφου 49
Υπεξαίρεση 25, 38⁵³, 39, 40⁵⁷, 53, 83¹⁶⁹, 87, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 155, 162 επ., 166, 173 επ.
Υπηρεσία (έννομο αγαθό) 33, 34 επ., 37 επ., 93, 95, 97, 101, 109, 110, 115, 120 επ., 135 επ.
Υπόθεση Δ.Ε.Κ.Α. ΑΕ 169 επ., 177, 178, 179, 180, 181
Υπόθεση «δομημένων ομολόγων» 106
Υπόθεση εξοπλιστικών 105, 183⁴⁰⁸, 184
Υπόθεση Ολυμπιακής Αεροπορίας 180 επ.
Υπόθεση ΟΠΑΠ 106
Υπόθεση πρώην Υπουργού Εθνικής Άμυνας 104
Υπόθεση πρώην Υπουργού Μεταφορών 104
Υπόθεση Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου (ΤΤ) 107, 176 επ.
Υπόθεση «ENERGA-HELLAS POWER» 96, 104
Υποκατάστατοι / υποκατάσταση 25, 147³³⁴
Υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως 48
Χρηματιστήριο 38, 91¹⁹⁰, 93, 95, 96
Ψευδείς ιατρικές πιστοποιήσεις 49
Ψευδής βεβαίωση 41, 44
Ψευδής κατάθεση (ψευδορκία) 36
Ψυχική οδύνη 150